

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

Journal Of Turkic World Researches

YIL / YEAR	CİLT / VOLUME	SAYI / NUMBER	ISSN	e-ISSN
45	133	262	0255-0644	2822-342X

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI
Journal Of Turkic World Researches

SAYI:
262

OCAK - ŞUBAT 2023
JANUARY - FEBRUARY 2023

262

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

Journal Of Turkic World Researches
ISSN: 0255-0644

2023 / 262
OCAK - ŞUBAT
JANUARY - FEBRUARY

DergiPark
AKADEMİK

EBSCOhost

TÜRKİYE DIYANET VAKFI
İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
İSAM.
TÜRKİYE DIYANET FOUNDATION
CENTRE FOR ISLAMIC STUDIES
مرکز البحوث الإسلامية
وقف الديانة التركي

SÖBIAD

intihal.net

İstanbul - 2023

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi

Journal Of Turkic World Researches - ISSN: 0255-0644

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

The Foundation Of Researches About Turks All Around The World

Kurucusu / Founder

Prof. Dr. Turan YAZGAN

Sahibi / Owner

Közhan YAZGAN

Dizgi / Typesetting

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yuluğ Tekin Dizgi Merkezi

İletişim Adresi / Management Center

Kemalpaşa Mah. Bukalidede Sok. No: 4 Saraçhane - İstanbul / TÜRKİYE

Tel: (0212) 511 10 06 / Belgegeçer: (0212) 520 53 63

İnternet adresleri: www.tdadergi.com - www.turan.org.tr / **e-posta:** tdav@turan.org - dizgi@turan.org

Posta Çeki Hesabı Numarası: İstanbul Aksaray PTT Şubesi - 141720

Vakıfbank İstanbul Fatih Şubesi: TR76 0001 5001 5800 7287 8397 25

Baskı / Press

Şenyıldız Matbaacılık: Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No: 19/102 Topkapı / İSTANBUL

Yayın Türü

2 Aylık, Süreli, Uluslararası, Hakemli

EBSCO PUBLISHING

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, **Ebsco Publishing** tarafından taranmakta ve makalelerin İngilizce özetleri indeksin servisinde yer almaktadır.

Ebsco Publishing: www.ebscohost.com/titleLists/poh-coverage.pdf adresinden takip edebilirsiniz.

ISSN: 0255-0644

«TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI»

Bakanlar Kurulu'nun 20.7.1980 tarih ve 8/1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet veren vakıf olarak kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan

«TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI»nin hakemli, uluslararası, süreli ilmî yayın organıdır.

Adedi	1 Yıllık Yurt Dışı Abonelik / Subscription	1 Yıllık Yurt İçi Abonelik	Kurumsal Abonelik
100 TL	80 \$ veya karşılığı Türk Lirası	600 TL	1200 TL

Şeref Kurulu / Honorary Board		
Prof. Dr. Eyyüp AKTEPE	Prof. Dr. Nevzat ATLIĞ	Prof. Dr. Gülçin ÇANDARLIOĞLU
Prof. Dr. İsmail Hakkı DÜĞER	Prof. Dr. Birol EMİL	Prof. Dr. İnci ENGINÜN
Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN	Prof. Dr. Aysegül Demirhan ERDEMİR	Prof. Dr. Mustafa ERKAL
Prof. Dr. Mümin ERTÜRK	Prof. Dr. Fadil HOCA	Prof. Dr. Metin KARAÖRS
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK	Prof. Dr. Edalet MURADOV	Prof. Dr. Bolat MYRZALİYEV
Prof. Dr. Emin ÖZBAŞ	Prof. Dr. Necdet ÖZTÜRK	Prof. Dr. Gültekin RODOPLU
Prof. Dr. Yünni SEZEN	Prof. Dr. Muratgeldi SÖYEGOV	Prof. Dr. Almas ŞAYHULOV
Prof. Dr. Ramazan TAŞDURMAZ	Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN	

Yayın Kurulu / Editorial Board	
Prof. Dr. Abdurrahman ALIY	<i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü</i>
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü</i>
Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	<i>Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü</i>
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL	<i>Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölüm Başkanı</i>
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL	<i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü</i>
Prof. Dr. Mehmet YÜCE	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü</i>
Doç. Dr. Turhan ADA	<i>Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü</i>
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKIŞ	<i>İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fak., Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Böl.</i>

Danışma Kurulu / Advisory Board	
Antropoloji	Prof. Dr. Mustafa AKSOY • <i>Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Başkanı</i> Doç. Dr. Kürşat GÜLBEYAZ • <i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü</i>
Coğrafya	Prof. Dr. Cemalettin ŞAHİN • <i>Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü</i> Dr. Öğr. Üyesi Muhsin KADIOĞLU • <i>İstanbul Teknik Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü</i>
Dil	Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ • <i>Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Edebiyatları Bölümü</i> Prof. Dr. Vahit TÜRK • <i>İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü</i>
Felsefe	Prof. Dr. Ayhan BIÇAK • <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü</i> Doç. Dr. Cahid ŞENEL • <i>İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü</i>
Hukuk	Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ • <i>İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü</i> Prof. Dr. Faruk ANDAÇ • <i>Çağ Üniversitesi, Hukuk Fakültesi</i>
İktisat	Prof. Dr. Mustafa DELİCAN • <i>İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü</i> Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER • <i>İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü</i>
İşletme	Prof. Dr. Aycamal KANTÖRÖEVA • <i>Uluslararası Kantörö Şaripoviç Toktomamatov Üniversitesi / Kırgızistan</i> Prof. Dr. Fariz AHMADOV • <i>Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi / Azerbaycan</i>
Maliye	Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN • <i>Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü</i> Doç. Dr. Volkan YURDADOĞ • <i>Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü</i>
Siyaset Bilimi	Prof. Dr. Kürşad ZORLU • <i>Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı</i> Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZDEN CANKARA • <i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Böl.</i>
Sosyoloji	Prof. Dr. Veysel BOZKURT • <i>İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü</i> Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN • <i>Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü</i>
Tarih	Prof. Dr. Fatma ÜREKLİ • <i>Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü</i> Doç. Dr. Muzaffer ÜREKLİ • <i>Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü</i>
Uluslararası İlişkiler	Prof. Dr. Kutay KARACA • <i>İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü</i> Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR • <i>Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü</i>

Editör Kurulu / Editorial Board			
Doç. Dr. Gökmen KILIÇOĞLU	Editör	<i>Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü</i>	gokmenkiloglu@duzce.edu.tr
Doç. Dr. Serkan KEKEVİ	Teknik Editör	<i>Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü</i>	serkankekevi@gmail.com
Mehmet Töre YILDIRIM	Yabancı Dil (İngilizce) Editörü	<i>Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı</i>	yayin@turan.org

Alan Editörleri / Field Editors			
Prof. Dr. Salih OKUMUŞ	Edebiyat	Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	salihokumus@gmail.com
Öğr. Gör. Cansever KAYAPUNAR KESGÜL	Edebiyat	Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	cansever.kayapunar@yeniyuzuil.edu.tr
Doç. Dr. Suat KOL	Eğitim Bilimleri	Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü	skol@sakarya.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz POYRAZ	Eğitim Bilimleri	İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü	cengiz_poyraz@yahoo.com
Dr. Ayça Özer DEMİRLİ	Sanat Tarihi	Sanat Tarihçisi, Müze Araştırmacısı	moonozet@hotmail.com
Doç. Dr. Kader ÖZLEM	Siyasi, İktisadi ve İdari Bilimler	Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü	kaderozlem@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz CANKARA	Siyasi, İktisadi ve İdari Bilimler	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü	yavuz.cankara@bilecik.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen ÇATLI ÖZEN	Sosyoloji, Felsefe	İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü	gokcenozen@aydin.edu.tr
Doç. Dr. Kürşat YILDIRIM	Tarih	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	kursatyildirimtr@yahoo.com
Doç. Dr. Yunus Emre TEKİNSOY	Tarih	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü	yunusemretekinsoy@gmail.com

Dergi Yönetimi / Journal Management			
Saadet Pınar YILDIRIM	Yazı İşleri Müdürü	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı	tdav@turan.org
Emel GÖKAY	Dergi Sekreteryası	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı	dizgi@turan.org

Hakem Kurulu / Reviewer Board

- Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK** • Ardahan Üniversitesi,
İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Bülent BAYRAM** • Kırklareli Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU** • Marmara Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Ülger BULDUK** • Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Viktor BUTANAYEV** • Hakas Devlet Üniversitesi,
Arkeoloji Etnografya ve Bölgesel Tarih Bölümü / Hakasya - Rusya
- Prof. Dr. Murat CERİTOĞLU** • Izmir Kâtip Çelebi Üniversitesi,
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Recai COŞKUN** • Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dekanı / Türkiye
- Prof. Dr. Svetlana ÇERVONOJE** • Nicolaus Copernicus Üniversitesi,
Tarih Bölümü / Polonya
- Prof. Dr. Sebahat DENİZ** • Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Orhan DOĞAN** • Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi,
Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Başkanı / Türkiye
- Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ** • Erçiyas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Feridun Mustafa EMECEN** • İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Cezmi ERASLAN** • İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Gülljanat ERCİLASON** • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Reşat GENÇ** • Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü
-Emekli / Türkiye
- Prof. Dr. Abdülcebbar GÖKLENOV** • Türkmenistan Azadi Üniversitesi,
Tarih Bölümü - Emekli / Türkmenistan
- Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ** • Ankara Üniversitesi,
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL** • Çanakkale Üniversitesi Eski Rektörü -
Emekli / Türkiye
- Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU** • Balıkesir Üniversitesi Eski Rektörü - Emekli
Türkiye
- Prof. Dr. Mehmet Fatih KIRIŞÇIOĞLU** • Gazi Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Yıldız KOCASAVAŞ** • İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa,
Hasan Ali Yücel Eğitim Fak., Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Abdullah KÖK** • Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Zeki KUŞOĞLU** • Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi,
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü - Emekli / Türkiye
- Prof. Dr. Emine Gürsoy NASKALI** • Marmara Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Mustafa ÖNER** • Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili ABD / Türkiye
- Prof. Dr. Türker ÖZDOĞAN** • George Washington Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü / ABD
- Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER** • İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
İktisat Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Metin ÖZKUL** • Süleyman Demirel Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Recep SEYMEN** • İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Sabri SÜMER** • Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Biyojoloji Bölümü - Emekli / Türkiye
- Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN** • Kayseri Üniversitesi Eski Rektörü - Emekli / Türkiye
- Prof. Dr. Valentina TUGUJEKOVA** • Hakas Devlet Üniversitesi,
Dil Edebiyat ve Tarih Enstitüsü / Hakasya - Rusya
- Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN** • Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. İsmail YAKIT** • Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi ve Felsefi Ana Bilim Dalı - Emekli / Türkiye
- Prof. Dr. Okan YEŞİLOT** • Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Durali YILMAZ** • İstanbul Kültür Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - Emekli / Türkiye
- Prof. Dr. Osman YORULMAZ** • Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Mualla Uydu YÜCEL** • İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Bölümü / Türkiye
- Prof. Dr. Sergei ZAHARIA** • Komrat Devlet Üniversitesi / Gagauzeli
- Doç. Dr. Besire AZİZALİYEVA** • Azerbaycan Millî İlimler Akademisi,
Nizami Adına Edebiyat Enstitüsü / Azerbaycan
- Doç. Dr. Celil BOZKURT** • Düzce Üniversitesi,
Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Uğur GÜRSÜ** • İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ** • İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Yavuz HAYKIR** • Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Tarih Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Cemile KINACI** • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Dinçer KOÇ** • İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ** • Erçiyas Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Işıl TUNA PINAR** • Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Yunus Emre TANSU** • Gaziantep Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Elvin YILDIRIM** • İstanbul Aydın Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Doç. Dr. Meşkure YILMAZ** • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Ali AHMETBEYOĞLU** • İstanbul Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Ergün Öz AKÇORA** • Bingöl Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü - Emekli / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Uğur DOLGUN** • İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
İktisat Bölümü, İktisat Sosyolojisi Anabilim Dalı / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Neşe İŞİK** • İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Yasin ŞERİFOĞLU** • Kastamonu Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN** • İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Aygün ÜLGEN** • İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi,
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü / Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Erol ÜLGEN** • İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı / Türkiye
- Dr. Murat KARATAŞ** • Abdullah Gül Üniversitesi, Atatürk İllkeli ve İnkılap
Tarihi Bölümü / Türkiye
- Dr. Sinan OĞAN** • TÜRKSAM Başkanı - Stratejist / Türkiye

Türk Dünyası Araştırmaları'na Gönderilecek Yazılarda Uyulması Gereken Kurallar

1. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (TDA), Türkiye ve Türk Dünyası ile ilgili akademik çalışmalarını teşvik etmeyi, bu çalışmalar için bir veri tabanı oluşturmayı, alanla ilgili bilimsel, eleştirel çalışmaların yayımlandığı bir platform olmayı amaçlamaktadır. TDA; sosyal ve beşeri bilimler alanında iki aylık dönemlerde (Ocak-Şubat; Mart-Nisan; Mayıs-Haziran; Temmuz-Ağustos; Eylül-Ekim; Kasım-Aralık) yayın yapan, hakemli, uluslararası, akademik bir dergidir.

2. Yayın Kurulumuzca, 120. ciltten (Eylül-Ekim 2018) itibaren TDA'da yayınlanacak çalışmalarda Orta Asya: *Türkistan*; Maveraü'n-Nehir: *Aşağı Türkistan*; Amu-Derya: *Ceyhun*; Sir-Derya: *Seyhun*; Türk Cumhuriyetler; *Türk Cumhuriyetleri* gibi milli terimlerimizin kullanılması uygun görülmüştür. Yazarlar, yayın kurulumuz tarafından yayınlanacak yazılarda, bu terimlerin otomatik olarak değiştirilebileceğini kabul etmiş sayılırlar.

3. Makale Hazırlama:

a. TDA'ya gönderilen bütün yazılar dergipark sistemi üzerinden <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tda> adresimize gönderilmelidir.

b. Gönderilen makalelerin dergi yazım kurallarına uygunluğu ilk olarak dergi sekreteryası tarafından kontrol edilecek, dergi yazım kurallarına uygun hazırlanmış makaleler teknik düzeltme talepleri ile birlikte yazarlarına geri gönderilecektir.

c. Dergimize gönderilen çalışmalar değerlendirme sürecinin herhangi bir basamağında benzerlik tespit yazılımı (intihal.net) ile taranmaktadır. Benzerlik oranı yüzde 15'in üzerinde olan çalışmalar yazarına iade edilir.

d. Gönderilen makalelerde yazar adı soyadı, kurumu ve/veya yazarı tıbbi bilgilere yer verilmemelidir.

e. Gönderilen bütün makalelerle birlikte ayrı bir başlık sayfası da sisteme yüklenmelidir. Bu sayfa;

• Makalenin başlığını ve makalenin amacını içeren en fazla 50 kelimelik açıklamayı,

• Yazarların isimlerini, kurumlarını ve eğitim derecelerini,

• Yazarların ORCID numaralarını,

• Varsa mali destek bilgisi ve diğer destek kaynakları hakkında detaylı bilgiyi,

• Sorumlu yazarın ismi, adresi, telefonu (cep telefonu dahil) ve e-posta adresini,

• Makale hazırlama sürecine katkıda bulunan ana yazarlık kriterlerini karşılamayan bireylerle ilgili bilgileri,

• Makale daha önceden bir bilimsel toplantıda sunulduysa, ilgili bilimsel toplantının detaylı bilgilerini içermelidir.

f. **Teknik Bilgiler:** TDA'ya gönderilen bütün yazılar A4 boyutunda (29.7x21 cm) kâğıtlara, MS Word programında, Times New Roman veya benzeri bir yazı karakteri ile 10 punto, 1.5 pt satır aralığında yazılmalıdır. Dipnotlar 8 punto (normal) Times New Roman Türk fontu ile dizilmelidir. Sayfa kenarlarında 3'er cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Paragraflar 1 cm (4 karakter) içeriden başlatılmalıdır. Makaleler PC uyumlu *Microsoft Word* veya ".doc" uzantılı belge oluşturulmaya elverişli herhangi bir kelime işlem programında, eski harfli metinler ise *Universal Word* ve benzeri programda yazılmış olmalıdır. Yazarlar istedikleri transkripsiyon sistemini kullanabilirler. Ancak dizgi imkânları da göz önünde bulundurularak, mümkün olduğunca Türkiye'de yaygın olarak kullanılan transkripsiyon sisteminin kullanılması gerekir. Özel bir yazı karakteri kullanılmış ise, belgeyle birlikte söz konusu karakterlerin fontlarının da gönderilmesi gerekmektedir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil *eğik* harflerle yazılmalıdır. Alıntılar *eğik* harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın iki yanından 1 cm içeride, blok hâlinde, 1 satır aralığıyla ve 9 punto ile yazılmalıdır.

h. **Anahtar Sözcükler:** Makaleler en az 3 en fazla 5 anahtar kelimeyle birlikte gönderilmelidir. Anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanıp ilgili özetin altına yazılmalıdır.

i. **İngilizce Genişletilmiş Özet:** Türkçe yazılan makalelerin uluslararası platformda görünürlüğü ve atf oranını arttırmak amacıyla, yalnızca araştırma makaleleri için 850-1000 kelime arasında İngilizce geniş özet hazırlanmalı, makalenin kaynakçasının arkasına eklenmelidir. İngilizce geniş özet makalenin hipotezini, çıkarımlarını ve yorumların kapsamlı bir biçimde özetleyecek şekilde hazırlanmalıdır.

i. **Makale İçi Başlıklar:** Makalede, konunun işlenişine göre rakam-harf sistemi esas alınarak ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.

4. **TDA'nın dili** Türkiye Türkçesi'dir. Makalelerin yazımında Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu esas alınacaktır. Gerek görüldüğü hallerde, Çağdaş Türk lehçelerinde yazılmış yazılara da yer verilir.

5. Yazılarda kullanılacak şekil, resim vb. malzemenin orijinalinin yüksek yoğunlukta taranmış *"jpeg"* formlarının veya kaliteli fotoğraflarının gönderilmesi şarttır.

6. Çeviri türündeki yazılarda, orijinal makalenin yazarından alınan izin ile orijinal makalenin bir kopyası ve asıl metnin tam bibliyografik künye bilgileri içeren dosyalar da dergipark makale sistemine yüklenmelidir.

7. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

8. Yayınlanmayan yazılar, istek halinde iade edilebilir.

9. Değerlendirme sürecinden geçmiş çalışmaların iadesi için yazarın (çoklu çalışmalarda bütün yazarların) ıslak imzasını içeren dilekçeleri ile dergi yönetimine başvurmaları gerekmektedir.

10. Dergimizde yayınlanmak istenen aşağıda sayılan türdeki çalışmalarda Etik Kurul İzin Belgesi sunulması gerekmektedir:

• Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,

• İnsan ve hayvanların (materyal / veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,

• İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,

• Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,

• Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

Ayrıca;

• Olgu sunumlarında "*Aydınlatılmış Onam Formu*"nun alındığının belirtilmesi,

• Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,

• Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

11. Kaynak gösterme: Dipnotlar, atıf ve açıklama için kullanılabilir. İki hâlde de sayfa altında gösterilir. Referans dipnotlarında, ilgili kaynağa ilk kez referans veriliyorsa, bu referansta, eserle ilgili mevcut bibliyografik bilgilerin tümü, aşağıdaki sırayla yer alır:

Yazar adı ve soyadı, eser adı, yayına hazırlayan (veya editör), çeviren veya çizer adı ve soyadı, cilt, basım, baskı ve yayın bilgisi (cilt sayısı, basım sayısı, baskı sayısı, seri adı, yayın yeri, yayınevi, yayın tarihi), cilt numarası ve sayfa numaraları. Eğer referans dipnotlarında, aynı kaynağa ikinci veya daha fazla atıfta bulunuluyorsa, yukarıdaki bilgiler kısaltılarak verilir.

a. Yazar Adı: Bir eserde yazar, kişi veya tüzel kişi (kurum, kuruluş gibi) özelliğini taşıyabilir. Dipnotta, yazar adları, kaynak kitabın iç kapağında verildiği şekilde tekrarlanır. Yani önce yazar adı (varsın önce ilk, sonra ikinci adı), sonra yazarın soyadı belirtilir.

b. İki veya üç yazarlı eserlerde, her yazarın adı, eserin iç kapağında verilen sırayla ve aralarına virgöl konularak verilir.

c. Üçten fazla yazarı olan eserler için, sadece ilk yazarın adı ve soyadı verildikten sonra 've diğerleri' anlamına gelen 'v.d.' veya Latince 'et. al.' ibaresi kullanılır.

d. Atıf yapılan eserin iç kapağında herhangi bir yazar adı verilmemişse ve eserin yazar/yazarları başka sayfa veya kaynaklardan da elde edilememişse, o zaman dipnot, eser adıyla başlar. Ancak, eserin yazarları başka sayfa veya kaynaklardan doğru olarak saptanmışsa, o zaman bu adlar, atıf yapılan eserin iç kapağında bir yerden elde edildiklerini göstermek üzere, parantez içine alınır.

e. İç kapakta, yazarın takma veya müstear adı kullanılmışsa, bu ad dipnotta da aynen verilir. Ancak, yazarın gerçek adı biliniyorsa veya saptanmışsa, takma addan sonra bir parantez veya köşeli parantez içinde gösterilebilir.

f. Kitap Adı: Kitap adı, atıf yapılan eserin iç kapağında olduğu şekilde verilir. Ancak, kitap adı, hem asıl ad, hem de tamamlayıcı ikinci ve/veya üçüncü adlardan oluşmuşsa, o zaman asıl ad ve tamamlayıcı ikinci ad arasında, iç kapakta olmasa bile iki nokta üst üste konur. Böylece, asıl ve tamamlayıcı adın birbirine karıştırılması önlenir.

g. Dipnotlarda kitap adları, koyu renk harflerle yazılır ve kitap adından hemen sonra virgöl konur.

h. Süreli yayınların adları, kitap adları gibi koyu renk harflerle yazılır.

i. Yayına Hazırlayan (veya Editör), Çeviren, Resimleyen, Çizen vb.'nin Adları: Kitap, makale gibi eser adlarından sonra, eğer varsa, yukarıda belirtilen kişi/kişiler, 'yayına hazırlayan, editör, çeviren vb.' dendiikten sonra, iki nokta üst üste konarak gösterilir. İstenirse, bu işlev adları, 'yay. haz., ed., çev., çiz.', şeklinde kısaltılarak da verilebilirler.

j. Makale Adı: Makale yazarı/yazarlarının adından sonra virgöl konur. Virgülden sonra makale adı, çift tırnak içinde verilir. Makale adından sonra yine virgöl konur. Bunu kitap adı gibi yazılan süreli yayının adı izler.

k. Tez Adı: Yayınlanmış tezlerin adları, makale adı gibi çift tırnak içinde verilir.

l. Ansiklopedi Maddelerinin Adları: Makale adı gibi verilir.

m. Elektronik kaynaklara ilişkin dipnotlarda ise,

i) Eser, aynı zamanda daha önce basılı halde yayınlanmışsa, o zaman, önce yazının yer aldığı ilk kaynağın referans dipnotu, sonra parantez içinde 'çevrimiçi' ibaresi ve daha sonra da eserin yer aldığı elektronik kaynağın site adı ile siteden yararlanılan tarih verilir.

ii) Eğer eser daha önce basılı halde yayınlanmamışsa, varsa yazarın adı ve soyadıyla eser adı, sonra 'çevrimiçi' ibaresi ile eserin yer aldığı elektronik kaynağın site adı ve siteden yararlanılan tarih verilir.

n. Cilt, Basım, Baskı ve Yayın Bilgisi: Dipnotlarda, yazar adı, eser adı, çeviren, çizen, hazırlayan kişilerin adlarından sonra, cilt, basım, baskı ve yayın bilgileri, Madde 20/a'daki sıraya uygun biçimde verilir.

i) **Cilt bilgisi:** Yukarıda belirtilen cilt bilgisi, genel olarak atıf yapılan kitaplar için geçerlidir. Bir kitap, sadece bir ciltten ibaretse, cilt bilgisi verilmaz. Kitap birden fazla cilt halinde yayınlanmışsa, bu durumda, kitabın kaç ciltten oluştuğu, örneğin 4 c. şeklinde belirtilir. Cilt sayısından sonra virgöl konur ve eğer varsa basım ve baskı sayıları verilir.

ii) **Basım, baskı bilgisi:** Atıfta bulunulan eser ilk basım (edition) ise, dipnotta basım sayısı belirtilmez. Ancak eserin, 2. veya daha sonraki basımlarından yararlanıldıysa, o zaman basım sayısı, 2. bs., 3. bs., şeklinde belirtilir.

Atıf yapılan eserin basım sayısının yanı sıra, baskı (print, printing) sayısı da mevcutsa, bu sayı da, basım bilgisinden sonra virgöl konarak gösterilir. Örneğin, 3. bs., 12. bsk. gibi.

iii) **Yayın bilgisi:** Bu bilgi, atıf yapılan eserin yayım yeri, eseri yayımlayan kuruluş ve eserin yayım tarihinden oluşur. (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999 gibi) Yayım yeri ile yayımcı kuruluş arasında virgöl konur.

Atıfta bulunulan eserde yayım yeri yoksa, bu durum 'y.y.' (yayım yeri yok) kısaltmasıyla, yayımcı kuruluşun adı yoksa, yine 'y.y.' (yayımcı yok) kısaltmasıyla ve yayım tarihi belirtilmemişse 't.y.' (tarih yok) kısaltmasıyla gösterilir.

Eserin iç kapağında yayım tarihi belirtilmemişse, ancak iç kapağın arkasında copyright tarihi (© sembolünden sonra verilen tarih) gösterilmişse, o zaman bu tarih, dipnotta yayım tarihi olarak verilir.

iv) **Cilt ve Sayfa Numaraları:** Dipnotlarda, kitap, süreli yayın, ansiklopedi, tez gibi eserlerin hangi cildinden alıntı yapıldığını göstermek için, ilgili cilt numarası büyük Romen rakamıyla verilir. Bundan sonra virgöl konur ve hemen ardından alıntı yapılan sayı, virgöl, yayım yılı, virgöl, ilgili sayfa veya sayfaların numarası verilir. (Örnek: C. IV, No: 4, 1995, s. 1 gibi)

o. Arşiv Belgelerine Yapılan Atıflar: Bu tür atıflar için verilen dipnotlarda, belgenin mahiyetini bildiren açıklama, belge tarihi, arşiv ve varsa dosya numaraları belirtilir.

p. Gazete Makaleleri veya Haberlerine Yapılan Atıflar: Gazete makaleleri ve haberlerine yapılan atıflarda, süreli yayın makaleleri için belirtilen kurallar uygulanır. Ancak, her iki durumda da, makale veya haber başlığından sonra, ilgili gazetenin adı, günü, ayı, yılı ve sayfası belirtilir.

r. Kutsal Kitaplara ve Klasik Eserlere Yapılan Atıflar: Kuran ve benzeri kutsal kitaplara yapılan atıflarda, kitap adları, koyu renkle yazılmaz.

Dipnotlarla İlgili Diğer Kurallar

Referans dipnotlarında, aynı kaynağa ikinci veya daha fazla atıfta bulunulması gerektiğinde, bibliyografik bilgiler, aşağıdaki sırayla ve kısaltılarak uygulanır:

Yazarın soyadı, virgül, eserin uygun biçimde kısaltılmış adı, virgül, sayfa numarası.

Bu konuda aşağıdaki listede verilen uluslararası ve Türkçe kısaltmalardan bir tanesi tercih edilmeli; tercih edilen kısaltma yöntemi tezin bütününe uygulanmalıdır.

Bibliyografik Bilgiler	Türkçe
Bakınız	Bkz.:
Karşılaştırmız	Karş.
Karşı görüş	k.g.
Aynı eser/yer	a.e.
Adı geçen eser	a.g.e.
Yazara ait son zikredilen yer	a.y.
Eserin kendi içinde yukarıya atf	bkz.: yuk.
Eserin kendi içinde aşağıya atf	bkz.: aş.
Eserin bütününe atf	b.a.
Basım yeri yok	y.y.
Basım tarihi yok	t.y.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	v.d.
Sayfa/sayfalar	s.
Editör/yayına hazırlayan	Ed. veya Haz.
Çeviren	Çev.

Dipnot Atf Örneği

Kitaba atf:

Faruk Sümer, *Oğuzlar*, 6. bs., Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2016, s. 43.

Rinat Muhammediyev, *Turan: Göz Açılmayan Boran*, Çev. Mehmet Yasin Kara, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2016, s. 11.

Talcott Parsons, *The Social System*, Routledge and Kegan Paul, London, 1964, pp. 3-23.

Aynı esere izleyen şekilde ikinci kez referans:

A.e.

Aynı esere, fakat farklı sayfasına referans:

A.e., s. 40.

Araya başka referanslar girildiğinde, Sümer'in kitabına yeniden referans:

Sümer, *Oğuzlar*, s. 22. veya

Sümer, *a.g.e.*, s. 22.

Edite edilmiş kitapta makaleye referans:

Gökmen Kılıçoğlu, "Süleyman Demirel ve Dış Politika", *Cumhurbaşkanları ve Dış Politika: Mustafa Kemal Atatürk'ten Günümüze*, Ed. Haydar Çakmak, Kripto Kitaplar, Ankara, 2016, s. 221.

Aynı esere izleyen referans:

A.e., s. 170.

Sürelili yayında makaleye atf:

Ernst E. Hirsch, "İktidar ve Hukuk", *Hukuk Araştırmaları*, Çev. Hayrettin Ökçesiz, C. II, No: 3, Eylül-Aralık 1987, s. 44.

Celil Bozkurt, "1968 Olayları'nın Türk Siyasetine Etkisi: Milliyetçi Hareketin "Komando" Kampları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 231, Yıl: 39, Cilt: 117, Kasım-Aralık 2017, s. 67-84.

Makalenin aynı sayfasına tekrar atf:

Bozkurt, *a. y.*

Ansiklopediye atf:

Paul Bohannon, "Law and Legal Institutions", *International Encyclopedia of Social Sciences*, Vol. IX, Ed. by., David L. Shils, W. Place, McMillan and Free Press, 1968, pp. 73-77.

Klasik eserlere atf:

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* i, 10, s. 22-23.

Kutsal kitaplara atf:

Kur'an i. 10.

Old Testament iii. 5.

Elektronik kaynağa atf:

John N. Berry, "Educate Library Leaders", *Library Journal*, February 15, 1998, (Çevrimiçi) <http://www.epnet.com/ehost>, 3 Nisan 2000 veya Bill Crowley-Bill Brace, "A Choice of Futures: Is It Libraries Versus Information?", (Çevrimiçi) <http://www.epnet.com/ehost>, 30 Mart 2000.

Bibliyografya

Bibliyografyada, atf yapılan kaynaklarla ilgili olarak dipnotlarda verilen tam bibliyografik kimlikler, bibliyografyada da aynen yanştırılır. Ancak, bibliyografyada, kaynakların yazarlarının soyadı en başa alınır. Soyadı ile ad arasında virgül konur.

Addan sonra da iki nokta üst üste konur. Bibliyografyada yer alan kitaplar için, sayfa numarası belirtilmez. Ancak, makalelerde, makalenin hangi sayfa- lar arasında yer aldığı belirtilir. Bibliyografya unsurları, girişlerinin ilk harflerinden başlayan bir düzen içinde alfabetik olarak dizilir.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (TDA) yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve ULAKBİM tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser. Gönderilen bütün makaleler özgün, başka bir mecrada yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerinden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, sahte yazarlık / inkar edilen yazarlık, araştırma / veri fabrikasyonu, uydurulmuş veri / sonuç üretimi, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, aynı yayını birden fazla yere gönderme, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Dergi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser.

- Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.
- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir. Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır. Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır. Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır. Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir. Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdik edilmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştaki gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır. İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdaki etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin özgün olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telif hakkı her türlü belge (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir. Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır. Bu bağlamda "yazar" yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve tasarımına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel gözetimi tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen bütün bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Bütün yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar. Yazarlık için yeterli ölçütleri

karşılama ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir. Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebileceği potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit edilirse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş (Teknik) editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş (Teknik) editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır. Baş (Teknik) editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür. Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve / veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafından herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark edilirse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir. Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir. TDA'ya gönderilen yazılar, önce Yayın Kurulu'na dergi ilkelerine uygunluk açısından bir ön değerlendirmeye tabi tutulur. Dergi kapsamına girmeyen veya bilimsel bir yazı formatına içerik ve şekil şartları açısından uymayan yazılar, hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilir ya da bazı değişiklikler istenebilir. Yayın Kurulu'nun değerlendirmesi sonucunda makale Alan Editörüne yönlendirilir. TDA'nın yayın kurallarına uygun olarak gönderilen makaleler, değerlendirilmek üzere o alandaki çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. TDA, değerlendirme sürecinde kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Makaleyi değerlendiren iki hakemden birisinin olumlu diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda makale üçüncü hakeme gönderilmekte veya Yayın Kurulu hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı vermektedir. TDA'ya gönderilen çalışmalarda yazarlar, hakem ve Yayın Kurulu'nun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. TDA'ya katılmadıkları hususlar varsa gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. TDA hakem değerlendirme sürecinde normal koşullarda editör 1-2 gün içerisinde ön değerlendirme aşamasını bitirir. Hakemlerin değerlendirme süresi 15 gün, düzeltme istemesi halinde yazarın düzeltme süresi de 15 gündür. Normal şartlarda bir makalenin tüm değerlendirme sürecinin 20-40 gün içinde bitmesi beklenmektedir. Ancak hakemlerden zamanında dönüş olmaması nedeniyle yeniden hakem atama vb. nedenlerden dolayı hakem değerlendirme süreci uzayabilmekte veya hakemin raporunu son değerlendirme tarihinden önce göndermesi, yazar tarafından yapılması gereken düzeltmelerin kısa sürede tamamlanması vb. nedenlerden dolayı makale değerlendirme süreci kısılabilmektedir. TDA'ya makale gönderen yazar / yazarlar, Derginin söz konusu hakem değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılırlar. TDA'da yayımlanmasına karar verilen (kabul edilen) çalışmaların telif hakkı, TDA'ya devredilmiş sayılır.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

TARİHİ SÜREÇTE TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU (TRT) GENEL MÜDÜRLÜĞÜ GENEL YAYIN PLANLARINDA AFET VE ACİL DURUMLAR

DISASTER AND EMERGENCY SITUATIONS IN THE GENERAL BROADCAST PLANS OF THE GENERAL DIRECTORATE OF TURKISH RADIO-TELEVISION INSTITUTION (TRT) ON THE HISTORICAL PROCESS

Muhammet KEMALOĞLU 1

WEB OF SCIENCE (Wos) VERİ TABANINA GÖRE “TÜRK DİLLERİ” ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARLA İLGİLİ BİBLİYOMETRİK BİR DEĞERLENDİRME

A BIBLIOMETRIC EVALUATION OF STUDIES ON “TURKISH LANGUAGES” ACCORDING TO WEB OF SCIENCE (WOS) DATABASE

Salih Mehmet ARÇIN 29

MEHMET AKİF ERSOY VE ÂŞİK ŞENLİK’DE MEDENİYET KİMLİĞİ: KENDİLİK BİLİNCİNİN FENOMENOLOJİK DİŞA VURUMU

CIVILIZATION IDENTITY IN MEHMET AKIF ERSOY AND ÂŞİK ŞENLİK: PHENOMENOLOGICAL EXPRESSION OF SELF-CONSCIOUSNESS

Aykut KARAHAN 49

BİR JURNAL HİKÂYESİ: EBUBEKİR HAZİM BEY’İN DEDEAĞAÇ MUTASARRIFLIĞI VE AZLI

A JURNAL STORY: EBUBEKİR HAZİM BEY’S DEDEAĞAÇ LIEUTENANT GOVERNOR AND REMOVAL

Ayçin DEMİR 69

PKK TERÖR ÖRGÜTÜNÜN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜNÜN BÖLGESEL GÜVENLİĞE ETKİLERİ: SURİYE ÖRNEĞİ

THE EFFECTS OF THE CHANGE AND TRANSFORMATION OF THE PKK TERRORIST ORGANIZATION ON REGIONAL SECURITY: THE CASE OF SYRIA

Mert Can TOPÇU 83

AY YILDIZIN İZİNDE KIBRIS VE İRAK TÜRKLERİ

CYPRUS AND IRAQI TURKS IN THE FOOTSTEPS OF THE CRESCENT AND STAR

Yasin Cemal GALATA 111

KİTAP TANITMA

İÇ ASYA VE İMPARATORLUĞUN MEKÂNSAL POLİTİKALARI: ARKEOLOJİ, HAREKETLİLİK VE KÜLTÜR İLETİŞİMİ

Yasin KAÇAR 131

MİLLİYETÇİLİĞE KARŞI MİLLİYETÇİLİK

YÖN-DEVRİM HAREKETİ VE AYDINLAR OCAĞI'NIN İKTİDAR STRATEJİLERİNDE MİLLİYETÇİLİĞİN YERİ

Mervenur TUZAK 137

Tarihi Süreçte Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Genel Müdürlüğü Genel Yayın Planlarında Afet ve Acil Durumlar

Disaster And Emergency Situations In The General Broadcast Plans Of The General Directorate Of Turkish Radio-Television Institution (TRT) On The Historical Process

Muhammet KEMALOĞLU*

* Dr., Ankara, Türkiye

Orcid Id: 0000-0001-7542-7517

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Muhammet Kemalöglü
TRT Kurumu Genel Müdürlüğü
Güneş Bulvarı, 06550 Oran
Ankara, Türkiye

E-posta / E-mail:
muhammetkemaloglu@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
23 Haziran 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
27 Aralık 2022

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Citation:
Muhammet Kemalöglü, "Tarihi Süreçte Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Genel Müdürlüğü Genel Yayın Planlarında Afet ve Acil Durumlar" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262, İstanbul 2023, s. 1-28.

doi: 10.55773/tda.1134627

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Afetler/potansiyel enerji kaynakları, çoğu zaman kendi sistemleri/oluşumları/yapıları gereği, kimi zaman da insan etkisi ile meydana gelmekte ve de gerçekleştiği bölgede/bölge etrafında zararlara neden olmakta. Dünya üzerinde kurulu bazı erken uyarı veya alarm sistemleri afetler öncesinde bazı enerji salınımlarını/olaylarını tahmin edilebilse de bazıları tahmin edilemediği gibi afetin gerçekleştiği ilk saatlerde hiçbir şey de yapılamamaktadır. Günümüz kabul görmüş afet yönetimi, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme olmak üzere 4 temel aşamadan meydana gelmektedir. Tüm seviyelerde değişik roller ve sorumlular mevcuttur. Türkiye Afet Müdahale Planı'na göre afetlerle mücadele aşamalarında 28 hizmet grubu bulunmaktadır. Basın/medya kurum ve kuruluşları da afet yönetim sisteminin her aşamasında oldukları gibi özellikle Haberleşme Hizmet Grubu faaliyetlerinde etkin bir sorumluluğa sahiptir. TRT Kurumu da Haberleşme Hizmet Grubunda olmak ve de Türkiye'nin tek kamu yayın kuruluşu olması hasebiyle de afet yönetimi aşamalarının tamamında görev ve sorumlulukları kapsamında yer almaktadır. Bu çalışmada, TRT Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 2006-2018 yılları arası Genel Yayın Planlarındaki afet ve afet olaylarına yaklaşımı ele alınmaktadır. Sağlıklı bir afet yönetiminde, afet yönetimi paydaşlarının birbirlerinin planlarını tanınmasının sonraki süreçlerde daha etkin bir mücadeleyi getirebileceği kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Afetler, Afet Yönetimi, TRT, TRT Kurumu Genel Müdürlüğü Genel Yayın Planları, Önlemler.

Abstract

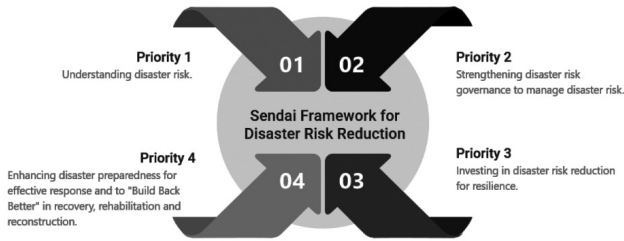
Disasters/potential energy sources often occur due to their systems/formations/structures, and sometimes due to human influence, and cause damage in/around the region where they occur. Although some of the early warning or alarm systems installed in the world can predict some energy

releases/ events before disasters, some cannot be predicted and nothing can be done in the first hours of the disaster. Today's accepted disaster management consists of 4 basic stages: mitigation, preparedness, response and recovery. There are different roles and responsibilities at each stage. According to the Turkey Disaster Response Plan, there are 28 service groups at the stages of disaster response. Press/media institutions and organizations have an effective responsibility especially in the activities of the Communication Service Group, as they are at every stage of the disaster management system. TRT Institution is also in the scope of its duties and responsibilities in all stages of disaster management, since it is in the Communication Service Group and is the only public broadcasting institution in Turkey. In our study, we discussed the approach of the General Directorate of TRT Institution to disasters and disaster events in the General Broadcast Plans between 2006-2018. We believe that in a healthy disaster management, the disaster management stakeholders' recognition of each other's plans can lead to a more effective struggle in the following processes.

Keywords: Disasters, Disaster Management, TRT, General Directorate of TRT Institution, General Broadcast Plans, Measure.

Giriş

Afetler, toplumların tamamını bazen de sadece bazı kısımlarını etkileyen, bu etkiyle kayıplar sebep olan, hayatın akışını sekteye uğratan ve hatta durduran doğal veya insan kaynaklı olaylar, enerji birikimleridir. 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un 1. maddesinde afetler, deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi ile çığ vb. olarak sıralanmıştır. Ancak olağanüstü durumlar sadece bunlar değildir. Buzlanma, çamur akıntıları, çekirge istilaları, çölleşme, deniz ve göl su seviye değişimleri, dolu, don, heyelanlar, hortum, kaya düşmesi, kuraklık, orman, çalı ve ot yangınları, salgın ve bulaşıcı hastalıklar, sıcak ve soğuk hava dalgaları, sis ve düşük görüş mesafesi, şiddetli rüzgâr, toz, kum, yağmur, kar ve kış fırtınaları, tsunami, yanardağ patlaması, lav akıntısı ve küller, yıldırım, zemin çökmesi, asit yağışları, erozyon, kimyasal, biyolojik, radyasyon ve nükleer kazalar ile birlikte serpintiler, salgın hastalıklar vb. potansiyellerde aynı başlığa ilave edilebilir.¹

Şekil 1. Afet Yönetiminin Aşamaları²

¹ İklim Değişikliğinin Neden Olduğu Afetlerin Etkileri, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 15, Hazırlayan: Prof. Dr. Aslı Akay 2019, Ankara, s.15; Muhammet Kemaloğlu, "Türkiye'de Afet Yönetiminin Tarihi ve Yasal Gelişimi", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 52, Kasım-Aralık 2015, s126-147.; Mikdat Kadioğlu, Türkiye'de İklim Değişikliği Risk Yönetimi, Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını, 2012, s. 3.

² Wesley Wei-Mohammad Mojtahedi, Maziar Yazdani ve Kamyar Kabirifar, "Avustralya'nın Ulusal İnşaat Yasasının Uyumlaştırılması ve Dayanıklı Binaların ve Toplulukların Elde Edilmesinde Afet Riskinin Azaltılması için Sendai Çerçevesi" Binalar 11, no. 10, 2021, s. 429.

Dünya değişiyor-peki bu afet ve acil durum hizmetleri için ne anlama geliyor? Dünya artık daha hızlı. Artık insanlar haberleri günler sonrasında öğrenmiyor. Başka bir kıtada gerçekleşen bir olay anından diğer bir kıtada duyulabiliyor. Medyada veya kamuoyunda ise çok fazla söylenti ve doğru olmayan bilgi bulunabiliyor. Bugün, internet, telefon, radyo televizyon, YouTube, WhatsApp, Facebook Messenger, Instagram, WeChat ile TikTok vb. uygulamalar/vasıtalarda dünyanın büyük bir kısmına faal olarak yararlanılmakta. 2009 tarihinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın kurulmasıyla, ülkemizde afet ve acil durumların yönetimi ile örgütlenmesi değişmiştir. Başbakanlığa bağlı olarak kurulan AFAD, 2018 yılında yürürlüğe giren 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile de Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır.

Afet öncesinde, hazırlık ve zarar azaltma, afet esnasında müdahale ve afet sonrasında ise iyileştirme çalışmalarının yönetimini ve koordinasyonunu sağlamak, AFAD'ın asıl vazifesi ve sorumluluğudur. Ülkemizin, afet ve acil durum planı, Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)'tır. TAMP ile tüm paydaşların, kurum-kuruluşlar ile STK'ların konumları, sorumlulukları ve görevleri belirlenmiştir. Afet ve acil durumlara müdahale için hizmetlerine göre 28 hizmet grubu tahsis edilmiştir. TAMP, ülkemizde ortaya çıkabilecek her tür ve ölçekteki olağanüstü durumlara yer alacak bakanlık, kurumlar, özel kuruluşlar, STK'lar ile gerçek kişileri kapsar. TRT Kurumu, TAMP'ta, Haberleşme Hizmet Grubu'nda yer alır. TAMP Haberleşme Hizmet grubu ile TRT Kurumu'nun görev ve sorumluluklarına baktığımızda, "afet bölgesi ile iletişimin sürekliliğini sağlamak için alternatif haberleşme sistemlerini çalıştırmak, ikaz ve alarm sistemlerini işler halde tutmak ile ikaz ve alarm haberlerinin halka duyurulması için gereken çalışmaları yapmak" bulunmaktadır³.

Afetler, olağanüstü durumlar, kriz anları, buhran dönemleri beraberinde karmaşayı ve kaosu getirir. Kaos veya kriz anlarınsa en alt seviyeden en üst seviyeye kadar ihtiyaç duyulan konulardan biri de iletişim/haberleşmedir. Karara alıcılar ile olaya maruz kalanların, olay veya olgunun başlangıç aşamasında nihai eylemlerine kadarki süreçte iletişim olmazsa olmaz enstrümanlardandır. Günümüz teknolojisinin sahip olduğu imkânlar doğru, güvenilir bilginin değerini daha da artırmaktadır. Sosyal medya vasıtalarını ile teyit edilmemiş birçok bilgi insanların yanlış karar alabilmelerine neden olabileceği gibi teyit edilmiş hayat kurtarıcı bilgiler halkın aydınlatılmasında, erkenden haberdar edilerek oluşabilecek can veya mal kayıplarının da önüne geçilmektedir.

Afet yönetiminin her aşamasında bilgi aktarımı ve haberleşme özel bir önem arz etmektedir. Halkın doğru ve güvenli bilgiye ulaşması, medya organlarının bu bilgiye gecikmeksizin ulaşabilmelerine ve halka doğru olarak aktarabilmelerine bağlıdır. Bu bağlamda, afet yöneticilerine ve medya yöneticilerine önemli sorumluluk ve görevler düşmektedir.⁴

³ Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2419/files/Afet_Mud_PI_Resmi_G_20122013.pdf, s.16.

⁴ T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Afet Yönetiminde Etkinlik T.C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2014, s. 20-21.

1. Kamu Yayıncılığı ve TRT Kurumu

Kamu Hizmeti Yayıncılığı, devletin düşün yapısını halka iletme amacıyla kullandığı bir uygulamadır. Bu amaca ulaşmak, toplumu biçimlendirmek, eğitim, kültür vb. alanlarda sevk ederken kullandığı etkili enstrümanlardan biridir.

TRT Kurumu genel müdürlerinden Tayfun Akgüner, kamu yayıncılığını, “yükümlü bulunan oluşumun, topluma karşı ayırım gözetmeden toplumun tüm katmanlarının gereksinimini karşılaması demek olan kamu hizmeti” olarak tanımlar⁵ ve bu açıdan da bakınca, kamu yayıncılığı, kısaca “kamuya hizmet etmektir.”⁶

Ülkemizde kamu yanını denince akla gelen ilk kurum TRT’dir. TRT, devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmek amacıyla, 01 Mayıs 1964’te, özel yasayla ve özerk tüzel bir kişiliğine sahip olarak kurulmuş, “TRT bugün, özerkliği ve tarafsızlığı anayasada hükme bağlanan, radyo ve televizyon ile tüm medya araçlarından yayın yapan kamu hizmeti yayıncısı olarak hizmet vermektedir.”⁷ 1982 Anayasası hükümleri doğrultusunda 1984 yılında Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu yeniden düzenlenmiş ve 1986’den sonra, Türkiye’ye yönelik yayın yapan özel televizyonların ortaya çıkması, TRT’nin 1990 yılına kadar süren televizyon yayınları üzerindeki tekeli ortadan kaldırmıştır.⁸

TRT’nin 31 Ocak 1968 tarihinde Ankara Mithatpaşa Caddesi’ndeki stüdyodan o ilk anonsla başlayan televizyon yolculuğu⁹, 54. yıl dönümünde, 17 farklı uydu, 8 yurtiçi müdürlük, 17 yurtdışı temsilciliği, 17 farklı uydu, geniş karasal yayın altyapımız ve çok seçenekli dijital medya platformlarımızdan; 18 televizyon ve 16 radyo kanalı, 4 dergi ve dünyanın her yerinden milyonlarca takipçisi olan dijital mecra yayınlarımızla 41 dilde tüm dünyadaki izleyici, dinleyici ve takipçisine ulaşmaktadır.¹⁰

“TRT yayınlarında, üretilen içeriklerin halkın tamamına hitap edebilmesi amacıyla kimi zaman tematik unsurlar kimi zaman da popüler unsurlara yer verilmektedir. Türkiye’nin kamu yayıncılığı yapmakla görevlendirilen tek yayın kuruluşu TRT, bünyesindeki radyo istasyonlarında da bu amaçla uygun yayınlara yer vermektedir.”¹¹

⁵ Tayfun Akgüner, “Kamu Hizmeti Yayıncılığı”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, İstanbul University Faculty of Communication Journal, 0 (7), 1998, s. 285-296.

⁶ Kenan Bölükbaş, “Kamu Yayıncılığı Bağlamında TRT Radyolarına Bakış: TRT Radyo 1 ve TRT FM Örneği”, *TRT Akademi*, 5 (9), 2020, s. 52-85.

⁷ TRT, *Tarihçe*, 2022, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx>

⁸ TRT, *Tarihçe*, 2022, <http://www.trt.net.tr/umep/trt/tarihce/>; TRT, TRT Tarihi, 2022, <https://www.trtmuze.com.tr/hakkimizda/trt-tarihi/>; Bölükbaş, a.y.

⁹ TRT, *İlklerin Televizyonu*, 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ilklerin-televizyonu-trt-53-yasinda-552261.html>

¹⁰ TRT, TRT Faaliyet Raporu 2020, 2022, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2020/:21>; TRT, *Tarihçe*, 2022, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx>

¹¹ TRT, *Tarihçe*, 2022, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx>; Bölükbaş, a.y.

2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanununun 9. maddesine göre Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun görevlerinden bazıları, “*Radyo ve televizyon yayınları yapmak, Türkiye sınırları içinde yayın yapan yerel, bölgesel, ulusal radyo ve televizyon kurum ve kuruluşları ile sözleşme, anlaşma ve protokoller imza etmek, Yurt içine yapılacak; haber, kültür, bilim, sanat, eğlence ve benzeri türlerde eğitici, aydınlatıcı ve eğlendirici nitelikte her türlü yayınlarla, kamuoyunun Anayasa ilkeleri doğrultusunda serbestçe ve sağlıklı bir şekilde oluşmasına yardımcı olmaktır.*”¹²

2. TRT Kurumu Genel Yayın Planları

2954 sayılı TRT kanununun; 4. maddesinde “*Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, işletilmesi, idareleri ve yayınlarının düzenlenmesine ilişkin temel ilkeler*”, 5. maddesinde “*Genel Yayın Esasları*” ile 9. maddesinde “*Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun görevleri*” ile ilgili hükümler vardır. TRT Kurumu, 2954 sayılı yasada belirlenen görev ve yetki doğrultusunda, özerk ve tarafsızlığı yasada belirtilmiş, radyo, televizyon, internet yayıncılığının yanı sıra basılı yayın alanı ile diğer yayın vasıtalarıyla yayın yapan kamu yayın kurumudur. Yayınlarını hazırlarken, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının talepleri, izlenme ölçümleri ve Aktif Hat aracılığı ile gelen dinleyici ve izleyicilerimizin görüş ve önerilerini dikkate alarak yayınların içeriklerini yeniden planlayıp düzenlemektedir.¹³

2954 sayılı TRT kanununun 5. Maddesi, “Genel Yayın Esasları” ile ilgili hükümleri içerir ve TRT, 1972 yılından beri Yıllık Genel Yayın Plânları hazırlayarak, yayınlarına bir düzen ve yön vermiştir. TRT’nin bütün hizmet gruplarını kapsayıcı ve yönlendirici bir nitelik kazanmıştır. Birimler arası koordinasyon sağlanarak, birbirini bütünleyen çalışmalarla üretimde verim ve kalitenin artırılması hedeflenmiştir. Bazı konulara ve faaliyetlere önemi dolayısıyla bir sonraki plânda tekrar yer verilerek, uygulamada devamlılık sağlanmıştır.¹⁴ TRT Genel Yayın Plânları, 2954 sayılı TRT yasının; 4, 5 ve 9. maddeleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Genel Yayın Plânının hazırlanma aşamasında, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Genel Kurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı, Bakanlıklar, Kamu Kurum ve Kuruluşları, Valilikler, Büyükşehir Belediye Başkanlıkları, Sivil Toplum Kuruluşları, Kurumumuzun yapım ve yayın birimleri ile TRT Müdürlüklerinin de yazılı görüş ve teklifleri değerlendirilir.

TRT Genel Yayın Planlarının amacı, “...*yayın esas, hedef, ilke ve öncelikli konularıyla alınması gerekli tedbirleri belirlemektir.*”¹⁵

¹² TRT, Görevlerimiz, 2022, <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Gorevlerimiz.aspx>

¹³ TRT Genel Yayın Planı 2018, s.2-4.; 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, 2022, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>

¹⁴ “Yönetim Kurulu’nun 15/08/2002 tarih ve 2002 / 260 sayılı Kararıyla kabul edilerek kesinleşmiştir.”; TRT Genel Yayın Planı 2003, s.1.; <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fmedya.trt.net.tr%2Fmedya%2Fdosya%2F2008%2F08%2F28%2F1f6abded-824b-44cb-b084-ea27e0f1ffc2.doc>

¹⁵ TRT Genel Yayın Planı 2006, s.1.

TRT'nin Genel Yayın Planlarının kapsamı, "...Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nun radyo, televizyon ve İnternet Web Sitesi yayın faaliyetlerini kapsar ve Genel Yayın Planı'nın uygulanmasından, Genel Müdür Yardımcıları, Daire Başkanları ve Ünite Amirleri sorumludur."¹⁶

"...Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacına yönelik yayın yapmamak, Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metotlarına bağlı olmak, Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak ile Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatlerine alet olmamak"¹⁷ şeklinde açıklanan maddeler TRT Genel Yayın Esasları arasındadır.

Çalışmamızda, 2006-2018 yılları arasında yayımlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu TRT Genel Yayın Plânları¹⁸ ele alınmaktadır. Plânlarda afet ve acil durumlara ait kavramlara nasıl yer verildiğini örneklerle açıklamaya çalıştık.

"TRT yayınlarında ve programlarda ele alınacak konuların işleniş sırasını da kullanılan kaynakların güvenilir olmasına dikkat edilmesi, programların biçim ve özelliğine uygun olarak, ilgili uzman ve yetkililere yer verilerek konunun gerçeğe uygun olarak sunulması öncelikli prensiplerdendir."¹⁹

Ayrıca, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun Madde 14; "Radyo ve televizyonlar ayda en az doksan dakika gıda güvenliği, gıda güvenilirliği, bitki ve hayvan sağlığı ile toprak koruma, iş sağlığı ve güvenliği, çalışma hayatında kayıt dışılığın önlenmesi, sosyal güvenlik, işçi ve işveren ilişkileri, halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi ile teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin daha verimli kullanılabilmesi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklar ile mücadele, trafik ve yol güvenliği, suçun önlenmesi, afet yönetimi, nüfus hizmetleri, göç yönetimi ve düzensiz göçle mücadele gibi konularda uyarıcı ve eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır (6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun)²⁰" demektedir.

¹⁶ TRT Genel Yayın Planı 2006, s.1; TRT Genel Yayın Planı 2007, s.1.

¹⁷ TRT Genel Yayın Planı 2006, s.1.; TRT, Yayın İlkelerimiz, 2022, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/YayinIlkelerimiz.aspx>

¹⁸ Yıllık Genel Yayın Planları, Genel Yayın Planları, 2022, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/DispForm.aspx?ID=4&Source=https%3A%2F%2Fkurumsal%2Etr%2Etr%2Etr%2Fbirimler%2Fstratejigelistirme%2FLists%2FPersonel%2FAllItems%2Easpx&ContentTypeld=0x010053012BFB97BA8E40A5571FEBE236967C>

¹⁹ "Yönetim Kurulu'nun 16.12.2005 Tarih ve 2005/160 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir."; TRT Genel Yayın Planı 2006, s.7.

²⁰ 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, (1) 6/12/2019 tarihli ve 7196 sayılı Kanunun 64'üncü maddesiyle bu fıkraya "daha verimli kullanılabilmesi" ibaresinden sonra gelmek üzere "uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklar ile mücadele, trafik

2.1. 2006 Yılı TRT Genel Yayın Planı²¹

Kamu Hizmeti Yayıncılığı devletin kontrolünde olduğu için toplumu ilgilendiren hususlarda devletin en kesin ifade noktasıdır. Ekonomik endişelerden azade olduğu için de sadece kamuya hizmet misyon edinmiş yayıncılıktır. İzleyici tüketici olarak görülmediğinden vatandaşa doğur ve inandırıcı bilgilerin verilmesi çok önemlidir. Bu durum ise kamu yayını yapan kurum veya kuruluşları toplumu ilgilendiren hususlarda yayınlar yapmaya yönlendirir. Bir bakımdan da bu durum bir mecburiyettir. Devlet ülke topraklarındaki her vatandaşına ulaşmak yükümlülüğü ile hareket eder.

Basta afet yönetimi, gıda güvenliği, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi konuları, bilimsel kuruluşlar, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları veya sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanır veya hazırlatılır, hazırlanan programlar ise Radyo ve televizyonlar vasıtasıyla yurttaşlara ulaştırılır.

Olağanüstü durumlar bireylerin ve toplumların günlük hayatlarını kesintiye uğrattıklarından böyle durumlarda mücadele eden unsurlar arasında iletişim en önemli husustur. Afet/Afetler herkesi her an yakalayabilir. Basın mensupları da bu anlara vazifelerini yaparken de yasayabilmektedirler. Olay bölgesinden aktarılan sözlü ve görsel bilgiler mücadeleyi olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir.

Radyo ve Televizyonda Yayınlanan Program Türlerine Göre Hedefler ve İlkelere, Eğitim Programları Yaygın Eğitim Programları, Genel Dinleyici-Seyirci Kitlelerine Yönelik Programlar, Hedefler başlığı altında *“12.Toplumun, kazalarda, tabii afetlerde, kriz veya seferberlik ve savaş halleri gibi olağanüstü durumlarda karşılaşacakları tehlikeler ile önceden alınması gereken tedbirler konusunda uyarılmasına, böyle bir durumla karşılattıklarında kendilerine ve çevrelerine yardımcı olmada faydalanacakları hizmet ve tekniklerin tanıtılması...”*²² hususuna, Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmeliğine göre, TRT'nin radyo ve televizyon istasyonlarından parasız istifade edilir.²³

Afetler, depremler, yanardağ patlamaları, seller, heyelanlar, hortumlar, iş kazaları, terör olayları, iç çatışmalar, savaşlar vb. başlıklar altında sıralanabilmektedir. TRT yayın planlarını incelediğimizde, bu afet başlıkları ile bunlardan başka toplumu ilgilendiren birçok konuya TRT yayınlarında yer verildiğini görmekteyiz.

ve yol güvenliği, suçun önlenmesi, afet yönetimi, nüfus hizmetleri, göç yönetimi ve düzensiz göçle mücadele” ibaresi eklenmiştir.

²¹ “Yönetim Kurulu'nun 16.12.2005 Tarih ve 2005 / 160 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir”.

²² TRT Genel Yayın Planı 2006, s.18.; TRT Genel Yayın Planı 2007, s.18.; TRT Genel Yayın Planı 2008:18; TRT Genel Yayın Planı 2009, s.14.; TRT Genel Yayın Planı 2010, s.12.; TRT Genel Yayın Planı 2011, s.13.; TRT Genel Yayın Planı 2013, s.13; TRT Genel Yayın Planı 2014, s.14.; TRT Genel Yayın Planı 2015, s.12.; TRT Genel Yayın Planı 2018, s.14.

²³ Resmî Gazete:08.05.1988, Sayısı:19808.

Afet yönetim sistemi;

- zarar azaltma,
- önceden hazırlık,
- olaya müdahale,
- iyileştirme,
- yeniden inşa olarak ayırt edilen beş ana safhada yürütülür.

Radyo ve Televizyon Yayınlarında Program Türlerine Göre Kampanya Şekline Dönüştürülecek ve Öncelikle İşlenecek Konular başlığı altında, “*Bu bölümde yer alan kampanya şekline dönüştürülmesi ve program türlerine göre öncelikle işlenmesi öngörülen konular, Genel Yayın Planı’nın ilke ve hedeflerine uygun olarak, T.C. Anayasası, 2954 ve 3984 sayılı Kanunlar ile diğer mevzuatta bildirilen görev ve esaslar, Kurum içinden, yayın, idarî, teknik ve malî birimlerin, Kurum dışından; bakanlık, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşlarının görüş ve teklifleri değerlendirilerek seçilmiştir. Bu bölümde, 2005 Genel Yayın Plânında yer alan ve yıl boyunca yayınlanarak değerlendirilen konulardan bazılarına tekrar yer verildiği gibi, yeni konular da ilâve edilmiştir. Bu itibarla Plândaki her konu uygulama ünitelerince hazırlanacak olan Yapım ve Uygulama Talimatlarında yer alacak ve program haline getirilerek yıl içinde radyo ve televizyondan yayınlanacaktır. Uygulama üniteleri, bu konuları yayın akışı içinde Plânın nicelik hedeflerini de dikkate alarak belirleyecekleri sürelerle ve uygun aralıklarla ya başlı başına programlar olarak ya da bir program kuşağının içinde yayınlayacaklardır. Uygulama üniteleri yayınlarında, Plânda belirtilen öncelikle işlenecek konuların dışında, dinleyici ve seyircilerin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak, diğer konulara da Genel Yayın Planı hedef ve ilkeleri çerçevesinde yer verebileceklerdir.*” denilerek, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, orman yangınlarını en aza indirmek için çeşitli etkinlikler düzenlemekte. “*Orman Yangınlarıyla Mücadelede Ulusal Destek Kampanyası*” bu kampanyaların en etkili noktalarındandır. Kampanyada içtiğimiz suyun, soluduğumuz havanın ormanlarla alakası vurgulanmakta ve yaşanılabilir bir dünya için ormanın öneminin vurgulanmakta. Bu kampanya ile yurttaşların her türlü orman yangınının “Alo 177”ye ihbar etmesi istenmekte. TRT kurumu ise yayınları ile kampanyanın anlaşılır olmasını ve fazla insana ulaşmasını sağlamakta. Radyo ve televizyon; tarımsal yayımı desteklemekte ve tamamlamaktadır, yayıma olan talebi arttırmakta, değişime karşı olumlu tutum ve ilgi oluşturmakta, bireyleri yeniliklerden haberdar etmektedir. Tarımsal yeniliklerin kırsal kesimde yayılması sürecinde radyo ve televizyon yeniliklerden haberdar olma aşamasında etkili olmakta, bundan sonraki karar verme ve uygulama aşamalarında etkisi giderek azalmakta ve yerini kişisel iletişim kanallarına bırakmaktadır.²⁴

Tarım ve Orman Bakanlığı ile TRT Genel Müdürlüğü arasında yapılan protokol kapsamında TRT Trabzon Müdürlüğünde her hafta perşembe günleri

²⁴ Göknuur Çavdar, “Tarımsal Bilişim-Radyo ve Televizyon”, *Akademik Bilişim*, 09- XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 11-13 Şubat 2009 Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 2009, s. 569-579.

Trabzon İl Müdürlüğü teknik personelleri tarafından tarım konularında canlı yayında bilgiler verilmekte.²⁵

*Haber değeri açısından olumsuz konulara verilen değer, haber yapımcılar arasında “iyi haber, haber değildir” ya da “kötü haber, iyi haberdir” gibi, olumsuzluğun yüceltilmesine dair temel bir söylemi gündeme getirmiştir. Ancak buna karşın olumsuzluk değeri taşıyan, mevcut olumsuzluğun çeşitli şekillerde daha da olumsuzlaştırılarak kötü bir dünyanın resmedildiği; doğal afet, cinayet, tecavüz, kaza gibi haberlere rastlanması ise oldukça ihtimal dâhilindedir.*²⁶

TRT yayın planlarında ise,

“Kampanya Şekline Dönüştürülecek Konular başlığı altında (Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelikte,

Ormanlarla ilgili olarak, ormanların önemi, Orman Yangınlarıyla Mücadelede Ulusal Destek, Alo 177 Orman Yangın İhbarı kampanyalarının desteklenmesi, Ormanların bakımı, korunması, uygulanan politikaların kamuoyuna tanıtılması,

Tarım ile ilgili olarak, tarım alanlarının korunması ve verimlilikte sürekliliğin sağlanması, Erozyonla ve zararlılarla mücadele ile tarım ilaçlarının yanlış kullanımının çevreye etkilerinin anlatılması,

Çevre felaketleri ile ilgili olarak, çevre kirliliğinin gezegen çapında etkilerinin, iklim değişiklikleri ile ozon tabakasının etkisi ve bunun sonuçlarının anlatılması,

Kutup buzullarına etkileri ile su ve gıda kaynaklarına etkilerinin irdelenmesi,

Su kaynaklarının korunması ile ilgili olarak, temiz su kaynaklarının öneminin, ve denizlerdeki yaşam ve deniz kirlenmesinin deniz yaşamına etkileri ile bunun insan gıda zincirine potansiyel etkilerinin anlatılması,

Geri dönüşümün (Recycling) önemi konusunda, geri dönüşümün, atıkların çevreye oluşturduğu baskıyı azaltmasının açıklanması,

Doğal kaynakların ekonomik kullanımının önemi ile ilgili olarak, Doğal kaynakların sınırlılığı, doğal kaynakların üretim ve tüketiminin ekonomik, jeopolitik ve jeostratejik boyutlarının anlatılması,

Çevrenin korunması için çalışan kamu kurumlarının ve STK (Sivil Toplum Kuruluşları) faaliyetlerinin tanıtılması²⁷,

Tarım ile ilgili olarak, Tarımda kimyasalların yanlış kullanımı, bunların insan sağlığı ve çevreye etkileri konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi, bu konudaki AB standartlarının tanıtılması,

²⁵ TRT’de Fındıkta Budamanın Önemi Anlatıldı, 2020, <https://trabzon.tarimorman.gov.tr/Haber/583/Trtde-Findikta-Budamanin-Onemi-Anlatildi>

²⁶ Ash Yurduğül, “Olumsuz Olayların Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Sunumu: “Soma Faciası” Üzerine Bir İnceleme Çalışması”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2/4 (Ekim 2014), s. 71-99.

²⁷ TRT Genel Yayın Planı 2006, s.52-53.; TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 52-53, 52-54.

Doğal ve teknolojik afetler konusunda ise, doğal afetler, doğal afetlerin edenleri, afetlerin ağır sonuçları, afetlerin sonuçlarını ağırlaştırılan uygulamalar, afet öncesi, afet anında ve afet sonrasında yapılması gerekenler, ailelere yönelik afet hazırlığı eğitimi ve bilgilendirmesi, sivil savunma, arama-kurtarma ve yardımlaşma faaliyetleri (sivil ve askeri), bunların afet anında iyi koordine edilmesinin önemi, dünyada yürütülen arama kurtarma faaliyetlerinden örnekler verilmesi, afetlerle mücadelede sivil potansiyelin eğitimi ve harekete geçirilmesi, amatör radyoculuk ve afet sonrası iletişime katkı potansiyelinin anlatılması, izcilik faaliyetlerinin tanıtılması, çocuklar ve gençlerin hayatta kalma konusunda eğitilmeleri, gönüllü itfaiyecilik uygulamaları ile ilk yardım, afetler veya kazalar sonrasında ilk yardımın önemi ve ilk yardım konusunda bilinçlendirici programların yapılması²⁸ konularına yer verilmesi planlanır.

Bunlara ilave olarak;

“Öncelikle İşlenecek Konular, Yaygın Eğitim Programlarında Öncelikle İşlenecek Konular, Genel Dinleyici-Seyirci Kitlesine Yönelik Programlar başlığı altında “...Yapılaşma, göç ve kentleşme, kent hayatı ve sorunları, hızlı nüfus artışı, belediyelerin hizmetleri ve sorunları, halkın yönetime katılımı ve sivil toplum örgütleri, toplum hayatında sorumluluğun paylaşılması ve iş birliğinin önemi...”²⁹,

Kültür Programlarında Öncelikle İşlenecek Konular Bilim ve Teknoloji Programları başlığı altında, “...Tabii afet zararlarının azaltılmasına yönelik, afet öncesi ve sonrası yapılan çalışmalar; deprem araştırmaları, depreme karşı dayanıklı konut yapımı ve yapı teknolojisindeki gelişmeler...”³⁰,

Kültür Programlarında Öncelikle İşlenecek Konular Hukuk Programları başlığı altında, “21. “...Doğal Afet Sigortaları Kurumunun (DASK) tanıtılması, zorunlu deprem sigortaları ve önemi”³¹”... konuları belirlenmiştir.

TRT Kurumu Genel Yayın Planı uygulanacağı zaman Birimleri alacağı Tedbirler başlığı altında, “...Yıllık Genel Yayın Planı’nda öngörülen hedeflere ulaşabilmek, aşağıda anılan tedbirlerin bir disiplin içinde uygulanması, koordinasyon ve takibiyle mümkündür. Bu sebeple, tedbirin gerçekleştirilmesinden sorumlu üniteler her üç aylık sürenin bitiminden itibaren en geç 7 gün içinde her tedbir için ayrı ayrı dolduracakları “Genel Yayın Planı Tedbir İzleme Formu” nu Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı’na göndereceklerdir. Tedbirler için, uygulama üniteleri, konuyla ilgili çalışmalarına ve gerekli tedbirleri zamanında almaya 2005 yılında olduğu gibi titizlikle devam edeceklerdir.”³² denir.

²⁸ TRT Genel Yayın Planı 2006, s. 54-55.; TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 54-55.; TRT Genel Yayın Planı 2008, s. 54-55.

²⁹ TRT Genel Yayın Planı 2006, s. 57.; TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 58.; TRT Genel Yayın Planı 2008, s. 58.

³⁰ TRT Genel Yayın Planı 2006, s. 72.; TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 75.

³¹ TRT Genel Yayın Planı 2006, s. 76.; TRT Genel Yayın Planı 2008, s.78.; TRT Genel Yayın Planı 2009, s. 78.

³² TRT Genel Yayın Planı 2006, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2006%20Y%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>; TRT Genel Yayın Planı 2006, s. 101, 111-112.

2.2. 2007 yılı TRT Genel Yayın Planı³³

Afet yayıncılığı; maruz kalınan bir afet durumunda, olay/durum ile ilgili bilgileri edinmek için afet öncesi, müdahale esnası ve iyileşme sürecinde uzmanlaşmayı gerektirir. Bu açıdan bakıldığında 2007 yılı TRT yayın planlarında donemin afet literatürü kapsamında konulara yer verildiği ve yeni konulara yer açıldığı anlaşılmaktadır.

Kültür Programlarında Öncelikle İşlenecek Konular Çevre Programları başlığı altında, “2.4122, 6831 ve 2924 sayılı Kanunlar, orman köylülerini kalkındırma ve destekleme projeleri, ormanların faydaları ve önemi ile ormanların yok olması sonucu ortaya çıkan erozyon, heyelan ve sel felaketleri, ağaçlandırma çalışmaları, özel ve hatıra orman fidanlıkları ve ağaçlandırma, hızlı gelişen ve yangına dayanıklı ağaç türlerinin yetiştirilmesi, orman alanlarında yapılaşmanın zararları (Alo 177 Orman Yangını İhbarı)”³⁴ hususu ile

Haberlerde Öncelikle İşlenecek Konular başlığı altında, “16. Türk Silahlı Kuvvetlerini ilgilendiren güncel konular ile icra edilen tatbikat, eğitim, toplantı, denizcilik faaliyetleri ile havacılık etkinliklerinin, çevre korunmasına yaptığı katkılar ve doğal afetlerde yoksul ve muhtaç vatandaşlara yaptığı yardımlar, arama-kurtarma faaliyetleri, eğitim, öğretim ve kültür hizmetlerine yaptığı katkılar (silahaltında bulunan erlere yönelik; okuma-yazma ve meslek kursları ile modern tarım ve hayvancılık kursları), bünyesindeki vakıfların (Mehmetçik Vakfı, Silahlı Kuvvetler Dayanışma Vakfı, İlk Kurşun Rehabilitasyon Merkezi) tanıtılması³⁵ gibi yeni girdi yapılmıştır.

2.3. 2008 yılı TRT Genel Yayın Planı³⁶

Yanlış yapılaşmanın doğurduğu sonuçlar ne yazık ki ülkemizin yaşadığı depremlerde ve kayıplarımızda gözler önüne serilmektedir. Çarpık kentleşmenin olumsuz sonuçlarından biri de deprem anında yaptığı olumsuz katkısıdır. Bu konuda TRT 2008 yılı yayın planına bakıldığında,

Genel Dinleyici-Seyirci Kitlelerine Yönelik Programlar başlığı altında, “25. Yapılaşma, iç göç ve çarpık kentleşme sonucu ortaya çıkan sosyo-kültürel uyum sorunları hızlı nüfus artışı, belediyelerin hizmetleri, halkın yönetime katılımı ve sivil toplum örgütleri, toplum hayatında sorumluluğun paylaşılması ve iş birliğinin önemi, insanlar arası iletişim, engeller ve çözüm yolları...” şeklinde bir değişikliğe gidilmiştir.

³³ “Yönetim Kurulu’nun 29.09.2006 Tarih ve 2006/190 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir.”

³⁴ TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 79.; TRT Genel Yayın Planı 2008, s. 79.; TRT Genel Yayın Planı 2009, s. 79.

³⁵ TRT Genel Yayın Planı 2007, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2007%20Y%C4%B1n%C4%B1n%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>; TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 83.; TRT Genel Yayın Planı 2008, s. 84.; TRT Genel Yayın Planı 2009, s. 83.

³⁶ “Yönetim Kurulu’nun 07.12.2007 Tarih ve 2007/368 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir. Radyo Dairesi Başkanlığının 08.01.2008 tarih ve 1629 sayılı Olur’una istinaden radyo yayın oranlarında güncelleme yapılmıştır.”

Buna ilave olarak, *Bilim ve Teknoloji Programları* başlığı altında, “10. Atom enerjisinin barışçı amaçlarla ülke yararına kullanılması yönünde; nükleer güç ve araştırma reaktörleri, yakıt tesisleri, radyo izotopların üretilmesi, tıp, endüstri, tarım ve hayvancılıkta kullanılması, nükleer enerji yöntemleri ve radyasyondan korunma yolları, 11. Tabii afet zararlarının azaltılmasına yönelik, afet öncesi ve sonrası yapılan çalışmalar; deprem araştırmaları, depreme karşı dayanıklı konut yapımı ve yapı teknolojisindeki gelişmeler³⁷ konularına yer verilmesi istenir.

2.4. 2009 yılı TRT Genel Yayın Planı³⁸

Bir önceki yılın yayın planı ile aynıdır. Bu yıla ait yayın planı kapsamında özel programlar da düzenlenmişti. TRT, Marmara depreminin 10. Yılında iki buçuk saat süren bir canlı yayınlara, depremi yaşayanların tanıklıklarını ekrana getirtmişti. TRT Haber Dairesine bağlı ekipler, Kocaeli’nde kurulan özel platodan 10 yıl önce depremin olduğu saatte yayında olmuş, saat:01.00de başlayan canlı yayın saat 03.30’a kadar sürmüştü. TRT’nin deprem özel yayını 16 Ağustos’u 17 Ağustos’a bağlayan gece TRT 1 ekranından canlı olarak yayınlanmıştı. Canlı tanıklıkların da yer aldığı yayında, depremde enkaz altında kalan, 3 ay sonra kendine gelebilen ve 10 yıl sonra ilk kez gün yüzü gören bir depremzede ile 4 yıl boyunca oğlunun mezarını arayan bir annenin yaşadıkları da ekrana getirilmişti.³⁹

2.5. 2010 yılı TRT Genel Yayın Planı⁴⁰

2010 yılında yıl boyunca kampanya şekline dönüştürülerek konuların radyo ve televizyonda yayınlanan uygun program türlerinde değişik biçimlerde ele alınarak, verilmek istenen mesajların ders niteliğinde olmamasına ve dolaylı yollarla işlenmesine çalışılması, konuyla ilgili olarak zaman zaman hazırlanacak spot programlarla seyircinin ve dinleyicinin dikkatleri çekilmesi, belirtilen konularda kampanya yürütülürken dinleyici ve seyircinin bıktırılmamasına, ölçünün iyi ayarlanmasına özen gösterilmesi amaçlanmıştır. Bunlarla birlikte farklı kurum/kuruluş ile kamu yararına dernek tarafından yürütülen kampanyalardan uygun olanların da desteklenebileceği ifade edilmiştir.⁴¹

³⁷ “Yönetim Kurulu’nun 07.12.2007 Tarih ve 2007/368 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir. Radyo Dairesi Bakanlığının 08.01.2008 tarih ve 1629 sayılı Olur’una istinaden radyo yayın oranlarında güncelleme yapılmıştır.”; TRT Genel Yayın Planı 2008, s.74.; <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2008%20Y%C4%B1n%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

³⁸ “Yönetim Kurulu’nun 01.11.2008 Tarih ve 2008/368 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir.”; TRT Genel Yayın Planı 2009, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2009%20Y%C4%B1n%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

³⁹ TRT’den deprem özel programı, 2009, <https://www.evrensel.net/haber/200898/trt-den-deprem-ozel-programi>

⁴⁰ “Yönetim Kurulu’nun 30.09.2009 Tarih ve 2009/335 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir”.

⁴¹ TRT Genel Yayın Planı 2010, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2010%20Y%C4%B1n%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>; TRT Genel Yayın Planı 2010, s. 42.

Yaz aylarında orman yangınlarının ortaya çıkması her zaman büyük bir risk oluşturur. Maalesef son zamanlarda tüm dünyada daha sık daha yaygın hale gelmiştir. Türkiye, Yunanistan, Amerika Avusturalya sik sik yangınlara maruz kalmaktadır. Yaşanan felaketin acısını azaltmak için ise toplum devlet iş birliği kapsamında yardım kampanyaları düzenlenmektedir. Konu sosyal medya uygulamaları sayesinde daha da geniş kitlelere de ulaştırılabilmektedir. Ancak sosyal medyanın yaygın olmadığı dönemlerde ise kampanya süreçlerinin TRT merkezli yürütüldüğü görülmektedir. Daha da önemlisi kampanya konusuna TRT yayın planlarında da yer verilmiştir.

2010 yılında **Kampanya Şekline Dönüştürülecek Konular** başlığı altında, “7. Orman Yangınlarıyla Mücadelede Ulusal Destek Kampanyası” ve “Alo 177 Orman Yangın İhbarı” kampanyalarının desteklenmesi (TRT Genel Yayın Planı 2013 45), 11. Doğal ve teknolojik afetler nedenleri, afetlerin sonuçlarını ağırlaştırıcı uygulamalar, 12. Türkiye’de ve dünyada yaşanan doğal ve teknolojik afetler sonrasındaki uygulamaların anlatılması⁴² şeklinde bir değişikliğe gidilmiştir.

Yine **2010 yılı TRT Genel Yayın Planı’nın Çevre Programları** başlığı altında, “2. 4122, 6831 ve 2924 sayılı Kanunlar, orman köylülerini kalkındırma ve destekleme projeleri, erozyon, heyelan ve sel felaketleri, ağaçlandırma çalışmaları, özel ve hatıra orman fidanlıkları, orman alanlarında yapılaşma (Alo 177 Orman Yangını İhbarı)⁴³, 3. Çevre sorunları ve milletlerarası yaptırımlarda Türkiye’nin yükümlülükleri, AB çevre müktesebatı, Türk çevre mevzuatı, arıtma teknolojisi ve uygulamaları, Değerlendirilebilir atıkların kaynağında ayrı toplanması ve geri dönüşümü, teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı elektromanyetik kirlilik ve karşı tedbirler⁴⁴, 4. Taraf olduğumuz; Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele, Barselona ve Bükreş Sözleşmesi, Dünya Su Forumu (temiz ve yeterli içme suyu temini), vb. toplantılar, çevresel peyzaj çalışmaları⁴⁵, şeklinde yeni girdiler yapılmıştır.⁴⁶

2.6. 2011 yılı TRT Genel Yayın Planı⁴⁷

Ocak 2011 tarihinde yayına başlayan TRT Okul ise çeşitli yaş gruplarına yönelik hazırlanan eğitim ve kültür programlarıyla bir teknoloji ve eğitim kanalıdır. TRT, toplumun sosyo-ekonomik koşullarını ve eğitim düzeyini göz önüne alarak, eğitici işlevini yerine getirme isteğini sürdürmektedir. Örgün ve Yaygın Eğitim başlıklarında toplanan eğitim yayınlarıyla, toplumun eğitim

⁴² TRT Genel Yayın Planı 2010, s. 43.; TRT Genel Yayın Planı 2011, s. 44.; TRT Genel Yayın Planı 2014, s. 45.; TRT Genel Yayın Planı 2015, s. 45.

⁴³ TRT Genel Yayın Planı 2015, s. 68.

⁴⁴ TRT Genel Yayın Planı 2015, s. 68.

⁴⁵ TRT Genel Yayın Planı 2010, s. 62.; TRT Genel Yayın Planı 2011, s. 63-64; TRT Genel Yayın Planı 2013, s. 65.

⁴⁶ TRT Genel Yayın Planı 2015, s. 68.; <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2011%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

⁴⁷ “Yönetim Kurulunun 06.10.2010 tarih ve 271 sayılı yazısı ile kabul edilmiştir. Yönetim Kurulu’nun 30.09.2009 Tarih ve 2009/335 Sayılı Kararı ile Kabul Edilmiştir.”

açığı bir ölçüde de olsa kapatılmak istenmiştir. Bu programlar, içerik olarak TRT'nin eğitim işlevini yürütmekte ve insanlara evlerinde eğitim vererek fırsat eşitliği sağlanmaktadır.⁴⁸

Kampanya Şekline Dönüştürülecek Konular maddelerinde afetlerle ilgili hususlarda başlığı altında, “7. *“Orman Yangınlarıyla Mücadelede Ulusal Destek Kampanyası”* ve *“Alo 177 Orman Yangın İhbarı” kampanyalarının desteklenmesi*, 11. *Tabii, teknolojik afetler ve olaylara karşı erken uyarılar, tanıtıcı bilgiler ve tedbirleri anlatan programlar*, 12. *Türkiye’de ve dünyada yaşanan doğal ve teknolojik afetler sonrasındaki uygulamaların anlatılması*”⁴⁹ şeklinde bir değişikliğe gidilmiş olup bu değişiklikler 2012 yılında da korunmuştur.

2011 yılında Sigortalı Hayat Programı, 2014 yılı boyunca iki haftada bir cumartesi günleri saat 9.15’te DASK sponsorluğunda TRT Haber’de yayınlanmaya devam etmiştir.⁵⁰

2.7. 2012 yılı TRT Genel Yayın Planı 2011 yılı planı ile aynıdır.⁵¹

TRT Okul ve Anadolu Üniversitesi Uydu ve Uzay Bilimleri Araştırma Enstitüsü iş birliğiyle, halkı kentsel dönüşüm ve afet riski konusunda bilinçlendirmek amacıyla düzenlenecek olan TV programlarının içeriklerini karara bağlamak amacıyla 28 Ağustos Salı günü “Afetler ve Kentsel Dönüşüm Eğitimi Çalıştayı” düzenlendi. Oluşturulacak programlarda TRT Okul kanalı aracılığıyla deprem ve afet risklerini azaltmaya yönelik çalışmalar yapacaklarını belirttiler.⁵²

2.8. 2013 yılı TRT Genel Yayın Planındaki⁵³ **Kampanya Şekline Dönüştürülecek Konular** maddelerinde afetlerle ilgili hususlar başlığı altında, “...*Tabii, teknolojik afetler ve olaylara karşı erken uyarılar, tanıtıcı bilgiler ve tedbirleri anlatan programlar...*” şeklinde değişmiştir. Buna ilave olarak da “9. *Tabii, teknolojik afetler ve olaylara karşı erken uyarılar, tanıtıcı bilgiler ve tedbirleri anlatan programlar*, 10. *Türkiye’de ve dünyada yaşanan doğal ve teknolojik afetler sonrasındaki uygulamaların anlatılması*”⁵⁴ amaçlanmıştır.

⁴⁸ Asiye Ata-Abdulkadir Atik, “Eğitsel Bir Araç ve Ortam Olarak Videonun Tarihsel Gelişimi” *Atatürk İletişim Dergisi*, 13, s. 27-52.

⁴⁹ *TRT Genel Yayın Planı 2011*, s. 44.

⁵⁰ Doğal Afet Sigortaları Kurumu Zorunlu Deprem Sigortası 2014 Faaliyet Raporu, https://dask.gov.tr/upload/Dask/Raporlar/Faaliyetraporlari/2014_dask_faaliyet_raporu.pdf

⁵¹ TRT Genel Yayın Planı 2012, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2012%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%-C4%B1.pdf>

⁵² Vatandaş TRT Okul ile afetler ve kentsel dönüşüm konusunda bilinçlenecek,2012, <http://egazete.anadolu.edu.tr/kampus/29728/vatandas-trt-okul-ile-afetler-ve-kentsel-donum-konusunda-bilinlenecek>

⁵³ “Yönetim Kurulununun 31.10.2012 tarih ve 2012/325 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.”

⁵⁴ *TRT Genel Yayın Planı 2013*, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2013%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%-C4%B1.pdf>; *TRT Genel Yayın Planı 2011*, s. 45.

2.9. 2014 yılı TRT Genel Yayın Planındaki⁵⁵ Zorunlu Yayınlar başlığı altında, “1.....6306 Sayılı Kanun, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ayda en az doksan dakika afet, afet risklerinin azaltılması ve kentsel dönüşüm konularında uyarıcı ve eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınlar asgari otuz dakikası 17:00-22:00 saatleri arasında olmak üzere, 08:00-22:00 saatleri arasında yapılır ve yayınların kopyaları her ay düzenli olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına teslim edilmesi⁵⁶ ifadesi eklenmiş ve “2. 4122, 6831 ve 2924 sayılı Kanunlar, orman köylülerini kalkındırma ve destekleme projeleri, erozyon, heyelan ve sel felaketleri, ağaçlandırma çalışmaları, orman alanlarında yapılaşma (Alo 177 Orman Yangını İhbarı)...⁵⁷” şeklinde değişmiştir.

13 Mayıs 2014 tarihinde Soma’da yaşanan ve 301 işçinin ölümüyle sonuçlanan maden kazası da zamanlılık, önemlilik, yakınlık, beklenmezlik, sonuç ve ilgi çekme gibi haber değerlerinin yanı sıra olumsuzluk özelliği ile de televizyon haberlerinin konusu olmuştur. TRT 1 ise, kamu yayıncılığı anlayışıyla paralel bir şekilde olayı daha çok bilgilendirme daha az dramatize etme şeklinde bir eğilim göstermiştir.⁵⁸

2.10. 2015 yılı TRT Genel Yayın Planı⁵⁹

Genel Dinleyici-Seyirci Kitlesine Yönelik Programlar başlığı altında, “35. Çeşitli nedenlerle (başta Suriye olmak üzere) çevre ülkelerden Türkiye’ye gelmek durumunda kalan kitlelerin hayat şartları ve devletimizin bunlara sağladığı imkânlar. 39. Kızılay’ın afet öncesi, sırası ve sonrasında yürüttüğü yardım ve eğitim çalışmaları. 40. “Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi 12. Taraflar Konferansı Türkiye 2015⁶⁰” girdileri yapılmış olup, diğer hususlarda bir önceki yılın genel esasları korunmuştur.

TRT ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) arasında imzalanan iş birliği protokolü kapsamında, AFAD’ın Suriyeli sığınmacılara yönelik gerçekleştirdiği çalışmalar, TRT World aracılığı ile uluslararası alanda tanıtılmıştır.⁶¹

Türkçeden farklı dil ve lehçelerde konuşan vatandaşlara yönelik programlar, soydaşlarımıza yönelik programlar, yerli ve yabancı turistlere yönelik programlar, yabancılara yönelik programlar ve reklamlar olarak belirtilmiş olup,

Yabancılara Yönelik Programlarda Öncelikle İşlenecek Konular başlığı altında, “16. Türkiye’nin tabii afetler veya başka sebepler yüzünden mağ-

⁵⁵ “25.09.2013 tarih ve 2013/303 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile kabul edilmiştir.”

⁵⁶ TRT Genel Yayın Planı 2014, s. 45-46; TRT Genel Yayın Planı 2015, s. 46.

⁵⁷ TRT Genel Yayın Planı 2014, s. 67.; <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2014%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

⁵⁸ Yurdigül, a.g.m., 2014,s.71-99.

⁵⁹ “Yönetim Kurulunun 25.09.2014 tarih ve 2014/322 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.”

⁶⁰ TRT Genel Yayın Planı 2015, s. 50.

⁶¹ TRT ile AFAD arasında iş birliği protokolü imzalandı, 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/trt-ile-afad-arasinda-is-birligi-protokolu-imzalandi/750110>

dur olan ülkelere yaptığı insanı yardımlar (özellikle dünyanın çeşitli yerlerinde açlığa sefalete terk edilmiş, çeşitli zulümlere uğramış insanlara yaptığı yardımlar)⁶² ifadesine yer verilmiştir.

2.11. 2016⁶³, 2017⁶⁴ ile 2018 yılı⁶⁵ planlarında 2015 yılı TRT Genel Yayın Planı hükümleri uygulanmıştır.2018 yılından itibaren de TRT Genel Yayın Planları hazırlanmamaktadır. Yayın Birimleri kendi alanları ile ilgili planlamalarını yapmaktadır.

2018 TRT Genel Yayın Planında, Telegün başlığı altında,

“4.Teleteks sayfalarında; gerçek zamanlı İMKB hisse senetleri bilgilerinden, kamunun işçi taleplerine, eğitim sayfalarından, döviz kurlarına, güncel haberlerden (Türkiye, Dünya, Ekonomi, Spor, Sağlık, Kültür-Sanat haberleri), Türkiye’de gerçekleşen son deprem bilgilerine, şans oyunu sonuçlarından, Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine, konsolosluk hizmetlerinden asker alma ve seferberlik işlemlerine, televizyon ve radyo yayın akışlarından TRT market bilgilerine kadar birçok bilgiye ulaşmak mümkün olmaktadır⁶⁶ ifadelerine yer verilir.

Yine **Kampanya Şekline Dönüştürülecek Konular** başlığı altında, “19. Sığınmacılara yönelik yürütülen faaliyetlerin tanıtılması ile sığınmacıların hakları konusunda bilgilendirici programlar yapılması, 20. “Orman Yangunlarıyla Mücadelede Ulusal Destek Kampanyası” ve “Alo 177 Orman Yangın İhbarı” kampanyalarının desteklenmesi, 24. Tabii, teknolojik afetler ve olaylara karşı erken uyarılar, tanıtıcı bilgiler ve tedbirleri anlatan programlar, 25. Türkiye’de ve dünyada yaşanan doğal ve teknolojik afetler sonrasındaki uygulamaların anlatılması⁶⁷,

Zorunlu Yayınlar başlığı altında, “1. 6306 Sayılı Kanun, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ayda en az doksan dakika afet, afet risklerinin azaltılması ve kentsel dönüşüm konularında uyarıcı ve eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınların asgari 30 dakikası 17.00-22.00 saatleri arasında olmak üzere, 08.00-22.00 saatleri arasında yapılır (Bu saatler dışında yapılan yayınlar, aylık 90 dakikalık süreye dâhil edilmez.) ve yayınların kopyaları her ay düzenli olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına teslim edilmesi,

⁶² TRT Genel Yayın Planı 2015, s. 78.; <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2015%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

⁶³ “Yönetim Kurulunun 15.09.2015 tarih ve 2015/721 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.”; TRT Genel Yayın Planı 2016, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2016%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

⁶⁴ “Yönetim Kurulu’nun 14.12.2016 tarih ve 2016/463 Sayılı Kararı ile kabul edilmiştir.”; TRT Genel Yayın Planı 2017, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2017%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

⁶⁵ “Yönetim Kurulu’nun 05.12.2017 tarih ve 2017/479 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.”; TRT Genel Yayın Planı 2018, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2018%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

⁶⁶ TRT Genel Yayın Planı 2018, s. 13.

⁶⁷ TRT Genel Yayın Planı 2018, s. 50-51.

Öncelikle İşlenecek Konular, Yaygın Eğitim Programlarında Öncelikle İşlenecek Konular, Genel Dinleyici-Seyirci Kitlelerine Yönelik Programlar başlığı altında, “62.Kızılay’ın afet öncesi, sırası ve sonrasında yürüttüğü yardım ve eğitim çalışmalarıdır⁶⁸”,

Çevre Programlarında Öncelikle İşlenecek Konular başlığı altında, “2. 4122, 6831 ve 6292 sayılı Kanunlar, orman köylülerini kalkındırma ve destekleme projeleri, erozyon, heyelan ve sel felaketleri, ağaçlandırma çalışmaları, orman alanlarında yapılaşma (Alo 177 Orman Yangını İhbarı)⁶⁹ ile

Yabancılarla Yönelik Programlarda Öncelikle İşlenecek Konular başlığı altında, “19. Türkiye’nin tabii afetler veya başka sebepler yüzünden mağdur olan ülkelere yaptığı insanı yardımlar (özellikle dünyanın çeşitli yerlerinde açığa sefalete terk edilmiş, çeşitli zulümlere uğramış insanlara yaptığı yardımlar.⁷⁰” konu ve başlıklarına yer verilir.

TRT, her yıl Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Genelkurmay, MİT, MGK, RTÜK vb. kurumlara göndererek, ülke gündemini ilgilendiren hususlarla ilgili yayınlanmasını istenen programları sorduğunu görmekteyiz.

“Toplumsal Konular, Uluslararası Konular, Kültür-Sanat ve Spor” başlıklarının öğrenilmek istendiği yazının ekinde, “Kurumumuzca ‘2019 TRT Genel Yayın Planı’ taslağı hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Bu bağlamda, 2019 yılında yayınlarımızda yer almasında yarar görülen öncelikle işlenecek konular, kampanya şekline dönüştürülecek konular ve genel yayın planımızın genel çerçevesi ile, özellikle ekli listede belirtilen konu başlıkları hakkında görüş ve tekliflerinize ihtiyaç duyulmaktadır. Belirtilen hususlara ait bilgi, görüş B tekliflerinizin 15.05.2018 tarihine kadar gönderilmesi” istenmiştir. Bu yaklaşım tarzı ise TRT kurumu yayınları hazırlanmadan önce paydaşların görüşlerinin alınması olarak değerlendirilebilir. Bahse konu yazıya gelen dönüşlere baktığımızda ise, Genelkurmay, terörle mücadeleyle dönük yayınlar isterken, Aile Bakanlığı da boşanma konusunun işlenmesini önermekte, Malatya Belediyesi’nin ise “Kayısı” konusunda⁷¹ yayın önerisinde bulunduğunu görmekteyiz.

Sonuç

Ülkemiz afet olgusunun sık yaşandığı bir coğrafyada olması nedeniyle plan ve politikalarını bu yöne ağırlık vererek geliştirmeye çalışmak durumundadır. Bundan dolayıdır ki afet konusundaki temel sorun kavramların yanlış anlaşılmasının önüne geçilmeli ve afet olgusu doğru bilinmeli, ülkemizde önceki dönemlerde yaşanan acı deneyimlerin gelecekte de yaşanmaması için standartların belirlenmeli ve çalışmaların planlanmasında yanlış programlar düzeltilebilmelidir.

⁶⁸ TRT Genel Yayın Planı 2018, s. 56.

⁶⁹ TRT Genel Yayın Planı 2018, s. 75.

⁷⁰ TRT Genel Yayın Planı 2018, s. 87.

⁷¹ TRT’den kamu kurumlarına mektup: Ne yayınlayacağımıza siz karar verin, 2018, <https://www.demokrathaber.org/trtden-kamu-kurumlarina-mektup-ne-yayinlayacagimiza-siz-karar-verin>; TRT’ye TSK Bakanlık ve Belediye’den dikkatleri çeken üç program önerisi, 2019, <https://www.yenisafak.com/hayat/trtye-tsk-bakanlik-ve-belediyeden-dikkatleri-cekten-uc-program-onerisi-3213854>

TRT Kurumu Genel Müdürlüğü ülkemizin tek kamu yayın kuruluşudur. Ülkemiz toprakların %99,5'i üzerinde izlenme olanağına sahiptir. Bununla birlikte, 17 farklı uydusu, 8 yurtiçi müdürlüğü, 17 yurtdışı temsilciliği, 17 farklı uydu, geniş karasal yayın altyapısı ve çok seçenekli dijital medya platformları; 18 televizyon ve 16 radyo kanalı, 4 dergi ve dünyanın her yerinden milyonlarca takipçisi olan dijital mecra yayınlar ve 41 dilde tüm dünyadaki izleyici, dinleyici ve takipçisine ulaşması, afetler, afet hazırlıkları ve afet yönetimi ve afet sonrası çalışmalarda yadsınmaz bir güce sahiptir.

Çalışmamızda TRT Kurumu Genel Müdürlüğü ve TRT Kurumu Genel Yayın Planlarında Afete nasıl ve hangi başlık ve içeriklerle yer verildiğini ele almaya ve nihayetinde diğer paydaşların talep, görüş ve önerileri ile planlara daha farklı bakış açıları getirilerek afet/afet yönetimi ve kamu yayıncılığı ilişkisini ele almaya çalıştık.

TRT Kurumu Genel Müdürlüğünün son on iki yıllık genel yayın planlarına incelediğimizde 1543 sayfadan oluştuğunu görmekteyiz. Konumuz olan afet ve afet kavramlarının geçtiği metinlerin kelime sayısı ortalama 2500-2700 kelime arasındadır.

“Toplumun, kazalarda, tabii afetlerde kriz, seferberlik ve savaş halleri gibi olağanüstü durumlarda karşılaşılabilecek tehlikeler karşısında önceden alınması gereken tedbirler konusunda uyarılmasına, böyle bir durumda faydalanacakları hizmetlerin tanıtılmasına” ifadesi tüm planlarda korunarak bir sonraki yıllara aktarılmıştır.

2006 yılın genel yayın planında yer alan, “Kampanya Şekline Dönüştürülecek Konular Başlığı Altında yer alan, Ormanlarla ilgili olarak, Tarım ile ilgili olarak, Çevre felaketleri ile ilgili olarak, Su ve gıda kaynaklarına etkilerinin Su kaynaklarının korunması ile ilgili olarak, Türlerin korunması ile ilgili olarak, Geri dönüşümün (Recycling) önemi konusunda, Doğal kaynakların ekonomik kullanımının önemi ile ilgili olarak, Çevrenin korunması için çalışan kamu kurumlarının ve STK (Sivil Toplum Kuruluşları) faaliyetlerinin tanıtılması” konularına 2008 yılı yayın planlarından alt başlıklar altında rastlamamaktayız. Bu konulara sonraki planlarda madde olarak yer vermeye çalışmışır.

2007 yılı TRT Genel Yayın Planında, bir önceki yıldan farklı olarak, 4122, 6831 ve 2924 sayılı Kanunlar ve özellikle orman, sel yangın, erozyon konularının işlenmesine dikkat edilmiştir. Yine, Türk Silahlı Kuvvetlerini ilgilendiren güncel konular işleneceği zaman bu hususlara da atıflar yapılması öngörülmüştür.

2008 yılı TRT Genel Yayın Planında, atom enerjisi, üretimi, kullanımı, geliştirilmesi vb. hususlarla ilgili yayınlar ile doğal afetlerin zararlarının azaltılması, afet/acil durumlar öncesi, sonrası faaliyetler; depremler ve depreme dayanıklı yapılar konularına da yer verilmesi planlanmıştır.

2009 yılı TRT Genel Yayın Planında 2008 yılı Genel Yayın Planı olduğu gibi korunmuştur. Konumuzla ilgili hususlarda herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

2010 yılında orman yangınlarıyla Orman Yangın İhbarı sistemi, afetler, afetlerin nedenleri ve sonuçları, afetler sonrası çalışmalar, orman köylüleri, erozyon, heyelan, sel, geri dönüşüm temalarının işlenmesi, afetler ve acil durumlara katkı açısından kayda değer bir yaklaşımdır.

Afetler ve Acil Durumlarda erken uyarı sistemleri hayati önemi haiz unsurlardır. Erken uyarı sistemlerini işleyecek programlara yer verileceğinin planlanması ve de bunun yayınlarla hayata geçirilmesi ulusal ve uluslararası farkındalık açısından önemi büyüktür.

2015 yılı TRT Genel Yayın Planında önceki yıllardaki planlardaki konulardan farklı olarak göç konusuna ayrıca yer verilmiştir. Genel Dinleyici-Seyirci Kitlesine Yönelik Programlar başlığı altında, başta Suriye olmak üzere çevre ülkelerden Türkiye'ye gelmek durumunda kalan kitlelerin hayat şartları ve devletimizin bunlara sağladığı imkânlar, Kızılay'ın afet öncesi, sırası ve sonrasında yürüttüğü yardım ve eğitim çalışmaları, Türkiye'nin tabii afetler veya başka sebepler yüzünden mağdur olan ülkelere yaptığı insanı yardımlar (özellikle dünyanın çeşitli yerlerinde açlığa sefaletle terk edilmiş, çeşitli zulümlere uğramış insanlara yaptığı yardımların işleneceğinin belirtilmesi TRT'nin konuya yaklaşımının boyutunu gözler önüne sermektedir.

2016, 2017 ve 2018 yılı planlarında 2015 yılı TRT Genel Yayın Planında hükümleri esas alınmış, *Sığınmacılara yönelik yürütülen faaliyetlerin tanıtılması ile sığınmacıların hakları konusunda bilgilendirici programlar yapılması planlanmış, ayda en az doksan dakika afet, afet risklerinin azaltılması ve kentsel dönüşüm konularında uyarıcı ve eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınların asgari 30 dakikası 17.00-22.00 saatleri arasında olmak üzere, 08.00-22.00 saatleri arasında yapılır⁷², esasına göre yayınlarında yukarıda açıkladığımız konu veya konulara yer verilmiştir.*

Türkiye konumu itibariyle afetler ile acil durumların yaşandığı bir ülkedir. Bu kapsamda afetler ve acil durumlar konularında farkındalık yaratmak, afet öncesi, esnası ve sonrasında daha az mal ve can kaybı sağlamak için toplumların bilinçlendirilmesi, aydınlatılması gerekmektedir.

TRT Kurumu Genel Müdürlüğü Türkiye'nin tek kamu yayın kurumu olması hasebiyle bu konuda görevini yerine getirirken tüm paydaşlarıyla ve toplumla etkin bir iletişimde olmak durumundadır.

Günümüz afet ve acil durumlar mevzuatına, konularına ve uygulamalarına baktığımız zaman, TRT'nin yayınlarında ve yayın planlarında daha ayrıntılı, anlaşılır ve ilgili kurumların doğrudan desteği ile hazırlanmış metin ve yayınlarına yer vermesinin ele aldığımız konuların anlaşılması açısından çok önemlidir.

Bununla birlikte, Kamu-kurum ve kuruluşları, üniversiteler/akademisyenler ile STK'lar eğer afetlerin farkına varmış bir toplum tesis etmek istiyor yapacakları çalışmaları diğer kurumlarla paylaşmalı ve hatta özel yuvarlak masa toplantıları ile bilgi ve birikimlerini TRT Kurumu Genel Müdürlüğü dâhil diğer paydaşlarına da iletmelidir.

⁷² Bu saatler dışında yapılan yayınlar, aylık 90 dakikalık süreye dahil edilmez.

Kaynakça

- 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, 2022, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>
- Akgüner, Tayfun: "Kamu Hizmeti Yayıncılığı", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul University Faculty of Communication Journal*, 0 (7), 1998, s.285-296.
- Asiye Ata-Abdulkadir Atik, "Eğitsel Bir Araç ve Ortam Olarak Videonun Tarihsel Gelişimi" *Atatürk İletişim Dergisi*, 13, s.27-52.
- Böyükbaş, Kenan: "Kamu Yayıncılığı Bağlamında TRT Radyolarına Bakış: TRT Radyo 1 ve TRT FM Örneği", *TRT Akademi*, 5 (9), 2020, s.52-85.
- Doğal Afet Sigortaları Kurumu Zorunlu Deprem Sigortası 2014 Faaliyet Raporu, https://dask.gov.tr/upload/Dask/Raporlar/Faaliyetraporlari/2014_dask_faaliyet_raporu.pdf
- Göknur Çavdar, "Tarımsal Bilişim-Radyo ve Televizyon", *Akademik Bilişim, 09- XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 11-13 Şubat 2009 Harran Üniversitesi, Şanlıurfa*, s. 569-579.
- İklim Değişikliğinin Neden Olduğu Afetlerin Etkileri, *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 15*, Hazırlayan: Prof. Dr. Aslı Akay 2019, Ankara, s. 15.
- Kadioğlu, Mikdat: "Türkiye'de İklim Değişikliği Risk Yönetimi", *Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını*, 2012, s. 3.
- Kemaloğlu, Muhammet: "Türkiye'de Afet Yönetiminin Tarihi ve Yasal Gelişimi", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 52, Kasım-Aralık 2015, s. 126-147.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), *Afet Yönetiminde Etkinlik T.C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara 2014, s.20-21.
- TRT Genel Yayın Planı 2003, s.1, <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fmedya.trt.net.tr%2Fmedya%2Fdosya%2F2008%2F08%2F28%2F1f6abded-824b-44cb-b084-ea27e01ffc2.doc>
- TRT Genel Yayın Planı 2006, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2006%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2007, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2007%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2008, s.74, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2008%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2009, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2009%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2010, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2010%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>; TRT Genel Yayın Planı 2010, s.42.
- TRT Genel Yayın Planı 2011, s.68, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2011%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2012, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2012%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2013, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2013%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>; TRT Genel Yayın Planı 2011, s.45.
- TRT Genel Yayın Planı 2014, s.67., <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2014%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2015, s.78, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2015%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>

- TRT Genel Yayın Planı 2016, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2016%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2017, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2017%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT Genel Yayın Planı 2018, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/Attachments/4/2018%20Y%C4%B1%C4%B1%20Genel%20Yay%C4%B1n%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRT ile AFAD arasında iş birliği protokolü imzalandı,2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/trt-ile-afad-arasinda-is-birligi-protokolu-imzalandi/750110>
- TRT, Görevlerimiz, 2022,<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Gorevlerimiz.aspx>
- TRT, İlklerin Televizyonu, 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ilklerin-televizyonu-trt-53-yasinda-552261.html>
- TRT, Tarihçe, 2022, <http://www.trt.net.tr/umep/trt/tarihce/>; TRT, TRT Tarihi, 2022, <https://www.trtmuze.com.tr/hakkimizda/trt-tarihi/>
- TRT, Tarihçe, 2022, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx>
- TRT, TRT Faaliyet Raporu 2020, 2022,<https://www.trt.net.tr/kurumsal/2020/:21>; TRT, Tarihçe, 2022, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx>
- TRT, Yayın İlklerimiz, 2022,<https://www.trt.net.tr/Kurumsal/YayinIlklerimiz.aspx>
- TRT'den deprem özel programı,2009, <https://www.evrensel.net/haber/200898/trt-den-deprem-ozel-programi>
- TRT'den kamu kurumlarına mektup: Ne yayınlayacağımıza siz karar verin, 2018, <https://www.demokrathaber.org/trtden-kamu-kurumlarina-mektup-ne-yayinlayacagimiza-siz-karar-verin>
- TRT'de Fındıkta Budamanın Önemi Anlatıldı, 2020, <https://trabzon.tarimorman.gov.tr/Haber/583/Trtde-Findikta-Budamanin-Onemi-Anlatildi>
- TRT'ye TSK Bakanlık ve Belediye'den dikkatleri çeken üç program önerisi, 2019, <https://www.yenisafak.com/hayat/trtye-tsk-bakanlik-ve-belediyeden-dikkatleri-cek-uc-program-onerisi-3213854>
- Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı,https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2419/files/Afet_Mud_Pi_ResmiG_20122013.pdf, s.16.
- Vatandaş TRT Okul ile afetler ve kentsel dönüşüm konusunda bilinçlenecek,2012, <http://egazete.anadolu.edu.tr/kampus/29728/vatandas-trt-okul-ile-afetler-ve-kentsel-donusum-konusunda-bilinclenecek>
- Wesley Wei-Mohammad Mojtahedi, Maziar Yazdani ve Kamyar Kabirifar: “Avustralya'nın Ulusal İnşaat Yasasının Uyumlaştırılması ve Dayanıklı Binaların ve Toplulukların Elde Edilmesinde Afet Riskinin Azaltılması için Sendai Çerçevesi” Binalar 11, no.10, 2021, s. 429.
- Yıllık Genel Yayın Planları, Genel Yayın Planları, 2022, <https://kurumsal.trt.net.tr/birimler/stratejigelistirme/Lists/Personel/DispForm.aspx?ID=4&Source=https%3A%2F%2Fkurumsal%2Etrt%2Enet%2Etr%2Fbirimler%2Fstratejigelistirme%2FLists%2FPersonel%2FAllItems%2Easpx&ContentTypeId=0x010053012BFB97BA8E40A5571FEBE236967C>
- Yurdigül, Aslı, “Olumsuz Olayların Televizyon Bültenlerinde Sunumu: “Soma Faciası” Üzerine Bir İnceleme Çalışması”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2/4 (Ekim 2014), s. 71-99.

Ekler

Tablo 1. TRTTelevizyon Yayınlarında Program Türlerinin Hedeflenen Oranları⁷³

PROGRAM TÜRLERİ	TELEVİZYON						
	TRT-1 %	TRT-2 %	TRT-3 %	TRT-4 ⁴⁸ %	TRT-GAP %	TRT-INT %	TRT-TURK %
Eğitim Programları	14	3.2		48.5	28.5	14.5	15
Kültür Programları	7.5	31.4		1	23	19	15
Drama Programları	42.7	7			21.5	23	30
Müzik Programları	4.5	10		49.5	15	10.5	11
Eğlence Programları	3.5					6.5	4.5
Haberler	10.8	35.3			5	16.5	13.9
Meclis TV			33				
Spor Programları	5	7.2	63.5		1	2	1.6
Türkçeden Farklı Dil ve Lehçeler ⁴⁷			2				
Reklamlar	7	0.5				1	
Diğerleri ⁴⁸	5	5.4	1.5	1	6	7	9
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 2. TRT Yayınlarında Kültür Programlarının Hedeflenen Oranları⁷⁴

KÜLTÜR PROGRAMLARI	RADYO		TELEVİZYON					
	Radyo-1 %	Radyo-2 (TRT-FM) %	TRT-1 %	TRT-2 %	TRT-4 %	TRT-GAP %	TRT-INT %	TRT-TURK %
Dil ve Edebiyat Programları	15	15	3.5	12		5.2	10	7
Sanat Programları	10	20	1	18		3.5	8	4
Dini Programlar	10		34		100	14	7.5	11.5
Tarih Programları	7	5	1	2.5		0.5	3	3
Bilim ve Teknoloji Programları	10	15	2	5			2	2
Ekonomi Programları	10	15		12			2.5	2.5
Hukuk Programları	8	5				12	2.5	
Sağlık Programları	10	5	0.5	6		16.5	3	1
Çevre Programları	10	10	16.7	6.5		10.3	3.5	3
Halk Bilimi (Folklor) Programları	10	10	41.3	38		38	58	66
T O P L A M	100	100	100	100	100	100	100	100

⁷³ TRT Genel Yayın Planı 2006, s. 91.

⁷⁴ TRT Genel Yayın Planı 2006, s. 96.

Tablo 3. TRT 2006 Yılı Genel Yayın Planı İçindekiler Kısmı⁷⁵

İÇİNDEKİLER		4.0.0.0.0. RADYO VE TELEVİZYONDA YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNE GÖRE HEDEFLER VE İLKELER	
A. UZUN VADELİ GENEL YAYIN PLANI	1	4.1.0.0.0.0. EĞİTİM PROGRAMLARI	17
1.0.0.0.0. AMAÇ, KAPSAM VE SORUMLULUK	1	4.1.1.0.0.0. AÇIK ÖĞRETİM PROGRAMLARI	17
1.1.0.0.0. AMAÇ	1	4.1.1.1.0.0. Hedefler	17
1.2.0.0.0. KAPSAM	1	4.1.1.2.0.0. İlkeler	17
1.3.0.0.0. SORUMLULUK	1	4.1.2.0.0.0. YAYIN EĞİTİM PROGRAMLARI	17
2.0.0.0.0. YAYIN İLKE VE ESASLARI	1	4.1.2.1.0.0. GENEL DİNLEYİCİ-SEYİRCİ KİTLESİNE YÖNELİK PROGRAMLAR	17
2.1.0.0.0. ANAYASAYIN 133. MADDESİ	1	4.1.2.1.1.0. Hedefler	17
2.2.0.0.0. TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KANUNUNUN 5. MADDESİNDE YER ALAN GENEL YAYIN ESASLARI	2	4.1.2.1.2.0. İlkeler	19
2.3.0.0.0. RADYO VE TELEVİZYONLARIN KURULUŞ VE YAYINLARI HAKKINDAKİ KANUNUN 4. MADDESİNDE YER ALAN YAYIN İLKELERİ	3	4.1.2.2.0.0. ÖZEL DİNLEYİCİ-SEYİRCİ KİTLELERİNE YÖNELİK PROGRAMLAR	19
2.4.0.0.0.0. ÖZEL YAYIN ESASLARI	3	4.1.2.2.1.0. Hedefler	20
2.4.1.0.0.0. YAPIM VE YAYIN	4	4.1.2.2.2.0. Gençlere Yönelik Programlar	21
2.4.2.0.0.0. DİL, ANLATIM VE SUNUŞ	7	4.1.2.2.2.1. Hedefler	21
2.4.3.0.0.0. UZMANLARDAN YARARLANMA	7	4.1.2.2.2.2. İlkeler	22
2.4.4.0.0.0. DİNLEYİCİLERİN PROGRAMLARA KATILMASI	7	4.1.2.2.3.0. Kadınlara Yönelik Programlar	22
2.4.5.0.0.0. PROGRAM DESTEKLENMESİ	8	4.1.2.2.3.1. Hedefler	22
3.0.0.0.0.0. RADYO, TELEVİZYON VE İNTERNET WEB SİTESİ YAYIN DÜZENİ	8	4.1.2.2.3.2. İlkeler	23
3.1.0.0.0.0. RADYO YAYIN DÜZENİ	8	4.1.2.2.4.0. Ailelere Yönelik Programlar	23
3.1.1.0.0.0. Hedefler	8	4.1.2.2.4.1. Hedefler	23
3.1.2.0.0.0. YAYIN DÜZENİ	8	4.1.2.2.4.2. İlkeler	23
3.1.2.1.0.0. YURT İÇİ RADYO YAYINLARI	8	4.1.2.2.5.0. Yaşlı ve Emeklilere Yönelik Programlar	24
3.1.2.1.1.0. RADYO-1 (TÜRKİYE RADYOLARI BİRİNCİ PROGRAMI)	8	4.1.2.2.5.1. Hedefler	24
3.1.2.1.2.0. RADYO-2 (TRT-FM, TÜRKİYE RADYOLARI İKİNCİ PROGRAMI)	9	4.1.2.2.5.2. İlkeler	24
3.1.2.1.3.0. RADYO-3 (TÜRKİYE RADYOLARI ÜÇÜNCÜ PROGRAMI)	9	4.1.2.2.6.0. Sosyal Bakımdan Korunması Gerekenlere Yönelik Programlar	24
3.1.2.1.4.0. RADYO-4 (TÜRKİYE RADYOLARI DÖRDÜNCÜ PROGRAMI)	9	4.1.2.2.6.1. Hedefler	24
3.1.2.1.5.0. TURİZM RADYOSU	10	4.1.2.2.6.2. İlkeler	24
3.1.2.1.6.0. BÖLGE RADYOLARI	10	4.1.2.2.7.0. Çiftçi ve Köylülere Yönelik Programlar	25
3.1.2.1.7.0. HATAY İL RADYOSU (TRT HATAY FM)	11	4.1.2.2.7.1. Hedefler	25
3.1.2.2.0.0. YURT DIŞI RADYO YAYINLARI	11	4.1.2.2.7.2. İlkeler	25
3.1.2.2.1.0. TÜRKİYE NİN SESİ RADYOSU	11	4.1.2.2.8.0. İş ve Meslek Kesimlerine Yönelik Programlar	25
3.2.0.0.0.0. TELEVİZYON YAYIN DÜZENİ	12	4.1.2.2.8.1. Hedefler	26
3.2.1.0.0.0. Hedefler	12	4.1.2.2.9.0. Katılmada Öncelikli Yörelere Yaşayan Vatandaşlara Yönelik Programlar	26
3.2.2.0.0.0. YAYIN DÜZENİ	13	4.1.2.2.9.1. Hedefler	26
3.2.2.1.0.0. YURT İÇİ TELEVİZYON YAYINLARI	13	4.1.2.2.9.2. İlkeler	27
3.2.2.1.1.0. TRT-1 (TÜRKİYE TELEVİZYONLARI BİRİNCİ PROGRAMI)	13	4.1.2.2.10.0. Yurt Dışındaki Vatandaşlara Yönelik Programlar	28
3.2.2.1.2.0. TRT-2 (TÜRKİYE TELEVİZYONLARI İKİNCİ PROGRAMI)	13	4.1.2.2.10.1. Hedefler	28
3.2.2.1.3.0. TRT-3 (TÜRKİYE TELEVİZYONLARI ÜÇÜNCÜ PROGRAMI)	13	4.1.2.2.10.2. İlkeler	28
3.2.2.1.4.0. TRT-4 (TÜRKİYE TELEVİZYONLARI DÖRDÜNCÜ PROGRAMI)	14	4.2.0.0.0.0. KÜLTÜR PROGRAMLARI	29
3.2.2.1.5.0. TRT-GAP	14	4.2.1.0.0.0. Dil ve Edebiyat Programları	29
3.2.2.1.6.0. TELEĞİN	14	4.2.1.1.0.0. İlkeler	29
3.2.2.1.7.0. TRT-VERİ YAYINCILIĞI	14	4.2.2.0.0.0. Sanat Programları	29
3.2.2.2.0.0. YURT DIŞI TELEVİZYON YAYINI	15	4.2.2.1.0.0. Hedefler	29
3.2.2.2.1.0. TRT-INT	15	4.2.2.2.0.0. İlkeler	30
3.2.2.2.2.0. TRT-TÜRK	15	4.2.3.0.0.0. Dinî Programlar	30
3.3.0.0.0.0. İNTERNET WEB SİTESİ YAYIN DÜZENİ	15	4.2.3.1.0.0. Hedefler	30
3.3.1.0.0.0. Hedefler	15	4.2.3.2.0.0. İlkeler	31
3.3.2.0.0.0. YAYIN DÜZENİ	16	4.2.4.0.0.0. Tarih Programları	32
3.3.2.1.0.0. trt.net.tr	16		

Tablo 4. TRT TV Yayınlarında Program Türlerinde Hedeflenen Oranlar⁷⁶

PROGRAM TÜRLERİ	TELEVİZYON						
	TRT-1 %	TRT-2 %	TRT-3 %	TRT-4 ⁵¹ %	TRT-GAP %	TRT-INT %	TRT-TURK %
Eğitim Programları	13.8	2.3		47.5	25	18.1	17.3
Kültür Programları	8.8	37.2		0.9	26	29.2	29.3
Drama Programları	40.3	12			21.3	13.8	12.5
Müzik Programları	5	9.5		51.1	15.3	11.5	13.4
Eğlence Programları	2.4				0.8	3.3	3.6
Haberler	9.7	27.4			6.3	15.6	14.9
Meclis TV			35.4				
Spor Programları	4	4.3	58.2		0.2	2.5	1.7
Türkçeden Farklı Dil ve Lehçeler ⁵²			3.9				
Reklamlar	11.5	1.6				0.2	
Diğerleri ⁵³	4.5	5.7	2.5	0.5	5.1	5.8	7.3
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100

⁷⁵ TRT Genel Yayın Planı 2006, s. i-ii.

⁷⁶ TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 92.

Tablo 5 TRT TV Yayınlarının Program Türlerine Göre Hedeflenen Oranları⁷⁷

PROGRAM TÜRLERİ	YURT İÇİ YAYINLAR								YURT DIŞI YAYINLAR			
	TRT-1 Oran(%)	TRT HABER Oran(%)	* TRT-3 Oran(%)	TRT-GAP Oran(%)	TRT ÇOCUK Oran(%)	TRT-5 ANADOLU Oran(%)	* TRT-6 Oran(%)	TRT TURİZMBELG. Oran(%)	TRT MÜZİK Oran(%)	TRT TÜRK Oran(%)	* TRT AVAZ Oran(%)	* TRT ARAPÇA Oran(%)
EĞİTİM	11,9	2	2	30,9	14	8,5	27,4	33	-	5	12	7,9
KÜLTÜR	11,8	16	1	24,9	7	12,5	18,4	62	-	34,9	30	47,8
DRAMA	24,1	-	-	15,8	53	12,5	9,5	-	-	-	18	14,9
SİNEMA	5,7	1	-	3,9	1,8	6	3,8	-	-	-	3	1,8
MÜZİK	6	1	1,5	8,4	-	15	4	-	67	1	18	6,2
EĞLENCE	1,5	-	-	6,6	2,3	8,5	16	-	29	-	7	2,7
HABER BÜLTENİ	3,6	37	11,8	-	3,4	12	9	-	-	32	4	3,5
HABER PROGRAM	5,2	31	-	1,6	-	6	0,6	-	-	22	2	7,7
SPOR PROGRAMLARI	14,7	7	81,4	-	-	2	3	-	-	3	3	1,2
REKLAMLAR	10	4	0,1	0,1	10	12,5	0,3	1	-	0,1	1	0,7
DİĞER	5,5	1	2,2	7,8	8,5	4,5	8	4	4	2	2	5,6
T O P L A M	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 6 TRT Haber Bültenleri ile Haber Programlarının Hedeflenen Oranları⁷⁸

HABERLER	RADYO				TELEVİZYON			
	Radio-1	Radio-2 (TRT-FM)	Radio-3	Radio-4	TRT-1	TRT-2	TRT-INT	TRT TÜRK
	%	%	%	%	%	%	%	%
Haber Bültenleri	8.10	5	4.75	5	5.82	16.44	8.58	8.20
Haber Programları	0.90		0.25		3.88	10.96	7.02	6.70
T O P L A M	9	5	5	5	9.70	27.40	15.60	14.90

Tablo 7 TRT Yurt İçi Televizyon Yayınlarında Yaygın Eğitim Programlarının Hedef Kitlelere Göre Hedeflenen Oranları⁷⁹

EĞİTİM PROGRAMLARI	RADYO		TELEVİZYON					
	Radio-1	Radio-2 (TRT-FM)	TRT-1	TRT-2	TRT-4	TRT-GAP	TRT-INT	TRT-TÜRK
	%	%	%	%	%	%	%	%
AÇIK ÖĞRETİM PROGRAMLARI	4				46.4			
YAYGIN EĞİTİM PROGRAMLARI	22	1	21.6	5.4	0.2	31.5	20.1	18.5
T O P L A M	26	1	21.6	5.4	46.6	31.5	20.1	18.5

⁷⁷ “Bir gün içerisinde ortalama; TRT-3 kanalında 30 dakika, TRT-AVAZ kanalında 12 saat, TRT-6 ve TRT-ARAPÇA kanallarında ise 24 saat süre ile farklı dil ve lehçelerde yayın gerçekleştirilmektedir.” TRT Genel Yayın Planı 2011, s. 76.

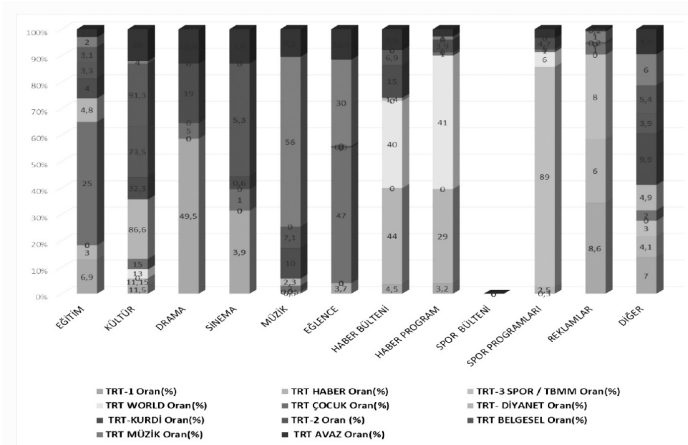
⁷⁸ TRT Genel Yayın Planı 2007, s. 98.

⁷⁹ Tabloda belirtilen hedef (%) oranlar, Genel Yayın Planı 2008’e kadar Eğitim Programları içindeki payını gösterirken, bu tarihten sonra genel yayın içindeki payını göstermektedir. TRT Genel Yayın Planı 2009, s. 98.

Tablo 8 TRT Açık Öğretim ve Yaygın Eğitim Programlarının Hedeflenen Oranları⁸⁰

YAYGIN EĞİTİM PROGRAMLAR		TRT-1 %	TRT-2 %	TRT-GAP %
GENEL SEYİRCİ KİTLESİNE YÖNELİK PROGRAMLAR		1,0	0,5	2,0
ÖZEL SEYİRCİ KİTLELERİNE YÖNELİK PROGRAMLAR	Çocuklara Yön.Prog.	9,5	0,1	6,0
	Gençlere Yön.Prog.	1,0	2,5	2,5
	Kadınlara Yön.Prog.	5,0	0,1	1,0
	Ailelere Yön.Prog.	3,5	1,4	2,0
	Yaşlı ve Emeklilere Yönelik Programlar	0,1	0,4	0,5
	Sosyal Bakımdan Korunması Gerekenlere Yön.Prog.	1,0	0,5	1,0
	Çiftçi ve Köylülere Yönelik Programlar			12,0
	İş ve Meslek Kesimlerine Yönelik Programlar		1,5	
	Kalkınmada Öncelikli Yörelere Yaşayan Vatandaşlara Yön.Prog.			17,0
	Yerli ve Yabancı Turistlere Yönelik Prog.			
	TOPLAM	21,5	7,0	44,0

Tablo 9 TRT TV Yayınlarının Program Türlerine Göre Hedeflenen Oranları⁸¹

⁸⁰ TRT Genel Yayın Planı 2008, s. 94.

⁸¹ TRT Genel Yayın Planı 2018, s. 90.

Extended Abstract

Disaster And Emergency Situations In The General Broadcast Plans Of The General Directorate Of Turkish Radio-Television Institution On The Historical Process

The concept of disaster management is a newly accepted concept in the world. Since our country is in a geography where disasters are experienced frequently, it has to try to develop its plans and policies by focusing on this aspect. For this reason, the main problem regarding disasters should be prevented from being misunderstood and the phenomenon of disaster should be known correctly, standards should be determined so that the painful experiences experienced in the past in our country are not experienced in the future, and wrong programs should be corrected in the planning of studies. The General Directorate of TRT Institution is the only public broadcasting institution of our country. Our country has the opportunity to be monitored on 99.5% of the land. In addition, 17 different satellites, 8 domestic directorates, 17 overseas representations, 17 different satellites, extensive terrestrial broadcasting infrastructure and multi-option digital media platforms; It has an undeniable power in disasters, disaster preparations and disaster management and post-disaster studies, with 18 television and 16 radio channels, 4 magazines and digital media publications with millions of followers from all over the world and reaching audiences, listeners and followers all over the world in 41 languages. We also discussed how and with which titles and contents the Disaster is included in the General Directorate of TRT and TRT Institution General Broadcast Plans, and finally, how to be more beneficial by bringing different perspectives to the plans with the demands, opinions and suggestions of other stakeholders.

Disasters are natural or man-made events, energy accumulations that affect the entire society, sometimes only some parts of it, cause losses, disrupt or even stop the flow of life. In the 1st article of the Law No. 7269 on Aid to be Taken Due to Disasters Affecting Public Life, disasters, earthquake, fire, flood, landslide, rockfall, avalanche etc. listed as. However, these are not the only exceptions. Icing, mudflows, grasshopper invasions, desertification, sea and lake water level changes, hail, frost, landslides, tornado, rockfall, drought, forest, bush and grass fires, epidemics and infectious diseases, heat and cold air waves, fog and low visibility, strong wind, dust, sand, rain, snow and winter storms, tsunamis, volcanic eruptions, lava flows and ash, lightning, subsidence, acid rains, erosion, chemical, biological, radiation and nuclear accidents, as well as fallout, epidemic diseases etc. Potentials can be added to the same title. The world is changing – but what does this mean for disaster and emergency services? The world is faster now. People no longer learn the news after days. An event that takes place on another continent can be heard

on another continent. In the media or the public, there can be a lot of rumors and inaccurate information. Today, internet, phone, radio television, YouTube, WhatsApp, Facebook Messenger, Instagram, WeChat and TikTok etc. A large part of the world is actively used in applications/tools. With the establishment of the Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD) in 2009, the organization and management of disasters and emergencies in our country has changed. AFAD, which was established under the Prime Ministry, was connected to the Ministry of Interior with the Presidential Decree No. 4, which entered into force in 2018.

It is AFAD's main duty and responsibility to ensure the management and coordination of preparation and mitigation before the disaster, intervention during the disaster and recovery after the disaster. Our country's disaster and emergency plan is the Turkish Disaster Response Plan (TAMP). With TAMP, the positions, responsibilities and duties of all stakeholders, institutions-organizations and NGOs have been determined. 28 service groups have been allocated according to their services for disaster and emergency response. TAMP includes ministries, institutions, private organizations, NGOs and real persons who will be involved in extraordinary situations of any type and scale that may arise in our country. TRT institution is in TAMP, Communication Service Group. When we look at the duties and responsibilities of the Communication Service group, "to operate alternative communication systems in order to ensure the continuity of communication with the disaster area, to keep the warning and alarm systems operational, and to do the necessary work to announce the warning and alarm news to the public" are among the duties of the TRT Institution and the institutions in the communication group.

Article 5 of the TRT Law No. 2954 contains the provisions on the "General Broadcasting Principles" and TRT has prepared Annual General Broadcast Plans since 1972, giving an order and direction to its broadcasts. It has gained an inclusive and guiding nature for all service groups of TRT. It is aimed to increase the efficiency and quality in production by providing coordination between the units and by working integrating each other. Continuity in practice was ensured by reintroducing some issues and activities in the next plan due to their importance. TRT General Broadcast Plans, TRT Law No. 2954; It has been prepared taking into account the 4th, 5th and 9th articles. In the preparation phase of the General Broadcasting Plan, the Presidency General Secretariat, the General Staff, the National Security Council General Secretariat, the National Intelligence Organization, Ministries, Public Institutions and Organizations, Governorships, Metropolitan Municipalities, Non-Governmental Organizations, production and broadcasting units of our Institution and TRT Directorates Written comments and proposals are also evaluated. The purpose of the TRT General Broadcasting Plans is to "determine the basic, target, principle and priority issues of the broadcast and the necessary

measures to be taken.”. The scope of TRT’s General Broadcasting Plans, “... covers the radio, television and Internet Web Site broadcasting activities of the Turkish Radio-Television Corporation, and the Deputy General Managers, Heads of Departments and Unit Chiefs are responsible for the implementation of the General Broadcasting Plan.”.

In our study, we discussed the Turkish Radio-Television Corporation TRT General Broadcast Plans published between 2006-2018. We tried to explain with examples how the concepts of disasters and emergencies are included in the plans.

Web Of Science (WoS) Veri Tabanına Göre “Türk Dilleri” Üzerine Yapılan Çalışmalarla İlgili Bibliyometrik Bir Değerlendirme

A Bibliometric Evaluation Of Studies on “Turkish Languages” According To Web Of Science (WoS) Database

Salih Mehmet ARÇIN*

* Dr. Öğr. Üyesi, Denizli - Türkiye

Orcid Id: 0000-0002-9337-0611

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Salih Mehmet Arçin
Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli Türkiye

E-posta / E-mail:
saliharcin@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
31 Ocak 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
27 Şubat 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Citation:

Salih Mehmet Arçin, “Web Of Science (WoS) Veri Tabanına Göre “Türk Dilleri” Üzerine Yapılan Çalışmalarla İlgili Bibliyometrik Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262, İstanbul 2023, s. 29-48.

doi: 10.55773/tda.1205550

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Bu çalışmanın amacı, Web of Science (WoS) veri tabanında “Türk dilleri” üzerine yapılan akademik yayınların bibliyometrik değişkeler açısından tetkik edilmesidir. Araştırmada, nitel bir yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın verileri, Clarivate Analytics şirketine ait Web of Science (WoS) veri tabanından çekilmiştir. Tespit edilen veriler, R Studio’nun Biblioshiny paketi aracılığıyla analiz edilmiş ve görselleştirilmiştir. Sonuç olarak 1980-2022 zaman evresinde yayımlanmış 50 çalışma değerlendirilmiştir. Bu yayınların 38’inin makale, 6’sının kitap bölümü, 1’inin editöryal çalışma ve 5’inin de bildiri olduğu belirlenmiştir. Söz konusu yayınların 59 araştırmacı tarafından üretildiği ve bu yazarlardan 26’sının tek yazarlı olarak çalışmalarını yayımladığı, 29’unun çalışmalarını çok yazarlı olarak hazırladığı tanıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dilleri, Bibliyometrik Analiz, Web Of Science (WoS) Veri Tabanı.

Abstract

The aim of this study is to examine the academic publications on “Turkish languages” in the Web of Science (WoS) database in terms of bibliometric variables. A qualitative method was used in the research. The data of the study was drawn from the Web of Science (WoS) database of the Clarivate Analytics company. Detected data was analyzed and visualized through R Studio’s Biblioshiny package. As a result, 50 studies published in the 1980-2022 time phase were evaluated. It was determined that 38 of these publications were articles, 6 were book chapters, 1 were editorial work and 5 were papers. It has been witnessed that the publications in question were produced by 59 researchers, 26 of these authors published their studies as a single author, and 29 of them prepared their studies with multiple authors.

Keywords: Turkic Languages, Bibliometric Analysis, Web Of Science (WoS) Database.

Giriş

Araştırmaların tanımlanması, değerlendirilmesi ve izlenmesi için nicel bir yaklaşım kullanan bibliyometrik yöntemler sistematik, şeffaf ve yeniden üretilebilir bir inceleme süreci sunmalarından dolayı bilimsel çalışmaların kalitesini artırma potansiyeline sahiptir.¹ Birçok alanda (eğitim bilimleri, turizm, kamu yönetimi, işletme vd.) bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak bilimsel gelişime katkı sunacak bulgular elde edildiği bilinen bir gerçek olmakla birlikte bugüne kadar Türk dilleri alanında bu konuda yapılan bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Araştırma alanı olan Türk dilleri üzerine yapılan çalışmaların geçmişten günümüze görünümünü ortaya koymak ve alanın gelişimini ve dönüşümünü görebilmek adına bu tarz bir incelemenin yapılması yararlı olacaktır. Bu önemden hareketle Türk dilleri üzerine yapılan çalışmaların 1980-2022 zaman evresinde özelliklerini ortaya konulması bu çalışmada amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bilim dünyasında etki değeri (impact factor) yüksek bilimsel yayınları kapsayan Clarivate Analytics şirketine ait Web of Science (WoS) veri tabanındaki yayınlar “*Turkic languages* (Türk dilleri)” anahtar kelimesiyle taranmış, bahse konu tarama sonucundaki bulgular bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Türk dilleri çok geniş bir coğrafyada birçok koldan oluşan ve kollarının benzerlikleri ve ayırt edici farklılıkları bulunan bir dil ailesidir. Bilindiği gibi Türk dilleri bölgesel genişleme açısından dünyanın en büyük dil ailelerinden biridir.² Söz konusu genişliğin Türkçe konuşan dünyanın adlandırılmasında farklı saiklerin de etkisiyle özellikle bilimsel çalışmalarda terminolojik olarak farklılıklar bulunduğu bilinmektedir. Türk dilleri terimi yerli yayınlarda *Türkçe*, *Türk dilleri*, *Türk lehçeleri*, *Türk şiveleri*, *Türk yazı dilleri* vd. biçiminde; yabancı yayınlarda da (sadece İngilizce olanlar) *Turkish*, *Turkic*, *Turkic languages* vd. olarak görülmektedir.

Çalışmada, bu terminolojik farklılık söz konusu edilmeden Web of Science (WoS) veri tabanında “*Turkic languages* (Türk dilleri)” üzerine yapılan akademik yayınların bibliyometrik değişkeler açısından tetkik edilmesi gerçekleştirilecektir. Türk dilleri üzerine yapılan yayınların alanyazındaki hâlihazırdaki durumunu belirlemek, söz konusu terimle ilgili çalışmaların yoğunluğunu ve dikkat çekenlerini görmek açısından bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilmesinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Türk dilleri alanında gerçekleştirilen çalışmaların çeşitliliği ve bu çeşitliliğin konu, yıl, kurumlar, anahtar kelimeler, yazarlar, atıflar vb. değişkeler açısından sayısal analizi Türk dili çalışmalarının yapısını ve geçmişten günümüze görünümünü gösterecektir.

¹ I. Zupic, T. Čater, “Bibliometric methods in management and organization”, *Organizational Research Methods*, 18(3), 2015, pp. 429-472.

² Lars Johanson, *Turkic (Cambridge Language Surveys)*, Cambridge University Press, Cambridge, 2021, p. 16.

Yöntem

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi uygulanmıştır. Zupic ve Čater'e göre bibliyometrik yöntemler, araştırmacıların bulgularını, görüşlerini alıntı, işbirliği ve yazı yoluyla ifade eden alanda çalışan diğer bilim adamları tarafından üretilen toplu bibliyografik verilere dayandırmalarına olanak tanımaktadır.³

Derek J. de Solla Price 1965'te bilimi, bilimin bilimsel yöntemlerini kullanarak incelemeyi öneren ilk kişi olarak dikkat çekmektedir.⁴ Price'nin ortaya attığı bu öneri gittikçe geliştirilerek bugün bilimsel alanyazını analiz etmede farklı kullanım parametreleriyle görülmektedir. Özet olarak bibliyometrik yöntemler; bilimsel alanların yapısal görüntülerini oluşturmak için yayın veritabanlarından bibliyografik verileri kullanmakta,⁵ bilimsel alanyazının değerlendirilmesine bir ölçüde nesnellik getirmektedir.⁶ Bilimsel bir araştırma alanının entelektüel yapısını analiz etmek için⁷ kullanılmakta ve araştırma alanının gelişimini sergilemesi adına faydalı olmaktadır.

Zupic ve Čater'in tasarımına göre bibliyometrik yöntemler iki ana kullanıma sahiptir: performans analizi ve bilimsel haritalama.⁸ Performans analizi, kişi ve kurumların araştırma ve yayın performansını değerlendirmeyi amaçlarken bilimsel haritalama ise bilimsel alanların yapısını ve dinamiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bibliyometrik yöntemler, alanyazının öznel değerlendirmesine niceliksel bir titizlik katmaktadır.⁹

Çalışma, Science Citation Index Expanded (SCIE) ve Social Sciences Citation Index (SSCI) kapsamındaki Web of Science (WoS) veri tabanındaki yer alan yayınlar ile sınırlıdır. Söz konusu veri tabanı üzerinde filtreleme yapılarak kaynak tarama 14 Ocak 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Filtreleme olarak 1980-2022 zaman evresi seçilmiş ve “*Turkic languages* (Türk dilleri)” anahtar sözcüğü ile arama yapılmıştır. Söz konusu anahtar kelime, kapsamlı bir analiz olması için Web of Science (WoS) veri tabanında tüm alanlara dayalı olarak sorgulanmış, ancak arama sonuçları sadece “Atıf Konularına Göre İnceleme MESO”su kalacak şekilde Dil ve Dilbilim (Language & Linguistics) başlıkları

³ I. Zupic, T. Čater, “Bibliometric methods in management and organization”, *Organizational Research Methods*, 18(3), 2015, pp. 429-472.

⁴ K. Boyack, R. Klavans, K. Börner, “Mapping the backbone of science”, *Scientometrics* 64, 2005, p. 351.

⁵ I. Zupic, T. Čater, “Bibliometric methods in management and organization”, *Organizational Research Methods*, 18(3), 2015, pp. 429-472.

⁶ E. Garfield, “Citation indexes for science: A new dimension in documentation through association of ideas”, *Science*, 122 1955, pp. 108-111.

⁷ M. J. Cobo, A. G. López-Herrera, E. Herrera-Viedma, F. Herrera, “Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools”, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62, 2011, pp. 1382-1402.

⁸ M. J. Cobo, A. G. López-Herrera, E. Herrera-Viedma, F. Herrera, “An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the Fuzzy Sets Theory field”, *Journal of Informetrics*, 5 (1), 2011, pp. 146-166.

⁹ I. Zupic, T. Čater, “Bibliometric methods in management and organization”, *Organizational Research Methods*, 18(3), 2015, pp. 429-472.

adı altında filtrelenerek incelenmiştir. Tespit edilen veriler, R Studio'nun Biblioshiny paketi aracılığıyla analiz edilmiş ve görselleştirilmiştir.¹⁰

Çalışmada, Türk dilleri üzerine yapılan akademik çalışmaların bibliyometrik analizini yapmak, tespit edilen verilerle Türk dilleri alanına fayda sağlamak ve bahse konu alanda çalışan araştırmacılar için geçmişten günümüze alanla ilgili gelişmeleri sunmak ve gelecekte yapılacak çalışmalara bakış açısı kazandırmak amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmada aşağıda yer verilen şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Türk dilleri üzerine yapılan akademik yayınların yıllara göre sayısal dağılımı nasıldır?

2. Türk dilleri üzerine yapılan akademik çalışmalarda yayın üretiminde en güçlü ülkeler hangileridir?

3. Türk dilleri konusu ile ilgili alanda en çok yayın yapan yazarlar kimlerdir?

4. Türk dilleri konusu ile ilgili yayınların yazarlık (tek veya çok yazarlık) durumları nelerdir?

5. Türk dilleri konusu ile ilgili yayınlarda en çok kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?

6. Türk dilleri alanındaki çalışma konuları yıllar içerisinde nasıl bir trend izlemiştir?

7. Türk dilleri üzerine yapılan akademik yayınların yayın türü dağılımı nasıldır?

8. Türk dilleri üzerine yapılan akademik araştırmalarda popüler olan dergiler hangileridir?

9. Türk dilleri üzerine yapılan akademik yayınların almış olduğu atf sayıları nedir?

“Türk dilleri” alanında, alanyazında bibliyometrik analiz çalışması yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu açıdan alanla ilgili böyle bir çalışmanın yapılmamış olması araştırmanın önemini artırmaktadır.

Tespit edilen veriler, R Studio'nun Biblioshiny paketi aracılığıyla, 1980-2022 Zaman Evresine İlişkin Temel Bilgiler; Yazarlar, Anahtar Kelimeler ve Dergiler Arasındaki İlişkinin Üç Alan Grafiği ile (Sankey Diagramı) Gösterimi; Lotka Yasasına Göre Bilimsel Üretkenlik Dağılımı; En İlgili Kaynaklar; Kaynakçalara Göre En Çok Atf Alan Çalışmaların Yayımlandığı Kaynaklar; Konuya Göre En İlgili Yazarlar; Sorumlu Yazar Ülkelerine Göre Yayın Dağılımları; Yayınların Anahtar Kelimelerinde, Başlıklarda ve Özetlerde En Sık Kelimelerin Karşılaştırılması; İlgili Yayınların Yazarların Anahtar Kelimelerine ve Yıllara Göre Trend Topikler; İlgili Yayınların Başlıklarına ve Yıllara Göre Trend Topikler; İlgili Yayınların Özetlerine ve Yıllara Göre Trend Topikler; Anahtar Kelimelere ilişkin

¹⁰ José A. Moral-Muñoz, Enrique Herrera-Viedma, Antonio Santisteban-Espejo, Manuel J. Cobo, “Software tools for conducting bibliometric analysis in science: An up-to-date review”, *Profesional De La Información*, 2020, 29(1), pp. 7; 12; 16.

Kelime Bulutları; Çalışmaların Anahtar Kelimelerine Dayalı Eşdizimlilik Ağı; En Çok Atıf Alan Çalışmalar gibi değişkenlere göre tetkik edilmiştir.

Bulgular

14 Ocak 2023 tarihinde, “*Turkic languages* (Türk dilleri)” anahtar sözcüğüyle Web of Science (WoS) veri tabanında tüm alanlara dayalı olarak sorulanma yapılmış, ancak arama sonuçları sadece “Atıf Konularına Göre İnceleme MESO”su kalacak şekilde Dil ve Dilbilim (Language & Linguistics) başlıkları adı altında filtrelenmiştir.

Söz konusu işlem sonucunda yapılan taramada elde edilen temel bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir. Bu temel bilgilere bakıldığında 1980-2022 zaman evresinde toplam 50 çalışmanın üretildiği görülmektedir. Bu yayınların 38’inin makale, 6’sının kitap bölümü, 1’inin editöryal çalışma ve 5’inin bildiri olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1’de sunulan bilimsel yayınlara ilişkin diğer değişkenler tetkik edildiğinde; yıllık ortalama yayın sayısının 8,02 ve yayın başına ortalama alıntı sayısının 3,12 olduğu görülmektedir. Ek olarak söz konusu bilimsel yayınların toplam 59 araştırmacı tarafından yazıldığı tespit edilmiştir. Bu yazarlardan 26’sı tek yazarlı olarak, 29’u da çok yazarlı olarak çalışmalarını yayımlamıştır.

Tablo 1

1980-2022 Zaman Evresine İlişkin Temel Bilgiler

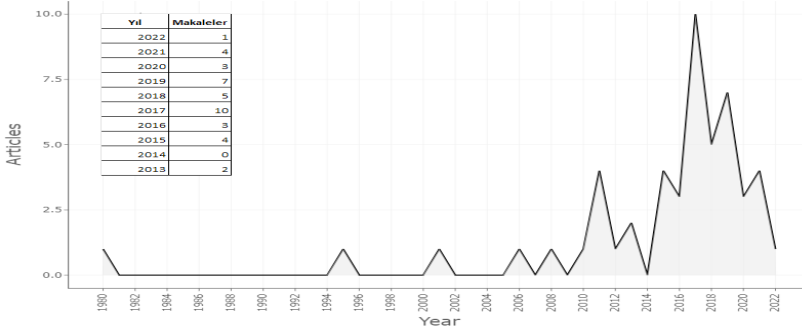
Açıklama	Sonuçlar
VERİ HAKKINDA ANA BİLGİLER	
Zaman Aralığı	1980:2022
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar vb.)	32
Yayınlr	50
Yıllık büyüme oranı %	0
Yıllık Ortalama Yayın Sayısı	8,02
Yayın Başına Ortalama Alıntı Sayısı	3,12
Referanslar	1634
DOKÜMAN İÇERİKLERİ	
Anahtar kelimeler plus (ID)	11
Yazarın Anahtar Kelimeleri (Toplam)	216
YAZARLAR	
Yazarlar	59
Tek yazarlı yayınların yazar sayısı	26
YAZARLARIN İŞBİRLİĞİ	
Tek yazarlı yayınlr	33
Yayın başına ortak yazarlı yayınlr	1,5
Uluslararası ortak yazarlık %	22

YAYIN/BELGE TÜRÜ	
Makale	38
Kitap bölümü	6
Editoryal çalışma	1
Bildiri	5

Bilimsel çalışmaların 1980-2022 zaman evresinde yıllara göre yayımlanma oranları Şekil 1’de sunulmaktadır. Buna ilişkin Türk dilleri üzerine yapılan yayınların yayımlanma oranının 2017 yılında en üst seviyeye çıktığı ve toplam yayın sayısının yarısından fazlasının son altı yılda yayımlandığı gözlenmektedir.

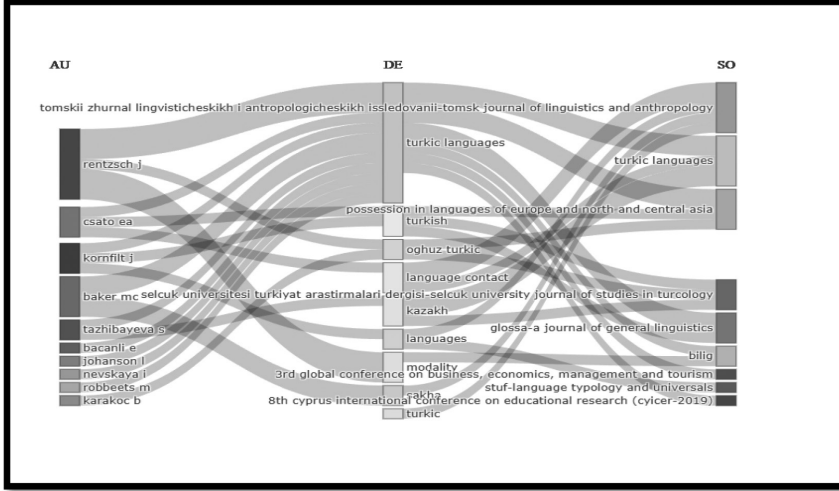
Şekil 1

Yayınların Yıllara Göre Dağılımı

Türk dilleri alanında yapılan çalışmalara en çok katkı sağlayan yazarlar, yazarların çalışmalarını en fazla yayımladığı dergiler ve bahse konu yazarların en çok kullandığı anahtar kelimeler arasındaki ilişki üç alan grafiği üzerinde Şekil 2’de sunulmaktadır. Üç alan grafiğinde sunulan değişkenler (yazarlar, anahtar kelimeler ve dergiler) arasındaki ilişki gri renkli bağlantı çizgileriyle görselleştirilmektedir. Grafikte mevcut olan dikdörtgenlerin boyutu değişkenlerin birbirleriyle bağlantılı birçok yayın olduğunu işaret etmektedir. Üç alan grafiğinin sol tarafında yazarların adları, orta kısımda anahtar kelimeler ve sağ tarafta da dergilerin adları yer almaktadır. Buna göre sol taraftaki yazarların adını gösteren ilk değişke yorumlandığında bu kısımda 10 farklı yazarın adının listelendiği ve en fazla yayın yapan araştırmacıların da Julian Rentzsch, Éva Á. Csató Johanson, Jaklin Kornfilt olduğu görülmektedir. Julian Rentzsch’in çalışma konularının “Turkic languages (Türk dilleri), modality (kiplik), Oghuz turkic (Oğuz Türkçesi)”; Éva Á. Csató Johanson’un “Turkic languages (Türk dilleri), Turkish (Türkiye Türkçesi), language contact (dil teması) ve Jaklin Kornfilt’in “Turkic languages (Türk dilleri), Turkish (Türkiye Türkçesi), languages (diller)” olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 2
Yazarlar, Anahtar Kelimeler ve Dergiler Arasındaki İlişkinin
Üç Alan Grafiği ile (Sankey Diagramı) Gösterimi

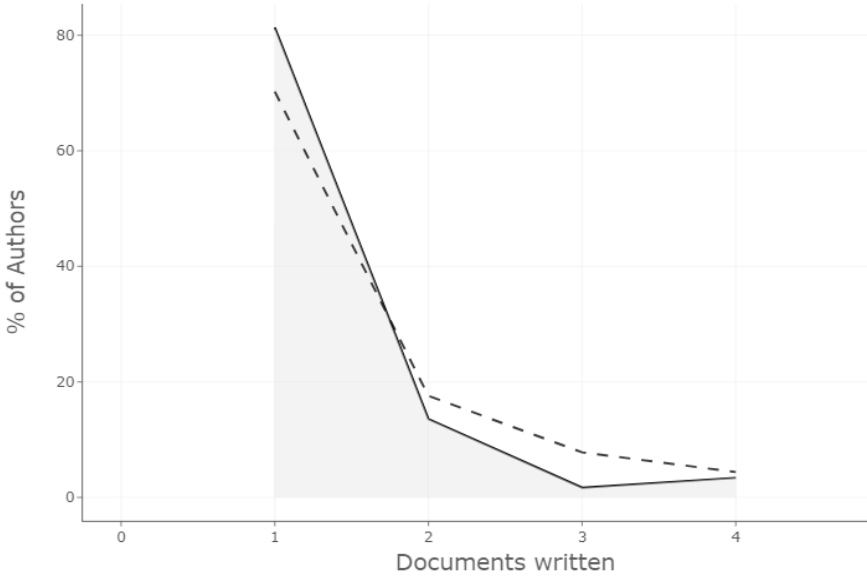

Şekil 2’de sunulan üç alan grafiğinin orta kısmında en sık kullanılan anahtar kelimeler gösterilmektedir. Bunların içinde en sık kullanılan anahtar kelimelerin “Turkic languages (Türk dilleri), Turkish (Türkiye Türkçesi), Oghuz turkic (Oğuz Türkçesi), language contact (dil teması), kazakh (Kazak Türkçesi), languages (diller), modality (kiplik), Turkic (Türk / Türkçe)” olduğu görülmektedir. Üç alan grafiğinin sağ bölümünde ise Türk dilleri çalışmalarının en çok yayımlandığı dergiler listelenmektedir. Bu bağlamda konuyla ilgili en çok yayın yapılan derginin “Tomskii zhurnal lingvisticheskikh i antropologicheskikh issledovanii-tomsk journal of linguistics and anthropology” olduğu dikkat çekmektedir. Bu dergiden sonra “Turkic languages”, “Possession in languages of europe and north and central asia”, “Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi – selcuk university journal of studies in turcology”, “Glossa-a journal of general linguistics”, “Bilig” ve “Stuf-language typology and universals” gelmektedir. En çok yayın yapılan dergiler ile anahtar kelimeler arasındaki ilişki yorumlandığında, en çok yayın yapılan dergi “Tomskii zhurnal lingvisticheskikh i antropologicheskikh issledovanii-tomsk journal of linguistics and anthropology”de yayımlanan çalışmalarda sık kullanılan kelimelerin “language contact (dil teması), languages (diller), sakha (Saha / Yakut Türkçesi), Turkic (Türk / Türkçe)” olduğu görülmektedir. En çok yayın yapılan ikinci dergi olan Turkic Languages’te sık kullanılan kelimelerin “Turkic languages (Türk dilleri), language contact (dil teması), kazakh (Kazak Türkçesi)” olduğu görülmektedir. Son olarak da bu dergiler ile anahtar kelimeler arasındaki ilişkide “turkish (Türkiye Türkçesi), oghuz turkic (Oğuz Türkçesi), languages (diller), modality (kiplik)” anahtar kelimelerinin sıklıkla kullanıldığı tespit edilmektedir.

Lotka yasasına göre bilimsel üretkenlik dağılımı Şekil 3'te sunulmaktadır. Şekil 3'teki veriler değerlendirildiğinde, Türk dilleri konulu çalışma yapan araştırmacıların %81,4'ünün sadece bir yayın yaptığı görülmektedir. İki yayın yapan yazarların oranının ise %13,6 olduğu ve geriye kalan yaklaşık %5'lik kısımda ise araştırmacıların alana ilişkin 3 ile 4 arasında çalışma ürettiği anlaşılmaktadır. Lotka yasası, “iki yazı yazanın sayısı, bir yazı yazanın yaklaşık $1/4$ 'ü; üç yazı yazanın sayısı, bir yazı yazanın $1/9$ 'u; n sayıda yazı yazanın sayısı ise bir yazı yazanın yaklaşık $1/n^2$ 'si kadardır ve yazı yazanlar içinde bir yazı yazanın oranı, yaklaşık %60'tır”.¹¹ Bu bağlamda Türk dilleri üzerine yapılan çalışmalar Lotka yasasına göre yetersiz görünmektedir.

Şekil 3

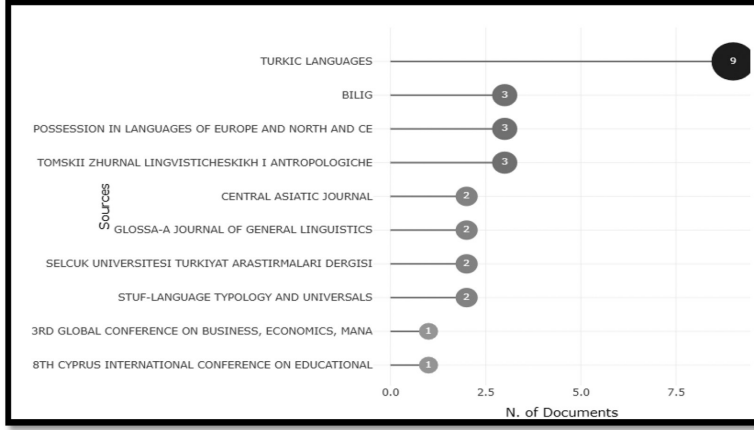
Lotka Yasasına Göre Bilimsel Üretkenlik Dağılımı

Şekil 4'te Türk dilleri konusuyla ilişkili dergilerin yayın sayıları sunulmaktadır. Buradaki verilere göre yayın sayısı aralığının 0 ile 9 arasında olduğu ve en fazla konuyla bağlantılı yayın yapılan derginin 9 yayın sayısı ile “Turkic Languages” adlı dergi olduğu, bu dergiye en yakın sayıda yayın yapan 3 adet dergi olduğu ve bu dergilerin de üçer yayın yaptığı görülmektedir: “Bilig, Possession in languages of europe and north and central asia, Tomskii zhurnal lingvisticheskikh i antropologicheskikh issledovaniy-tomsk journal of linguistics and anthropology.”

¹¹ A. Lotka, “The Frequency distribution of scientific productivity”, *Journal of the Washington Academy of Sciences*, 16 (12), 1926, p. 323.

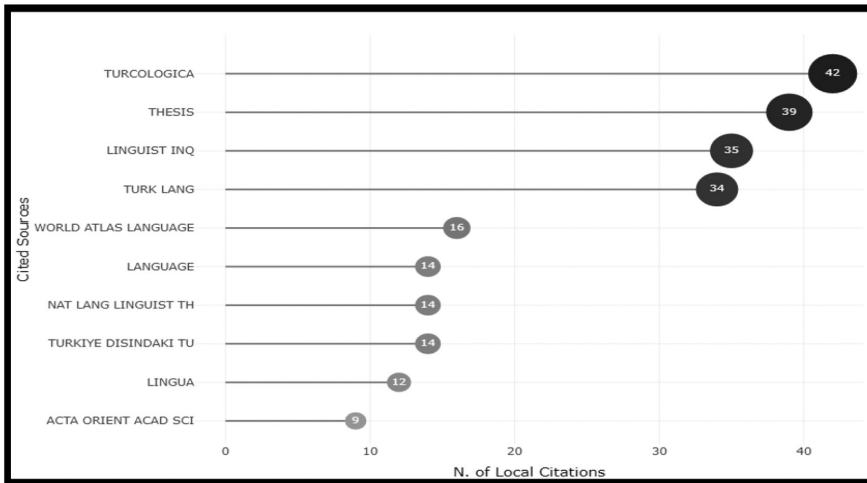
Şekil 4
En İlgili Kaynaklar

Türk dilleri çalışmalarında en ilgili kaynaklar Şekil 5'te sunulmaktadır. Burada başvurulan kaynak çalışmaların en çok yayımlandığı dergiler ve atıf sayıları yer almaktadır. Söz konusu çalışmaların alanyazın taramasında en çok başvurulan kaynak derginin 42 atıfıla “Turcologica” adındaki dergi olduğu, bu dergiden sonra 39 atıfıla “Thesis” adlı dergi olduğu göze çarpmaktadır. Şekil 4'teki veriler ile Şekil 5'teki veriler kıyaslandığında Türk dilleri çalışmalarının en çok yayımlandığı dergiler ile kaynak yayınların bulunduğu dergilerin sıralama açısından farklılaştığı tespit edilmektedir.

Şekil 5

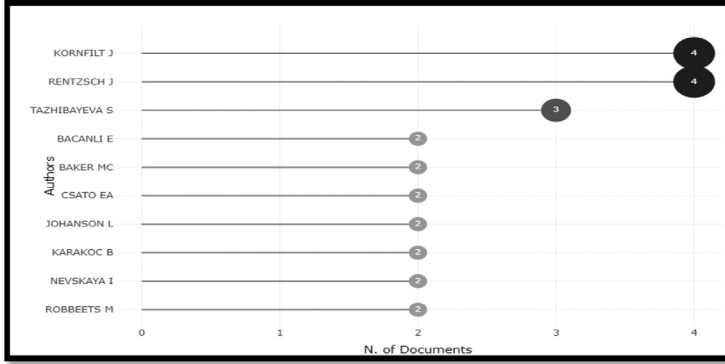
Kaynakçalara Göre En Çok Atıf Alan Çalışmaların Yayımlandığı Kaynaklar

Şekil 6'da Türk dilleri çalışmalarına yönelik en ilgili 10 yazar bilgileri listelenmektedir. Burada sunulan bilgiler değerlendirildiğinde 4'er yayınlı Jaklin Kornfilt, Julian Rentzsch ve üçer yayınlı da Saule Tazhibayeva konuya ilişkin en fazla yayını yapan araştırmacılar olarak belirlenmektedir.

Şekil 6

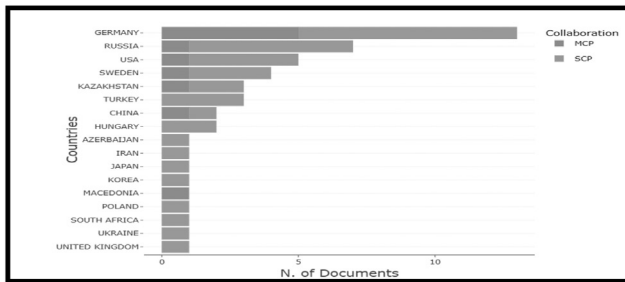
Konuya Göre En İlgili Yazarlar

Şekil 7'de Türk dilleri üzerine yapılan çalışmaların sorumlu yazarlarının ülkelerine göre yayın dağılımları sunulmaktadır. Tespit edilen verilerden hareketle, en çok yayını yapan 18 ülke Şekil 7'de listelenmektedir. Bu ülkelerin yayını sayılarının 0 ile 13 arasında olduğu grafikte görülmektedir. Birinci sırada Almanya (13 yayımlanmış çalışmayla) ve ikinci sırada Rusya (7 yayımlanmış çalışmayla) bulunmaktadır. Grafikte iki farklı renk bulunmaktadır. Bu renkler yayını sayılarını ifade etmektedir. Öyle ki, grafikteki "kırmızı" renk birden fazla ülkeden yazarı olan yayınları yansıtırken, "turkuaz" renk ise tek ülkeden yazar(lar)a sahip olan yayınları göstermektedir. Bu verilere göre birden fazla ülkenin iş birliği içerisinde hazırladığı çalışmaların da en fazla olduğu ülkelerin Almanya ve Rusya olduğu görülmektedir.

Şekil 7

Sorumlu Yazarların Ülkelerine Göre Yayın Dağılımları

Web of Science (WoS)'ta taranan Türk dilleri *yayınlarnın anahtar kelimele-ri, başlıkları ve özetlerinde* kullanılan en sık kelimelerin karşılaştırılması Tablo 2'de gösterilmektedir. Aşağıdaki tablonun sol sütununda dergilerde yayımlanmış 50 çalışmada geçen 215 farklı anahtar kelimedenden en sık kullanılan 20 anahtar kelime sunulmaktadır. Tablonun orta sütununda ise söz konusu 50 çalışmanın başlıklarında geçen kelimeler ve bu kelimelerin kullanım sıklıkları verilmektedir. Başlıklarda toplamda 212 farklı kelimenin kullanıldığı tespit edilmişken aşağıdaki tabloda en sık kullanılan 20 anahtar kelime gösterilmektedir. Sağ sütunda ise araştırmaya konu olan 50 çalışmanın özetlerinde kullanılan kelimeler ve kullanım sıklıkları gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya konu olan 50 yayının “Yayınlarnın Anahtar Kelimeleri”nde en sık kullanılan üç kelimenin şu şekilde olduğu tespit edilmektedir: 21 kez “turkic languages”, 5 kez “languages” ve yine 5 kez “turkic”. “Başlıklar”da en sık kullanılan üç kelime ise şu şekildedir: 23 kez “turkic”, 19 kez “languages” ve 7 kez “turkish”. “Özetler”de ise en sık kullanılan üç kelime şöyledir: 126 kez “languages”; 102 kez “turkic” ve 53 kez “language”.

Tablo 2

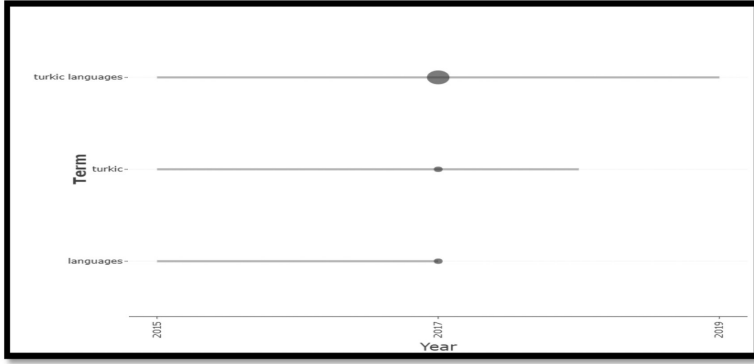
Yayınlarnın Anahtar Kelimelerinde, Başlıklarda ve Özetlerde
En Sık Kelimelerin Karşılaştırılması

Yayınlarnın Anahtar Kelimeleri		Başlıklar		Özetlerde	
Kelimeler	Sıklık	Kelimeler	Sıklık	Kelimeler	Sıklık
turkic languages	21	turkic	23	languages	126
languages	5	languages	19	turkic	102
turkic	5	turkish	7	language	53
kazakh	4	kazakh	5	clauses	33
language contact	4	oghuz	4	turkish	30
turkish	4	constructions	3	constructions	28
modality	3	language	3	paper	27
oghuz turkic	3	modality	3	linguistic	22
sakha	3	perspective	3	study	21
semantics	3	sakha	3	article	18
variation	3	semantic	3	names	18
anthroponymy	2	anthroponyms	2	marker	16
clause	2	aspects	2	marking	16
complement clause	2	causative	2	tatar	16
complementation	2	clauses	2	types	16
differential object marking	2	comparative	2	words	16
etymology	2	compounds	2	based	15
grammaticalisation	2	dolgan	2	chuvash	15
kipchak turkic	2	english	2	markers	15
language contacts	2	finiteness	2	semantic	15

Türk dilleri araştırmalarında *ilgili yayınların yazarlarının anahtar kelimelerine ve yıllara göre trend topik* araştırma konularının neler olduğu Şekil 8’de verilmektedir. Şekil 8’de sunulan verilerden hareketle trend topik konularının belirlenmesinde 2015 -2019 yılları arasında yayınlanan çalışmalar dikkat çekmektedir. Söz konusu yıllar arasında 3 trend topik araştırma konusunun oluşturulduğu görülmektedir. Grafikte göze çarpan dairelerin büyüklüğü yayın sayısı ile doğru orantılı olup söz konusu tema ile ilgili yayın sayısı arttıkça dairenin büyüklüğü de artmaktadır.

Şekil 8

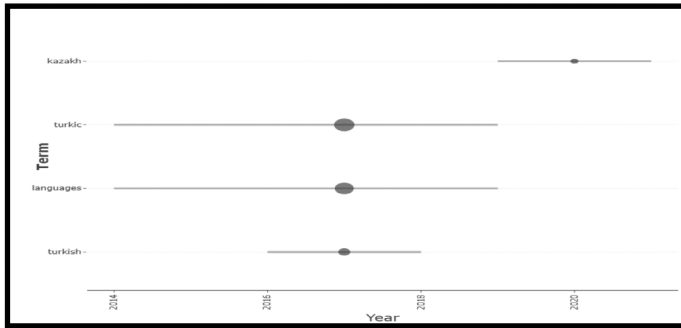
İlgili Yayınların Yazarlarının Anahtar Kelimelerine ve Yıllara Göre Trend Topikler

2017 yılında “turkic languages (Türk dilleri), turkic (Türk / Türkçe), languages (diller)” çalışmaları yapıldığı görülmektedir. Şekil 9 incelendiğinde *ilgili yayınların başlıklarına ve yıllara göre trend topik* konularının tespitinde 2014-2021 yılları arasında yayınlanan çalışmaların dikkate alındığı ve toplam 4 trend topik araştırma konusunun ağırlık kazandığı görülmektedir. 2014-2019 yılları arasında “turkic (Türk/Türkçe), languages (diller)” çalışmaları yapılırken, 2016-2018 yılları arasında “turkish (Türkiye Türkçesi)” ve 2019-2021 yılları arasında “kazakh (Kazak Türkçesi)” konusu olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 9

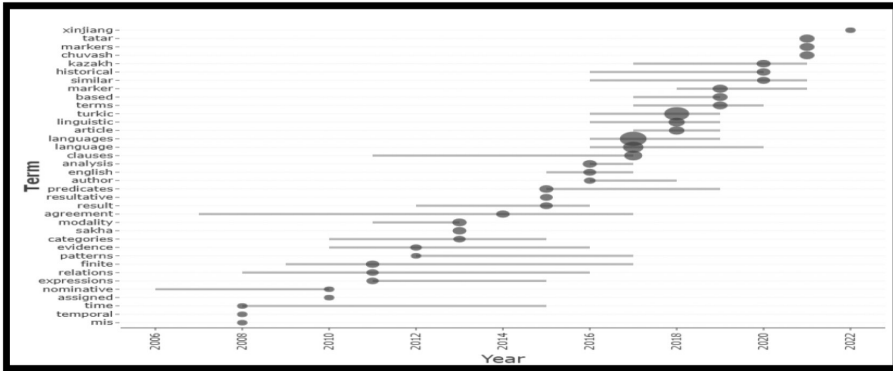
İlgili Yayınların Başlıklarına ve Yıllara Göre Trend Topikler

Şekil 10 incelendiğinde ilgili yayınların özetlerine ve yıllara göre trend topik konularının tespitinde 2006 -2022 yılları arasında yayınlanan çalışmaların dikkate alındığı ve toplam 36 trend topik araştırma konusu tespit edilmiştir. 2016-2019 yılları arasında “languages (diller), turkic (Türk / Türkçe)” çalışmaları yapılırken, 2016-2020 yılları arasında “language (dil)” ve 2011-2017 yılları arasında “clauses (cümleler)” konusu olduğu gözle çarpmaktadır.

Şekil 10

İlgili Yayınların Özetlerine ve Yıllara Göre Trend Topikler

Türk dilleri üzerine yapılan çalışmaların yazar anahtar kelimelerine ilişkin kelime bulutları Şekil 11’de gösterilmektedir. Şekil 11’de ilgili değişkende en büyük puntuyla en sık kullanılan kelime verilirken; en küçük puntuyla ise en az tekrar eden kelime gösterilmektedir. Ek olarak anahtar kelimelere ilişkin kelime bulutu ile ilgili değişken içerisinde en sık tekrar eden 50 kelime gösterilmektedir.

Şekil 11

Anahtar Kelimelere İlişkin Kelime Bulutları

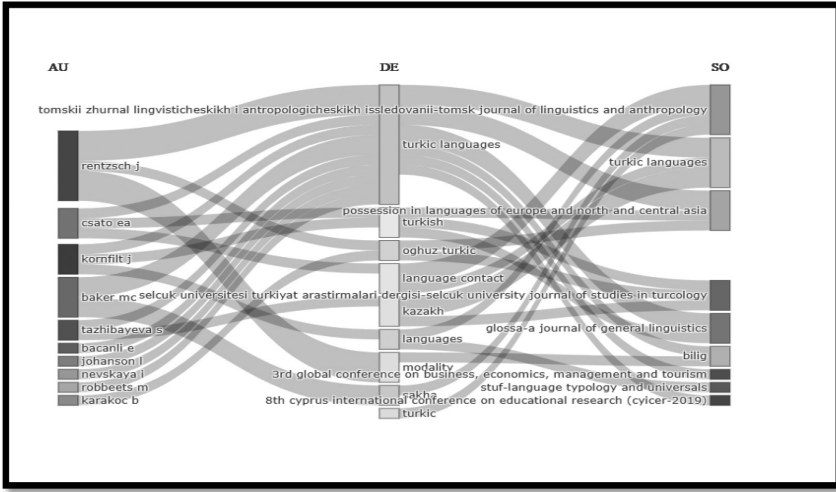

Türk dilleri çalışmalarında en sık tekrar eden *anahtar kelimelere ilişkin kelime bulutu* kapsamında *turkic languages* teriminin en çok tekrar eden kelime(ler) olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer en çok tekrar eden kelime(ler) sırasıyla şu şekildedir: *languages*, *turkic*, *kazakh*, *language contact*, *turkish*, *modality*, *oghuz turkic*, *sakha*, *semantics*.

Türk dilleri çalışmalarının *anahtar kelimelerine eşdizimlilik ağı* şekil 12'de verilmiştir. Söz konusu görselde anahtar kelimelerin birbirlerine yakınlığına göre kümelendiği görülmektedir. Bu görseldeki daire şekilleri ise söz konusu anahtar kelimenin geçtiği yayın sayısının miktarını temsil etmektedir. Görselde göze çarpan dairelerin büyüklüğü söz konusu anahtar kelimenin kullanıldığı yayın sayısı ile doğru orantılıdır.

Şekil 12

Çalışmaların Anahtar Kelimelerine Dayalı Eşdizimlilik Ağı

Şekil 12'de yer alan görselde anahtar kelimelerin birbirine olan yakınlığına göre 4 farklı kümelenme dikkat çekmektedir. Bu kümelerden en büyüğünün *turkic languages* (Türk dilleri) kavramı etrafında olduğu, ikinci büyük kümenin *turkish* (Türkiye Türkçesi) kavramı etrafında olduğu görülmektedir. Diğer kümelenmeler ise şu şekildedir: *languages* (diller), *modality* (kiplik).

Türk dilleri konulu çalışmalarda uluslararası bilim dünyasında en fazla atıf almış yayınlar tablo 3'te sunulmaktadır. Bu kısımda en çok atıf almış ilk 10 çalışma alttaki tabloda verilmektedir.

Tablo 3

En Çok Atıf Alan Çalışmalar

Yayınlar	Toplam Atıf	Atıf /Yıl
Mark C. Baker, N. Vinokurova, “Two modalities of case assignment: case in Sakha”, <i>Nat Lang Linguist Theory</i> , 28, 2010, pp. 593-642.	85	6,07
Mark C. Baker, “Degrees of nominalization: Clause-like constituents in Sakha”, <i>Lingua</i> , Volume 121, Issue 7, 2011, pp. 1164-1193.	13	1,00
K. von Heusinger & Jaklin Kornfilt, “Partitivity and case marking in Turkish and related languages”, <i>Glossa: a journal of general linguistics</i> , 2017, 2(1): 20.	9	1,29
E. Bacanlı, “Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf”, <i>Bilgi</i> , (44), 2008, s. 1-24 .	5	0,31
Jaklin Kornfilt, “On the syntax and morphology of clausal complements and adjuncts in the Turkic languages”, <i>Aspects of Typology and Universals</i> , edited by Walter Bisang, Berlin: Akademie Verlag, 2001, pp. 63-82.	4	0,17
Carola Trips and Jaklin Kornfilt, “Typological aspects of phrasal compounds in English, German, Turkish and Turkic”, <i>STUF - Language Typology and Universals</i> , vol. 68, no. 3, 2015, pp. 281-321.	4	0,44
N. Dobrushina, “Contact-induced usages of volitional moods in East Caucasian languages”, <i>International Journal of Bilingualism</i> , 21(5), 2017, pp. 559-583.	3	0,43
A. McKenzie & G. Eziz & T. Major, “Latent homomorphism and content satisfaction: The double life of Turkic auxiliary -(i)p bol-”, <i>Glossa: a journal of general linguistics</i> , 2018, 3(1): 47.	3	0,50
Eyüp Bacanlı, “Inflectional suppletion in Turkic languages”, <i>Folia Linguistica Historica</i> , vol. 45, no. Historica-vol-32, 2011, pp. 1-41.	2	0,15
C. L. Däbritz, “Predicative Possession in Dolgan”, <i>Tomsk Journal of Linguistics and Anthropology</i> , Issue 2 (20), 2018, pp. 29-38.	2	0,33

Tablo 3 incelendiğinde, uluslararası bilim dünyasında en fazla atıf almış çalışmanın M. C. Baker ve N. Vinokurova tarafından “Two modalities of case assignment: case in Sakha” adıyla 2010 yılında *Nat Lang Linguist Theory* adlı derginin 28. sayısında yayımladıkları makale olduğu görülmektedir.

Bu noktada uluslararası bilim dünyasında en çok atıf almış yayınlarla şekil 6'da listelenmiş olan *konuya göre en ilgili yazarlar* sıralamasının farklı olduğu, *konuya göre en ilgili yazarlar* sıralamasında en üste olan yazarların (dörder yayınlı Jaklin Kornfilt, Julian Rentzsch ve üçer yayınlı da Saule Tazhibayeva) en çok atıf alan yazarlar olmadığı sonucuna varılmıştır. Bununla ilgili olarak *konuya göre en ilgili yazarlar* sıralamasında ilk 10'a girmiş yazarların birbirleriyle ortak birden fazla yayınlarının olması bu durumu izah etmektedir.

Değerlendirme

Türk dilleri üzerine yapılan akademik araştırmaların geçmişten günümüze nasıl geliştiğini irdelemek ve bu araştırmaların yapısını belirlemek için yapılan bu çalışmada, Clarivate Analytics şirketine ait Web of Science (WoS) veri tabanından çekilen ve 1980-2022 zaman evresinde yayımlanmış 50 yayın değerlendirilmiştir. Web of Science (WoS) veri tabanında “*Turkic languages* (Türk dilleri)” anahtar kelimesi ile yapılan tarama neticesinde yapılan bibliyometrik analiz çalışmasının verileri şu şekildedir:

- Toplam 50 çalışma (38 makale, 6 kitap bölümü, 1 editöryal çalışma ve 5 bildiri) yayımlanmıştır.
- Söz konusu yayınlar 59 araştırmacı tarafından üretilmiş ve bu yazarlardan 26'sı tek yazarlı, 29'u ise çalışmalarını çok yazarlı olarak hazırlamışlardır.
- Türk dilleri üzerine yapılan yayınların yayımlanma oranı 2017 yılında en üst seviyeye çıkmıştır.
- Türk dilleri konulu çalışma yapan araştırmacıların %81,4'ünün sadece bir yayın yaptığı; iki yayın yapan yazarların oranının ise %13,6 olduğu ve geriye kalan yaklaşık %5'lik kısımda ise araştırmacıların alana ilişkin 3 ile 4 arasında çalışma ürettiği tespit edilmiştir.
- Türk dilleri alanında yayımlanan çalışmalar yazarlarının ülkeleri açısından incelendiğinde Almanya ve Rusya'nın en fazla yayın sayısına ulaştığı belirlenmiştir.
- Türk dilleri alanında en fazla yayım yapan dergiler sırasıyla şu şekildedir: “*Turkic Languages*” (9 yayınlı), “*Bilig*” (3 yayınlı), “*Possession in languages of europe and north and central asia*” (3 yayınlı), “*Tomskii zhurnal lingvistikikh i antropologicheskikh issledovaniy-tomsk journal of linguistics and anthropology*” (3 yayınlı).
- Türk dilleri çalışmalarında başvurulan kaynak çalışmaların en çok yayımlandığı dergiler ve atıf sayılarına bakıldığında alanyazın taramasında en çok başvurulan kaynak derginin 42 atıfla “*Turcologica*” olduğu, bu dergiden sonra 39 atıfla “*Thesis*” adlı derginin geldiği göze çarpmaktadır. Türk dilleri çalışmalarının en çok yayımlandığı dergiler ile kaynak yayınların bulunduğu dergilerin sıralama açısından farklılaştığı tespit edilmektedir.
- Türk dilleri araştırmalarında *ilgili yayınların yazarlarının anahtar kelimelerine ve yıllara göre trend topik* araştırma konularının neler olduğunun tespitinde 2015-2019 yılları arasında yayınlanan çalışmaların dikkate

alındığı ve toplam 3 trend topik araştırma konusunun ortaya konduğu görülmektedir: “Turkic languages (Türk dilleri), Turkic (Türk / Türkçe), languages (diller)”.

- Türk dilleri çalışmalarında en sık tekrar eden *anahtar kelimelere ilişkin kelime bulutu* kapsamında *turkic languages* teriminin en çok tekrar eden kelime(ler) olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Türk dilleri çalışmalarında uluslararası bilim dünyasında en fazla atfı almış çalışmanın M. C. Baker ve N. Vinokurova tarafından “Two modalities of case assignment: case in Sakha” adıyla 2010 yılında *Nat Lang Linguist Theory* adlı derginin 28. sayısında yayımladıkları makale olduğu görülmektedir.

Web of Science (WoS) veri tabanında “Turkic languages (Türk dilleri)” anahtar kelimesiyle yapılan tarama neticesinde Dil ve Dilbilim (Language & Linguistics) ile ilgili çalışmaların ilgili zaman evresinde çok az olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu durum Türk dilleri üzerine yapılan çalışmaların yayımlandığı dergilerin Web of Science (WoS) veri tabanında dizinlenmesinin az olması ile ilgilidir. Buna göre de “Türk dilleri” alanında, alanyazında bibliyometrik analiz çalışması için Web of Science (WoS) veri tabanı yeterli görünmemektedir.

KAYNAKÇA

- BOYACK, K., KLAVANS, R., BÖRNER, K., “Mapping the backbone of science”, *Scientometrics* 64, 2005, pp. 351-374.
- COBO M. J., LÓPEZ-HERRERA A. G., HERRERA-VIEDMA E, HERRERA F., “Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools”, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62, 2011, pp. 1382-1402.
- COBO, M. J., LÓPEZ-HERRERA, A. G., HERRERA-VIEDMA, E., & HERRERA, F., “An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the Fuzzy Sets Theory field”, *Journal of Informetrics*, 5 (1), 2011, 146-166.
- GARFIELD, E., “Citation indexes for science: A new dimension in documentation through association of ideas”, *Science*, 122, 1955, 108-111.
- JOHANSON, Lars, *Turkic (Cambridge Language Surveys)*, Cambridge University Press, Cambridge, 2021.
- LOTKA, A. “The Frequency distribution of scientific productivity”, *Journal of the Washington Academy of Sciences*, 16 (12), 1926, pp. 317-323.
- MORAL-MUÑOZ, José A., Herrera-Viedma, Enrique, Santisteban-Espejo, Antonio, Cobo, Manuel J., “Software tools for conducting bibliometric analysis in science: An up-to-date review”, *Profesional De La información*, 29(1), 2020, pp. 1-20.
- ZUPÍC, I., ČATER, T., “Bibliometric methods in management and organization”, *Organizational Research Methods*, 18(3), 2015, 429-472.

Extended Abstract

A Bibliometric Evaluation Of Studies On “Turkish Languages” According To Web Of Science (WoS) Database

In this study, academic publications on “Turkic languages” in the Web of Science (WoS) database will be examined in terms of bibliometric variables. It is considered that it would be useful to perform a bibliometric analysis in order to determine the current status of the publications on Turkic languages in the literature, and to see the diversity of the studies related to the term in question and to see the highlights. However, the diversity of the studies carried out in the field of Turkic languages and the subject, year, institutions, keywords, authors, citations, etc. of this diversity. Numerical analysis in terms of dialects will show the structure of Turkic language studies and its appearance from the past to the present.

In this study, bibliometric analysis method was applied. The study is limited to the publications in the Web of Science (WoS) database within the scope of Science Citation Index Expanded (SCIE) and Social Sciences Citation Index (SSCI).

In the study, it is aimed to make a bibliometric analysis of academic studies on Turkic languages, to benefit the field of Turkic languages with the determined data, to present developments in the field from past to present for researchers working in the field and to gain perspective on future studies.

In this direction, answers to the following questions were sought in the study:

1. What is the numerical distribution of academic publications on Turkic languages by years?
2. Which countries are the strongest in the production of publications in academic studies on Turkic languages?
3. Who are the authors who have published the most in the field of Turkic languages?
4. What are the authorship (single or multiple authorship) status of publications on the subject of Turkic languages?
5. What are the most frequently used keywords in publications on the subject of Turkic languages?
6. What trend has the study subjects in the field of Turkic languages followed over the years?
7. What is the publication type distribution of academic publications on Turkic languages?
8. Which journals are popular in academic research on Turkic languages?
9. What are the citation numbers of academic publications on Turkic languages?

In the field of “Turkic languages”, it has been determined that there is no bibliometric analysis study in the literature. In this respect, the fact that such a study has not been conducted in the field increases the importance of the research.

Detected data, via R Studio’s Biblioshiny package, 1980-2022 Time Phase Basics; *Representation of the Relationship Between Authors, Keywords and Journals with Three Area Graphs (Sankey Diagram)*; *Distribution of Scientific Productivity According to Lotka’s Law*; *Most Relevant Resources*; *Sources of Most Cited Studies by Bibliography*; *Most Relevant Authors by Subject*; *Distribution of Publications by Corresponding Author Countries*; *Comparison of Most Frequent Words in Keywords, Titles and Abstracts of Publications*; *Trending Topics by Authors’ Keywords and Years of Related Publications*; *Trend Topics by Titles and Years of Related Publications*; *Abstracts of Related Publications and Trending Topics by Years*; *Word Clouds for Keywords*; *Collocation Network Based on Keywords of Studies*; *It was examined according to variables such as Most Cited Studies.*

In this study, which was carried out to examine how the studies on Turkic languages have developed from the past to the present and to determine the structure of these studies, the data obtained from the Web of Science (WoS) database of the Clarivate Analytics company, which includes scientific publications with high impact factor in the scientific world, and between 1980-2022. 50 studies published in the phase of the study were evaluated. The publications in the aforementioned database were searched with the keyword “Turkic languages”, and the findings as a result of the aforementioned search were analyzed with the bibliometric analysis method. As a result of the scanning, it was determined that 38 of these publications were articles, 6 of them were book chapters, 1 of them were editorial studies and 5 of them were papers. It has been witnessed that the publications in question were produced by 59 researchers, 26 of these authors published their studies as a single author, and 29 of them prepared their studies with multiple authors.

It is observed that the publication rate of publications on Turkic languages reached the highest level in 2017 and more than half of the total number of publications was published in the last six years. It is seen that 81.4% of the researchers working on Turkic languages made only one publication. It is understood that the rate of authors who make two publications is 13.6%, and the remaining 5% of the researchers produce between 3 and 4 studies on the field. In this context, studies on Turkic languages seem insufficient according to Lotka law.

When the studies published in the field of Turkic languages are examined in terms of the countries of their authors, it is seen that Germany and Russia have the highest number of publications.

While it is seen that the magazine with the highest number of publications in the field of Turkic languages is the magazine named “Turkic Languages” with 9 publications, it is seen that there are 3 magazines that publish the closest number of publications to this magazine and these magazines have three publications each: “Bilig, Possession in languages of Europe and North and Central Asia, Tomskii zhurnal lingvisticheskikh i antropologicheskikh issledovaniï-tomsk journal of linguistics and anthropology”.

When we look at the journals in which the reference studies referenced in Turkic languages studies are published the most and the number of citations, it is striking that the most referenced journal in the literature review is the journal named “Turcologica” with 42 references, and the journal named “Thesis” with 39 citations after this journal. It is determined that the journals in which Turkic language studies are published the most and the journals in which the source publications are found differ in terms of ranking.

It is seen that the studies published between 2015-2019 are taken into account in determining the trend topic research topics according to the keywords of the authors of the related publications and the years in Turkic language research, and a total of 3 trend topic research topics are revealed: “Turkic languages, Turkic, languages”.

In the context of the word cloud regarding the most recurring keywords in Turkic languages studies, the term of “Turkic languages” appears as the most recurring word(s).

It is seen that the most cited work in the international scientific world in Turkic languages studies is the article published by M. C. Baker and N. Vinokurova under the name “Two modalities of case assignment: case in Sakha” in the 28th issue of the journal *Nat Lang Linguist Theory* in 2010.

Mehmet Akif Ersoy ve Âşık Şenlik’de Medeniyet Kimliği: Kendilik Bilincinin Fenomenolojik Dışa Vurumu

Civilization Identity In Mehmet Akif Ersoy and Âşık Şenlik: Phenomenological Expression Of Self-Consciousness

Aykut KARAHAAN*

* Dr., İstanbul - Türkiye

Orcid Id: 0000-0002-8566-6770

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Aykut Karahan
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

E-posta / E-mail:
aykutkarahan@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
16 Kasım 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
6 Aralık 2022

Araştırma Makalesi / Research Article

Atrf / Citation:
Aykut Karahan, "Mehmet Akif Ersoy ve Âşık Şenlik’de Medeniyet Kimliği: Kendilik Bilincinin Fenomenolojik Dışa Vurumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262, İstanbul 2023, s. 49-68.

doi: 10.55773/tda.1205550

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Bir medeniyetin düşünce dünyasının en önemli yapıtlarını görebileceğimiz alanlardan biri de edebiyat ve onun bir dalı olan şiir alanıdır. Şiirler aynı zamanda bir medeniyetin kültür ürünleri olarak fenomenolojik bir dışavurum şeklidir. Bir diğer yandan ise şiirler; bir medeniyetin diğer kültür ürünleri gibi bireylerine medeniyet bilincinin aktarımının yapılma imkanlarının göz önüne serildiği fenomenolojik dışavurumlardır. Psikolojik bir tabir olarak da dışa vurum zaten içte olan duygu ve düşüncelerin söz başta olmak üzere başka şekillerde görünür kılınması hadisesidir. Bu anlamda felsefi soyutlamalardan kurtulabilmek için fenomenoloji büyük imkanlar sunmaktadır. Çünkü fenomenoloji gündelik hayat ile bağ kurabilmeyi ve günlük yaşamın zenginliği ile irtibat kurabilme imkânı vermektedir. Tamda bu noktada Osmanlı’nın en çalkantılı siyasi ve fikri döneminde yaşamış olan Mehmet Akif Ersoy ve Âşık Şenlik hem eserleri ile birer kültür göstergeleri ortaya koyarak bir fenomenolojik araçlar sunmuşlardır hem de bir dönemin kültürel direnişinin önemli isimleri olarak bu çalışmada iki önemli şiirleri üzerinden ele alınmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Âşık Şenlik, İstiklal Marşı, 93 Koçaklaması, Medeniyet Kimliği, Bilinç, Fenomenoloji.

Abstract

One of the most important structures of a civilization’s thought world is the field of literature and poetry, which is a branch of it. Poems are also a phenomenon expression as cultural products of a civilization. On the other hand, poems are phenomenological expression, where the transmission of civilization consciousness to its individuals, such as other cultural products, is given. In a psychological way, expression is the case that feelings and thoughts are already in place and are made visible in other ways, especially in words. In this sense, Phenomenology offers great possibilities to avoid philosophical abstractions. Because Phenomenology allows us to connect with everyday life and to communicate with the

richness of everyday life. At this point, Mehmet Akif Ersoy and Âşık Şenlik, who lived in the most turbulent political and intellectual period of the Ottoman Empire, presented both their works and cultural indicators, and presented a phenomenological tool, as the key names of the cultural resistance of an era, and were discussed in this study through two important poems.

Keywords: Mehmet Akif, Âşık Şenlik, Independence Anthem, Kocaklama 93, Civilization Identity, Consciousness, Phenomenology.

Giriş

Mehmet Akif Ersoy ve Âşık Şenlik edebiyat dünyamızın olduğu kadar düşünce dünyamızın da önemli kültür taşıyıcı şair ve ozanları olarak görülebilirler. Bu anlamda özellikle Mehmet Akif ve Safahat isimli eseri belli yönlerinden dikkate alınmışsa da bu çalışmanın ana esası İstiklal Marşı'nı bir düşünce metni olarak ele almaktır. Yine aynı şekilde Âşık Şenlik ise daha çok bir halk ozanı olarak ele alınmış ve Akif'e göre daha geri planda kalmıştır bu çalışmalar kapsamında. Bu çalışma da bu konuyla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış ancak bu konuda elimizde çok metin olmadığı görülmüştür. Özellikle yüksek lisans ve doktora tezlerine bakılmaya çalışılmış o konuda da gerek Akif ve gerekse de Âşık Şenlik bir edebi inceleme konusu olmuşlardır. Dolayısıyla çalışma bu kapsamda sınırlı bir literatür çalışmasına dayanmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın kapsamını gerek Mehmet Akif gerekse de Âşık Şenlik, çok sayıda eser vermelerine rağmen bu çalışmanın kapsamı iki düşünce adamının sadece ve özellikle İstiklal Marşı ve 93 Koçaklaması eserleri dikkate alınarak yapılmıştır. Bu çalışmada amaç bu iki edebi eserin yazıldığı dönemin siyasi şartlarını ortaya koymanın ötesinde bu iki eser fenomenolojik unsurlar olarak ele alınıp bir medeniyet kimliği ve kendilik bilincinin yansıması olarak değerlendirilmektedir. Şahit oldukları dönem ve yaşadıkları çağın ruhuna karşı nasıl bir tavır aldıkları ve bu tavrın felsefi arka planı daha çok işlenmektedir. Bunun nasıl bir ortak aidiyet duygusunu ifade ettikleri kapsam dahilinde ele alınacaktır. Yine bu kapsam dahilinde Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı bütün toplum kesimleri tarafından bilinirken, Âşık Şenlik ve 93 Koçaklaması yerel bir bölge dışında tanınmamaktadır. Bu nedenle bu çalışma ile aslında Âşık Şenlik ve 93 Koçaklaması ön plana alınırken özellikle Mehmet Akif ve İstiklal Marşı ile irtibatı kurulmaya çalışılacaktır.

Mehmet Akif Ersoy ve Âşık Şenlik Hayatları

Mehmet Akif Ersoy, Aralık 1873 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Mehmet Akif Ersoy; baba tarafından Arnavut, anne tarafından ise aslen Buharalı ancak Tokat'a yerleşmiş bir aileden gelmektedir. 1885 yılında Fatih Merkez Rüştiye'sinden mezun olduktan sonra idadi kısmana yazıldı. Babasının 1888 yılında vefatı üzerine iş sahibi olabilmek için Baytar mektebine yazıldı ve büyük zorluklara rağmen 1893 yılında buradan mezun oldu. Anadolu ve Rumeli'nin değişik bölgelerinde hayvan sağlığı üzerine çalışmalar yürüttü. Edebiyat ve şiire olan ilgisi ise çok küçük yaşlardan itibaren başlar. Ayrıca hocalık yaptığı da bilinmektedir. Nitekim İstanbul Darülfünun'da edebiyat hocalığı yaptığı gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti ile de ilişkileri olmuştur. Aynı yıllarda dönemin önemli düşünür ve edebiyat adamları ile Sıratı Müstakim isimli

bir mecmua çıkardılar. Aynı yıl İstanbul Darülfünun 'da Edebiyat Şubesi'nde Osmanlı edebiyatı müderrisliğine tayin edildi. Dönemin aydınları arasında Arapçayı en iyi bilenlerden olan Âkif, bir taraftan da İttihat ve Terakki'nin Şehzadebaşı Kulübü'nde cemiyetin Hey'et-i İlmiyye üyesi olarak *Mu'allağât* ve *Lâmiyyetü'l-'Arab* gibi eserleri okutup Arap edebiyatı ve tercüme usulü dersleri verdi. Dârüledeb adlı bir özel okulda da fahri hocalık yaptı. Baytar Mekteb-i Âlisi Me'zûnini Cemiyeti başkanlığında bulundu (1910). Darül-hilafeti'l-aliyye medresesi'nde Türkçe-edebiyat muallimi oldu (1914).¹ Memleketin içine düştüğü durum karşısında sadece söylem olarak değil aynı zamanda bir eylem adamı olarak da hareket eden Mehmet Akif, edebiyatçı ve düşünür arkadaşları ile halkı İstiklal konusunda uyanık tutmak üzere hem yayınlar yapmışlar hem de camilerde vaazlar irad etmişlerdir. "Nitekim Mehmed Âkif, Balkan savaşları sonunda memleketin içine düştüğü vahim durum karşısında yeise düşmemek, birlikten ayrılmamak ve orduya yardım gibi konularda Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde metinlerini bu sırada adı *Sebilür-reşâd* olarak değişen dergisinde yayımladığı vaazlar vermiş ve *Hakkın Sesleri*'ndeki şiirleri yazmıştır."² Özellikle Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde verdiği vaaz ile halkı düşman işgaline karşı uyarınca Ankara'da Heyeti Temsiliye'nin dikkatini çekmiş ve bizatihi Atatürk'ün daveti üzerine Ankara'ya bizatihi Milli Mücadele için destek olmaya gitmiştir. Orada da özellikle Hacı Bayramı Veli Camii'nde verdiği vaazlar çok etkili olmuştur. Atatürk'ün teklifi ile de Burdur mebusu olarak mecliste de görev yapmaya başlamıştır. Bütün bu çalkantılı dönemlere şahitlik eden Mehmet Akif'in şah eseri İstiklal Marşı şiiri olmakla birlikte asıl önemli eseri ise Safahat'tır. Cumhuriyet sonrasında fikri ayrılıklar nedeniyle ölümüne kadar Mısır'da kaldı. Hastalığı ilerleyince İstanbul'a tedavi için geldi ve Aralık 1936 yılında vefat etti.

Âşık Şenlik, hayatı hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığımız Çıldırli Âşık Şenlik Türklerin Karapapak boyuna mensup olarak bilinir. Şiirlerini bu dilin Azerbaycan Türkçesine yakın bir dilde söylediği bilinmektedir. Herhangi bir tahsili olmadığı düşünülürken; aşıklık geleneğinde önemli bir kavram olan *bade içmek* ile şereflendiği de kaynaklarda geçmektedir. "Asıl adı Hasan olup 1850'de Çıldır'ın Suhara (Yakınsu) köyünde doğmuştur. Âşık Şenlik Tereke-me (Karapapak) boyundandır. Karapapak ağzını en yetkin biçimde kullanan Şenlik, 14 yaşında kuş avcılığı yaparken dere boyunda uyuya kalmış, düşünde aşk badesini içmiş. Kalkınca şiir söylemeye başlamış. 19 yaşında iken Ahıl Kelek'in Lebis köyünden Aşık Nuri'den saz çalmayı öğrenmiştir. Kars, Ahıska, Borçalı, Tiflis, Gürü ve Revan'ı, dolaşmış, çağının birçok aşığıyla karşılaşmalar yapmıştır."³ Halk arasındaki tabirle 93 harbi resmi kayıtlara göre ise 1877-1878 Osmanlı – Rus harbi sırasında halkı işgale karşı diri tutmak ve kültürel

¹ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Mehmet Akif Ersoy Maddesi", cilt 28, Ankara, 2003, s. 432-439, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-akif-ersoy?ysclid=ibanbcbw55618510617> erişim tarihi: 19.10.2022

² A.g.e., aynı yer.

³ Kültür ve Turizm Bakanlığı Kars İl Müdürlüğü web adresi, "Âşık Şenlik Maddesi", <https://kars.ktb.gov.tr/TR-289537/asik-senlik.htm> erişim tarihi: 19.10.2022

direnış için onlarca şiir yazmış ve bunları saz eşliğinde meclislerde okumuştur. Özellikle Gürcistan ve Azerbaycan ile o zamanki Osmanlı devletinin Kars ve Ardahan ki o savaştan sonra 40 yıl Rus işgalinde kalacaktır; bölgelerinde iyi bilinen ve hatta zaman zaman kıskançlıkta duyulan bir şair, ozan, hak ve halk aşığı, kültür adamıdır. “1877-1878 Osmanlı – Rus savaşı esnasında halk-toplum önderliği yapmıştır. Ünlü şiiri “93 Koçaklamasını bu esnada söylemiştir. Bu şiirde geçen, “can sağ iken yurt vermeniz düşmana” mısrası o dönemki yurt savunmasının temel felsefesini oluşturmuştur. 180 adet şiiri, Selman Bey, Latif Şah ve Sevdakar Şah gibi hikâyeleri bulunmaktadır. Yöre saz şairlerinden *âşık meclislerinde* dinledikleri, yine yörede yapılan sohbetlerden ve okunan cönk kitaplarından faydalanmıştır. Zamanın tanınmış birçok aşıklarıyla karşılaşmalarda bulunan Şenlik, istilacılarla mücadele veren en güçlü âşık olarak bilinir.”⁴ 1913 yılında Revan şehrinde toy atışmaları denilen törenlerde kendisinin daha önce farklı vesileler ile atışmalarda yendiği kişiler tarafından zehirlendiği ve yolda vefat ettiği bildirilir kaynaklarda. Kabri bugün kendi ismiyle de anılan Ardahan ili Âşık Şenlik beldesinde bulunmaktadır.

Mehmet Akif ve Âşık Şenlik Dönemi Siyasi Görünüm

Her iki şairinde yaşadığı dönem itibariyle Osmanlı İmparatorluğun içinden geçmiş olduğu zorlu bir süreç olduğu bütün siyasi ve askeri hatta düşünce tarihi kitaplarında geçer. Aynı imparatorluğun iki farklı kutbunun çocukları olarak aynı kaygıları taşıdıklarını ve dile getirdiklerini söyleyebiliriz. Özellikle halkı işgale karşı direnmeye çağırma, istiklale ve hürriyete tutkuyla bağlanması yolunda ve bunun ana hedefi olarak emperyalizme karşı mücadelede ortak noktalara vurgu yaptıkları ise muhakkaktır. Doğdukları yüzyılın başında Fransız İhtilali ile başlayan dalganın Osmanlı imparatorluğu sahillerine ayrılıkçı şiddeti ile vurmasıyla birlikte yaşanan kopmalar ve trajediler; iki şair içinde oldukça öğretici olmuştur. Yine Müslüman toplumlar içinde de yaşanan Osmanlıdan ayrışma düşünceleri ise ayrıca bir travma yaratmıştır. Bu noktada yaşanan artık bir kimlik krizi olmaya başlamıştır. Bu kimlik krizine karşı birtakım cevaplar son dönem Osmanlı aydınları tarafından üretilmeye çalışılmıştır. İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük başta olmak üzere üretilen siyasi çözüm arayışları hep eksik kalmış ve tam manasıyla çözüm de olmamıştır. Tanzimat Fermanı ve daha sonra da İslahat Fermanı ile tırmanan ayrışma süreci kimlik problemini daha derinleştirmiştir.

“1839 Tanzimat Fermanı gibi sadece can, mal, namus güvenliğinin sağlanmasını değil, aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Müslüman olmayanları gerçek anlamı ile Hristiyanları- Müslümanlarla eşit haklara kavuşturmayı esas almıştır. Görünürdeki amacı, bütün toplulukları ırk, din, dil ayrımı gözetmeksizin kaynaştırmak ve böylece bir Osmanlı toplumu meydana getirmektir. Ancak Ferman, konu olarak, sadece Müslüman olmayan uyruğun ayrıcalıklarını genişletmiştir. Müslümanlar için ise yeni bir şey getirmiyordu. Böylece Osmanlı Devleti, Büyük Devletlerin

⁴ Agy.

*baskısı karşısında topraklarını ve haklarını savunabilmek için, Müslüman olmayan toplumlara eşitlik tanıdığını resmen açıklamak zorunda kalmıştır.*⁵

Kimlik krizi sadece Osmanlı için değil aynı zamanda Avrupa içinde farklı bir seyir izlemeye başlamıştı. Çünkü yüzyıl sonunda Almanya ve İtalya'nın da ulus devlet olma süreçleri tamamlanınca Osmanlı üzerindeki emperyal baskı gittikçe artmaya başladı. İşte gerek Mehmet Akif gerek Âşık Şenlik bu baskıyı yakından görmüş ve yaşamışlardır. Bilim devriminden sonra gelen ve Aydınlanma felsefesi ile zirve noktaya varan Avrupa'nın ideolojik kurguda bir ulus devlet olma hali, Avrupa dışı toplumlara farklı bir kimlik dayatma sürecine girmiştir. Özellikle emperyal bir zihniyet çerçevesine dayanan bu dayatma imparatorluk yapılarının zorlanmaya başladığı dönemler olmaya başlamıştır. Dil, din, ırk ve tarih gibi daha çok duygusallık bağlamında kurulmaya çalışılan ulus devlet siyasi yapısı Avrupa için parçalayıcı nitelikte olan alt etnik bağları daha birleştirici olan daha üst bir kimlik bağlamında birleştirmeyi esas alıyordu.⁶ Dolayısıyla artık yeni bir dünya düzeni Avrupa'da son evresine girmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi yapısına ciddi zarar vermektedir. Zira tarihin bir anında ve bir bölgesinde olumlu sonuç veren bir siyasal kurgu başka bir yerde aynı zaman diliminde aynı sonuçları vermeyebilir. Ulus devlet inşasının Avrupa coğrafyası için ortaya koyduğu birleştirici tasarım, başta Osmanlı olmak üzere daha büyük bir siyasi yapılanma olan imparatorluk tipi yapılanmalar için tam dağılma ve çözülme meydana getirmiştir. 19.yy milliyetçiliğin modern bir ruha kavuşması ile birlikte Avrupa için toparlayıcı rolünü oynarken, Avrupa dışı imparatorluk yapılarında bölünme ve parçalanma kaygılarını giderecek birtakım fikirlerin ve ideolojilerin kurgulandığı dönem olacaktır.⁷ Bu kaygılar siyasi arenada farklı ben idraklerinden hareket eden toplumların psikolojik olarak bölünmüş/parçalanmış benlik⁸ sergilemiş olarak tarif edilirken diğer taraftan da tam da psiko-fenomenolojik bir yöntemle doğru metinlerine bakışın çerçevesini de çizmektedir.⁹

Siyasi olarak 19. yy özellikle teorik çerçevesi 20. yy içinde adeta bir deney alanı, laboratuvar olma durumunu getirmiştir. Bu münasebetle Batı dışı toplumlarda özellikle de Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında ciddi bunalımlara yol açtığı gibi yine Batı ve Batı dışı ile ilgili medeniyet kavramının ben idraki ile irtibatını kurabileceğimiz edebi sahada eserlerin hem oluştuğu hem de daha önce ortaya çıkmış eserlerin analizinin yapılabileceği imkanları da doğurmuştur.¹⁰ Her bir devlet/toplum/kültür/medeniyet çizgisini belli bir hikâye-

⁵ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 210.

⁶ Şenol Durgun, *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2014, s. VI.

⁷ Zeynep Durdu Diler, *Mehmet Akif Ersoy'un Milliyetçilik Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul, 2020, s. i

⁸ Ronald David Laing, *Bölünmüş Benlik*, çev. Ergün Akça, Pinhan Yayınları, İstanbul 2015, s. 21-25.

⁹ Carl Gustav Jung, *Doğu Metinleri'ne Psikolojik Yaklaşım*, çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001, s. 75- 83.

¹⁰ Aykut Karahan, *Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi Açısından Ahmet Davutoğlu'nun Medeniyet Söylemi ve Ben İdraki*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul, 2022, s.171-195.

nin tarihte izdüşümü olarak görecektir. hikâyenin herhangi bir yerinde meydana gelecek olan bozulma, ister istemez o toplumda ve medeniyette bir bunalım, kaygı hatta depresyon ve daha ileri seviyede ise şizofrenik tutumlar olarak karşımıza çıkabilecektir. “Kurucu nitelikteki kültürel yahut siyasi anlatıların istikrarsızlaşması, anarşi ya da serbest düşüşten başka neye yardım ve yataklık etmiştir?”¹¹ Bu kimlik krizi ve duygusal travmaları her iki şairin hayatında da görmek mümkündür. Bu durum Mehmet Akif’te düşünsel yönü de bulunmakla birlikte Âşık Şenlik’te daha halk dilinde ve duygusal yönü ağır basan hale bürünmüştür.

“Doğu Anadolu’da yaşamış Azerbaycan’da da tanınan Âşık Şenlik’in hayatı, doğum ve ölüm tarihleri hakkında da farklı görüşler vardır. Çıldır, uzun yıllar işgallere ve savaşlara sahne olmuştur. Bunun etkisiyle yaşanan felaketler, göçler halkın sözlü edebiyatında hüznü şairlerin oluşmasına neden olmuştur. Âşık Şenlik’in de böyle bir ortamda doğup büyümesi ve bu olaylara eserlerinde yer vererek halkın duygularına dokunması, onun çağının tanınan ve sevilen büyük bir aşığı olmasında etken olmuştur.”¹²

Âşık Şenlik Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbini görmemiş ve Cumhuriyetin kuruluşuna da tanıklık edememiştir. Ancak Mehmet Akif yıkılan Osmanlıyı da kurulan Cumhuriyeti de görmüştür. Bu manada da oldukça zengin bir fikri ortam içinde bulunmuştur.

“İslam âleminin, batı dünyası karşısındaki bu başarısızlıkları ve çaresizlikleri onları, bu durumun nedenlerini ortaya koyma babında, bir iç hesaplaşmaya ve özeleştiriyeye yöneltmiştir. Bu durumdan kurtulmak için çeşitli fikir akımları ortaya çıkmıştır. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük şeklinde kategorize edebileceğimiz bu akımların Batıya karşı tutumları ve değerlendirmeleri farklılık arz etmekle birlikte bazı konularda da ortak payda da buluşulabilmekteydi.”¹³

Medeniyet Kimliğinin İncelenmesinde Fenomenolojik Çerçeve

Bir medeniyetin düşünce dünyasının en önemli yapıtlarını görebileceğimiz alanlardan biri de edebiyat ve onun bir dalı olan şiir alanıdır. Şiirler aynı zamanda bir medeniyetin kültür ürünleri olarak fenomenolojik bir dışavurum şeklidir. Bir diğer yandan ise şiirler; bir medeniyetin diğer kültür ürünleri gibi bireylerine medeniyet bilincinin aktarımının yapılma imkanlarının göz önüne serildiği fenomenolojik dışavurumlardır. Psikolojik bir tabir olarak da dışı vurum zaten içte olan duygu ve düşüncelerin söz başta olmak üzere başka şekillerde görünür kılınması hadisesidir. Bu anlamda felsefi soyut-

¹¹ Wendy Brown, *Tarihten Çıkan Siyaset*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13

¹² Veysel Çintay, *Âşık Şenlik’in Şiir ve Hikayelerinde Folklor Unsurları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde, 2019, s. 3.

¹³ Hasan Kaya, *Mehmet Akif Ersoy’un Dini ve Siyasi Fikirleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ 2009, s. 7-8.

lamalardan kurtulabilmek için fenomenoloji büyük imkanlar sunmaktadır. Çünkü fenomenoloji gündelik hayat ile bağ kurabilmeyi ve günlük yaşamın zenginliği ile irtibat kurabilme imkânı vermektedir.¹⁴ Fenomenolojide esas olan nesnelere ne oldukları değil nasıl oldukları sorunsalıdır. Yani nesnelere kendini gösterme biçimleri ve nasıl göründükleri ile alakalıdır. Yönelimsellik insanın tabiatına gömülü bir olgudur bu çerçevede içinde bakıldığında.¹⁵ Çünkü Husserl bunu açık biçimde söylemiştir ki her nesnenin, sanat eserinin, melodinin kendini ortaya koyduğu bir hayat dünyası vardır.¹⁶ Kabul etmek gerekir ki hangi medeniyet olursa olsun mutlak surette bir dışavurum mevzubahistir. Aksi takdirde orada bir medeniyetten bahsetmek mümkün değildir. Hatta belki daha sert bir şekilde söylemek gerekirse medeniyet bu kültür ürünleri vasıtasıyla kendini gerçekleştirir. Hatta medeniyetleri birbirinden ayırmanın ölçütünü dahi bu ürünlere bakarak yapabiliriz. Bu manada Weber “medeniyeti kendine özgü bir mizacı olan bütünlük olarak görmektedir.”¹⁷ İnsan bireyinin dahi gözlemlenebilir davranışlarından yola çıkarak kestirimlerde bulunuyoruz çoğu zaman. Davranışlara bakarak, kişiyi o davranışa iten duyguları ve duyguların ortaya çıkmasını sağlayan düşünsel çerçeveyi anlamaya çalışıyoruz. Bu düşünsel çerçevenin en önemli bileşeni de hiç şüphesiz o medeniyetin yüzyıllar içinde oluşturmuş olduğu kavram şemalarıdır. O kavram şemalarına yüklediği anlamlardır. İşte bütün bunları bir paket olarak değerlendirecek olursak bir medeniyetin davranış kodları ve kodların da gerisinde yer alan yazılım programı anlamına gelen duygu, düşünce ve kavramlar olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

İstiklal Marşı ve 93 Koçaklamasının Kendilik Bilinci Olarak Fenomenolojik Yorumu

Tam da bu noktada gerek Mehmet Akif'in İstiklal Marşı'nı gerekse de Aşık Şenlik'in 93 Koçaklamasını salt bir hissiyatı ifade eden lirik metinler olarak değil ama aynı zamanda birer düşünce metinleri olarak da bir medeniyet bilincinin fenomenolojik dışavurumları olarak görmek mümkündür. Bu düşünce metinlerinin ortak bir özelliği de aslında bir anlamda *kendini bilmenin* ne demek olduğunu şiirsel bir ifade ile ortaya koymalarıdır. Bu kendini bilme hadisesi kadim zamanlardan beri birçok düşünürün ve şairin dikkatini çekmiş bir konudur. Mesela ünlü filozof Sokrates “kendini bil, kendini tanı” şeklinde bunu ifade ederken; öğrencisi olan Platon ise kurmuş olduğu akademide bu kendini bilme konusunda oldukça hassas olduğu bilinmektedir. Yine bizim kültürümüzde ise Şeyh Galip'te ifadesini bulan “*hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen*” sözlerinde dile gelirken halk nezdinde de çokça bilinen Yu-

¹⁴ Dan Zahavi, *Fenomenoloji İlk Temeller*, çev. Seçim Bayazit, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020, s. 19.

¹⁵ Herbert Spiegelberg, *Fenomenolojik Hareket Tarihsel Bir Giriş*, çev. Seçim Bayazit, Pinhan Yayınları, İstanbul 2021, s. 28-67.

¹⁶ Micheal Lewis, Tanja Staehler, *Fenomenoloji*, çev. Komisyon, Fol Kitap, Ankara, 2019, s. 58.

¹⁷ Lütfi Sunar, “Giriş: Medeniyet, İslam ve Modernite Üzerine Tartışmalar”, içinde *Müslüman Dünyada Medeniyet Tartışmaları: Çağdaş Düşüncede İslam ve Modernite*, çev. Fatma Büşra Helvacıoğlu, Albaraka Yayınları, İstanbul 2021, s. 19

nun Emre'nin "İlim ilim bilmektir. İlim kendin bilmektir. Sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır."¹⁸ Sözlerinde en net ifadesini bulmuştur. Bütün bunlar Mehmet Akif ve Âşık Şenlik'in bu anlamda da zihni arka plan olarak böylesi bir sürekliliğe sahip oldukları gerçeğidir. Burada vurgunun birey üzerinde olduğunu da görmek gerekir. Yani bireyin bilme faaliyeti içinde idrak eden birey olarak var olmasından bahsedilir. Çünkü fenomenler dünyasında fenomenler öylece durmuyorlar bireylerin onlara olan bir yönelimleri var ve bu yönelimler belli bir çerçeve içinden olmaktadır. Bir şeyi görünür yani var kılma çabasıdır, bilme ve idrak etme eylemi. "Dolaysıyla da bilme; bilen ile bilinen arasındaki dinamik bir ilişkinin adıdır"¹⁹ diyebiliriz. Bu dinamik ilişki sadece insanın bilme eyleminde değil diğer başka eylem türlerinde de kendini gösterir. Mesela "duyumsama, hoşla gitme, ait hissetme, sezme, sevme, âşık olma hatta inanma gibi diğer bütün insan eylemlerinde kendini gösterir."²⁰ İşte bu açıdan bakıldığı zaman dahi şairlerin, düşünürlerin ortaya koyduğu bütün eserler adeta birer insan eylemi olmanın ötesinde aynı zamanda kendilik bilincinin kaynakları konumundadırlar. Özellikle de travmatik zamanlar dediğimiz zor ve bunalımlı zamanlarda bu daha da anlamlı hale gelmektedir. Bunalım dönemlerinde herkes bir umutsuzluk içinde iken şairler ve düşünürler adeta topluma bir umut ışığı olma gibi görevi de ifa ederler. Hatta toplumun birlik ve beraberliğe yani bir millet olma bilincine sahip olmaları noktasında toplumu ayık tutmaya çalışırlar. Şüphe yok ki onlarda ortalama bir insanın üstünde bazı hissi özellikleri olduğu kesindir. İhsan Fazlıoğlu'nun ünlü Osmanlı bilgini/Şeyhülislam Hocaşade'den aktarımla "insanın üç türlü bilgiyi doğru bir şekilde elde ettiği vakit gerçek kendilik bilincine sahip olabileceğini"²¹ ifade eder. Bundan ilhamla bunalım döneminde ortaya çıkan şair ve düşünürlerde insanı bu üç gerilim arasında *bu anda* tutarak ayık kalmayı sağladıklarını söyleyebiliriz. Yani geçmiş bilinci aktarmak ama aynı zamanda gelecek umudunu diri tutmak ve fakat *bu anda* bulunmanın gerekliliğini ortaya koymak. İşte bu eserlerin buna da hizmet ettiği kanaatindeyiz. Bu aynı zamanda toplumu bir arada tutan kavram örgüsü diyebileceğimiz ve sadece fiziki işgale karşı durmak değil aynı zamanda fikri ve zihni işgale de karşı durmaktır. Bir toplumu ayakta tutan temel dinamik bir kavram ağı kurarak oluşturduğu düşünce dünyasıdır. O düşünce dünyası yıkıldığı vakit esas işgal yaşanmış olur. İşte bu noktada düşünce ve edebiyat ürünleri bu düşünce dünyasının ayakta durması adına da oldukça gereklidir hatta elzemdir. Winston Churchill'e atfedilen bir söz vardır. Almanlar sürekli Avrupa kıtasında sorun çıkarıldığı vakit bazı yetkililer Almanları toptan tarih sahnesinden silecek önerilerde bulununca Churchill, "peki ama gelecek nesiller bize Kant'ı, Hegel'i, Goethe'yi

¹⁸ Kendilik bilinci kavramını farklı bir çerçeveye oturtan ve Yunus Emre'nin "Kend-Öz" tanımlamasından yola çıkarak yapılan farklı bir analiz için Bknz. İhsan Fazlıoğlu, "Varlık'ı Soru Kılmak Kend'öz'üne Saygı Duymak: Düşünce Üzerine Düşünceler", <https://www.youtube.com/watch?v=aeqCzdZdV10>, erişim tarihi: 05.12.2022

¹⁹ İhsan Fazlıoğlu, *Kendini Aramak*, Papersense Yayınları, İstanbul, 2015, s. 33.

²⁰ *A.g.e.*, s. 33

²¹ *A.g.e.*, s. 36.

sorduğu zaman ve bunların milletine ne oldu dedikleri zaman ne diyeceğiz” cevabı ile karşılık vermiştir.

Gerek Mehmet Akif gerekse de Âşık Şenlik içinde buldukları dönemin özelliklerini şiirlerinde dile getirmeye ve toplumun içinde bulunduğu durumun adeta sözcüsü olma özelliklerini taşımaktadırlar. “Âşık Şenlik’in şiirleri didaktik özellikler taşımasının yanında içinde bulunulan toplumsal, siyasal ve kültürel şartları saz eşliğinde sözlü olarak dile getirme ve bu sayede toplumu bilinçlendirme ve milli bilinci şahlandırma noktasında önemli bir değer üstlenmiştir.”²² Yine benzer şekilde “Metinlerin, sanat eserlerinin yazandan ve yapandan bağımsız anlamları ve işaretleri olsa da eserlerin içinden çıkıp geldikleri insan karihasıyla, dönem ve şartlarla, coğrafya ile, toplum vasıtasıyla, kültür ve dille olan ilişkilerinin tespiti ve şerhi, herhalde metne nüfuz etme ve o dünyanın içine dahil olma imkanlarını artıracak ve seviyesini yükseltecektir.”²³ Dolayısıyla bu tip tarihe mal olmuş özellikle sözlü metinler ve de şiir türünde söylenmiş ilk bakışta hissi ve lirik ürünler; bir medeniyetin haleti ruhiyesini anlama noktasında birçok ipucunu barındırmaktadır. Ayrıca bu tip eserlere şöyle de bakılabilir; nasıl ki doğa ve fen bilimlerinde insan gözünün göremeyeceği küçüklükte olan nesnelere mikroskop ile büyük ve uzakta olanları teleskop vb aletler ile görebilme yeteneği kazanıyor isek aynı şekilde de düşünce dünyasının bu ürünleri de bizlere görünmeyeni görünür kılma şansını vermektedir. Dolayısıyla yanlış olmayacağını düşündüğümüz bir benzetme kullanacak olursak bu eserler sosyal bilimler için birer mikroskop ya da teleskop görevi de icra etmektedirler. Bu manada fenomenolojik nesnelere olarak da Husserl’in kullandığı tabirle bir tür yönelimselliği de ifade etmektedir. Zira insan zihni düşünme faaliyeti içinde iken ister istemez bazı yönelimsellikler içindedir. İşte bu yönelimselliği belirleyen de içinde bulunulan duygu ve düşünce dünyası yani o toplumun kültürünün ana kodlarının yazılımı olan medeniyet bilincidir. Medeniyet bilincinin yansıması olarak da bireyin kendilik bilincini²⁴ oluşturacağı ana kaynaklar olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde birey bilincinin, medeniyet bilinci içinde bir yere oturması açısından da bir değer taşımaktadır. Zira bu tip eserler öğretici değere de sahiptirler. Bir dönemin acılarını, sevinçlerini, duygu ve düşüncelerini aktarması açısından pedagojik hatta zaman zaman psikolojide kullanılan tabirle sağaltım görevi de

²² Özlem Yıldırım, *Çıldır Aşık Şenlik’in Şiirlerinin Dili*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2018, s. X.

²³ İsmail Kara, *Bir Düşünce Tarihi Metni Olarak İstiklal Marşı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2022, s. 15.

²⁴ Bu konuyla ilgili Türkçe literatür çok az olmakla birlikte; Bknz. Mutlu Deveci, “Bahtiyar Vahabzade’nin Şiirlerinde Kendilik Bilinci”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı 31, s. 131-146; yine benlik konusunu modern kimliğin oluşumu açısından felsefi – psikolojik bir analiz olarak Bknz. Charles Taylor, *Benliğin Kaynakları Modern Kimliğin İnşası*, çev. Selma Aygül Baş, Küre Yayınları, İstanbul, 2018; yine medeniyet kimliğini metafizik ve ontolojik bir çerçevede ele alan analiz için Bknz. Ahmet Davutoğlu, *Medeniyetlerin Ben İdraki*, Küre Yayınları, İstanbul 2018; Davutoğlu’nun bu çerçevesini kullanarak modernite, kimlik ve siyasete yansımaları konusuna değinen başka bir çalışma için Bknz. Nurullah Ardıç, “Modernite, Kimlik, Siyaset: Ahmet Davutoğlu’nun Medeniyet Söylemi”, *İçinde Stratejik Zihniyet: Kuramdan Eyleme Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik*, Talha Köse, Ahmet Okumuş ve Burhaneddin Duran (Edts), Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 47-89.

icra etmektedirler. Zira “William R. Bascom “Folklorun Dört İşlevi” isimli makalesinde işlev kavramını araştıracının ya da dinleyicinin metinden ne anladığı ve metnin dinleyiciye ne kattığı şeklinde açıklamaktadır.”²⁵ Gerek Mehmet Akif ve İstiklal Marşı’nda gerekse de Âşık Şenlik ve 93 Koçaklaması’nda bahsedilen hususları görmek mümkündür. Hem bir medeniyet bilincinin ürünleri olmaları hem de içinde yaşadıkları dönemin siyasi ve kültürel özelliklerini yansıtmaları açısından önemlidirler. Ayrıca çok önemli bir diğer nokta ise milli bilinci sömürge düzenine karşı uyanık tutma noktasında da ciddi bir işleve de sahiptirler. Özellikle topluma özgüven aşılama ve İstiklal kelimesi özelinde düşüncecek olursak bağımsızlık fikrini diri tutmaları noktasındaki işlevleri çok öğretici ve benzerdir. Oldukça farklı coğrafyaların çocukları olmalarına rağmen aynı medeniyet kodlarının yansımalarını şiirlerinde görmek mümkündür.

Mehmet Akif ve Âşık Şenlik’te Kendilik Bilincinde İlk Adım: Özgüven Aşılama

*Korkma, Sönmez Bu Şafaklarda Yüzen Al Sancak
Ehli İslam Olan İşitsin Bilsin ki*

Gerek İstiklal Marşı gerekse de 93 Koçaklaması toplumun içinde bulunduğu ağır şartlara rağmen cesaretlendirme manasında topluma ve hatta devlete adeta ne olduğunu hatırlatırcasına bir sesleniş ile başlamaktadır. Bir nida, bir haykırış olarak ve şiire bununla başlamaları bir irkilme bir uyanma çağrısıdır. Zira Batı ve Rus emperyalizmi karşısında adeta topluma ve hatta devlete uyanma, uyanışa geçme çağrısıdır. Tıpkı derin uykuda olan birisini uyandırmak gibi düşünülebilir. İstiklal Marşı’nda bu uyandırma, sesleniş *Korkma* kelimesi ile ifade edilirken; 93 Koçaklaması’nda *İşitmek – Bilmek* nidaları ile yapılmıştır. Her iki şairinde içinde buldukları koşulları dikkate aldığımız zaman 1699 Karlofça Anlaşmasından beri süre gelen Batı ve Rusya karşısındaki yenilgilerin oluşturduğu psikoloji açıktır. Toplum bir özgüven sarsılması ile karşı karşıya kaldığı gibi devlette benzer bir psikolojik ruh haline bürünmüştür. Özellikle de Mehmet Akif’in II. Abdülhamid döneminde yaşamış olduğu ve bu devirde ona karşı siyasi pozisyon alırken takındığı tavır bize bu özgüven eksikliği konusunu ne kadar dikkate aldığını göstermektedir. Sürekli çözülme halinde olan bir devlet ve o devletin içinde toplumsal bazda yaşanan siyasi depremler. Siyasi olarak milliyetçilik akımının yarattığı tahribatı önlemek için değişik akımlar ortaya çıkmaya başlasa da yine de dağılma bir türlü önlenememiş. İşte böyle bir psikolojik özgüven eksikliği yaşanması karşısında her iki şairinde bir uyandırma nidası ile söze başlamaları çok anlamlı olduğu kadar aynı zamanda Selçuklu – Osmanlı çizgisinden gelen İslam kimliğinin belirleyici olduğu medeniyet bilincinin de ana damarı ve ana kaynağı olan; İslam dininin kutsal kitabı Kuran’ın ilk ayetinin ilk sesleniş kelimesinin de bir nida ile başlaması açısından da önemlidir.

²⁵ Sunay Çalış, “Âşık Şenlik’in Şiirlerinde Mistik Teselli Terapisi”, *Uluslararası Âşık Şenlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (26-27.03.2012), Kafkas Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 121-133.

Zira Kuran'da ilk ayetin başlangıç sözü "Oku" diye başlayan bir seslenme bir çağrı niteliğinde olan sözdür. Bu manada da gerek Mehmet Akif gerekse de Âşık Şenlik aynı medeniyet bilincinin yansımalarını ortaya koymaları açısından da hem çok önemlidirler hem de benzersizdirler. Hem bir medeniyet bilincini seslendiriyorlar hem de bir topluma buradan yola çıkarak sarsılmış, oldukça zedelenmiş olan özgüveni aşılama ve yeniden inşa etme vazifesi görmüşlerdir. Nitekim İsmail Kara bu uyandırma meselesini Mehmet Akif'in çok önceden bazı şiirlerinde bazı halka açık konuşmalarında (Balıkesir Zağnos Paşa camiiinde yaptığı konuşma gibi) ortaya koyduğunu tespit etmiştir. "*Erken tarihli bu ürperti, endişe ve haykırışları yine de ancak büyük şairin sezdiği, yaklaşmakta olan felaketlerin, kapıyı çalan daha can yakıcı işgallerin, kafır tasallutlarının ve peşi sıra gelecek "gerçek" istiklal arayışlarının habercisi olarak görebiliriz.*"²⁶ demiştir. Yine çok eskiden beri şairlerin ya da ozanların kahramanlık söylevleri ile özgüven aşılama vazifesini gördüğünü çok eski zamanlardan beri görmekteyiz. Fuat Köprülü'nün "Atilla'nın ordusundan başlayarak eski Türk ordularında hükümdarın yanı başında mutlaka ozanlarda bulunuyor, onların kopuzlarla çaldıkları kahramanlık şiirleri bütün bir kavmin zevkini okşuyordu."²⁷ tespitini paylaşan Sunay Çalış yine aynı kaynağa atfen bu durumun Latin kaynaklarında dahi geçtiğini paylaşır.

Yine Osmanlı savaşlarında biliyoruz ki mehteran bölüğü orduyu psikolojik olarak motive etmenin yanında yine karşı tarafa da korku psikolojisini yayması yönüyle de kullanılmıştır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta Mehmet Akif'in ve Âşık Şenlik'in şiirleri artık yıkılmaya doğru giden ve her geçen gün kan kaybeden bir devletin ve toplumun özgüven sorununu aşması yönünde yaptıkları çabadır. Bu anlamda da güçlü günlerin değil zayıf günlerin psikolojisini anlamak açısından da önemlidir.

Mehmet Akif ve Âşık Şenlik'te Kendilik Bilinci İkinci Adım: İstiklal Kavramı

Türk Dil Kurumu online sözlüğüne göre İstiklal kelimesi "bağımsızlık" anlamına gelmektedir. Köken olarak ise Arapça olarak verilmektedir.²⁸ İsmail Kara ise İstiklal kavramının kısmi ve geçici işgaller haricinde bu topraklarda istiklal fikrini devreye sokacak bir hal 1071'den sonra ancak milli mücadele döneminde gündeme gelmiştir.²⁹ demektedir. Bu nedenle de Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde yaşanan ayrılıkçı hareketlerin yaşanmasına kadar millet bilinci olarak bağımsızlık manasında bir arka planı olmadığını da bir anlamda ifade etmektedir. Milliyetçi akımların Osmanlı coğrafyasında da baş göstermesi özellikle de Müslim toplumlar tarafından dahi ayrılıkçı hareketlere girişilmesi ve nihayetinde de emperyal emeller nedeniyle Anadolu

²⁶ İsmail Kara, *a.g.e.*, s. 33.

²⁷ Sunay Çalış., "a.g.m.", s. 122.

²⁸ Türk Dil Kurumu Sözlükleri (Çevrimiçi), <https://www.sozluk.gov.tr> İstiklal maddesi, erişim tarihi: 20.09.2022.

²⁹ İsmail Kara, *a.g.e.*, s. 27.

coğrafyası işgal edilince bu bilinç oluşmaya başlamış daha doğrusu gündeme gelmeye ve önemsenmeye başlamıştır.

Aralarında 23 yıllık bir yaş farkı olmasına rağmen yaşadıkları dönemin özellikleri birbirine çok benzemektedir. Osmanlı İmparatorluğu artık eski haşmetinden oldukça uzak Avrupa ise birbiri ardına yeniliklerin merkezi haline gelmişti. Böyle olunca da Avrupa, Osmanlı coğrafyasında sürekli birtakım olayların içinde bulunarak Osmanlı'yı rahatsız ediyordu. Daha 19 yy. başında Balkan topluluklarından kopuşlar yaşanmış ve dahası Müslüman tebaa arasında da ayrılıkçı fikirler yer bulmaya başlamıştı. Böyle bir zaman diliminde her iki şairde istiklal kavramını şiirlerinde en ön planda tuttukları bir kavram olmuştur. Öyle ki her iki şairde, mandacılık anlamına gelen fikirlere şiirlerinde karşı çıkarak bu konuda toplumu aydınlatmaya yönlendirmeye çalışmışlardır. İsmail Kara bu konuda Akif için

“Bazı aydınların ve çevrelerin bir müddettir açıkça mandayı yani işgalci güçlerden birinin yahut ‘uzaktaki Amerika’nın himayesi altına girmeyi savunması boğucu ve bıktırıcı havanın şiddetini artıran unsurlardan bir diğeri oldu. Mandayı kabul etmenin manası herhalde eğitilmiş birçok insanın ve yöneticinin kafası ve psikolojisinin işgal kabul etmeye (otokolonizasyon), teslim olmaya, vatanı teslim etmeye hazır hale gelmiş olması demektir. ‘Verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı’ mısraının arkasında muhtemelen bu acı ve yıkıcı tecrübeler de vardır.”³⁰ demektedir.

Neredeyse benzer bir yaklaşımı Âşık Şenlik'te de görebiliriz. Erdoğan Kardeş'in, Hasan Kartarı ve Fahrettin Kırzioğlu'ndan aktardığına göre;

Aslen Karabağ Ermenilerinden olan Rusların ilk Çıldır kaymakamı Andon ile Âşık Şenlik karşılaşurlar. Kartarı (1977; 49)'ya göre Ardahan'da, Kırzioğlu (1958; 73)'na göre ise Köğas'ta (Köyhas) gerçekleşen bu karşılaşmada anadili Türkçe olan Andon, Karabağ ağzıyla Âşık Şenlik'e hitaben “Âşık, sizin Osmanlıyı Urus Padişahı altetdi; bu kadar askerini kırdı, yesir etti, bir bu kadar da yerini aldı. İndi de size yol, köprü ve şehirler yaptırmağa başladı. Sizlerden ne vergi ne de asker almıyor. İndi düzünü söyle görüm, bu devletlerin hangisi daha koçaktır, hangisini daha çok istersin? Bunları bize saz ile anlat.”³¹

Demesine karşılık olarak şu meşhur cevabı verir ki; bu, dönemin siyasi çalkantılarının ve yine son dönem Osmanlı aydınlarının büyük çöküşe karşı geliştirdikleri fikirlerin de izlerini taşır. Âşık şenlik şöyle cevaplar,

“Hulus-i kalbimden bilsen fikrimi Men Allah'tan Âl-Osman'ı isterem, Merhamet sahibi, irahmi gani Nesl-i Mürsel hükmi-hanu isterem Pâyidar olmaz zalim Yiğide neyler ölüm işte boynum, sal kılıç Doğruyu söyler dilim”³²

³⁰ İsmail Kara, a.g.e., s. 35.

³¹ Erdoğan Kardeş, “Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Millet Olma Bilinci”, www.ayk.gov.tr. (Çevrimiçi), Erişim tarihi. 21.09.2022, s. 928.

³² Erdoğan Kardeş, a.g.e., s. 928-929.

Buradan da anlaşılacağı üzere büyük vaatler sunulmasına karşı Âşık Şenlik kesinlikle bir manda ya da istiklalin imhası anlamına gelecek işgal ve mandayı kesinlikle kabul etmemiştir. Ve yine Osmanlı kimliğini bir üst kimlik olarak gördüğünü açıkça göstermektedir. Ancak burada Osmanlı kimliğinden anladığının bir İslam kimliği olduğunu da unutmamak gerekir. Gerek Mehmet Akif gerekse de Âşık Şenlik işgale karşı halkı uyarmak hatta bölge önde gelenlerini de ayık tutmak için topluluklara, toplu meclislere girip sözlerini işgal karşıtı bağlamlar içinde ifade etmişlerdir. Nitekim yukarıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi Âşık Şenlik sözüne eşlik eden saziyle bunu ifade ederken Mehmet Balıkesir Zağnos Paşa Camisi'nde verdiği vaaz başta olmak üzere birçok konuşma yapmış, yazılar yayınlamıştır. Her iki şairde halkı işgalci güçlere karşı direnmeye davet etmiştir.

Her iki şairin en önemli şiirlerinde ortaya koydukları bir benzerlikte; şiirlerde kullandıkları sembollerdir. Mesela Akif açısından İsmail Kara'ya göre istiklali ifade etmek ve güçlü hissiyat oluşturmak maksatlı olarak “.”ilk mısralardaki “al sancak”, aynı zamanda “bayrak” / bayrağım, “ay yıldız” ve “nazlı-şanlı hilal”, mabet-minare, ezan ve hürriyettir.”³³ Söylediğini ifade eder. Aynı şekilde Âşık Şenlik'e bakacak olursak 93 Koçaklamasının hemen ikinci mısrasında “Can sağ iken yurt vermeniz düşmana” diyerek can ve yurt kavramları arasında bir bağ kurarak güçlü bir hissiyatın oluşmasını amaçlamıştır. Hatta bu mısraı diğer kıtalarda da tekrar ettiğini görürüz. Bu anlamda her iki şairde istiklal kavramı ile hürriyet kavramını öne çıkarmışlardır diyebiliriz.

Mehmet Akif ve Âşık Şenlik'te Kendilik Bilinci: Psikolojik Faktör Olarak Cesaret

Cesaret bütün zor zamanların en önemli psikolojik faktörü olarak toplumların ruhsal yapılarında derin etkiler bırakır. Nitekim ordular sefere çıkacağı zaman dini motifler olan cesaretlendirici kavram olarak şehitlik ve gazilik unvanları ilk akla gelen faktörlerdir. Bunun yanında şiirler, destanlar, menkıbeler vb. edebi unsurlarda sıkça kullanılmaktadır. Yine Osmanlıda çok açık bir şekilde görüldüğü üzere mehteran bölüğü ile de müziğin insan psikolojisi açısından cesaretlendirici yönü de kullanılmıştır. Bu anlamda hem Mehmet Akif hem de Âşık Şenlik; toplumu emperyalizme karşı bir eylem içinde bulunmaları için hem İstiklal Marşı'nda hem de 93 Koçaklaması'nda cesaretlendirici öğeleri sıklıkla kullandıklarını görebilmekteyiz.

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım
İstiklal Marşı'nın bu üçüncü kıtası ile
Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.*

³³ İsmail Kara, *a.g.e.*, s. 39.

*Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar*

Hemen akabindeki dördüncü kıtası ve yine devamındaki
*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va’dettiği günler Hakkın
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın*

Beşinci kıtada bu cesaretlendirici öğelerin çok sık olarak kullanıldıklarına şahit oluyoruz. Devam eden kıtalarda da yine bu türden ifadelerin yer aldığı da bir vakıadır. Âşık Şenlik açısından ise daha bir halk dilinde cesaretlendirme ifadelerine rastlamaktayız. Mesela;

*Kuşanın kılncı, giyinin donu,
Kavga bulutları sardı her yanı,
Doğdu koç yiğidin şan almak günü,
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.*

*Asker olan bölük bölük bölünür,
Sandız mı ki Kars kalesi alınır!
Boz atlar üstünde kılınç çalınır,
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.*

*Kavga günü namert sapa yer arar,
Er olan göğsünü düşmana gerer,
Cemi ervah bizle meydana girer,
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.*

*Hele Al-Osman’ın görmemiş zorun,
Din gayreti olan tedarik görün,
At tepin, baş kesin, Kazağ’ı kırın,
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana*

Dizelerinde de görülebileceği üzere cesaretlendirme maksatlı olarak birçok farklı unsurlar kullanılmıştır. Yine burada Âşık Şenlik’in kullanmış olduğu “Cemi Ervah” sözü İslam -Türk medeniyetinin çok eski zamanlarından beri bilinen ve kullanılan bir tabirdir. Bununla kastedilen ise “Allah’a atfen; canın özü, canlılığın cevheri, ruhların ruhu”³⁴ Ruhul Ervah olarak ondan pay alan ruhların Allah’ın ihsanı ile yardım getireceğinin anlatılmaya çalışılmasıdır. Bu sesleniş Mehmet Akif’te “Doğacaktır sana va’dettiği günler Hakk’ın” şeklinde ifade edilmiştir. Bu cesaretlendirme ifadeleri hem Mehmet Akif’te hem Âşık Şenlik’te, birer söylem olarak değil yalnızca aynı zamanda bir eylem biçimi olarak da kullanılmaktadır. Cesaret konusunda vurgulanması gereken bir diğer noktada Ruslar, Kars’ı işgal ettikleri vakit; Türkler’in savaşıma kabiliyetini

³⁴ Munise Koç, “Ruhul Ervah (Ahmedi Bican)”, *Türk Edebiyatı Eserleri Sözlüğü*, (çevrimiçi), <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ruhu-l-ervah-ahmed-i-bic%C8%83n> (erişim tarihi: 21.09.2022).

azaltmak için bazı yollara başvurmuşlardı. Bunlardan biri de Türkleri pasifliğe itecek olan bir buçuk ruble karşılığında askerden muaf tutulmaları uygulamasıydı.³⁵ Bu manada Âşık Şenlik'in "Kavga günü namert sapa yer arar, er olan düşmana göğsünü gerer" dizeleri aynı zamanda savaştan kaçmak isteyen kendi boydaşlarına da bir çağrıdır

Mehmet Akif ve Âşık Şenlik'te Medeniyet Kimliği Olarak Emperyalizm Karşıtlığı

Mehmet Akif ve Âşık Şenlik aynı zamanda emperyalizme karşı da önemli ve güçlü söylemlere sahiptirler. İstiklal ve hürriyet ve bunların arka planında olan bağımsızlık tutkusu her iki şairinde adeta damarlarında akan kan gibidir. Akif'in emperyalizme karşı tutumunun ve söylemlerinin ana eksenini Batı yani Avrupa olmasına karşılık Âşık Şenlik'te bu Rus emperyalizmine karşılık gelir. Akif'in İstiklal Marşı'nda çok meşhur mısrası olan "Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım. Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım" mısralarında olduğu gibi yine Batı medeniyetini tasvir ederken "çelik zırhlı bir duvar" benzetmesini kullanır ve Batı medeniyetini "tek dişi kalmış bir canavar"a benzetir. Buna çok yakın bir şekilde de Âşık Şenlik, Rusları "Ben-Asferdir bilin Urs'un aslı, Orman yabanisi, balıkçı nesli" şeklinde tanımlamaktadır. Burada "Ben - Asfer" tanımlaması ilginçtir. Bu tanım İslam Ansiklopedisinin Rum maddesinde "Arapça'ya geçmiş hali ile Romalı anlamına gelse dahi Bizanslıları da kapsamaktadır. Rumi ifadesi Bizans'a mensup Bizanslı anlamına geldiği gibi etnik olarak Rum asıllı olanları da ifade etmektedir. Bunun yanında Rus, Ermeni, Bulgar, Slav ve diğer unsurlardan meydana gelen Bizans İmparatorluğu içinde kullanılmaktaydı."³⁶ Câhiliye Arapları, Romalılar ve Bizanslılar'a Benü'l-Aşfer (Sarıoğulları) derlerdi.³⁷ Bazı farklı kaynaklarda ise "sarı ırk, soluk benizli" anlamlarında da kullanılmaktadır. Ayrıca yine Âşık Şenlik'in eğitim anlamında Mehmet Akif gibi aydın diyebileceğimiz bir sınıfa dahil olmamasına rağmen Kuran temelli böylesi bir tanımlaması aynı medeniyet bilincinin yansıması olarak değerlendirilebilir. Ruslara karşı ayık olunması gerektiğini sözlerinde ve şiirlerinde sık sık dile getiren Âşık Şenlik emperyal amaçlar güden tüm devletlerde olduğu gibi Ruslarında yaptığı bir uygulamaya özellikle dikkat çeker. O da o dönemde halk arasında "defter mollası" denilen aslında Rus ajanlığı yapan imamlardan olan Çıldır'a atanmış olan bir imama verdiği uzun bir şiirini gösterebiliriz. Bir dördünlüğünde şöyle söylüyor;

*Hıyanetten galbin fasık pazarı
Maymundan oyunbaz simsin sansarı
Oldun benesferden bedsıfat molla³⁸*

³⁵ Orhan Yeniaras, Karapapak ve Terekemelerin Siyasi ve Kültür Tarihine Giriş, Yayınevi Bilinmiyor, İstanbul 1994, s. 84.

³⁶ Casim Avcı, "Rum", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rum> (Çevrimiçi), Erişim tarihi: 21.09.2022

³⁷ Soner Gündüzöz, "Renk", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/renk>, (çevrimiçi), Erişim tarihi: 29.09.2022.

³⁸ Yeniaras, *a.g.e.*, s. 86.

Bütün bu çaba ve gayret emperyal emeller karşısında halkı uyanık ve her an hazır halde tutma amaçlıdır. Ayrıca yine benesfer ifadesinin de burada da geçtiğini görebiliriz. Bu ise Âşık Şenlik'in içinde bulunulan bunalımlı dönemlerinde halkı kendilik bilinci ile ayık tutmak ve yine bensefer üzerinden *öteki*ni işaret etmektedir. Felsefi açıdan da psikolojik açıdan da kendilik ya da benlik, *öteki* olmadan anlaşılması zor bir haldir.

Sonuç

Birbirleri ile çağdaş olan iki söz ustası ve sultanı olarak da değerlendirilen Mehmet Akif Ersoy ve Âşık Şenlik; Osmanlı İmparatorluğunun dağılma döneminde yaşamış, Osmanlı'nın iki ucunda aynı duyguları yaşamış ve vatan toprağından atılma korkusunu yaşamış şairler olarak oldukça benzer noktalara dikkat çekmişlerdir. Gerek Mehmet Akif'in İstiklal Marşı'nda gerekse de Âşık Şenlik'in 93 Koçaklaması'nda benzer endişe ve duyguların dışı vurumunu ve özgürlük / bağımsızlık denkleminde bir medeniyet bilincinin ruh halinin yansımalarını görmek mümkündür. Nihayetinde Mehmet Akif, Arnavut kökenli; Âşık Şenlik ise Kafkas kökenli bir mensubiyeti barındırsalar dahi ortak bir medeniyet kodunun yansımalarını görmek mümkündür. Eğer bir İslam şemsiyesi altında var olma hissiyatından ve bunun şiirler üzerinden fenomenolojik yansımalarından bahsedecek isek bunun en güzel iki örneğini biri en doğu ucunda biri ise en batı ucunda olmak üzere temsil eden iki isimdir. Mehmet Akif'in Süleymaniye Kürsüsünde ifade ettiği üzere şiir yazmak onun için bir hakikatin beyanı maksadıyladır.³⁹ Benzer bir yaklaşım Âşık Şenlik'te de görülebilir. Zira zaten aşıklık geleneği "*bade içme*" aşamasını da içine alan bir tür hakikati dile, söze getirme geleneğidir. "Bilinçlenme ve onun süreci olan bilinçlilik hali, insanı sair mahlukattan ayırt ederken, üzerine çok ağır da bir yük yüklemiştir."⁴⁰ Bu ağır tarihi yükün içinde kendini hisseden edebiyatçı, şair, yazar ve düşünür ve siyaset adamları eğer ki bu kendilik bilincini kaybederler ise bir tür psikolojik travma halini yaşarlar. Zaten Osmanlı'nın son iki yüzyılı ve yine Cumhuriyet döneminin başlangıcında ve hatta günümüzde de devam eden gerilimler bu travma halinin devam ettiğinin göstergesidir. "*On yılı aşkın süren savaşın neden olduğu maddi ve manevi bir yıkım söz konusuydu. Üstüne üstlük toplum savaşlar ertesi köklü bir yapı değişikliğine gidiyordu. Cumhuriyet Türkiye'si Osmanlı'dan bir kopuşu simgelemekteydi. Yaşam tarzı köklü dönüşümlere uğramakta ya da bu alanlarda beklentiler oluşmaktaydı. Toplumsal yapı değişikliği savaş travmasıyla birleşince hasarın giderilmesi daha uzun bir zamana yayıldı. Cumhuriyet'in ilk nesli ağır bir bedel ödemek zorunda kalacaktı.*"⁴¹ Kopuş dönemleri travmaların yoğun yaşandığı toplumsal gerilimlerin arttığı ve toplumun kendilik bilincini kaybettiği dönemlerdir. İşte

³⁹ Ali Öztürk, "İslam Şairi Olarak Mehmet Akif", *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni* içinde 9. Cilt, edt. Bayram Ali Çetinkaya, İnsan Yayınları, İstanbul 2015, s. 451.

⁴⁰ M. Bilgin Saydam, *Deli Dumrul'un Bilinci: Türk İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*, Metis Yayınları, İstanbul 2019, s. 70.

⁴¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma 1908-1928*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 34.

tam da bu noktada toplumun kendilik bilincine dayalı medeniyet kimliğini hatırlatıcı unsurlara olarak özellikle şiirler, destanlar vb. kültürel ürünler ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle gerek Mehmet Akif gerekse de Âşık Şenlik bu gerilim dönemlerinin getirdiği travmatik ortamda topluma kendilik bilincini hatırlatıcı çağrılarda bulunmuşlardır.

Kaynakça

- ARDIÇ, Nurullah: “Modernite, Kimlik, Siyaset: Ahmet Davutoğlu’nun Medeniyet Söylemi”, içinde *Stratejik Zihniyet: Kuramdan Eyleme Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik*, (ed.) Talha Köse, Ahmet Okumuş ve Burhaneddin Duran, Küre Yayınları, İstanbul 2014.
- AVCI, Casim: “Rum”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (çevrim içi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/rum>, 21.09.2022.
- BROWN, Wendy: *Tarihten Çıkan Siyaset*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÇALIŞ, Sunay: “Âşık Şenlik’in Şiirlerinde Mistik Teselli Terapisi”, *Uluslararası Âşık Şenlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (26-27.03.2012), Kafkas Üniversitesi Yayınları, 2012.
- ÇINTAY, Veysel: *Âşık Şenlik’in Şiir ve Hikayelerinde Folklor Unsurları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde, 2019.
- DAVUTOĞLU, Ahmet: *Medeniyetlerin Ben İdraki*, Küre Yayınları, İstanbul, 2018.
- DEVECİ, Mutlu: “Bahtiyar Vahabzade’nin Şiirlerinde Kendilik Bilinci”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı. 31, s.131-146.
- DURDUDİLER, Zeynep: *Mehmet Akif Ersoy’un Milliyetçilik Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul, 2020.
- DURGUN, Şenol: *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*, Binyıl Yayınevi, Ankara, 2014.
- FAZLIOĞLU, İhsan: *Kendini Aramak*, Papersense Yayınları, İstanbul, 2015.
- FAZLIOĞLU, İhsan: “Varlık’ı Soru Kılmak Kend’öz’üne Saygı Duymak: Düşünce Üzerine Düşünceler”, (çevrim içi) <https://www.youtube.com/watch?v=aeqCzdZdV10>, 05.12.2022.
- GÜNDÜZÖZ, Soner, “Renk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/renk>, 29.09.2022.
- JUNG, Carl Gustav: *Doğu Metinleri’ne Psikolojik Yaklaşım*, çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001.
- KARA, İsmail: *Bir Düşünce Tarihi Metni Olarak İstiklal Marşı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2022.
- KARAHAAN, Aykut: *Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi Açısından Ahmet Davutoğlu’nun Medeniyet Söylemi ve Ben İdraki*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul, 2022.
- KARAŞAH, Erdoğan: “Âşık Şenlik’in Şiirlerinde Millet Olma Bilinci”, (çevrim içi) www.ayk.gov.tr, 21.09.2022
- KAYA, Hasan: *Mehmet Akif Ersoy’un Dini ve Siyasi Fikirleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ, 2009.
- KOÇ, Munise: “Ruhul Ervah (Ahmedi Bican)”, *Türk Edebiyatı Eserleri Sözlüğü*, (çevrim içi), <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ruhu-l-ervah-ahmed-i-bic%C8%83n>, 21.09.2022.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Kars İl Müdürlüğü web adresi: (çevrim içi) “Âşık Şenlik Maddesi”, <https://kars.ktb.gov.tr/TR-289537/asik-senlik.htm>, 19.10.2022.
- LAING, Ronald. D: *Bölünmüş Benlik*, çev.Ergün Akça, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- LEWIS, Michael, STAEHLER, Tanya: *Fenomenoloji*, Fol Kitap, Ankara, 2019.
- ÖZTÜRK, Ali: “İslam Şairi Olarak Mehmet Akif”, *Doğudan Batuya Düşüncenin Serüveni*, 9. Cilt, ed. Bayram Ali Çetinkaya, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015.
- SAYDAM, M. Bilgin: *Delî Dumrul’un Bilinci: Türk İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

- SPIEGELBERG, Herbert: *Fenomenolojik Hareket Tarihsel Bir Giriş*, çev. Seçim Bayazit, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2021.
- SUNAR, Lütfi, "Giriş: Medeniyet, İslam ve Modernite Üzerine Tartışmalar", içinde *Müslüman Dünyada Medeniyet Tartışmaları: Çağdaş Düşüncede İslam ve Modernite*, çev. Fatma Büşra Helvacıoğlu, Albaraka Yayınları, İstanbul, 2021.
- TAYLOR, Charles: *Benliğin Kaynakları Modern Kimliğin İnşası*, çev. Selma Aygül Baş, Küre Yayınları, İstanbul, 2018.
- TOPRAK, Zafer: *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma 1908 -1928*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.
- Türk Dil Kurumu Çevrim içi Sözlüğü, (çevrim içi) www.sozluk.gov.tr "İstiklal maddesi", 20.09.2022.
- Türk Edebiyatı Eserleri Sözlüğü, "Ruhul Ervah maddesi", (çevrim içi) www.tees.yesevi.edu.tr, 21.09.2022.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: "Mehmet Akif Ersoy Maddesi" cilt 28, Ankara, 2003, s.432-439, (çevrim içi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-akif-ersoy?yscli-d=ibanbcbw55618510617>, 19.10.2022.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Ruh Maddesi Akıl Bağlamında", cilt 2, Ankara, 1989, s. 238-242. (çevrim içi) www.islamansiklopedisi.org.tr/rum, 21.09.2022
- UÇAROL, Rifat: *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995
- YENİARAS, Orhan: *Karapapak ve Terekemelerin Siyasi ve Kültür Tarihine Giriş*, Yayınevi Bilinmiyor, İstanbul, 1994
- YILDIRIM, Özlem: *Çıldır Aşık Şenlik'in Şiirlerinin Dili*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2018.
- ZAHAVİ, Dan: *Fenomenoloji İlk Temeller*, çev. Seçim Bayazit, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020.

Extended Abstract

Civilization Identity in Mehmet Akif Ersoy and Âşık Şenlik: Phenomenological Expression of Self-Consciousness

One of the areas where we can see the most important works of the world of thought of a civilization is the field of literature and a part of it, poetry. Poems are also a phenomenological form of expression as cultural products of a civilization. On the other hand, poems are phenomenological expressions in which, like other cultural products of a civilization, the possibilities of transferring the consciousness of civilization to its individuals are considered. As a psychological expression is an incident in which feelings and thoughts that are already inside are made visible in other ways, especially in words. In this sense, phenomenology offers great opportunities to get rid of philosophical abstractions. Because phenomenology gives the opportunity to connect with everyday life and to establish contact with the richness of everyday life. Precisely at this point, Mehmet Akif Ersoy and Âşık Şenlik, who lived in the turbulent political and intellectual period of the Ottoman Empire, both provided phenomenological tools with their works by putting intellectual indicators and also were handled through their two important poems as important figures of cultural resistance of a period.

As of the period in which both poets lived, it is mentioned in all political and military and even in the history of thought books that the Ottoman Empire was in a difficult process through which it passed. We can say that as the children of two different poles of the same empire, they carry and express the same concerns. Especially in calling on the people to resist the occupation, on the path of passionately connecting to independence and freedom, and as the main goal of this, it is certain that they emphasize common points in the fight against imperialism. The ruptures and tragedies experienced when the wave that started with the French Revolution at the beginning of the century in which they were born hit the shores of the Ottoman Empire with separatist violence have been quite instructive for the two poets. Again, the thoughts of separation from the Ottoman Empire, which are also experienced in Muslim societies, have also created a trauma. At this point, what is happening is now beginning to be an identity crisis. A number of answers to this identity crisis have been tried to be produced by the Ottoman intellectuals in the recent period. The search for a political solution produced by Islamism, Ottomanism and Turkism, always been incomplete and there has never been a complete solution. The decomposition process, which escalated with the Tanzimat Edict and then the Reform Edict, has deepened the identity problem.

Both the National Anthem and the Kochaklama Of 93 begin with an address that reminds the society and even the state of what happened in the sense of encouragement despite the difficult conditions in which the

society is located. As a cry, a shout, and the fact that they start the poem with this is a startling wake-up call. Because it is almost a call for society and even the state to wake up and start awakening in the face of Western and Russian imperialism. It can be thought of just like waking up someone who is in a deep sleep. In the National Anthem, this wake-up call is expressed with the word fear, while in the Kocaklama Of 93, it was made with the cries of hearing.

Mehmet Akif and Aşık Şenlik also have important and strong discourses against imperialism. Independence and freedom and the passion for independence in the background of these are almost like blood flowing in the veins of both poets. Although the main axis of Akif's attitude and rhetoric against imperialism are to the West, Europe, in Aşık Şenlik this corresponds to Russian imperialism.

Bir Jurnal Hikâyesi: Ebubekir Hazım Bey'in Dedeâğaç Mutasarrıflığı ve Azlı*

A Jurnal Story: Ebubekir Hazım Bey's Dedeâğaç Lieutenant Governor And Removal

Ayçin DEMİR**

*Bu çalışma Prof. Dr. Bülent Bakar danışmanlığında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde yürütülen "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Devlet Adamı: Ebubekir Hazım Tepeyran" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, İstanbul - Türkiye

Orcid Id: 0000-0003-3292-7567

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Ayçin Demir
Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi

E-posta / E-mail:
aycin_demir163@hotmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
3 Aralık 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
26 Aralık 2022

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Citation:
Ayçin Demir, "Bir Jurnal Hikâyesi: Ebubekir Hazım Bey'in Dedeâğaç Mutasarrıflığı ve Azlı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262, İstanbul 2023, s. 69-82.

doi: 10.55773/tda.1214100

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Bu çalışmada, son dönem Osmanlı devlet adamları içerisinde bulunduğu görevler ve bıraktığı eserler açısından müstesna bir yere sahip olan Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Dedeâğaç mutasarrıflığı dönemi ele alınmıştır. Hazım Bey, Eylül 1896- Aralık 1898 tarihleri arasında Dedeâğaç mutasarrıflığı olarak görev yapmıştır. Bu görevi sırasında Dedeâğaç'taki en yüksek mülki amir olarak yabancı devlet konsolosları ve Bulgar tüccar vekili ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra ortaya çıkan sorunlara yetkileri çerçevesinde çözüm bulmak için çabalamıştır. Ayrıca Dedeâğaç'ta imar faaliyetinde de bulunmuştur. Ancak kendisi hakkında verilen bir jurnal neticesinde görevinde azledilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dedeâğaç, Ebubekir Hazım Tepeyran, Balkanlar, II. Abdülhamit.

Abstract

In this study, the period of the Dedeâğaç lieutenant governor of Ebubekir Hazım Tepeyran, who has an exceptional place the duties and functions of the late Ottoman statesmen in terms of the duties he held and the works he left, was discussed. Hazım Bey served as the lieutenant governor of Dedeâğaç between September 1896 and December 1898. During this duty, he tried to establish relations with foreign state consuls and Bulgarian Merchant Deputy as the highest civilian authority in Dedeâğaç. In addition, it has tried to find solutions to the problems that have arisen within the framework of its powers. He has also been involved in zoning activities in Dedeâğaç. However, he was dismissed from his post as a result of a journal given about him.

Keywords: Dedeâğaç, Ebubekir Hazım Tepeyran, Balkans, Abdulhamid the 2nd.

Giriş

Ebubekir Hazım Bey'in çocukluğu ve ailesi ile ilgili edindiğimiz bilgiler kendisinin kaleme aldığı hatıralarına dayanır. Ancak 1944 yılında Tahsin Demiray tarafından hazırlanan ve Ebubekir Hazım Tepeyran'ın hayatını ve hatıratını içeren *Canlı Tarihler I* adlı eserde hatıratın daha sonraki basımlarında yer almayan önemli bilgiler mevcuttur. Burada yer alan bilgiler şöyledir:¹ “*Ebubekir Hazım Tepeyran, Niğde’de cami, hamam ve çeşme gibi hayratı mevcut ve mamur olan Niğdeli Murat Paşa sülalesinden Bekir Beyzade Hasan Efendi’nin oğludur. Miladi 1864’te² Niğde’nin Tepeyran denilen semtindeki Yenice mahallesinde doğmuştur. Halk bu mevkiye Tepeyran dediği için Ebubekir Hazım bu telaffuz şeklini soyadı olarak kabul etmişti.*” Hazım Bey, biri kendisinden büyük diğeri küçük iki erkek kardeşinin küçük yaşta ölmeleri sebebiyle anne ve babası için ilgi odağıydı. Ayrıca üç de kız kardeşi vardı. Babası Niğde Tahrirat Müdürlüğü’nde görevliydi. Hazım Bey, eğitimine 5 yaşında Niğde’de Hafız Osman Mektebi’ne başladı ancak babasının memuriyeti dolayısıyla Isparta’da devam etti. Daha sonra babasının tayininin Antalya’ya çıkmasıyla Antalya Rüşdiyesi’nde bir süre eğitim gördü, üç sene sonra Niğde’ye döndüler. Niğde Rüştiyesi’nden sınıfının birincisi olarak mezun oldu ve 1877 yılında Niğde’de memuriyete başladı.³ 1882-1885 yılları arasında Konya’da maarif meclisi kâtipliği ve vilayet gazetesinde yazarlık yaptı. Bunu Kastamonu mektubi kalemi mümeyyizliği izledi. Mümeyyizlikle beraber vilayet gazetesinde yazarlık ve Kastamonu İdadisi’nde Mecelle öğretmenliği yaptı. Buradaki görevi 1891’e kadar sürdürdü. Bu tarihten itibaren mümeyyizlik ve vilayet gazetesi yazarlığına Aydın’da devam etti. 1893’te Edirne vali muavini oldu. 1896’da terfi ettirilerek Dedeoğaç mutasarrıflığına getirildi.⁴

1. Dedeoğaç Mutasarrıflığı

1.1. Dedeoğaç Sancağı’nda Mutasarrıflık Görevine Tayini

Dedeoğaç, Osmanlı Devleti tarafından 1360 yılında fethedildi. İlk fethedildiğinde bir balıkçı köyüydü. 19. yüzyılda özellikle Sultan Abdülaziz’in buraya telgrafhane, postane ve Osmanlı Bankası kurulmasına yönelik fermanın ardından Dedeoğaç gelişmeye başladı. 1884 yılında ise sancak merkezi haline getirildi ve Edirne vilayetine bağlandı.⁵ Sultan II. Abdülhamit döneminde yeni imar faaliyetleriyle birlikte liman da inşa edildi. Bu limanla birlikte Dedeoğaç, Selanik ve Kavala’dan sonra Balkanlardaki üçüncü en önemli liman haline geldi.⁶ 1800’lerin sonunda Dedeoğaç sancağında 103 cami, 2 mescit, 6 hamam, 22

¹ Tahsin Demiray, *Canlı Tarihler I*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945, s. 7.

² Arşiv belgelerinden doğum tarihi 17 Haziran 1863 olarak tespit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti, Sicil-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH. SAİDd), 150-101, 55-369, B. 187.

³ Ebubekir Hazım Tepeyran, *Hatıralar*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1998, s. 19.

⁴ BOA, DH. SAİDd, 150-101, 55-369, B. 187.

⁵ H. Yıldırım Ağanoglu, Sebahattin Bayram, Mümin Yıldıztaş, *Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2019, s. 20

⁶ Harun Halil, “Sultan II Abdülhamid Döneminde (1876-1908) Dedeoğaç”, *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı 2, Edirne, 2018, s. 99.

han, 340 değirmen, 3 un fabrikası ve 20 çiftlik vardı.⁷ Bu dönem özellikle Rusya'nın Panslavizm akımı etkisiyle Balkanların siyasi kargaşa içerisinde olduğu bir dönemdi. Dedeağaç da bu kargaşadan ve Bulgar komitacıardan nasibini almıştı. Kaçakçılık, Bulgar komitacılar ve siyasi kargaşalık ciddi asayiş sorunlarına neden oluyordu. Hazım Bey'in Dedeağaç'a mutasarrıf olarak atanmasının nedeni bu siyasi ortam ve onun önceki görevlerindeki başarısıydı.

21 Eylül 1896 tarihinde Necib Paşa'nın görevinden alınmasıyla Dedeağaç mutasarrıflığına Hazım Bey 6000 kuruş maaş ile tayin edildi.⁸ Hazım Bey, Eylül 1896'da mutasarrıflık görevine başladı. Bu mülki idarede yönetici olarak yer aldığı ilk göreviydi. Bu görevini 15 Aralık 1898 tarihine kadar sürdürdü. Mutasarrıf olarak göreve başlar başlamaz ilgilendiği ilk mesele, daha önceki ziyaretinde de mutasarrıflık binası koridorunda gördüğü önceki mutasarrıf tarafından zararlı ve yasaklı olduğu düşünülen kitaplarla dolu sandıkların teslim edilmişti. Bu sandıkların içerisindeki kitaplar yabancı dilde olduğu ve dil bilen bulunmadığı için Edirne vilayetine bildirilmiş ancak cevap gelmemişti. Ona göre bu sandıklar 3 senedir orada duruyordu ve o emir vererek bu sandıkları açtırdı. Sandıkların içerisinde 1500 adet kadar tamamı Fransızca olan ancak ihmal edildiği için nemlenmiş ve çürümüş kitaplar vardı. Hazım Bey bu konudaki üzüntüsünü "... bu kitapların cümlesi arttırma suretiyle dört yüz kuruşa satıldıkları zaman duyduğum acı, aradan kırk sene geçtiği halde yazarken yine aynı şiddetle yenilendi." sözleriyle anlatmaktadır.⁹

1.2. İngiliz Konsolosu ve Ziyaret Meselesi

Hazım Bey, göreve başladığında Dedeağaç'ta bulunan yabancı devlet konsolosları tarafından ziyaret edilmişti. Kendisi de daha sonra konsolosları ziyaret etmişti. Bir süre sonra Hazım Bey, İngiliz konsolos vekili Mösyö Jacques Missyrie'nin resmi ziyaretine karşılık vermediği gerekçesiyle İngiltere Sefareti tarafından Osmanlı hükümetine şikâyet edildi. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti durumu Hazım Bey'den sordu.¹⁰ Hazım Bey, verdiği cevapta¹¹ Dede-

⁷ Özkan Ertuğrul, "Dedeağaç (Alexandropolis) Ve Etnoloji Müzesi", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl: 2019, s. 70.

⁸ "Dedeağaç Sancağı mutasarrıfı Necib Paşa Hazretlerinin azliyle yerine 13 Rebiulevvel 314 tarihli ve 2249 numaralı tezker-e-i hususiye Edirne vilayet-i celilesinden tahriratında gösterdiği veçhle muavin-i vilayet saadetlü Hazım Efendi Hazretlerinin tayini ve müşarünileyh Necib Paşa'nın almakta olduğu yedi bin beş yüz kuruş maaşın bin beş yüz kuruşu zatına mahsus veçhle iş bu bin beş yüz kuruşun hazineye irca'ıyla..." BOA, BEO, 841-63068.

⁹ Ebubekir Hazım Tepeyran, a.g.e., s.190.

¹⁰ "İcra-yı Dedeağaç mutasarrıflığına tayin buyurulan saadetlü Hazım Efendi Hazretlerinin merkez-i memuriyetine İngiltere konsolos vekili tarafından edilen ziyaret-i resmîyeyi iade etmediği cenab-ı sefaretten ifade olunduğundan bahisle icra-yı icabı hakkında şeref sudur eden 23 Teşrin-i evvel 1316 tarihli ve iki yüz kırk üç numaralı tahrirat-i aliyye cenab-ı nezaretpenahileri üzerine icra kılınan tebligata cevaben mutasarrıf-ı müşarünileyh tarafından varid ve hilaf-ı vaki şikayette bulunduğu anlaşılın konsolos vekili hakkında bazı ifadat-ı muhakemeyi havi olan tahriratın sureti leffen nezaretpenahilerine takdim kılınmakla ifa-yı muktezası hususuna müsaade-i aliyye-i asafaneleri buyurulmak....." BOA, HR.TH.,184-104.

¹¹ BOA, HR.TH.,184-104.

ğaç'a geldikten iki üç gün sonra diğer konsolos vekillerinin kendisini ziyaret ettiğini, kendisinin de bu ziyaretlere karşılık verdiğini belirtti. Ancak İngiltere konsolos vekilinin Dedeğaç'a varışından tam 19 gün sonra kendisini ziyaret ettiğini ifade etti. Hazım Bey'e göre buna Avusturya vis konsolosu Mösyö Suhur ile Şark Şimendifer Kumpanya mühendislerinden Mösyö Holc şahit olmuştu. Fakat Hazım Bey, İngiltere konsolos vekilinin ziyaretine karşılık vermeye vakit bulamadan konsolos vekilinin İzmir'e gittiğini söylüyordu. Bu iddiasına kanıt olarak konsolos vekilinin İzmir'e gittiği vapur kumpanyası, karantina ve liman daireleri kayıtlarını gösteriyordu. Hazım Bey konsolos vekilinin Dedeğaç'a dönüşünden bir gün sonra onu ziyaret ettiğini ifade ediyordu. Cevabının devamında İngiltere'nin Dedeğaç konsolos vekili ve aynı zamanda Fransız Mesajeri Maritim Kumpanyası'nın acentası olan Mösyö Jacques Missyrie'nin ziyaretini geciktirmesinden dolayı kendisinin ona karşı şikâyetle bulunması gerekirken bunu yapmadığını söylüyordu. Buna rağmen konsolos vekilinin halkın gözü önünde yapılan bir ziyaretin yapılmadığını iddia ederek şikâyetle bulunmasına anlam veremediğini belirtiyordu.

Hazım Bey, bir devlet memuru sorumluluğuyla İngiliz sefaretinin şikâyeti üzerine gelişen bu olayı ayrıntısı ile açıklamıştı. Zaten bunun üzerine yapılan tahkikat neticesinde de konsolosun gerçeklere aykırı olarak şikâyetle bulunduğu anlaşılmıştı. Ancak bir sancağın mutasarrıfının ziyaret meselesinin iki devlet arasında neden böyle büyük olay haline geldiği anlaşılamamaktadır. Bu durumun İngiltere konsolos vekili ile Hazım Bey arasında bir yanlış anlamadan kaynakladığı şeklinde yorumlanabilir. Öyle ki Hazım Bey anılarında daha sonra İngiliz konsolos vekili Mösyö Missyrie ile iyi anlaşmıştı ve kendisine olan yardımlarından bahsediyordu.¹²

1.3. Dedeğaç'ta Yaşanan Sorunlar- Mavnacılar ve Konsoloslar

Dedeğaç'ta ticaret yapan yabancı özel vapur şirketlerinin acente görevlileri, aynı zamanda o ülkenin Dedeğaç'taki konsolos ya da konsolos vekili olarak temsilcisiydi. Bunun nedeni vapur şirketlerinin, konsolosluk nüfuzlarından ve kapitülasyonlardan yararlanmak istemeleriydi.¹³ Dedeğaç'ta Osmanlı hükümeti tarafından büyük bir liman yapılamamıştı. Mevcut küçük liman ise büyük buharlı gemilerin demir atmasına uygun değildi. Buna rağmen ticaretin canlı olması nedeniyle kısa sürede liman trafiği oluşmuştu. Böylece büyük gemiler açıkta demirliyor ve yüklerini mavnalar veya kayıklara indirerek, rıhtıma taşıyor ve aynı yöntemle yüklerini alıyorlardı.¹⁴ Osmanlı mavnacıları açıkta bekleyen bu gemilerin mallarını kıyıya taşımakla geçimini sağlayan kimselerdi.

¹² Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 195-196.

¹³ Bilgi için bakınız: Osman Öndeş, *Vapur Donatanları ve Acenteler Tarihi*, İMEAK Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2013.

¹⁴ H. Veli Aydın "Rumeli Demiryolları Ege Denizi Bağlantı Hattında Yeni Bir Liman Kenti: Dedeğaç (1872-1912)", *Humanitas*, cilt 9, sayı 17, 2021, s. 88.

Dedeâğaç'ta da mavnacılıktan geçimini sağlayan bin beş yüz kadar nüfus vardı. Bu kişilerin çoğu Osmanlı tebaası olan Rumlar ve Müslümanlardı. Ancak Dedeâğaç'ta hem acenta sahibi hem de konsolos ve konsolos vekili olan görevliler gemi nakliyatını kendi mavnalarıyla yapmaya başlamıştı. Bu ise Osmanlı tebaası mavnacılarının işsiz kalmasına neden olduğundan mavnacıların şikâyeti söz konusu olmuştu. Bunun üzerine mavnaların sıra ile işletilmesine karar verildi. Ne var ki yeni düzenleme de konsolosların ve konsolos vekillerinin şikâyetlerine neden oldu. Bu şikâyetler, Osmanlı hükümetine kadar ulaştı. Hükümet, özellikle Şark Demiryolları İşletme Direktörü Mösyö Gros Holc'un baskısıyla meseleyi incelemek için Demiryolu Müfettişi Mösyö Hafner'ı Dedeâğaç'a gönderdi. Mösyö Hafner, Hazım Bey'in uygulamasını doğru buldu. Eski sistemden en çok kazanç sağlayan Avusturya Devleti Konsolosu ve aynı zamanda Lloyd Vapur Acentası yetkilisi Mösyö Suhur'du. Bu nedenle çeşitli yollardan Hazım Bey'i hükümete şikâyet eden ve hakkında çeşitli iddialarda da bulunan kişi de oydu. Oysaki Hazım Bey, daha önceki Dedeâğaç ziyaretlerinde Mösyö Suhur ile tanışmış hatta neredeyse arkadaş olmuşlardı.¹⁵ Nihayetinde mavnaların sıra ile işletilmesi kararı uygulanmaya devam edildi. Mavnacılar meselesi şimdilik böyle bir çözüme kavuştu.

Hazım Bey'in mutasarrıflık görevinde Mösyö Suhur ile ilgili sorunlar bu mesele ile sınırlı kalmadı. Mösyö Suhur ve Hazım Bey'in de içinde bulunduğu ikinci mesele bir özür meselesiydi. Bu olay 28 Eylül 1896 'de Avusturya Macaristan Devleti Dedeâğaç Konsolosluğu tercümanı, Tütün İnhisarı İdaresi Müdürü ve aynı zamanda Mösyö Suhur'un da bacanağı olan Efremidi ile Dedeâğaç Bidayet Ceza Mahkemesi Reisi Hayri Efendi arasında meydana geldi. Tercüman Efremidi, Avusturya vatandaşına yardımcı olmak için mahkemeye gitmiş ve şapkasıyla oturarak bir önceki duruşmayı izlemeye başlamıştı. Bunu gören mahkeme reisi Hayri Efendi de şapkasını çıkarması gerektiğini belirtmişti. Avusturya vatandaşının mahkemesi başlayınca da Hayri Efendi, tercümanı mahkeme heyetinden biraz geride oturması ile ilgili uyarılmıştı. Yaşanan olay üzerine mahkeme reisi Hayri Efendi, tercüman tarafından sefaret yoluyla Hariciye Nezareti'ne şikâyet edilmiş ve özür dilemesi talep edilmiştir. Bu konuda Edirne Valiliğinden Hariciye Nezareti'ne gelen 29 Ekim 1896 tarihli yazıya göre¹⁶; 10 Ekim 1896'de Hariciye Nezareti'nden bu mesele ile ilgili gönderilen tebligata cevaben Dedeâğaç Mutasarrıflığından gönderilen telgrafın bir kopyası iletilmiş, bu telgrafta mesele özetlenerek, tarafların hükümet konağında bir araya getirildiği ve barıştırıldığı bildirilmişti.

Dedeâğaç'ta Hazım Bey için konsolos ve konsolos vekilleri ile ilgili hadisenin biri biterken diğeri başlıyordu. Bu durumun başlıca nedenlerinden yabancı devlet yetkililerin kapitülasyonlardan doğan haklarını son raddesine kadar kullanması ve hatta bu hakları suiistimal etmeleri idi. Bu nedenle her ufak hadise büyüüp bir devletlerarası kriz halini alabiliyordu. Bu krizlerden biri de Fransız Mesajeri Maritim Kumpanyası'nın acentesi ve aynı zamanda

¹⁵ Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 201.

¹⁶ BOA, HR.TH., 183-83.

İngiltere'nin Dedeâğaç Vis Konsolosu Mösyö Jacques Missyrie'nin dövülmesi meselesi idi. Olay 3 Ekim 1896 tarihinde Mösyö Jacques Missyrie'nin Dedeâğaç'a gelen Mesajeri Maritim Kumpanyası vapuruna gümrük memurlarının aramasına izin vermeden çanta ve torbaları nakletmek istemesi üzerine meydana geldi.¹⁷ Gümrük memuru buna karşı çıktı. Bunun üzerine görevli jandarma neferi de müdahale etmek durumunda kaldı ve Mösyö Missyrie'e bir tokat attı, akabinde jandarma neferi tutuklandı ve tahkikata başlandı. Mösyö Missyrie'nin şikâyeti üzerine durum Hariciye Nezareti'ne intikal etti, jandarma neferi 15 gün hapis cezası aldı. Bu ceza Fransız sefaretince yeterli görülmediğinden olaya dâhil olan gümrük memurunun da cezalandırılması istendi ve tazminat talep edildi. Söz konusu problem Temmuz 1898 tarihine kadar sürdü ve 11 Temmuz 1898 tarihinde tazminat talebi reddedildi.¹⁸ Sancaktaki en büyük mülki amir olması hasebiyle Hazım Bey de konuya dâhil oldu. Buna göre Edirne vilayeti aracılığıyla Hariciye Nezareti'nden, gümrük memurunun cezalandırılmaması üzerine Fransa sefaretinin şikâyet ettiği ve gerçek durumu bildirilmesi isteniyordu.¹⁹ Bunun üzerine Hazım Bey de verdiği yanıtta hukuka göre hem failin hem de sebep olan kişinin cezalandırılmayacağı söyledi. Devamında bu meselede mutlaka sebep olanın ceza görmesi gerekiyorsa vazifesini yapmaya çalışan memurun değil, memuru haklı görmediği takdirde polis komiserine müracaat etmek yerine sandıkları zorla geçirmeye çalışan Mösyö Missyrie'nin cezalandırılması gerektiğini belirtti.²⁰ Netice itibarıyla gümrük memuru ceza almadı ve tazminat ödemesi de yapılmadı. Böylece bir kez daha Mösyö Missyrie'nin İngiliz sefaretinin nüfuzunu ve kapitülasyonlarla elde ettiği hakları kötüye kullanmaya çalıştığı ortaya çıkmıştı.

Daha önce bahsedildiği gibi Hazım Bey'in kendisine iade-i ziyaret yapmadığı gerekçesi ile onu sefarete şikâyet eden yine Mösyö Missyrie'di. Onunla ilgili Hazım Bey *"Bir müddet sonra Mösyö Jak Missyrie nezdime gelerek bu iki meselede her nasılsa bazı kötü nasihatlere kapılmak gafletinde bulunduğunu ve fena hareket ettiğini itiraf ile itizar etmek faziletini göstermiş olduğundan, kendisiyle gerçekten dost olmuştum. Sonra anladığıma göre Mösyö Jak Missyrie o zaman Dedeâğaç'taki konsolos acentalarının en iyisi ve insanca duygularla dolu necip bir kalbin sahibiydi. Çünkü diğer acenta konsoloslar 9 sene müddetle Müslüman, Hristiyan ahalimizden yüzlerce mavnacıyı sanatlarından, biricik geçim vasıtalarından mahrum ederek aç bıraktıkları halde bu zalimce gasba Mösyö Jak Missyrie asla iştirak etmemiş; bilakis zulüm gören ailelere cidden takdire layık yardımlarda bulunmuştur."* diye yazacaktı.²¹

1897 yılı hem Osmanlı Devleti, hem de coğrafi konumu nedeniyle Dedeâğaç sancağı açısından kritik öneme sahipti. Zira Nisan 1897'den itibaren Türk- Yunan savaşı başlamıştı. Bu nedenle Şubat 1897'de Yunan sınırına

¹⁷ BOA, HR.H..., 498-10

¹⁸ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 95-65.

¹⁹ HR.H..., 498-10.

²⁰ BOA, HR.H..., 498-10.

²¹ Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 207.

asker sevki nedeniyle gerekli tedbirlerin alınması için Selanik, Gelibolu, Tekfurdağı ve Manastır mutasarrıflıklarının yanında Dedeâğaç mutasarrıflığı da uyarıldı.²² Haziran 1897'de ise Ticaret ve Nafia Nezareti'nin isteğiyle Yunanlardan savaş meydanında alınan toplardan birinin kayıp olmasından dolayı inceleme yapılmaya başlandı.²³ Hazım Bey bu mesele ile bizzat ilgilendi. 28 Haziran 1897 tarihinde İstanbul'dan gelen haberde topu bulan kişiye rütbe, nişan ve 300 lira verileceği belirtiliyordu.²⁴ Hazım Bey, tahkikatı neticesinde topun Dedeâğaç- Selanik Demiryolu hattının Dedeâğaç ile Kuleli istasyonları arasında olduğunu tespit etti. Sonuçta top bulunarak İstanbul'a sevk edildi bu konuda çalışan hiç kimseye vaat edilen ödüller verilmedi.²⁵

1.4. Bulgar Tüccar Vekilleri Meselesi

1897 senesinde Hazım Bey açısından en önemli meselelerden biri Dedeâğaç'taki Bulgar tüccar vekilleri meselesiydi. Bulgar Prensligi, 1878 yılından sonra Osmanlı Devleti'ne bağlı bir vali tarafından yönetilen bir prenslik haline gelmişti. 4 Ocak 1897 tarihinde Bulgar Prensligi'nin Selanik, Edirne ve Dedeâğaç gibi yerlerde tüccar vekilleri tayin etmesine izin verildi.²⁶ Bu vekiller Osmanlı memurları ile aynı statüde olacaktı. Ancak uygulamada vekiller yabancı devlet konsolosları gibi hareket etmeye başlamışlardı ve ilk mesele de Dedeâğaç tüccar vekilinin oturduğu binaya bayrak çekmesi ile ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine Hazım Bey, ne yapacağı ile ilgili Edirne Valiliği aracılığıyla sadarettten bilgi istedi²⁷ ancak bir cevap alamadı. İlave olarak Dedeâğaç'a tüccar vekili tayin edilen Dimitrof'un çok geçmeden asıl işinin vekillikten ziyade komitacılık olduğu anlaşılmıştı. Gelişmelere hassasiyet gösteren Hazım Bey, Dimitrof'un bütün hareketlerini Edirne Valiliğine bildiriyordu. Ancak tüccar vekili Dimitrof'un kanunlara aykırı hareketleri gün geçtikçe daha da artıyordu. 28 Haziran 1897 tarihinde tespit edildiğine göre Bulgar tüccar vekili Dimitrof, Bulgaristan'a gidecek yolcuların izin belgeleri karşılığında 25 kuruş alırken²⁸ Hazım Bey de Osmanlı hükümeti izin belgelerini parasız vermeye başladı. Bu ise İstanbul'daki Bulgar kapı kahyası'nın Hazım Bey'i Sadarete şikâyet etmesine yol açtı. Hazım Bey'e Sadrazam Halil Rifat Paşa'dan gelen telgrafta şikâyetlere meydan verilmemesi isteniyordu. Hazım Bey telgrafa cevaben zorluk çıkarmadığını sadece Berlin Antlaşması'na aykırı uygulamalara meydan vermediğini, usul ve nizamı uyduğunu belirtiyordu.²⁹ Dimitrof hakkında bütün şikâyetlere Bâb-ı Âli sessiz kalmıştır. Ancak en sonunda şikâyetlerin başka Bulgar ticaret vekilleri ile ilgili kuşkuları arttıracaklarını düşünen Bulgar

²² BOA, BEO, 916-68667.

²³ BOA, Yıldız Perakende Mütenevvia Maruzat Belgeleri (Y. MTV.), 161-61.

²⁴ BOA, Y..PRK.BŞK, 52-123.

²⁵ Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 218.

²⁶ BOA, HR. SFR.04., 755-9.

²⁷ BOA, Sadaret Eyâlât-ı Mümtaze-Bulgaristan Evrakı (A. MTZ. (04), 45-21.

²⁸ BOA, A. (MTZ. (04), 45-21.

²⁹ Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 237.

kapı kâhyası Markof, Dimitrof'u İstanbul'a çağırdı ve kapı kâhyalığı Başkâtibi Yoef Efendi'yi gönderdi. Yoef Efendi, Dimitrof gibi bir Bulgar milliyetçisi olmadığından Hazım Bey ile daha uyumlu çalıştı.

Hazım Bey mutasarrıflık görevi boyunca daha önce duyduğu ve merak ettiği Dedeağaç'a bağlı Semadirek Adası'nı ziyaret etmek istiyordu. Nihayet 23 Eylül 1897 tarihinde isteğini yerine getirdi. Aslında Hazım Bey, Semadirek Adası ile Edirne vali muavinliği görevindeyken ilgilenmeye başlamıştı. Dede-ağaç mutasarrıflığı görevine başlayınca da Selanik ve Dede-ağaç'a gelip giden Osmanlı vapurlarından birinin 15 günde bir Semadirek Adası'na uğramasının yararlı olacağını Edirne Vilayetine yazmıştı.³⁰ Bunun üzerine 15 Mart 1897'de Limni Adası'na tahsis edilen İstanköy vapurunun Dede-ağaç sahilleriyle birlikte Semadirek Adası'nı da ziyaret ve teftiş etmesine karar verildi.³¹ Hazım Bey anılarında adı geçen ada ile ilgili geniş bilgi vermekteydi. Tarihi, turistik güzellikleri ve burayı şenlendirmek için gezi düzenleme çabaları yanında buranın devlet tarafından şimdiye kadar çok ihmal edildiğini yazmış, hatta buranın tarihi eserlerinin korunması için yaptığı girişimleri de ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.³²

1.5. Bulgar İhtilal Komitesi

Hazım Bey'in 1898 yılında ana meşguliyet konusu Trakya ve Makedonya Bulgar İhtilal Komitesi adıyla kurulmuş bir cemiyetin faaliyetleriydi. 1878 yılından başlayarak Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir prenslik haline gelen Bulgaristan, çeşitli komitelerin faaliyetleri ve girişimleriyle tam bağımsız bir devlet olmaya çalışıyordu.³³ Komitelerin faaliyet gösterdikleri coğrafya Rumeli bölgesi ve tabii devlet merkezi olan İstanbul'du. Cemiyetin adından Hazım Bey'e ilk söz eden Bulgar tüccar vekilli Yoef Efendi idi. Yoef Efendi, Hazım Bey'e cemiyetin varlığından bahsetti ve delil olarak bu cemiyete ait makbuzu ona verdi. Bunun üzerine Hazım Bey, hemen İstanbul'u bilgilendirmek için harekete geçti.³⁴ Hazım Bey, 19 Mayıs 1898 tarihinde bu ihtilal komitesini oluşturan kişilere dair bilgi vermek ve bunlarla ilgili evrakı sunmak için İstanbul'a gitmesine izin verilmesini istedi.³⁵ Hazım Bey'in bu yazısı cevapsız kaldı ve İstanbul'la iletişim kurmak konusundaki diğer girişimleri de karşılık bulamadı. Ancak Hazım Bey, bu meselenin peşini bırakmadı. Azledildikten yedi ay sonra İstanbul'a gittiğinde bu konu ile evrakı çeşitli görevliler aracılığıyla padişaha ulaştırmaya çalıştı fakat yine cevap alamadı.³⁶

³⁰ Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 220.

³¹ BOA, BEO, 919-68887.

³² Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 226-233.

³³ Emre Gör, "II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909) Rumeli'de Komitelere Karşı Yürütülen İstihbarat Faaliyetleri", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD) The Journal of International History Researches*, Aralık - 2018 Yıl: 2 / Sayı: 2, s. 2.

³⁴ Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 243.

³⁵ BOA, Y.PRK.UM., 41-119.

³⁶ Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 246.

2. Mutasarrıflıktan Azline Giden Süreç

2.1. Hazım Beyin Yıldız Sarayı'na Jurnal Edilmesi

Hazım Bey, 8 Ağustos 1898 tarihinde Selanik İstinaf Ceza Reisi Reşad Bey tarafından Yıldız Sarayı'na şikâyet edildi. Bu şikâyetle³⁷ Dedeâğaç mutasarrıfı Hazım Efendi'nin devletin şanına zarar vererek Paris'te bulunan firari Ahmet Rıza adlı kişi ile iletişimde olduğu belirtiliyordu. Ayrıca Hazım Bey'in Ahmet Rıza'nın Fransızca olarak basılan bir kitabını özel olarak Dedeâğaç'a getirttiği ve onun haince fikirlerine hizmet ettiğinin öğrenildiği bildiriliyordu.

11 Eylül 1898 tarihinde Hazım Bey ile ilgili başka bir şikâyet de İstanbul'a ulaştı. Aslında bu bir jurnaldi ve zaten metin içinde bunun bir jurnal olduğundan bahsediliyordu. Burada³⁸ jurnali yazan kişi Dedeâğaç'ta bulunduğu sırada Dedeâğaç Bidayet Mahkemesi Reisi Emin Bey'in bağına gittiğini, bu sırada orada bulunan Naip Ali Himmət Bey ile eşraftan Hacı Saffet Efendiler arasından geçen sohbetle padişah ve İslamiyet hakkındaki konuşmalar nedeniyle bu jurnalı göndermeye kendini mecbur hissettiğini yazıyordu. Sohbetin içeriğinin İslamiyet'e ve devlet mülküne aykırı olduğunu, burada eski Müslümanların adetlerinin medeniyete uygun olmadığından bahsedildiğini ifade ediyordu. Kur'an-ı Kerim'e aykırı iki yüz sayfadan ibaret *Nadir* isminde bir kitabın Dedeâğaç mutasarrıfı Hazım Efendi tarafından yazılarak Fransızcaya tercüme ettirilmek üzere olduğu ve kendisini ziyaret eden yabancılara okuyarak İslam ahlakını aşağıladığı belirtiliyordu. Ayrıca Hazım Bey'in İngiliz konsoloslu aracılığıyla zararlı bazı kitaplar getirttiğinden, padişah arazisi olan Şahinler Korusu'nda kadın oynattığından ve yabancı konsolosların bu olayların içinde bulunmasıyla Müslüman ahaliyi zehirleyerek isyana teşvik ettiğinden bahsediliyordu.

26 Eylül 1898 tarihinde de Yıldız Sarayı'ndan Sadarete gönderilen yazıda³⁹ Hazım Bey'in yazdığı iddia edilen *Nadir* adlı romanın Maarif Nezareti tarafından düzeltilmesi, bu eserin acele gönderilmesi isteniyordu. 29 Eylül 1898'de⁴⁰ Dedeâğaç mutasarrıfı hakkında önceden işitilen bazı şeyler üzerine tarafsız bir memur aracılığıyla yapılan soruşturmada, durumun resmi yazı ile ortaya çıktığı ve gereğinin yapılması Yıldız Sarayı'ndan emrediliyordu.

2.2. Bulgar Tüccar Vekili Dimitrof'un Hazım Bey Hakkındaki Şikâyeti ve Hazım Bey'e İsnad Edilen Suçlar

Hazım Bey hakkında jurnal ve şikâyetlere bir de 15 Kasım 1898 tarihinde Bulgar Tüccar Vekili Dimitrof'un Hariciye Nezareti'ne gönderdiği yazısı eklenmişti. Buna göre⁴¹ Edirne vali vekilinin Bulgar tüccar vekiline karşı hareketleri övülürken Dedeâğaç mutasarrıfı Hazım Bey'in Bulgar tüccar vekilinin ziyaretine iade-i ziyaret ile karşılık vermediği, mutasarrıf ile tüccar vekili arasında arzu edilen iyi ilişki kurulamamış olduğu, cülus-ı hümayun münasebe-

³⁷ BOA, Y..PRK.BŞK, 52-18.

³⁸ BOA, Yıldız Perâkende Evrakı Dâhiliye Nezâreti Marûzâtı (Y.PRK.DH..), 10-70.

³⁹ BOA, BEO, 1201-90032.

⁴⁰ BOA, İ..HUS., 68-112.

⁴¹ BOA, A.)MTZ.(04), 59-35.

tiyle Dedeâğaç'ta yapılan resmi törene tüccar vekilinin davet edilmediğinden bahsediliyordu. Bütün jurnal ve şikâyetler Hazım Bey'in azline giden süreci etkiledi. Hazım Bey ise gönderilen jurnal ve şikâyetlerden Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa'nın gönderdiği adliye müfettişi Mehmet Galip Bey vasıtasıyla haberdar oldu. Abdurrahman Paşa'nın Mehmet Galip Bey aracılığıyla gönderdiği haberde Hazım Bey hakkında padişaha verilen ayrıntılı bir jurnal sonucunda gereğinin acele yerine getirilmesi için jurnal Sadrazam Halil Rifat Paşa'ya gönderilerek Meclis-i Vükela'ya havale edilmişti. Meclis-i Vükela'da Abdurrahman Paşa'nın isteği ile karar verilmeden önce Hazım Bey hakkında inceleme yapılmasına karar verildi. Yine Abdurrahman Paşa'ya göre bu jurnalda Hazım Bey'e isnat edilen suçlar; Jön Türklerin ileri gelenlerinden olma ve onlarla iletişimde bulunma, Paris'ten zararlı yayınlar getirtme, dine saygısızlık ve astronomi merakı, birden fazla kadınla evliliğe karşı olma ve bu konuda bir eser yazma, Mithat Paşa lehinde pek cesurca sözler söylemesi idi.⁴²

2.3. Azil Kararı Verilmesi

Meclis-i Vükela'dan soruşturma için gönderilen yazı Mabeyn Başkâtibi tarafından muhbirin padişahın gözünde çok güvenilir birisi olması nedeniyle reddedildi. Bunun üzerine Hazım Bey kendisine isnat edilen bütün bu suçlarla ilgili savunma yapmak istedi. Darüssaade Ağası Abdülgani Ağa ve Abdurrahman Paşa'ya mektup yazarak kendisiyle ilgili jurnalı veren kişinin kim olduğunu açıkladıktan sonra kendisi aleyhinde bir şey bulamadığı için bütün bunları uydurduğunu belirtti. Hazım Bey, isnat edilen suçlara karşı tek tek ayrıntısıyla açıklama yaptı. Burada Avrupa'dan zararlı kitaplar getirtmediğini sadece fen ve edebiyat eserleri getirttiğini ve bu kitapların faturalarının bulunduğu ifade etti. Birden fazla kadınla evliliğe karşı olduğunu söyleyen kitabı değil bir makalesi bile olmadığını ve Jön Türklerden hiç kimseyi tanımadığını belirtti ancak bu savunma işe yaramadı. 13 Aralık 1898 tarihinde⁴³ Dedeâğaç mutasarrıfı Hazım Efendi'nin azline karar verildi. 15 Aralık 1898 tarihli Dâhiliye Nezareti'nden Edirne valiliğine gönderilen yazıda⁴⁴ Dedeâğaç mutasarrıfı Hazım Efendi'nin memuriyetinin devamı uygun olmayacağından hemen azline özel bir vükela kararına dayanılarak karar verildiği yer almaktaydı. Hazım Bey, kendisi için sürpriz olmayan bu azil kararını 17 Aralık 1898 tarihinde Edirne vilayetinden gelen telgrafla öğrendi. Aslında o bu telgrafi aldığı sırada iki seneden beri tamamlanmasına çalıştığı hastanenin açılış meselesi ile ilgilieniyordu.⁴⁵ Ayrıca yine hastane ile ilgili Servet-i Fünun'da hastanenin açılış töreni fotoğrafı ile birlikte haberin manşetten verildiği görülmekteydi.⁴⁶ Azli öğrenince hastane açılışını yaptı, ailesini Dedeâğaç'ta bırakarak Edirne'ye git-

⁴² Ebubekir Hazım Tepeyran, *a.g.e.*, s. 270.

⁴³ BOA, İ..HUS., 70-71.

⁴⁴ BOA, BEO, 1242-93076.

⁴⁵ Hastane ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Nurcan Yazıcı Metin, "Osmanlı'nın Son Döneminde Bir Kasaba Hastanesi: İnşa Süreci Ve Mimarisiyle Dedeâğaç Gurebâ Hastanesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, 29/2, Ekim | October, 2020, 945-961.

⁴⁶ *Servet-i Fünun*, 21 Kanun-i Sani 1314, 8. Sene, 16. Cilt.

ti. Burada Edirne valisi Arif Paşa ile görüştüğünden sonra İstanbul'a gitmek için yola çıktı. İstanbul'da ilk olarak Abdurrahman Paşa ve Sadrazam Halil Rifat Paşa ile daha sonra zor da olsa Baş Kâtip Tahsin Bey ile görüştü. Ancak bu görüşme umduğu gibi sonuçlanmadı. 1 Şubat 1899'da Musul valiliğine tayin edilene kadar azledilmiş bir memur olarak yaşamını sürdürdü.

Sonuç

Hazım Bey'in Dedeâğaç Mutasarrıflığı, 19. yüzyılda Balkanlarda Osmanlı idaresini ve Osmanlı Devleti'nin Konsoloslar vasıtasıyla Avrupa devletleriyle ilişkisini gösteren iyi bir örnektir. Farklı etnik yapılı, çok dilli ve ticaret açısından canlı bir yer olan Dedeâğaç, Avrupalı devletlerin de çekişme alanı olmuştur. Avrupalı devletler konsoloslar aracılığıyla ve kapitülasyonlardan doğan haklarını da kullanarak bu bölgede her alanda etkili olmaya çalışmışlardır. Buna bölgedeki azınlıkların bağımsızlıkları için yaptıkları terör vs hareketlerini de eklersek yönetici olan Osmanlı mülki amir ve memurları tarafından idaredeki güçlükler daha kolay anlaşılabilir. Hazım Bey de Dedeâğaç Mutasarrıflığı sırasında bu güçlükleri bizzat tecrübe etmiştir. Yetkileri dâhilinde bir yandan bütün taraflar arasında denge sağlamaya çalışırken diğer yandan da bölgeyi imar etmek için çeşitli projelere girişmiştir. Ancak hakkında Yıldız Sarayı'na verilen bir jurnal neticesinde görevinden azledilmiştir. Bunun üzerine İstanbul'a dönen ve Dedeâğaç'ta yaptırdığı hastanenin fotoğraflarından oluşan albümü Sultan II. Abdülhamit'e ulaştırmayı başaran Hazım Bey, Şubat 1899'da Musul Valisi olarak yeni görevine atanmıştır. Ebubekir Hazım Bey'in Dedeâğaç'taki görevi ve yaşadığı sorunlar sonraki memuriyet yılları için büyük tecrübe olmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), A.(MTZ.(04) 45-21; A.)MTZ.(04),59-35; BEO,1201-90032; BEO,1242-93076; BEO, 841-63068; BEO,916-68667; HR.H...,498-10; HR.SFR.04...,755-9; HR.TH...,183-83; HR.TH...,184-104; HR.TH...,184-5; İ..HUS.,70-71; İ..HUS.,68-112; (MV.),95-65; Y..PRK.BŞK,2-123; Y..PRK.BŞK,52-18; Y.PRK.UM...,41-119; (Y.PRK.DH..),10-70; (Y. MTV.),161-61.

Gazete ve Dergiler

Servet-i Fünun

Kitap ve Makaleler

AYDIN, H. Veli "Rumeli Demiryolları Ege Denizi Bağlantı Hattında Yeni Bir Liman Kenti: Dedeâğaç (1872-1912)", *Humanitas*, cilt 9, sayı 17, 2021.
ERTUĞRUL, Özkan "Dedeâğaç (Alexandropolis) Ve Etnoloji Müzesi", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl: 2019, Sayı 70.
GÖR, Emre "II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909) Rumeli'de Komitelere

Karşı Yürütülen İstihbarat Faaliyetleri”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD) The Journal of International History Researches*, Aralık – 2018 Yıl: 2 / Sayı: 2.

HALİL, Harun “Sultan II Abdülhamid Döneminde (1876-1908) Dedeâğaç”, *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı 2, Edirne 2018.

KOLEKTİF, *Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2019.

METİN, Nurcan Yazıcı “Osmanlı’nın Son Döneminde Bir Kasaba Hastanesi: İnşa Süreci Ve Mimarisiyle Dedeâğaç Gurebâ Hastanesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 29/2, Ekim | October 2020.

ÖNDEŞ, Osman, *Vapur Donatanları ve Acenteler Tarihi*, İMEAK Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2013.

TEPEYRAN, Ebubekir Hazım, *Hatıralar*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998.

Extended Abstract

A Jurnal Story: Ebubekir Hazım Bey's Dedeâğaç Lieutenant Governorship And Dismissal

In this study, the period of the Dedeâğaç lieutenant governor of Ebubekir Hazım Tepeyran, who has an exceptional place the duties and functions of the late Ottoman and republican statesmen in terms of the duties he held and the works he left, was discussed. Hazım Bey started his career at the age of 15 by working at various levels and rose to the ministry of interior. Ebubekir Hazım Bey, who portrayed a self-taught statesman, also undertook his first duty as a manager in the civil administration with the lieutenant governorship of Dedeâğaç.

This period was a period when the Balkans were in political turmoil, especially with the influence of Russia's Panslavism movement. Dedeâğaç also had its share of this turmoil and Bulgarian committee members. Smuggling, Bulgarian resister and political turmoil were causing serious public order problems. As a matter of fact, Hazım Bey was appointed here as a governor due to his success in his previous duties. Hazım Bey started his duty as a lieutenant governor in September 1896. This was his first position as a manager in the civil administration. He continued this duty until he was dismissed on 15th of December, 1898. We can collect the problems that Hazım Bey had to deal with during his duty under a few headings. These; The question of visiting the British consul, Bargemen and Consuls problem, The Question of Bulgarian Merchants, Bulgarian Revolutionary Committee and finally, he was reported to the palace with some allegations and accusations.

When Hazım Bey started his duty, he was visited by foreign state consuls residing in Dedeâğaç. After a while, Hazım Bey was complained to the Ottoman government by the British Embassy, claiming that he did not respond to the official visit of the British consul. Thereupon, the Ottoman government asked Hazım Bey about the situation and the letter Hazım Bey sent was presented to the Grand Vizier. In this reply, Hazım Bey stated that two or three days after his arrival in Dedeâğaç, the other representatives of the consuls visited him, and that he made a return visit two or three days after these visits, and that the British deputy consul had to make the visit within three days, but it was exactly 19 days after his arrival in Dedeâğaç. The day after he visited his. Hazım Bey, with the responsibility of a civil servant, explained in detail this event, which developed upon the complaint of the British embassy. However, it is not understood why the visit of the governor of a sanjak of a province has become such a big event between the two states.

In Dedeâğaç, just like in Tekirdağ and other ports, the private ferry companies that were trading there were acting as consuls or deputies of consulates in order to benefit from consular influences and capitulations. In fact, although a large port could not be built here by the Ottoman government and the existing small port was not suitable for the berthing of large steamships,

port traffic was established in a short time. Large ships dock in the open as there is no suitable berth to berth, and unload their cargo on barges or boats and transport them to the pier. The Ottoman bargemen were also the people who made their living by transporting the goods of these ferryboats, which were waiting in the open, to the shore. However, in Dedeğaç, the officials, who were both the agency owner and the consul and the deputy consul, started to transport the ferries with their own barges. Since this caused the bargemen of Ottoman subjects to be unemployed, the bargemen complained. Thereupon, it was decided to operate the barges sequentially.

One of the most important issues for Hazım Bey in 1897 was the issue of Bulgarian merchant deputies in Dedeğaç. These deputies had the same status as Ottoman officials. However, in practice, the deputies began to act like foreign state consuls, and the first issue arose when the Dedeğaç merchant deputy hoisted the flag on the building where he was sitting. It was soon understood that Dimitrov, who was appointed as the deputy merchant of Dedeğaç, was not a deputy but rather a commissioner. Hazım Bey complained to Dimitrov to the center, and Bab-ı Ali remained silent to all complaints about Dimitrov. However, in the end, Bulgarian Gatekeeper Markof, who thought that the complaints would increase the suspicions about other Bulgarian trade deputies, summoned Dimitrov to Istanbul and sent Yoef Efendi, the Chief Clerk of the Gatekeeper.

In 1898, the last year of Hazım Bey's Dedeğaç governorship, his main preoccupation was a society founded under the name of Thrace and Macedonia Bulgarian Revolutionary Committee. The first to mention the name of this society to Hazım Bey was Yoef Efendi, who temporarily served as a Bulgarian merchant deputy. Hazım Bey asked permission to go to Dersaadet, that is, to Istanbul, in order to provide information about the people who formed this revolution committee and to present the relevant documents in the letter he wrote to the Yıldız Palace Editorial Office on 19 May 1898. Hazım Bey's letter remained unanswered.

On 11th of September, 1898, a complaint about Hazım Bey reached Istanbul. Actually, in addition to the journal and complaints about Hazım Bey, a letter sent by the Bulgarian Merchant Deputy Dimitrov to the Ministry of Foreign Affairs on 15th of November, 1898 was added. The crimes attributed to Hazım Bey; Being one of the notables of the Young Turks and communicating with them, bringing harmful publications from Paris, disrespecting religion and astronomy, being against marriage with more than one woman, and saying very brave words in favor of Mithat Paşa. On 13th of December, 1898, with the order given by Yıldız Palace's Chief Epigraphy Office, the dismissal of Dedeğaç Governor Hazım Efendi was decided. During his duty, Hazım Bey, on the one hand, tried to maintain a balance between all parties within his powers, and on the other hand, he embarked on various projects to reconstruct the region.

PKK Terör Örgütünün Değişimi ve Dönüşümünün Bölgesel Güvenliğe Etkileri: Suriye Örneği

The Effects Of The Change And Transformation Of The PKK Terrorist Organization On Regional Security: The Case of Syria

Mert Can TOPÇU*

* Doktora Öğrencisi, Düzce - Türkiye

Orcid Id: 0000-0003-1439-4031

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Mert Can Topçu
Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası
Güvenlik ve Terör Programı,
Düzce Türkiye

E-posta / E-mail:
mertcantopcu12@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
29 Kasım 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
19 Aralık 2022

Araştırma Makalesi / Research Article

Atrf / Citation:

Mert Can Topçu, "PKK Terör Örgütünün Değişimi ve Dönüşümünün Bölgesel Güvenliğe Etkileri: Suriye Örneği" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262, İstanbul 2023, s. 83-110.

doi: 10.55773/tda.1211563

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

PKK terör örgütü, kurulduğu 1978 yılından bu yana büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmiş, bir çete hüviyetinden neredeyse bir ülkenin düzenli ordusu kadar güçlenmiş ve en nihayetinde Suriye'nin kuzeyinde fiili bir otonomi elde ederek uluslararası arenada muhatap alınan devlet-dışı aktör konumuna yükselmiştir. PKK'nın geçirdiği bu dönüşüm, bölgesel güvenliği derinden etkilemekte ve bölücülük ekseninde ulus-devlete yönelik en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Suriye İç Savaşı'nın başladığı 2011'den itibaren bölgedeki güç boşluğunu kendi lehine kullanarak, uluslararası aktörlerin de desteğiyle büyük bir alan hakimiyeti sağlayan PKK, bir Kürt devleti kurma gayesiyle Suriye'de yürüttüğü faaliyetlerini günbegün artırmaktadır. Dolayısıyla PKK'nın değişimi ve dönüşümünün bölgesel güvenliğe yönelik etkileri hassaten Suriye nezdinde incelenmesi gereken bir konudur. Bu minvalde çalışmada; PKK'nın kuruluşundan bu yana geçirdiği değişim ve dönüşüm ele alınacak ve bahsi geçen gelişmenin altındaki sebeplere odaklanılacaktır. Son olarak PKK'nın bu değişimi ve dönüşümünün bölgesel güvenliğe yönelik etkileri Suriye nezdinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: PKK, PKK'nın Dönüşümü, PYD, Suriye.

Abstract

Since its establishment in 1978, the PKK terrorist organization has undergone a great change and transformation, from being a gang to almost as strong as a country's regular army, and finally, by gaining de facto autonomy in northern Syria, it has become a non-state actor that is addressed in the international arena. This transformation of the PKK deeply affects regional security and poses the greatest threat to the nation-state on the axis of separatism. By using the power vacuum in the region to its advantage since 2011, when the Syrian Civil War began, the PKK, which has gained a large area dominance with the support of international actors, is increasing its activities in Syria day by day with

the aim of establishing a Kurdish state. Therefore, the change and the effects of the PKK's transformation on regional security is an issue that needs to be examined specifically in Syria. In this way, in the study; The change and transformation that the PKK has undergone since its establishment will be discussed and the reasons behind the mentioned development will be focused on. Finally, the effects of this change and transformation of the PKK on regional security will be discussed in Syria.

Keywords: PKK, Transformation Of PKK, PYD, Syria.

Giriş

Kürtçülüğün ve bağımsız Kürt devleti kurma emellerinin tarihi, Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Kürdistan İşçi Partisi-Partiya Karkeren Kürdistan'ının (PKK) kuruluşu ise bahsi geçen Kürt hareketinin dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Bu çerçevede Soğuk Savaş'ın yaşandığı ve dünyanın iki kutba ayrıldığı konjonktürde PKK, Marksist-Leninist ideolojide Kürtçü bir terör örgütü olarak ortaya çıkmıştır. Kuruluş faaliyetleri, Abdullah Öcalan ve arkadaşlarının Ankara Çubuk Barajı'ndaki 1973 tarihli toplantısına dayanmakta olup; resmi olarak kuruluşu, 28 Kasım 1978'deki 1. Kongre neticesinde gerçekleşmiştir. Kuruluşundan sonra şiddet eylemleri ile ismini duyuran örgüt, kurulduğu günden bu yana şiddeti en temel araç olarak kullanıp; yıldırma ve korkutma amaçlarıyla şiddet propagandası yapmakta ve uzun vadede sözde bağımsız Kürdistan'ı kurmayı amaçlamaktadır.

PKK, kuruluşundan itibaren bölgesel ve uluslararası aktörlerin/devletlerin ilgisini çekmiş ve Türkiye'nin rakipleri nezdinde kullanışlı bir aktör olarak görülmüştür. Bu çerçevede Türkiye'nin hem komşuları hem de uluslararası rakipleri, PKK'yı bir dış politika aracı olarak kullanarak, örgüte doğrudan veya dolaylı destek vermiş ve Türkiye'nin ilgisini bu meseleye yoğunlaştırmak istemişlerdir. Bu amaçlar doğrultusunda örgüte verilen bölgesel/uluslararası destek örgütü oldukça büyütmüş ve küçük bir çete grubundan, büyük bir alan hakimiyeti sağlayabilecek ve bu alanda fiili bir otonomi kurabilecek niteliğe getirmiştir. Ancak PKK'nın bu denli gelişmesinde salt bölgesel/uluslararası destek etkili olmamıştır. PKK'nın asıl tutunduğu ve beslendiği bölge olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin diğer bölgelere kıyasla sosyal ve ekonomik olarak görece geri kalmış yapısı ve örgütün Kürt milliyetçiliğine dayanması hasebiyle elde etmiş olduğu kimlik desteği de etkili olmuştur. Bu iki faktör örgütün güçlü propaganda mekanizması ile birleşince PKK'ya katılımlar artmış ve militan sayısı peyderpey çoğalmıştır. Aldığı bölgesel/uluslararası destek neticesinde de belli bir meşruiyet elde eden PKK, Suriye kolu olan Demokratik Birlik Partisi-Partiya Yekitiya Demokrat (PYD) aracılığıyla Suriye'de büyük bir alan hakimiyeti sağlamış ve Suriye İç Savaşı neticesinde ortaya çıkan güç boşluğunda "fiili" özerklik elde etmiştir.

Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD/DAEŞ) terör örgütüne karşı mücadele bahanesiyle, PKK/PYD'nin bölgesel/uluslararası desteği elde etmesi ve bu konuda muhatap alınan devlet-dışı aktör kimliğindeki niteliği; Suriye'nin toprak bütünlüğünü etkilemiş/etkileyecek en önemli faktörlerden biridir. Zira PKK/PYD bölgesel/uluslararası desteği sağladıkça büyümüş; büyüdükçe, bölgesel güvenlik olumsuz etkilenmiştir. Bölge güvenliği açısından güncel ve en önemli

tehdit ise Suriye'nin ulus-devlet modeline yönelik icra edilen ve Suriye'nin kuzeyinde kurulması arzulan bir Kürt devleti teşebbüsüdür. Her ne kadar PKK/PYD'ye DAES ile mücadele amacıyla destek verildiği açıklansa da DAES bugün Suriye'de etkisizleştirilmiştir ancak PKK'ya verilen destek geri çekilmemiştir. Neticede ise DAES tehdidi gibi bölge güvenliğine yönelik PKK/PYD tehdidi ortaya çıkmış ve olası bir Kürt devleti planları masaya konmuştur. Bu çerçevede Irak'tan sonra Suriye'de de Kürtler için yeni bir özerklik ihtimali gün yüzüne çıkmıştır.

PKK'nın bahsi geçen değişimi ve dönüşümü bölgesel güvenlik açısından ciddi bir tehdit oluşturduğu için bu çalışmanın amacı da PKK'nın değişimi ve dönüşümünün bölgesel güvenliğe yönelik etkilerini Suriye nezdinde incelemek olarak belirlenmiştir. Zira örgütün bu gelişiminin yarattığı en büyük tehdit, kısa-orta vadede Suriye ulus-devlet yapısının ve toprak bütünlüğünün bozulması olarak görülmektedir. Bu minvalde çalışmanın 1. bölümünde, örgütün değişimi ve dönüşümü konjonktürel değişimlere uygun bir şekilde dönemlere ayrılarak aktarılacak; 2. bölümünde PKK'nın bu denli büyümesi ve gelişmesinin altında yatan temel faktörlere odaklanılacak ve 3. bölümde PKK'nın Suriye yapılanmasından bahsedilip Suriye'nin güvenliğine yönelik olası etkileri tartışılacaktır. Bu plan doğrultusunda literatüre mütevazı bir katkı yapmak temenni edilmektedir.

1. PKK Terör Örgütü

1.1. Kürt Hareketi ve PKK'nın Kurulması

PKK'nın kuruluşu, Kürtçü hareket için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Ancak Kürtçülüğün tarihsel kökenleri PKK'nın kuruluşundan önceye, Osmanlı dönemindeki etnik temelli çıkarılmış isyanlara kadar dayanılabilmektedir. Örneğin; 1880'de Kürtçü Şeyh Ubeydullah Nehri, İran ve Azerbaycan'da bir Kürt Devleti kurma teşebbüsünde bulunmuştur.¹ Ubeydullah'ın oğlu Seyit Abdülkadir, 1908'de Diyarbakır'da "Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni" ve İstanbul'da kendisinin ömür boyu başkanlığını yürütecek olduğu "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'ni" kurmuştur.² Abdülkadir, 1918 yılında da Kürt Teali Cemiyeti'ni kurmuştur.³ Bahsi geçen dönemde daha birçok cemiyet açılmış ve faaliyetler yürütülmüş; 1. Dünya Savaşı'ndan sonra da Kürdistan projesi ve Kürtlerin bir ulus devlet kurma ideali, "Sevr Antlaşması" ile ilk defa uluslararası arenaya taşınmıştır.⁴ Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde 1925'te çıkarılan Şeyh Sait isyanı da Kürtçü

¹ Bilal Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalında Devlet'in ve PKK'nın Stratejik Dönüşümü*, Orion Kitabevi, Ankara 2016, s. 22.

² Uğur Mumcu, *Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925*, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s. 41.

³ Erhan Ergül, "Kürdistan İşçi Partisi (PKK) Terör Örgütü: Etnik Terörün Fikri Yapısı, Anatomisi ve Şiddetin Stratejileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 24.

⁴ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s. 25.

faaliyetler nezdinde önem taşımakta ve bir Kürtçü-İslamcı ayaklanma olarak nitelendirilmektedir. Yine Ağrı İsyancıları ve Tunceli İsyanı, bu dönem çıkartılmış ayrılıkçı ayaklanmalara örnek verilebilir.⁵

Soğuk Savaş döneminde, tüm dünya gibi Türkiye’de de Marksist-Leninist ideolojiden etkilenen örgütlenmeler oluşmaya başlamış ve Kürtçüler de Marksist ideoloji çerçevesinde siyasal faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Esasen 1960’lardan itibaren Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Fikir Kulüpleri Federasyonu/Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu’nda (FKF/Dev-Genç) somutlanan Türkiye solu ve Osmanlı Devleti’nin çözülmesinden itibaren Irak’ın kuzeyinde bir realite olarak ortaya çıkan Barzani hareketi, Türkiye’de yürütülen Kürt hareketinin beslediği iki kaynak olmuştur.⁶ Bu bağlamda 1958 yılında Kürt İstiklal Partisi, 1959’da Türkiye Kürt Talebe Cemiyeti, 1965’te Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi ve 1969’da Devrimci Doğu Kültür Derneği ile Devrimci Kültür Ocakları kurulmuştur.⁷

PKK’nın kuruluş faaliyetleri ise 1973 yılında Abdullah Öcalan’ın beş arkadaşı ile beraber Ankara Çubuk Barajı’ndaki toplantılarına dayanmaktadır. Marksist yapılanmalar nezdinde yürütülen faaliyetlerin yetersiz olduğunu düşünüyor olacak ki Öcalan, ayrı bir Kürdistan grubu olarak hareket etmenin daha doğru olacağı kanısına burada varıldığını ifade etmektedir. Bu çerçevede 1974-76 arası Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD) nezdinde faaliyetler yürütülmüştür.⁸ Öcalan ve arkadaşları, 1977 yılında Ağrı, Kars, Tunceli, Bingöl, Diyarbakır gibi doğu şehirlerinde toplantılar yapılarak hareketi yaymaya çalışmışlar ve Haki Karer’in⁹ ölümü ile birlikte partileşme faaliyetlerine hız vermişlerdir.¹⁰ Yaklaşık 3 yıl boyunca Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde Kürdistan Devrimcileri ve Apocular adı altında kadrolaşma hareketlerini sürdüren Öcalan ve arkadaşları, 28 Kasım 1978’de Diyarbakır’ın Lice İlçesi’nin Fis (Ziyaret) Köyü’nde PKK’nın ilk kuruluş kongresini gerçekleştirmişlerdir. Kongrede Abdullah Öcalan kurucu Genel Sekreter, Cemil Bayık ise Genel Sekreter Yardımcısı olmuştur.¹¹ PKK, örgüt yapısını kongrede oluşturduktan sonra bir eylem planı hazırlamış ve

a) Devletin güvenlik güçleri ile istihbarat kaynaklarına karşı mücadele etmek,

b) Türk milliyetçi örgütleri ve bu örgütlerin liderlerini öldürmek,

⁵ Ergül, Kürdistan İşçi Partisi, s. 25-26.

⁶ Ahmet Hamdi Akkaya, “Kürt Hareketi’nin Örgütlenme Süreci Olarak 1970’ler”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 127, s. 90.

⁷ Mustafa Murat Sümercan, “Uluslararası Terörizm ve PKK Terör Örgütü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 65.

⁸ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, HPG-BİM, Bursa 2004, s. 215.

⁹ Haki Karer, Öcalan ve PKK için ilk yoldaş, ilk şehit niteliğindeki bir kişidir. Detaylı bilgi için bkz: “PKK’nın Kurucu Kadrosu – İlk Militan, İlk Yoldaş, İlk Şehit”, *THKP-C/MLSPB*, 2018, (Çevrimiçi) <https://revo-front.com/amp/2018/11/pkknin-kurucu-kadrosu-ilk-militan-ilk-yoldas-ilk-sehit/>, 8 Mayıs 2022.

¹⁰ Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, s. 215.

¹¹ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s. 42.

c) Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki nüfuzlu ve popüler kişileri baskı altına almak

d) Güneydoğu milletvekilleri, Belediye başkanları ve aşiretlerin önde gelenlerine karşı savaşmak¹²

şeklinde eylem planını belirlemiştir. Bu çerçevede 1979 yılında bölgenin güçlü aşiretlerinden olan Bucak Aşireti'ne mensup Adalet Partisi Şanlıurfa Milletvekili Mehmet Celal Bucak'ın evine baskın yapılmış ve oğlu öldürülmüştür. Bu eylem ile birlikte örgüt, kuruluşunu ilan etmiş ve ismini ülke çapında duyurmuştur.¹³

1.2. PKK'nın İdeolojisi

PKK, kurulduğu Soğuk Savaş döneminin kutuplarından Doğu Blok'u ideolojisine sahip, Marksist-Leninist çizgide Kürtçü bir terör örgütüdür. Bu solcu ideolojik benimseme, Kuruluş Bildirgesi'ndeki "Marksizm Leninizm'in Kürdistan'a Girişi" isimli başlıkta da net bir biçimde görülmektedir. Kürtlerin Marksist-Leninist ideoloji ile tanışması ve bu ideolojiyi benimsemeleri; 1960'lardan sonra Türkiye'de gerçekleştirilen liberalleşme stratejilerinin sözde Kürdistan'da yarattığı yoksullaşma ile bağdaştırılmaktadır.¹⁴ Bu minvalde Öcalan'a göre sözde Kürdistan Devrimi, en ön planda sözde Türk sömürgeciliğini hedef alır ve ondan ayrılarak bağımsız ve demokratik bir Kürdistan kurmayı hayal eder.¹⁵ Öcalan'a göre bu hayalin gerçekleşmesi; bilimsel sosyalizmin rehberliğinde politik bir örgüt kurarak ulusal kurtuluş cephesi ve bu cepheye bağlı savaşan güçlü bir halk ordusunun oluşturulmasıyla mümkün gözükmektedir. Bahsi geçen parti, cephe ve ordu örgütlenmesi; işçi, köylü, esnaf, gençlik ve kadınlardan oluşan örgütlenme olmalıdır.¹⁶ Mamafih örgüt, sözde emperyalist ve sömürgeci Türk devletini hedef alarak Marksist-Leninist ideoloji çerçevesinde bağımsızlaşmayı temel gaye edinmiştir.

Kürtçülük de örgüt ideolojisinde Marksizm ve Leninizm ile harmanlanmıştır. Bu çerçevede PKK, Kürtleri kendi gayeleri ekseninde yönlendirmeye ve Türk devletinden bağımsızlıklarını kazanarak yeni bir devlet kurma fikrine inandırmaya çalışmaktadır. Sürekli bir şekilde Kürtlerin Türklerle ayrı ırklardan olduğunu vurgulamakta ve dolayısıyla farklı bir devlet olma ve sözde Kürdistan'ı kurma fikrini aşlamaktadır.¹⁷ Bahsi geçen Kürtçülük, Öcalan'ın bir Kürt milliyetçisi olmasından kaynaklanmaktadır. Zira örgütün ideolojik yapısında Abdullah Öcalan'ın tartışmasız bir liderliği vardır. Sosyolojik olarak kişi kültürüne dayalı, tek bir kişinin mutlak yönetim sistemi, PKK içinde Öcalan ile özdeşleşmiştir. Bu nedenle örgüt, söylemlerinde Öcalan'ın ideolojik

¹² Aysun Devrim Yemenici, "Terör ve Devletleşme Amacı: PKK Üzerinden Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 46.

¹³ A.e., s. 46-47.

¹⁴ PKK (Kürdistan İşçi Partisi), *Kuruluş Bildirgesi*, Weşanen Serxwebun 1984, s. 32-33.

¹⁵ Abdullah Öcalan, *Kürdistan'ın Devrim Yolu (Manifesto)*, Weşanen Serxwebun, Köln 1993, s.121

¹⁶ A.e., s.122.

¹⁷ Yemenici, "Terör ve Devletleşme Amacı", s. 47-48.

ve ruhsal yapısındaki değişimlerle paralel hareket etmiş; Öcalan'ın fikirleri ve kişiliğine bağlı bir kimlik oluşturmuştur. Bu şekilde Öcalan, oluşturduğu kurgu dünyasında örgüt üyelerini objektiflerden uzaklaştırmış; radikalleşme ve mobilizasyonlarla teröristlerin gerektiğinde kendisinin tek emri ile ölüme gitmelerini sağlamıştır. Bu mevcudiyet; “örgütün sürekliliği ve devrimin sürekliliği eşittir önderliğin yaşamı” şeklinde yorumlanmıştır.¹⁸

Örgütün amaçlarına ulaşmada şiddet en önemli araçtır. Öcalan¹⁹: “*Kürdistan halkı eğer savaşılmaya cesaret etmişse, mutlaka uzun süreli ve çeşitli evrelerden geçecek olan bir halk savaşına hazırlanmalıdır.*” sözleriyle temel stratejilerini açık bir şekilde belirtmiştir. Bu çerçevede PKK, öncelikle kırsal alanlarda saldırılarına başlamış, bu saldırılarını zamanla şehirlere taşımış; silahlı baskın, pusu, suikast, yol kesme, adam kaçırma, mayınlama, el yapımı patlayıcı kullanma, intihar saldırıları gibi değişik yöntemlerle şiddet eylemlerini sergilemiştir. Silahlı eylemlerine ek olarak, Marksist-Leninist söylem ve stratejiler çerçevesinde Kürt halkına yönelik endoktrinasyon yaparak kitlesel mobilizasyon gerçekleştirilmeye çalışmıştır.²⁰

1.3. PKK'nın Değişim ve Dönüşüm Süreci,

1.3.1. PKK'nın 1. Dönemi: Öcalan'ın Fiili Liderliği

PKK'nın 1978-1980 arası dönemi, ağırlıklı olarak şehir merkezlerine yerleştiği ve Marksist-Leninist çizgide şehir savaşı stratejisini benimsediği dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönemde örgüt, sömürgeci iş birliği olarak suçladığı diğer Kürtçü örgütleri ve bölgedeki geleneksel güçleri sindirerek alanında hakim tek güç olarak kalma gayesinde. Bu amaçla Kawa, Rızgari ve Tekoşin gibi Kürtçü örgütler PKK karşısında sindirilmiştir.²¹ Ancak 1979 tarihinde PKK Merkez Yürütme Komitesi Üyesi ve Örgütlenme Genel Sorumlusu Şahin Dönmez ile Elazığ Bölge Komitesi üyelerinin büyük çoğunluğunun yakalanması PKK'da ciddi bir panik yaratmış ve Öcalan, Türkiye'de barınamayacağını anlayınca Haziran 1979'da Suriye'ye kaçmıştır. Kendini güvene aldıktan sonra PKK'nın kuruluşunun etkili şekilde duyurulması için sansasyonel bir eylem yapılması talimatını vermiştir.²² Öcalan'ın talimatı üzerine Apocular olarak isimlendirilen grubun Bucak Aşireti'ne yönelik saldırısı gerçekleşmiş ve grup, PKK olarak Türkiye çapında tanınmıştır. Bu sansasyonel eylem, Türkiye'nin sert müdahalesine yol açmış ve akabinde örgütün lider kadrosu, Suriye'ye kaçarak PKK'nın kuluçka dönemine, Türkiye'nin müdahale alanı dışındaki Beka Vadisi'nde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) desteğiyle başlamıştır.²³

¹⁸ Mehmet Bedri Aluçlu, “PKK'nın Söylem Serüveninde Önderlik”, *Akademik Hassasiyetler*, Cilt 7, Sayı 14, 2020, s. 323-324.

¹⁹ Öcalan, *Kürdistan'ın Devrim Yolu*, s. 124.

²⁰ Metin Çelik, “Kuruluşundan Bugüne PKK/KCK'nın Uluslararası Konjonktürel Değişimlere Uyum Sağlama ve Uluslararasılaşma Çabası”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 2019, s. 116.

²¹ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s. 60-61.

²² A.e., s. 61.

²³ Çelik, “Kuruluşundan Bugüne PKK” s. 116-117.

PKK, kuruluşunu ilan ettikten sonra devrimci sol örgütler içinde faaliyet gösteren Kürtçüler, geniş kitleler halinde PKK'ya katılmaya başlamış ve örgütü büyümüştür. 1980 darbesini yapanların meşhur Diyarbakır Cezaevi işkenceleri veya “terörizmle mücadele” anlayışından ziyade benimsenen “teröristle mücadele” prensibi kitleleri örgüte iten sebepler arasındadır.²⁴ Askeri vesayet yönetimi, PKK ile sert mücadele ederek örgüte ciddi darbeler vursa da 1981 Temmuz’unda 1. Kongre yapılmış ve kongre sonrası örgütün dış ilişkilerinde artan bir yoğunluk gözlenmiştir. Bu minvalde örgüt, devletler düzeyinde gelişmeye ve tanınmaya başlamıştır.²⁵

Ağustos 1982’de 2. Kongre yapılmış ve Kuzey Irak üzerinden Türkiye’ye girmenin ve sözde demokratik bağımsız Kürdistan’ı kurmak için silahlı mücadeleye başlamanın gerekliliğine karar verilmiştir. Bunun üzerine 1982-1983 yıllarında Beka Vadisi’nde eğitim alan teröristlerin tamamına yakını Kuzey Irak’ın Türkiye sınırı boyunca kurulan örgüt kamplarına yerleştirilmiştir.²⁶ 1984’te Siirt/Eruh ve Hakkari/Şemdinli ilçelerindeki karakollara ilk silahlı saldırılar gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan 1991 Körfez Savaşı da PKK’nın gelişiminde pozitif bir ivme sağlamıştır. Kriz esnasında PKK ile Irak yönetimi arasında iş birliği yapılmış ve bölgenin güvenliği PKK’ya bırakılmaya çalışılmıştır.²⁷ Ayrıca Saddam rejiminin zayıflatılması, bir güç boşluğu ortaya çıkarttığı için PKK, Irak’ın kuzeyinde alan hakimiyeti sağlamaya başlamış ve nihayetinde faaliyetlerini derinleştirmiştir.

PKK’nın, siyasallaşma süreci de 1990’ların başında gerçekleştirmiş ve Halkın Emek Partisi (HEP), 1991 Genel Seçimlerine Erdal İnönü’nün kurucusu olduğu Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) ile birlikte katılarak 20 HEP’liyi SHP listelerinden Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sokmayı ve mecliste bir grup oluşturmayı başarmıştır.²⁸ PKK, bir yandan siyasallaşırken, diğer yandan ideolojik bir dönüşüm yaşamıştır. 1995 yılında yapılan 5. Kongre’de, Soğuk Savaş’ın bitmiş olduğu konjonktürde Sosyalizm PKK içinde yeniden yorumlanmış ve örgüt yapısı bu biçimde dizayn edilmiştir. Öcalan:²⁹ “1977’nin dünyası başkaydı, şimdiki dünya başkadır. Sovyetler Birliği yıkılmış, Sovyet bloğu dağılmış ve sosyalizm cephesinde ciddi gelişmeler ortaya çıkmıştır. Artık sosyalizmde bir dönemin, Sovyet önderliği döneminin, sosyalizmin ilkel ve vahşi döneminin sonu gelmiş ve sosyalizmde yeni bir döneme, olgunluk dönemine girilmiştir. Partimiz, sosyalizmin bu yeni döneminin önde gelen bir sosyalist hareketi durumundadır ve bu iddiayla devrimci çalışmalarını yürütmektedir.” sözleriyle bu

²⁴ İhsan Bal, “Türkiye’de Terörizmle Mücadele: PKK Örneği”, (ed: İhsan Bal ve Süleyman Özeren), *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*, USAK Yayınları, Ankara, 2014, s. 43.

²⁵ Sümercan, “PKK Terör Örgütü”, s. 69-70.

²⁶ Özgür Algan, “PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2012, s. 78-79.

²⁷ Nihat Ali Özcan, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, ASAM, Ankara 1999, s. 130.

²⁸ “1990’larda Kürt siyasi hareketi”, Aljazeera Turk, 2013, (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/1990larda-kurt-siyasi-hareketi>, 20 Mayıs 2022.

²⁹ Özcan, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi)*, s. 373.

dönüşümü net bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak Öcalan'ın Sosyalizm'de devamlılık vurgularına rağmen 5. Kongre sonucunda alınan kararlar neticesinde sözde PKK bayrağındaki sosyalist bir sembol olan orak-çekiç kaldırılarak, sarı-yeşil-kırmızı renk motifleri kabul edilmiştir.³⁰

1.3.2. Öcalan'ın Yakalanması ve Örgütün Fikirsels/Eylemsel Dönüşümü

PKK'nın aldığı askeri yenilgiler ve Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi, PKK'nın fikirlerinde dönüşüm yaratmış itici güçlerdir. Örneğin TSK'nın 1992'de başlattığı "topyekûn savaş doktrini" ve daha sonra "alan hakimiyeti konsepti" örgütün girişimlerini boşa çıkartmış ve örgüte büyük zayıat vermiştir. Bu bağlamda Öcalan, silah bırakma isteğini 1993 yılından itibaren dillendirmeye başlamıştır.³¹ Yine Amerikan istihbaratı desteği ile Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinden önceki kişisel terminolojisinde bulunan; "devrimci zor", "uzun süreli halk savaşı" ve "şiddet"³² gibi söylemler, Öcalan getirildikten sonra dönüşüm geçirmiş ve daha demokratik bir jargon benimsenmiştir. Bahsi geçen değişimi Öcalan'ın: ³³ "Diliniz ve pratiginiz meşru savunma temelinde ve barış ekseninde olmalıdır" ve³⁴ "Ordunun '95'ten beri hem siyasi duruma, hem de savaş durumuna ve bu arada PKK'ya yaklaşımının '93-'96'ya göre daha çözümlenici olduğu kanısındayım. Hedef olarak, kontrollü Batı tipi bir demokrasiye karşı olduğunu sanmıyorum." sözlerinde de net bir şekilde görebilmekteyiz.

PKK'nın zayıflaması ve Türk güvenlik güçleri tarafından yakalanması üzerine Öcalan, Ağustos 1999'da PKK terör örgütünden Türkiye'den çekilerek silahlı mücadeleyi bırakmalarını açık bir şekilde istemiştir.³⁵ Öcalan'ın verdiği emir, silah bırakma emri değil; geri çekilme emridir. Ancak Öcalan'ın sözleri dolayısıyla hayal kırıklığına uğrayan örgüt içinde, çözümler gerçekleşerek örgütten ayrılmalar olmuştur. Yine de yaklaşık 3000 terörist, Öcalan'a bağlılıklarını sürdürerek Kuzey Irak dağlarındaki kamplarda kalmıştır.³⁶ Öcalan'ın bu fikirleri, örgütün 2000 yılındaki 7. Kongresi'ne de yansımış ve eski PKK programı ve uygulamalarının yerine Demokratik Cumhuriyet projesine uygun legal ağırlıklı yeni bir program oluşturulmaya çalışılmıştır.³⁷

11 Eylül saldırıları sonrasında dünyada teröre karşı hassasiyetinin artması, PKK üzerinde de bir baskı oluşturmuş ve kendisini destekleyen ülkeler ta-

³⁰ Algan, "PKK Terör Örgütünün Kuruluşu", s. 87.

³¹ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s. 72.

³² Öcalan, *Kürdistan'ın Devrim Yolu*, s. 124.

³³ Abdullah Öcalan, *Dönüşüm Süreci Üzerine Perspektifler-Politik Rapor*, Weşanen Serxwebun, 2000, s. 19.

³⁴ A.e., s. 20.

³⁵ Ahza Marcus, *Kan ve İnanç PKK ve Kürt Hareketi*, İstanbul, İletişim, 2009, s. 381.

³⁶ A.e., s. 383.

³⁷ Durmuş Eray Güçlüer, "PKK'nın 1978-2010 Tarihleri Arasında Örgütsel Yapısının Değişimi ve Kurumsal Girişimci Olarak Hedeflerinin Sosyolojik Analizi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.268

rafından da terör örgütü listelerine alınmıştır. Bunun üzerine PKK, 2002’de 8. Kongresini gerçekleştirerek ismini Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK) olarak değiştirmiştir.³⁸ Daha sonra 2003 yılında 9. Kongre yapılarak barışçıl görünümlü yeni stratejisi ile daha fazla toplumsal katmana erişebilmek için öncelikle ismini KADEK’ten Kürdistan Halk Kongresi’ne (Kontra-Gel) dönüştürmüş ve Türkiye, İran, Irak ve Suriye’deki Kürt sorununun ancak demokratik özgür birlik esaslarına dayanarak çözümleneceğini bildirmiştir.³⁹

PKK’da yaşanan bu değişim dönemi, 2003 yılındaki Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Irak’ı işgali ile tersine dönmeye başlamıştır. Saddam rejiminin devrilmesi, Öcalan’ın yakalanmış olmasının verdiği psikolojik yıkıntıdan örgütün kurtulması ve Suriye’de PYD’nin kurulması gibi gelişmeler neticesinde örgüt bölgesel etkinliğini ve terör eylemlerini artırmaya başlamıştır.⁴⁰ Bu dönemde PKK, Kuzey Irak’ta kendisi için yeni bir alanın oluştuğunu görmüş ve Murat Karayılan tarafından “meşru savunma savaşı” olarak isimlendirilen bir yöntem benimsemiştir. Irak’taki gelişmeler, PKK’nın yayın organı Serxwebun’da “Ortadoğu Rönesansı” olarak isimlendirilmiş, Lozan’da kurulan düzenin artık geçerliliğini kaybettiği ve yeni gelişmeler için hem siyasi hem askeri adımlar atılması gerektiği vurgulanmıştır.⁴¹ Bu bağlamda örgüt, Kuzey Irak’taki faaliyetlerini derinleştirirken, sözde barışçıl görünümlü stratejisinden de uzaklaşmaya başlamıştır. 2007’deki 14. Kongresi neticesinde Kürdistan Topluluklar Birliği-Koma Civakên Kurdistanê (KCK) isimli çatı örgütü kurmuş,⁴² bir yandan siyasallaşma sürecine devam ederken; ilan etmiş olduğu ateşkese tek taraflı bir şekilde bozarak, 2007 Dağlıca ve 2008 Aktütün karakol saldırılarını gerçekleştirmiştir.⁴³ Silahlı eylemlerin yeniden başlaması üzerine 2008 tarihinde TSK tarafından başlatılan “Güneş Harekatı” operasyonu, terör sorununa “siyasi çözüm” önerilerini yoğun bir şekilde kamuoyuna taşımış ve malum çevreler tarafından askeri çözümün nihai sonuç üretmeyeceği yüksek sesle dillendirilmeye başlamıştır.⁴⁴

1.3.3. Çözüm Süreci Denemesi ve PKK’nın Suriye’de Gelişmesi

2009 yılında Türkiye’de hükümet, “analar ağlamasın” söylemiyle PKK’yı bitirmek ve demokratik bir çerçevede Kürt sorununu çözmek için “Kürt açılımı” ve “çözüm süreci” olarak adlandırılan bir proje başlatmıştır. Bu süreç, ABD desteğiyle şekillenmiş ve o dönemki ABD Başkanı Obama, PKK’nın silahlı eylemlerini durdurması karşılığında Türkiye’den (Irak Kürt Bölgesel

³⁸ A.e., s. 271.

³⁹ A.e., s. 278.

⁴⁰ Murat Yeşiltaş, Durdu Mehmet Özdemir ve Sibel Kuru, “Türkiye’de Terörizm Olayları Platformu Verilerinin Analizi: PKK Terörünün Etkileri (1984-2022)”, *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 219.

⁴¹ Berkan Özgür, Zana Baykal ve Ali Balcı, “Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği”, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Rapor No: 2014/1. s. 46.

⁴² Çelik, “Kuruluşundan Bugüne PKK” s. 120.

⁴³ Sümercan, “PKK Terör Örgütü”, s. 96-97.

⁴⁴ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s.166.

Yönetimi) IKBY ile iyi ilişkiler geliştirilmesi, ana dilde eğitim hakkı verilmesi ve PKK'ya serbest siyaset yapma izni sağlanmasını istemiştir.⁴⁵ Kürt açılımı olarak isimlendirilen bu dönem, 34 teröristin PKK üniformalarını dahi çıkartma tenezzülü etmeden davul ve zurnalar eşliğinde Habur Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye girmesi ve kısa bir soruşturmayla serbest kalmaları neticesinde kamuoyunda infiale sebep olmuş ve çözüm/çözülme sürecinin birinci dönemi askıya alınmıştır.⁴⁶

2012'nin Aralık ayında ikinci Kürt açılımı süreci başlamış ve bu dönemde Türkiye, PKK'ya karşı yürütülen operasyonları durdurmuş, Kürt halkına yönelik birçok reform gerçekleştirmiş ve İmralı ile yapılan görüşmeler sonucunda 2013 yılında fiilen ateşkesi başlatmıştır. Ancak bu çözüm/çözülme süreci 2015 yılında PKK'nın Ankara Tren Garı saldırısı neticesinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Esasen bu süreçte, 2011'de Suriye'de ortaya çıkan iç savaş neticesinde, PKK'nın Suriye kolu olan PYD, Suriye'deki faaliyetlerini PKK/KCK tarafından gönderilen kadroların desteği ile hızla örgütlenmiştir.⁴⁷ Zira bu çözüm/çözülme sürecinde güvenlik güçleri barış ortamını ve süreci provake etme suçlaması ile karşı karşıya kalmamak adına PKK'lı teröristler ile çatışmaya girmemeye özen göstermiş ve operasyonlar tamamen durdurulmuştur.⁴⁸ Diğer yandan çözüm/çözülme süreci içerisinde Ayn el-Arab'ı (Kobani) savunmaları için IBKY peşmergelerinin, Türkiye nezaretinde Suriye'nin kuzeyine aktarılma hadisesi⁴⁹ PKK'nın Suriye yapılanması olan PYD ve PYD'nin silahlı kanadı Halk Savunma Birlikleri-Yekîneyên Parastina Gel'i (YPG) güçlendirme çalışmalarına örnek olarak sunulabilir.

Türkiye, çözüm/çözülme sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması akabinde yeniden başlattığı askeri operasyonlarla 2015'ten beri PKK'ya ağır darbeler vurmakta ve anavatan haricinde Kuzey Irak ve Kuzey Suriye bölgelerinde de mücadele vermektedir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 2021 yılında yurtiçindeki terörist sayısının 197'ye düştüğünü söylemesi⁵⁰ de bu mücadelenin hassaten Türkiye içinde başarı getirdiğinin göstergesidir. Ancak PKK, Kuzey Irak'taki kampları yanı sıra bugün Suriye'nin kuzeyinde bir "fiili" otonomi haline dönüşmüş ve büyük bir alan hakimiyeti sağlamıştır. Bu bağlamda PKK, Kuzey Irak'tan sonra Kuzey Suriye'de de geleceği lehine fiili bir durum yaratmıştır. DAESH ile mücadele nezdinde meşruiyet sağlayan ve uluslararası konjonktürün de desteğini arkasına alan PKK/PYD'nin, Mayıs 2022'deki Kuzey Irak'taki kampları ve Suriye'nin kuzeyinde sağladığı alan hakimiyeti Şekil 1'deki sarı alanlarda görülmektedir.

⁴⁵ A.e., s. 172.

⁴⁶ A.e., s. 183.

⁴⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı, *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG*, Ankara, 2017, s. 13.

⁴⁸ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s. 215-216.

⁴⁹ A.e., s. 194.

⁵⁰ "Yurt İçindeki Terörist Sayısı 197'ye Düştü." T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021, (Çevrimiçi), <https://www.icisleri.gov.tr/yurt-icin-deki-terorist-sayisi-197ye-dustu>, 21 Mayıs 2022

Şekil – 1: PKK'nın Irak'taki Kampları ve Suriye'de Sağladığı Alan Hakimiyeti

(ConflictTR.com, https://umap.openstreetmap.fr/tr/map/conflictr-com_510972#6/34.678/44.077,25.05.2022)

PKK, haritadaki alan hakimiyetini; DAES ile mücadele nezdinde ABD ve diğer büyük güçlerden aldığı destek, Suriye rejiminin toprak bütünlüğünü koruyamayacak durumda olması, bölgesel istikrarsızlık ve ilginç ki rejimin çekildiği bölgelerde PKK'ya alan ve askeri teçhizat bırakması neticesinde elde etmiştir. Ancak PKK'nın bu düzeyde gelişip büyümesi, aynı zamanda tarihsel bir sürecin ürünüdür. Bu sebeple Apocular isimli küçük bir çete grubundan 2018 yılındaki verilere göre sadece Suriye'de 70.000 kişilik bir terörist grubuna ulaşma⁵¹ ve Suriye'de muhatap alınan devlet dışı aktör kimliğine bürünme seviyesindeki büyümenin altında yatan temel faktörlere 2. Bölümde odaklanılacaktır.

2.PKK'yı Geliştiren ve Büyüten Temel Dinamikler

2.1. Sosyal ve Ekonomik Sebepler

Terörün birçok nedeni olduğu gibi sosyal ve ekonomik faktörler de bu sebepler arasında araştırmacılarca belirtilmektedir. Bu çerçevede sosyal sebepler nezdinde; toplumda feodal kalıntıların bulunması, din mezhep ve tarikat ayrılıklarının olması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, kan davası geleneği, etnik

⁵¹ "YPG'li teröristlerin başını çektiği DGS'de militan sayısı 70 bini buldu", Yeniçağ, 2018, (Çevrimiçi), <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-216624h.htm>, 25 Mayıs 2022

ayrılıkların bulunması, azınlık unsurlarının varlığı, kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlı düzeyde olması, toplumun ideolojik kamplara ayrılması, toplumun bölünmezlik bilincini yitirmesi, güvenlik güçlerinin toplumdaki itibarını kaybetmesi vb. sebepler terörün sosyal nedenleri arasında sayılmaktadır.⁵² Diğer yandan bir toplumda, gelir dağılımının adaletsiz olması ve gelir adaletsizliğinin toplum içinde sınıflaşmaya yol açması, gizli ve açık işsizlik oranının giderek yükselmesi, ekonomik yönden dışa bağımlılık, ekonomik kurumların yetersizliği, toplu grevlerin ve lokavt uygulamaların baş göstermesi, işçi sendikalarının ideolojik açıdan kutuplaşması, kronik enflasyonun ortaya çıkması vb. sebepler de teröre neden olan ekonomik faktörler arasında yer almaktadır.⁵³

PKK'nın asıl tutunduğu ve destek aldığı bölge olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini göz önünde bulundurduğumuzda eğitim seviyesinin diğer bölgelerle kıyasla düşük olduğu görülmektedir. İnsanların geçimlerini ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıkla sağladığı bölgede, doğurganlık hızı da diğer bölgelere kıyasla oldukça yüksektir. Şekil-2'de 2020 yılına ait il bazında doğurganlık durumları görülmektedir.

Şekil-2: İllere Göre Toplam Doğurganlık Hızı, 2020

(Türkiye İstatistik Kurumu, 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2020-37229>, 22.05.2022)

Bu sonuç, yetersiz ekonomik ve sosyal imkanlar içerisinde faydadan çok zarar getirmiş ve özellikle gençlere yeterli eğitim verilememesine, gelir dağılımındaki adaletsizliğe, sosyal imkanlardan yeterince istifade edilememesine, bölgesel açıdan makasın iyice açılmasına ve sınıfsal farklılaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁵⁴ Var olan sosyal ve ekonomik sıkıntılar, terörle mücadele ekseninde köy ve mezraların boşaltılması veya tampon bölge olarak kullanılması nedeniyle de derinleşebilmektedir. Zira mücadele esnasında zorunlu olarak kullanılan bu yöntemler, halihazırdaki tarım ve hayvancılığa

⁵² Türkiye Barolar Birliği, *Türkiye ve Terörizm Rapor*, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006, s.142.

⁵³ A.e., s. 143.

⁵⁴ Ahmet Küçükşahin, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu PKK Terörüne Hazırlayan Nedenler", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2005, s.85

ciddi derecede engel olmakta, hayvansal ve bitkisel üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer yandan PKK terör örgütü de vatandaşların var olan geçim kaynaklarını ortadan kaldırarak halkı örgüte mecbur etme stratejisi izlemektedir.⁵⁵

Bölgesel düzeydeki ekonomik farklılık, PKK'nın propagandalarında kendine hassaten yer bulmaktadır. Örneğin Öcalan, "Kürdistan'ın Devrim Yolu" isimli manifestosunda sözde Kürdistan'ın talan edildiğini, sömürgeleştirildiğini, kapitalist düzen dolayısıyla geri bırakıldığını vurgulamakta ve bunu ağırlıklı olarak Türkiye'nin serbest piyasa ekonomi modeli ile bağdaştırmaktadır.⁵⁶ PKK, ekonomik adaletsizliği propaganda aracı olarak kullanırken; bu sorunları bölgeye yatırım yapılmasını engelleme, bölgeden iş adamlarını kaçırma, bölge halkının ekonomik gelir kaynaklarını yok ederek hedef kitleyi kendine mahkum etme bağlamında derinleştirmeye çalışmaktadır. Zira ekonomik anlamda geri kalmış bir toplum; psikoloji ve moral yönünden olumsuz etkilenecek ve provake olmaya elverişli hale gelecektir. Amerikalı toplum yazarı Eric Hoffer, ekonomik güvensizlik ve psikolojik sıkıntı içine düşen insanların, sosyalistler ve milliyetçilerin demagojik propagandalarına kolayca inanır hale gelebileceğini söylemektedir.⁵⁷ Bu bağlamda PKK terör örgütünün beslenmesindeki en önemli etkenlerden biri, sosyal ve ekonomik sıkıntılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Toplumsal Kimlik Desteği ve Etnik Duygular

Etnik/ayrılıkçı terör örgütleri, etnisite olarak farklı olduklarını düşündükleri ülkeden ayrılmak ve kendi bağımsızlıklarını sağlamak amacıyla hareket ederler. Bu terör örgütlerini diğerlerinden ayıran temel unsur, faaliyetlerini "ulusal kurtuluş" adına gerçekleştirmeleridir. PKK örneğinde gördüğümüz gibi kurmayı vaat ettiği sosyalist rejim; ülkenin bir bütün şekilde rejim değişikliğine gitmesi değil, Türkiye'den terör yoluyla ayrılıp kuracakları sözde yeni ulus-devlette Sosyalizmi uygulamaya koymaktır.⁵⁸

Kürtlerin kökeninin hangi ulusa ve nereye dayandığı konusunda birçok tartışma olmakla birlikte PKK, Kürtlerle Türklerin ayrı ırklardan geldiğini ve Kürtlerin kendi ulus-devletini kurması gerektiğini düşünmektedir. PKK terörünün yoğun olduğu bölgedeki ekonomik ve tarihsel geri kalmışlık bu bağlamda yorumlanarak Kürtlerin Kürt oldukları için kasıtlı şekilde geri bıraktığı propagandası yapılmaktadır. Bu konu, yöre halkı nezdinde işlenerek terörün dayandırıldığı bir unsur olmuş ve Kürt milliyetçiliği körüklenmeye çalışılmıştır.⁵⁹ Nihayetinde bu çaba olumlu karşılık görmüş olacak ki bazı ör-

⁵⁵ Türker Şimşek ve Yavuz Özkaya, "Türkiye'de Terörizm ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki" *Gaziantep University Journal of Social Science*, Cilt 17, Sayı 1, 2017, s. 272.

⁵⁶ Öcalan, *Kürdistan'ın Devrim Yolu*, s. 89-94.

⁵⁷ Eric Hoffer, *Kesin İnançlılar Kitle Hareketlerinin Anatomisi*, Tur Yayınları, İstanbul 1980, s. 37.

⁵⁸ Hüseyin Alptekin, *Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri IRA, ETA, Tamil Kaplanları ve PKK, SETA*, İstanbul 2020, s. 29.

⁵⁹ Küçükşahin, "Doğu ve Güney Doğu PKK", s. 76-77.

güt mensupları ifadelerinde açık bir şekilde örgüte bilerek ve isteyerek katıldıklarını beyan etmişlerdir. Örneğin güvenlik güçleri tarafından yakalanan bir örgüt mensubu:⁶⁰ “Ben örgüte bilerek, isteyerek milliyetçi duygularla katıldım. Örgütten de kendi rızam ile kaçarak teslim olmadım. Mevcut etkin pişmanlık yasasından yararlanmak istemiyorum. Çünkü pişman değilim. Affedilmek gibi bir talebim de yoktur. Cezam neyse çekmek istiyorum.” şeklindeki ifadesiyle teröristlerin etnik duygularla harmanlanıp örgüte destek vermelerinin önemli bir göstergesidir.

2.3. Propaganda Etkisi

Geçmiş insanlığın bilinen tarihine kadar uzanan propaganda, insanları belli bir gayede toplamak ve onların rızasını almak için önemli bir iletişim aracı olarak görülmektedir. Bu minvalde propaganda; algıları düzeltme, tutumları yönlendirme ve hedefe ulaşmak için düzenli ve bilinçli olarak gerçekleştirilen bir faaliyettir.⁶¹ Carlos Marghella, “Şehir Gerillasının El Kitabı” isimli mektubunda propagandayı sinir savaşı veya psikolojik savaş olarak isimlendirmiş; kitle haberleşme araçlarının doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmasına dayanan bir savaş tekniği olduğunu aktarmıştır.⁶²

PKK, Kürt milliyetçiliğinin harlanması ve gerekli militan temini için sosyal medya ve diğer propaganda araçlarını da etkili bir biçimde kullanmaktadır. Örgüt,⁶³

a) beslendiği ve sürekliliğini sağladığı taban,

b) şiddet ve korku salmak istediği düşman Türk halkı/Türk devleti

c) haklılığını ispat etmek istediği ve desteğini sağladığı uluslararası toplum nezdinde propaganda faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. PKK, propaganda hususunda oldukça başarılıdır. Zira örgüte katılımlarda propagandanın etkisi çok büyüktür. 2013’te yayımlanan ve örgütün dağ kadrosuna katılımı etkileyen faktörleri inceleyen bir yüksek lisans tezinde, örgüte katılımlarda örgüt propagandasının etkisi %19,5 olarak belirlenmiştir.⁶⁴ Örgüt, kendisine yakın siyasi partilerin teşkilatları, kendi bünyesindeki gençlik kolları, örgüte yakın ve örgüt eliyle yürütülen televizyon, radyo, dergi, gazete, internet sitesi ve sosyal medya gibi araçlardan yararlanarak propaganda faaliyetlerini yürütmekte⁶⁵ ve bulunduğu ortam ve duruma göre ajitasyon veya kahramanlık

⁶⁰ Ahmet Haşim Alagüney, “PKK Terör Örgütünün Dağ Kadrosuna Katılımı Etkileyen Faktörler”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2013, s. 83.

⁶¹ Melis Karakuş, “Gelenekselden Dijitale Propaganda ve Araçlarının Dönüşümü” *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2021, s.468-469

⁶² Carlos Marghella, *Şehir Gerillasının El Kitabı*, Eriş Yayınları, 2003, s. 97-98.

⁶³ Mehmet Ekizer, “Terör Örgütlerinin Propaganda ve Yandaş Kazanma Faaliyetlerinde Sosyal Medyanın Rolü: PKK Terör Örgütünün İncelenmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2014, s. 85.

⁶⁴ Alagüney, “Dağ Kadrosuna Katılımı Etkileyen Faktörler”, s. 75.

⁶⁵ A.e., s. 86.

içeren aktarmalar aracılığıyla Kürtleri radikalleştirmeye ve örgüt için gerekli insan kaynağını temin etmeye çalışmaktadır.⁶⁶

Örgütün propaganda çalışmalarında kadının yeri ayrı ve önemlidir. Öcalan, “Kürdistan’da Kadın ve Aile” isimli kitabında sözde Kürdistan sömürgeciliği ile kadının geri kalmışlığı arasında özel bir bağ kurmuş ve tarihsel açıdan görülen haksızlıkların benzerlikler barındırdığını belirtmiştir.⁶⁷ Diğer bir deyişle Öcalan, kadının geri bırakılmışlığı ile sözde Kürdistan’ın sömürülmesi arasında kader birliği oluşturup, kadınları politize etmeyi amaçlamıştır. Öyle ki Öcalan, özgür kadın hareketinde PKK’nın en sağlam güvence ve teminat olduğunu söylemiştir.⁶⁸ Bu bağlamda 1980’li yıllardan itibaren feminist tonlara sahip Kürt kadın dergileri çıkmış olup, ilerleyen dönemlerde feminizm PKK’nın tekeline alınmıştır. Temel maksat, kadının hem örgüte hem de örgüt lehine siyasal yaşama katılımını sağlamaktır. Bu bağlamda Kürt kadınlarının feminizm kanalından PKK güdümlü etnik siyasete dahil edilmesi amaçlanmaktadır.⁶⁹

Diğer yandan propaganda çalışmaları hassaten gençler nezdinde karşılık bulmakta ve örgüt elemanlarının büyük çoğunluğu 14-21 yaş arası kişilerden oluşmaktadır. Dağ kadrosuna katılanların %42’si 18 ve daha küçük yaşta olmakla birlikte örgüte katılım yaşı 17,7 olarak belirlenmiştir.⁷⁰ Öcalan’ın:⁷¹

“Kürdistan’da her ailede başıboş dolaşan çocuklar var. Kızlı-erkekli her aileden iki üç tanesini alırsanız yüz binlerce insan eder. O kadar da zor değil, zaten aile reisleri bunları beslemekten acizdir. Çoğu oğlunu ve kızını gönüllü verir, öyle dövünüp sızlanmazlar. Sonra o gençler de sevinerek yanımıza gelirler. Evlerinde çoğu huzursuz, aile içinde eğreti duruyorlar. Gençlik bunalımlarını en yoğun biçimde yaşıyorlar. Kolundan tutunuz mu kolayca cepheye getirirsiniz. Biraz da ilk geldiklerinde ortamı güzelleştirdiniz mi evlerinden ayrıldıklarına sevineceklerdir.”

sözü içinde hem sosyo-ekonomik sorunları hem de etnik milliyetçi duyguları barındıran ve propagandanın en çok gençlerde etkili olmasını gerekçelendiren önemli bir ifadedir.

2.4. Bölgesel ve Uluslararası Destek

Uluslararası ilişkiler dünyasında devletler, kullanışlı aktörler olmaları gerekçesiyle terör örgütleri ile ilişki kurabilir ve rekabet halinde oldukları devletleri zayıflatmak veya güçlenmelerini engellemek için terörü bir dış politika aracı olarak kullanabilirler. PKK da Türkiye’nin bölgesel ve küresel rakipleri açısından kullanışlı ve amaçlara uygun bir terör örgütüdür. Türkiye’ye karşı

⁶⁶ Küçükşahin, “Doğu ve Güney Doğu PKK”, s. 89.

⁶⁷ Abdullah Öcalan, *Kürdistan’da Kadın ve Aile*, Weşanen Serxwebun, y.y., s. 10.

⁶⁸ A.e., s. 61.

⁶⁹ Serkan Kekevi, “PKK ve Kadından Terör(ist/izm) Devşirmek” (ed: Esmâ Özdaş), *Türkiye’de Kadın: Siyasi Sosyal ve Kültürel Alanda Değişim*, 2022, TASAV, Ankara, s. 140.

⁷⁰ Serkan Kekevi ve Gökmen Kılıçoğlu, “Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK’nın Çocuk Askerleri/Militanları”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 2016, s. 496.

⁷¹ Küçükşahin, “Doğu ve Güney Doğu PKK”, s. 70.

vekaleten savaşı bu örgüt, kurulduğu günden bu yana; İran, Suriye, başta Yunanistan ve Almanya olmak üzere diğer Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, Rusya Federasyonu ve ABD gibi birçok devlet tarafından dolaylı veya doğrudan destek görmüştür.⁷² Destek veren ülkelerin birçoğu PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmesine rağmen hem PKK nezdinde hem de PKK'nın Suriye kolu olan PYD ve PYD'nin silahlı kanadı YPG nezdinde bu destekleri sürdürmektedir. Örneğin ABD, Suriye'de başlayan iç savaş sonucu küresel tehdit olarak ele aldığı uluslararası terörizm/dini söylemlili oluşumlara karşı mücadele etmek ve rakip devletleri dengelemek için PYD/YPG terör örgütüyle askeri ilişki içerisinde girmiştir.⁷³ ABD gibi Rusya da DAES'e karşı mücadele etme bahanesiyle Suriye'de PYD/YPG ile iş birliği yapmış; askeri teçhizat, operasyon, eğitim ve mali gibi birçok alanda destek sağlamıştır.⁷⁴

Makalenin konusu PKK'nın aldığı uluslararası destek olmadığı için ülkeler nezdinde hangi ülke nasıl ve ne düzeyde yardım sağlıyor incelenmeyecektir. Ancak PKK'nın büyüyen gelişmesinin en önemli sebeplerinden biri aldığı bölgesel/uluslararası destek olduğu için bu konuya dikkat çekilmek istenmiştir. PKK, büyüdükçe Türkiye'nin de içinde bulunduğu Ortadoğu'nun bölgesel güvenliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Zira Suriye'nin kuzeyinde büyük bir alan hakimiyeti sağlamıştır. Bu bağlamda örgütün bölgesel güvenliğe yönelik etkileri Suriye nezdinde bir sonraki bölümde incelenecektir.

3. PKK'nın Bölgesel Güvenliğe Yönelik Etkileri: Suriye Örneği

3.1. PKK'nın Suriye Kolu PYD/YPG'nin Bölgedeki Yapılanması

PKK terör örgütünün Suriye'deki yapılanması, PKK'nın kuruluşunu ilan etmesinden kısa bir süre sonra Suriye'ye geçip faaliyetlerini buradan yürütmeye başlamasına kadar uzanmaktadır. Zira örgüt, 1979 yılından 1998'e kadar Suriye'yi bir üs olarak kullanmış ve özellikle Suriye'nin kuzeyinde ciddi bir taban oluşturmuştur.⁷⁵ 11 Eylül sonrası değişen konjonktürün de etkisiyle PKK, 8. Kongresi'nde ismini KADEK olarak değiştirmiş ve aynı kongrede Irak, İran ve Suriye'de yeni örgütlenmelere gidilmesi yönünde karar almıştır. Bu minvalde 17 Ekim 2003'te PKK'nın Suriye kolu Demokratik Birlik Partisi-Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) kurulmuştur.⁷⁶ Literatürde ve dünya siyasetinde, PKK ile PYD birbirinden bağımsız iki aktör olarak değerlendirilebilmekte ve bu bağlamda PYD'nin Suriye'de vekil aktör olarak kullanılması meşrulaştı-

⁷² Orhan Saraç, "PKK Terör Örgütü: Kuruluşundan 2000'li Yıllara Temel Unsurlarında Yaşanan Değişim", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 100.

⁷³ Mehmet Seyfettin Erol ve Kadir Ertaç Çelik, "ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği", *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2018, s. 31.

⁷⁴ Salih Yılmaz, "Rusya'nın Ortadoğu'da Kürt Kozu ve PYD Politikası", *Yeni Türkiye*, 2016, s. 780-781.

⁷⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı, PYD/YPG, s. 10.

⁷⁶ A.e., s. 11.

rılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı her ne kadar PYD'nin, PKK'nın Suriye kolu olduğu ve bunların, birbirine bağlı iki terör örgütü olduğunu ispat etmek olmasa da bu iki aktör arasında bir organik bağ bulunduğu açıktır. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 2017'de hazırlamış olduğu çalışmasında; KCK sözleşmesini, PKK ve PYD terör örgütlerinin tüzüklerindeki benzerlikleri, sözde üst düzey örgüt üyelerinin açıklamalarını ve yakalanan örgüt mensuplarının ifadelerini ortaya koymuş ve yapmış olduğu alıntılarla bahsi geçen organik bağı net bir şekilde ortaya koymuştur.⁷⁷

PYD, 2003'te kurulduktan sonra Suriye'deki faaliyetlerini günbegün artırmıştır. PYD'nin örgütlenmesi, ilk kurulduğu vakit Esad rejimince hoş karşılanmamış ve bu yapıya yönelik tutuklamalar gerçekleştirilmiştir. Öyle ki Salih Müslim dahil birçok yönetici Kandil'e kaçmak zorunda kalmıştır.⁷⁸ Ancak 2011'de Arap Baharı, Suriye'ye sıçradığında ortaya çıkan karışıklık Suriyeli Kürtler açısından büyük bir ilgi görmüş ve var olan otorite boşluğu PYD lehine değerlendirilmiştir.

PYD, PKK'nın silahlı ve teorik alt yapısından da yararlanarak; Afrin, Ayn el-Arab ve Haseke'de örgütsel yapısını güçlendirmeye başlamış ve silahlı militan sayısını artırarak işgal ettiği bölgelere yerleşmiştir.⁷⁹ Bu dönemde PYD'nin örgütlenmesinde Türkiye'de icra edilen çözüm/çözülme süreci de etkili olmuş; zira güvenlik güçleri, barış ortamını ve süreci bozma suçlamasıyla karşı karşıya kalmamak için operasyonları durdurmuştur.⁸⁰ PKK da bu dönemde hem gücünü artırmış hem de Suriye kolu olan PYD'nin örgütlenmesine yardımcı olmuştur.

PYD'yi büyüten en önemli itici güçlerden biri, DAES'e karşı mücadele meselesidir. ABD dahil birçok devlet, DAES ile savaşmak amacıyla, vekil aktör olarak benimsedikleri PYD'ye desteklerini göstermişlerdir. Bu bağlamda hasaten ABD bunu uluslararası platformlarda da dile getirmiştir.⁸¹ Rusya da DAES'e karşı mücadele sebebiyle PYD'ye destek vermiş ve PYD ile Suriye'de iş birliği yapmıştır. Öyle ki Esad'ın PYD'ye karşı mücadele vermemesinde Rusya'nın etkisi olduğu söylenmektedir.⁸² Türkiye Cumhuriyeti ise PYD'yi en başından bu yana kendi güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görmüş ve PYD/YPG'yi bir terör örgütü olarak nitelendirmiştir. Ancak 2013-2015 arasında PYD ile ilişki kurmuş; örgütün lideri Salih Müslim, Ayn el-Arab olayları sırasında sık sık Türkiye'ye gelerek yardım istemiştir.⁸³

⁷⁷ A.e., s. 28-30.

⁷⁸ Can Acun ve Bünyamin Keskin, *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG, SETA*, İstanbul 2016, s. 10.

⁷⁹ Murat Köylü, "Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekatı", *ASSAM - UHAD*, Cilt 5, Sayı 11, 2018, s. 76.

⁸⁰ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s. 215-216.

⁸¹ Hakan Kılıç, "ABD'nin Kuzey Suriye Politikası", *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2020, s. 8.

⁸² Yılmaz, "Rusya'nın PYD Politikası", s. 780.

⁸³ İbrahim Ural, *PKK'nın Şehir Savaşı ve PYD/YPG Tarihi*, İleri Yayınları, İstanbul, 2018, s. 87.

Ayrıca Türkiye, Ayn el-Arab'ın DAEŞ'e karşı savunulması sırasında IKBY peşmergelerinin 2014'te Türkiye üzerinden Suriye'nin kuzeyine geçmelerine ve PYD'nin yanında savaşmalarına müsaade etmiştir.⁸⁴

Karaca, IKBY'nin iddia sahibi olduğu Musul topraklarının DAEŞ tarafından işgali sırasında cepheden kaçan peşmergenin, Ayn el-Arab'ı savunmak için Suriye'ye geçmesine şüpheyle yaklaşmış ve bu geçiş hadisesini ABD-Türkiye-Barzani arasındaki yapılan antlaşma gereği Kandil'in PKK'dan arındırılması ve Kandildeki PKK'lı teröristlerin peşmerge üniformasıyla Suriye'nin kuzeyine aktarılması olarak yorumlamıştır.⁸⁵

Esad'ın PYD'yi bir aktör olarak kabul edip ona karşı mücadele vermeyişi de PYD/YPG'nin gelişmesinde değerlendirilmelidir. Esad, PYD'nin kurulmasını ilk aşamada hoş karşılamasa da daha sonradan tanıyarak örgütü Şam merkezli "Demokratik Değişim İçin Ulusal Komite'ye" davet etmiştir. Arap Baharı'nın başlangıcından sonra da 1500 PYD'liyi hapisten çıkartmıştır.⁸⁶ Diğer yandan Esad, Suriye'nin kuzeyindeki Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerden de çatışmasız çekilmiştir.⁸⁷

Esad'ın çekildiği bölgelerdeki enerji yatakları PYD'nin eline geçmiş ve PYD bundan ciddi bir gelir elde etmiştir. Suriye İnsan Hakları Ağı'nın (SNHR), 19 Eylül 2019'da yayımladığı raporda Suriye'nin petrol ve doğalgaz üretiminin %80'ini YPG'ye bağlı olan Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) kontrol ettiği söylenmiştir.⁸⁸ İşyar, Esad'ın devrilmeyişinin PYD'yi büyüten ve onu bölgede aktörleştiren itici bir güç olduğunu düşünmektedir.⁸⁹ Bu minvalde PKK/PYD/YPG, aldığı uluslararası ve bölgesel destek ve Esad'ın çekilme politikaları neticesinde, 1.3.3. bölümdeki Şekil-1'de ve 3.2. bölümdeki Şekil-3'te görüleceği üzere bölgede büyük bir alan hakimiyeti sağlamış ve Suriye'nin kuzeyinde bir fiili otonomi haline gelmiştir.

3.2. PYD'nin Suriye Ulus-Devletine ve Toprak Bütünlüğüne Yönelik Olası Etkileri

Suriye'de yaşanan iç savaş neticesinde Suriye toprakları parçalanmış ve Suriye ulus-devleti birden fazla aktörün denetimi altına girmiştir. 23 Mayıs 2022 tarihli Suriye genel durum haritası Şekil-3'te görülmektedir.

⁸⁴ "Peşmerge Türkiye'den Kobani'ye geçti", BBC News, 2014, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141031_kobani_pesmerge, 29 Mayıs 2022.

⁸⁵ Karaca, *Kürtçü Şiddet Sarmalı ve PKK*, s.194-195.

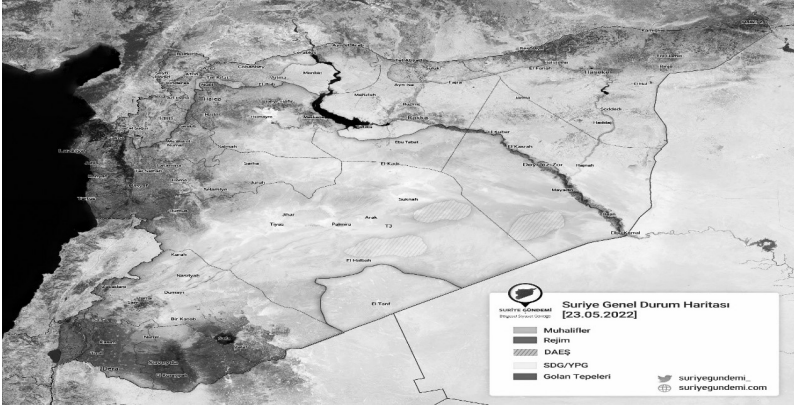
⁸⁶ Ömer Göksel İşyar, "Suriye İç Savaş'ında PYD'nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri", *Bilge Strateji*, Cilt 9, Sayı 16, 2017, s. 41.

⁸⁷ "Suriye'de savaşın 10 yılında 10 kritik dönüm noktası", BBC News, 2021, (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932>, 30 Mayıs 2022.

⁸⁸ "Suriye'nin ne kadar petrolü var? Kim kontrol ediyor?" Euronews, 2019, (Çevrimiçi), <https://tr.euronews.com/2019/11/07/suriye-ne-kadar-petrolu-var-kim-kontrol-ediyor-trump-bagdad-ildi-petrol-sahalari-guvenlik>, 30 Mayıs 2022.

⁸⁹ İşyar, "PYD'nin Aktörleşmesi", s. 40.

Şekil – 3: 23 Mayıs 2022 / Suriye Genel Durum Haritası

(Suriye Gündemi Bölgesel Siyaset Günlüğü, 2022, <https://www.suriyegundemi.com/suriye-genel-durum-haritasi-23-05-2022-1>, 30 Mayıs 2022)

Suriye toprak bütünlüğünün bu parçalanmış durumu; Suriye'nin geleceğine yönelik en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Amerikan İlerleme Merkezi adlı kuruluşun uzmanı Max Hoffman, Suriye'deki bölünmüşlüğün öngörülebilir gelecekte de devam edeceğini ve orta vadede ülkenin Beşar Esad'ın idaresi altında yeniden birleşmeyeceğini düşünmektedir.⁹⁰

DAEŞ'in büyük oranda etkisizleştirilmesine rağmen ABD'nin PYD/YPG'ye yönelik desteği ve silahlı eğitim seferberliği sürmektedir. PYD/YPG, ABD'nin yardımıyla kontrolü altına aldığı her bölgenin alt yapısını ABD öncülüğünde tesis etmekte, askeri üsler ve yerel meclislerini kurma yoluyla varlığını sağlamlaştırmaktadır.⁹¹ ABD'nin YPG ile yoğun ve kapsamlı iş birliği, DAEŞ'in etkisizleştirilmesi dışında Türkiye, İran ve Esad rejimine karşı bir baskı aracı olarak da kullanılmaktadır. ABD, artan savaş maliyetlerini vekil aktörü niteliğindeki PYD/YPG üzerinden azaltmaya çalışmaktadır.⁹² Bu bağlamda Suriye'nin Esad yönetiminde veya rejim değişse de Suriyeliler nezdinde yeniden bir toprak bütünlüğü sağlama ve savaş öncesi duruma gelmesi oldukça zordur. Özellikle Batılı ülkelerin desteğini alan ve birçok ülkenin düzenli ordusundan daha güçlü olan PYD/YPG, işgal ettiği alanlardan kendiliğinden çekilmeyecek ve kurmuş olduğu fiili otonomiden vazgeçmeyecektir. PYD'nin internet sitesinde açıkça demokratik özerklik ve sözde Kürdistan'ın her yerinde kurtuluş mücadelesine destek teşvik edilmekte ve Kürt halkının demokratik konfederalizm yoluyla birleştirilmesi konusundaki düşünceler ilan edilmekte-

⁹⁰ "Suriye'yi Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?" Voice of America, 2021, (Çevrimiçi), <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriyeyi-nasil-bir-gelecek-bekliyor/5925812.html>, 30 Mayıs 2022

⁹¹ İbrahim Kerman ve Ertan Efeğil, "Terör Örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi" *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2017, s. 183.

⁹² Erol ve Çelik, "Vekil Aktör YPG", s. 34.

dir.⁹³ PYD/YPG'nin Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetim talebi, Esad rejimi tarafından kabul edilmese de Esad'ın mevcut durumu değiştirebilme kudreti bulunmamaktadır.⁹⁴ Türkiye PYD'nin Suriye'deki varlığına, hem askeri hem de diplomatik olarak direnmektedir.

PYD, işgal ettiği bölgelerde yalnızca yönetime talip olmamakta; işgal ettiği bölgelerin demografik yapısını da değiştirmeye çalışmaktadır. 2012-2018 arası dönemde işgal ettiği bölgelerde Arap, Süryani, Türkmen ve PYD'yi desteklemeyen Kürtlere yönelik gerçekleştirdiği göç politikasında yaklaşık 2 milyon kişiyi yerinden etmiştir.⁹⁵ Bu arada Suriye Kürtleri de kendi aralarında otonomiden bağımsız devlete ve hatta Irak Kürtleriyle birleşme gibi birden farklı senaryolar üzerinde konuşmaktadırlar. PYD, sağlamış olduğu fiili otonomiye resmiyete kavuşturmaya çalışmakta, diğer yandan Barzani'ye yakın düşünen Suriyeli Kürtler ise Irak tarzı bir federasyon önerisini ön planda tutmaktadırlar.⁹⁶ Türkiye ise sınır güvenliği açısından böyle bir girişime asla müsaade etmeyeceğini Cumhurbaşkanı düzeyinden defalarca açıklamış; Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt devleti kurulmasına izin verilmeyeceğini söylemiştir.⁹⁷

PYD/YPG'nin özerklik talepleri ve bir Kürt devleti kurma gayesine karşılık, Türkiye Cumhuriyeti, tüm hassasiyetiyle mücadele vermekte ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik politikasını sürdürmektedir. Bu mücadelesini hem gerçekleştirdiği askeri operasyonlar hem de diplomatik müzakerelerle göstermektedir. Bu minvalde rejimin en büyük iki destekçisi konumundaki İran ve Rusya ile görüşmeler yapılmış ve Suriye'nin toprak bütünlüğü ve Suriye'nin geleceğine yönelik kararın Suriyelilere ait olduğu meselesinde anlayış birliğine varılmıştır.⁹⁸ Rusya, her ne kadar PYD/YPG'ye destek vermiş ülkeler arasında anılıyorsa da Mayıs 2022'de Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un açıklaması manidar olmuştur. Lavrov, ABD askerlerinin Fırat'ın doğu kısmını işgal ettiğini, orada sözde devlet kurma gayesinde olduğunu ve bölünmeyi desteklediğini söylemiştir. Türkiye'nin mevcut duruma kayıtsız kalamayacağını ve sorunların Suriye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı içinde çözülmesi gerektiğini aktaran Lavrov, Rusya'nın Suriye topraklarının ta-

⁹³ Yakup Şahin and İbrahim Erdem, "PYD-YPG: The PKK in Syria", *Journal of Security Studies*, Vol 19, Issue 1, 2017, p. 30.

⁹⁴ Ömer Özkizilcik, "Suriye'nin Toprak Bütünlüğü Nasıl Sağlanabilir?", 2019, (Çevrimiçi), <https://kriterdergi.com/dis-politika/suriyenin-toprak-butunlugu-nasil-saglanabilir>, 30 Mayıs 2022.

⁹⁵ "Terör örgütü PYD/PKK Suriye'de hak ihlallerini sürdürüyor", Anadolu Ajansı, 2018, (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutu-pyd-pkk-suriyede-hak-ihlallerini-surduruyor/1047286>, 30 Mayıs 2022.

⁹⁶ Abdullah Kıran, "Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri", *Muş Alparslan Türkeş Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2014, s. 108.

⁹⁷ "Erdoğan: Kuzey Suriye'de devlet kurulmasına asla izin vermeyeceğiz", Sputnik, 2016, (Çevrimiçi), <https://tr.sputniknews.com/20161224/erdogan-milli-seferberlik-deik-aciklama-1026477478.html>, 30 Mayıs 2022.

⁹⁸ "Suriye'nin toprak bütünlüğü, çatışmaların önlenmesi ve ülkenin yeniden inşası konusunda anlayış birliği içindeyiz", Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2018, (Çevrimiçi), <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/92176/-suriye-nin-toprak-butunlugu-catismalarin-onlenmesi-ve-ulkenin-yeniden-insasi-konusunda-anlayis-birligi-icindegiz->, 30 Mayıs 2022.

mamını geri alma çabalarına destek olacağını da vurgulamıştır.⁹⁹ Ancak 2 Haziran 2022 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Maria Zaharova, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki PYD/YPG yapılanmasına müdahale etme planlarına karşılık olarak; böyle bir müdahalenin yanlış olacağını, planlanan operasyonun Suriye'nin egemenlik haklarını ihlal edeceğini söylemiştir.¹⁰⁰ Rusya'nın Suriye'nin toprak bütünlüğüne destek ifadelerinin yanı sıra Türkiye'nin PYD/YPG'ye yönelik olası müdahalesine de karşı çıkması önemli bir sorunsaldır. Zira Türkiye, PYD/YPG'ye yönelik askeri operasyon düzenlerken, salt kendi sınır güvenliğini sağlama amacıyla değil; aynı zamanda Suriye'nin toprak bütünlüğünü koruma ve gelecekte kurulması planlanan olası bir Kürt devletinin yapılanmasını dağıtmak için mücadele vermektedir.

Türkiye'nin PYD/YPG terör örgütüne düzenlediği askeri operasyonlar ve Rusya'nın Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik destek açıklamaları, İran'ın PYD/PKK'ya çıkarları doğrultusunda desteği olsa da olası bir sözde bağımsız Kürdistan'ı engelleme girişimleri ve Esad'ın toprak bütünlüğünü sağlama çabaları, uzun vadede Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt devleti kurma çabalarını ne kadar engelleyebilir bu tahmini zor bir sorudur. Zira bahsedildiği gibi PYD işgal ettiği bölgelerin demografisi ile oynamakta ve kendi lehine bölgenin etnik yapısını değiştirmektedir. Uluslararası İzleme Örgütü, 2014'te oluşturduğu bir raporda; PYD kontrolündeki bölgelerde yaşanan insan haklarını ihlallerini, gözaltı uygulamalarındaki suiistimalleri, faili meçhul kaybolmaları ve insanlığa karşı işlenen suçları belgelemiştir.¹⁰¹ Ancak yine de PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde oluşturduğu yönetim sistemi, uluslararası arenada tanınırlığa sahiptir. Örneğin Salih Müslim, PYD'nin eş başkanı olarak birçok ülke tarafından kabul edilirken; 2 YPG'li 2015'teki Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande tarafından Elysee Sarayı'na davet edilmiştir.¹⁰² Diğer yandan ABD nezdindeki Batılı devletler haricinde bölgesel bir güç olan İsrail de bağımsız bir Kürt devleti oluşumuna sıcak bakmaktadır. Zira İsrail, bölgesel izolasyonunu hafifletmek amacıyla bölgedeki Arap olmayan unsurlarla bağlantı kurmakta ve konjonktürü kendi lehine çevirmeye çalışmaktadır.¹⁰³ Bu çerçevede fiili bir otonomi haline dönüşen PYD/YPG'nin uzun vadede Suriye'nin kuzeyinde resmi düzeyde bir otonomi haline gelme ihtimali yüksektir. Bu ihtimal, Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve dolayısıyla Türkiye'ye yönelik en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır.

⁹⁹ Zeynep Hilal Karyağdı Duran, "Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Türkiye'nin Suriye'de olanlara kayıtsız kalamayacağını söyledi", Anadolu Ajansı, 2022, (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-disisleri-bakani-lavrov-turkiyenin-suriyede-olanlara-kayitsiz-kalamayacagini-soyledi/2599519>, 30 Mayıs 2022.

¹⁰⁰ "Rusya: Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bir askeri operasyondan kaçınacağını umuyoruz", Euronews, 2022, (Çevrimiçi), <https://tr.euronews.com/amp/2022/06/02/rusya-turkiye-nin-suriye-ye-yonelik-bir-askeri-operasyondan-kac-nacag-n-umuyoruz>, 03.06.2022

¹⁰¹ "Under Kurdish Rule Abuses in PYD-run Enclaves of Syria", Human Rights Watch, 2014, (Online) <https://www.hrw.org/report/2014/06/19/under-kurdish-rule/abuses-pyd-run-enclaves-syria>, 31 May 2022.

¹⁰² Özlem Kayhan Pusane, "How to Profil PYD/YPG as an Actor in the Syrian Civil War: Policy Implications for the Region and Beyond", *Violent non-state actors the Syrian civil war*, 2018, s.77

¹⁰³ A.e., s. 83.

Olası bir otonomi, bölgesel güvenliği derinden etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Zira sözde Kürdistan olarak isimlendirilen bölge; Öcalan'a göre dört parçalı yapıdan oluşmaktadır.¹⁰⁴ KCK sözleşmesine göre, bahsi geçen Demokratik Konfederalizm, dört parçaya bölünmüş ve dünyanın her tarafına yayılmış Kürtlerin demokratik birliğinin ifadesidir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye, Irak, Suriye ve İran nezdinde örgütlenmeler yürütülerek bölücülük körüklenmektedir.¹⁰⁵ 4 Ekim 1992'de fiili olarak ilan edilen "Kürdistan Federe Kürt Devleti"¹⁰⁶; ABD'nin 2003 Irak işgali sonrasında kabul edilen; 2004 Geçiş Dönemi İdare Yasası ve 2005 Irak Anayasası neticesinde resmiyete kavuşmuştur.¹⁰⁷ Irak'taki özerk yönetim, legal bir yapılanma ve PKK'dan bağımsız bir yönetim olsa da özerk yönetimin kurulmasıyla ortaya çıkan otorite boşluğunda PKK, alan hakimiyeti geniş kamplar elde etmiştir. Ayrıca, bölgesel yönetimin PKK ile mücadele edebilecek gücü de bulunmamaktadır. Kürtlerin Irak'taki özerkliğinden sonra Suriye'de sağlanan fiili otonominin de uzun vadede ilan edilebilecek olası resmiyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Bu netice gerçekleşirse Suriyeli Kürtler, Demokratik Konfederalizm'in 2. sacayağını tamamlamış olacak ve bölgesel açıdan güvensizlik, Domino Teorisi¹⁰⁸ ekseninde derinleşme potansiyelini artıracaktır. Hülasa PKK'nın Türkiye, Suriye, Irak ve İran'ı kapsayan bölgede terör eylemleri gerçekleştirerek bağımsızlaşma ve sözde Kürdistan kurma mefkuresi göz önünde bulundurulmalı ve güvenlik stratejileri bu çerçevede belirlenmelidir.

Sonuç ve Öneriler

PKK terör örgütü, 1973'teki Ankara Çubuk Barajı toplantısı ile kuruluş faaliyetlerine başlamış ve 28 Kasım 1978'de Diyarbakır'ın Lice İlçesi'nin Fis (Ziyaret) Köyü'nde ilk kongresini gerçekleştirerek kuruluşunu tamamlamıştır. Bu dönemde Apocular olarak isimlendirilen küçük bir çete grubu niteliğindeki Öcalan ve arkadaşları; sosyal ve ekonomik sebepler, toplumsal kimlik desteği, propaganda etkisi ve bölgesel/uluslararası destek sebepleri çerçevesinde ciddi anlamda büyümüştür ve dönüşüm geçirmiştir. Neticede bugün PKK, Suriye'nin kuzeyinde sağladığı büyük alan hakimiyetiyle fiili bir otonomi haline gelmiş ve uluslararası konjonktürde muhatap alınan devlet-dışı aktör hüviyetini elde etmiştir.

PKK'nın gösterdiği büyüme performansı, bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemekte ve 1648'den beri dünyada uygulanan ulus-devlet modeline zarar

¹⁰⁴ Öcalan, *Kürdistan'ın Devrim Yolu*, s. 130.

¹⁰⁵ "İddianame", Diyarbakır, Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı Terör Suçları Soruşturma Bürosu, 2019, s. 6-7.

¹⁰⁶ Serkan Kekevi, "Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Iraktaki Gelişmelerin Analizi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 218.

¹⁰⁷ A.e., s. 238.

¹⁰⁸ Bir ülkenin siyasi kurumlarındaki değişiklikler, komşu ülkelere yayılır ve bu ülkelerin siyasi kurumlarını benzer şekilde etkiler. Örneğin; George W. Bush'a göre, "Orta Doğu'nun kalbinde özgür bir Irak'ın kurulması, küresel demokratik devrimde bir dönüm noktası olacaktır. Detaylı bilgi için bkz: Peter T. Leeson and Andrea M. Dean, "The Democratic Domino Theory: An Empirical Investigation", *American Journal of Political Science*, Vol 53, No 3, 2009, s. 533-551.

vermektedir. Zira PKK, bölücülüğü körüklemekte ve Türkiye, Irak, Suriye ve İran topraklarından bölünerek sözde Kürdistan olarak isimlendirdiği bölgede bir Kürt devleti kurma mefkuresi taşımaktadır. Resmi anlamda 2005 anayasası ile tanınan Irak Kürt Federe Devleti'nden sonra 2011 Suriye İç Savaşı akabinde ortaya çıkan Suriye'nin kuzeyindeki fiili otonomi de Domino Teorisi ekseninde aynı yapısal değişimin Suriye'de de gerçekleşme ihtimalini gözler önüne sermektedir. Zira PKK/PYD, fiili olarak sağlanan özerklikten kendi arzu ve isteğiyle vazgeçmeyecek; işgal ettiği topraklardan çekilmeyecektir. Diğer yandan DAESH ile mücadele bahanesiyle PKK/PYD'ye sağlanan uluslararası destek, herkes tarafından bilinmekte ve görülmektedir. Özellikle ABD ve İsrail, Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt devleti kurma fikrine oldukça sıcak bakmakta ve politikalarını bu yönde icra etmektedirler. Bu minvalde hassaten Suriye, Irak, Türkiye ve İran'ın da içinde bulunduğu bölgesel güvenlik tehlikeye düşmüştür.

Bölgesel güvenliğe yönelik olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün yeniden sağlanması için, Türkiye Cumhuriyeti ve Suriye'nin birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Sıfır düzeyinde bulunan diplomatik ilişkiler yeniden kurulmalı, reel-politik doğrultusunda birlikte hareket edilmelidir. Zira Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik en somut faaliyetleri, tüm terör örgütlerine karşı yürüttüğü askeri operasyonlar neticesinde Türkiye gerçekleştirmektedir. Türkiye bu operasyonları, revizyonist bir gaye ile yapmamakta hem sınır güvenliğini sağlama hem de Suriye'nin Suriyelilere ait olduğu düşüncesiyle icra etmektedir. Bu bağlamda Türkiye ve Suriye ikili ilişkilerini tekrar başlatarak Suriye'nin kuzeyinde oluşan fiili otonomiye ortadan kaldırma çabalarını birlikte yürütmeli ve resmi rakamlara göre Türkiye'de bulunan 3,7 milyon Suriyelinin Suriye topraklarına geri dönmeleri hususunda iş birliği yapmalıdırlar. Bu her iki devletin de reel-politikleri doğrultusunda uygun bir adım olacaktır; çünkü bu sayede Türkiye'nin sınır güvenliği sağlanmış olacak, Türkiye'de göçmen meselesi çözümlenmiş olacak, PKK'nın Suriye'nin kuzeyinde yürüttüğü demografik yapıyı değiştirme çabaları engellenecek ve Suriye'nin toprak bütünlüğü konusunda daha güçlü adımlar atılacaktır.

Diğer yandan İran'ın da PKK'ya yönelik desteğini ortadan kaldırması, militanlarının topraklarında barınmasına izin vermemesi ve PKK'yı rakiplerine karşı kullanışlı aktör olarak görmemesi gerekmektedir. Zira bölgesel güvenlik açısından PKK'dan etkilenmesi muhtemel devletlerden biri de İran'dır. Rusya ise Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik destek açıklamaları yaparken, Türkiye'nin PKK/PYD'ye yönelik askeri operasyonlarını Suriye'nin egemenlik ihlali gerekçesiyle kınamaktadır. Ancak Suriye, kendi topraklarını koruyabilecek ve egemenliğini tesis edebilecek güçten oldukça uzaktır. Bu minvalde PKK/PYD'ye yönelik mücadelede, Türkiye'nin operasyonlarının kınanmasından ziyade Türkiye ile birlikte hareket edilmeli ve bölgesel iş birliği sağlanarak Suriye'nin toprak bütünlüğü yeniden tesis edilmelidir.

Kaynakça

- “1990’larda Kürt siyasi hareketi”, Alzazeera Turk, 2013, (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/1990larda-kurt-siyasi-hareketi>, 20 Mayıs 2022
- “Doğum İstatistikleri”, Türkiye İstatistik Kurumu, 2021, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2020-37229>, 22.05.2022
- “Erdoğan: Kuzey Suriye’de devlet kurulmasına asla izin vermeyeceğiz”, Sputnik, 2016, (Çevrimiçi), <https://tr.sputniknews.com/20161224/erdogan-milli-seferberlik-deik-aciklama-1026477478.html>, 30 Mayıs 2022.
- “İddianame”, Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı Terör Suçları Soruşturma Bürosu, Diyarbakır, 2019.
- “Peşmerge Türkiye’den Kobani’ye geçti”, BBC News, 2014, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141031_kobani_pesmerge, 29 Mayıs 2022.
- “PKK’nın Kurucu Kadrosu – İlk Militan, İlk Yoldaş, İlk Şehit”, THKPC/MLLSPB, 2018, (Çevrimiçi), <https://revo-front.com/amp/2018/11/pkknin-kurucu-kadrosu-ilk-militan-ilk-yoldas-ilk-sehit/>, 8 Mayıs 2022
- “Rusya: Türkiye’nin Suriye’ye yönelik bir askeri operasyondan kaçınacağını umuyoruz”, Euronews, 2022, (Çevrimiçi), <https://tr.euronews.com/amp/2022/06/02/rusya-turkiye-nin-suriye-ye-yonelik-bir-askeri-operasyondan-kac-nacag-n-umuyoruz>, 03.06.2022.
- “Suriye Genel Durum Haritası”, Suriye Gündemi Bölgesel Siyaset Günlüğü, 2022, (Çevrimiçi), <https://www.suriyegundemi.com/suriye-genel-durum-haritasi-23-05-2022-1>, 30 Mayıs 2022.
- “Suriye’de savaşın 10 yılında 10 kritik dönüm noktası”, BBC News, 2021, (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932>, 30 Mayıs 2022.
- “Suriye’nin ne kadar petrolü var? Kim kontrol ediyor?”, Euronews, 2019, (Çevrimiçi), <https://tr.euronews.com/2019/11/07/suriye-ne-kadar-petrolu-var-kim-kontrol-ediyor-trump-bagdad-oldu-petrol-sahalari-guvenlik>, 30 Mayıs 2022.
- “Suriye’nin toprak bütünlüğü, çatışmaların önlenmesi ve ülkenin yeniden inşası konusunda anlayış birliği içindeyiz”, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2018, (Çevrimiçi), <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/92176/-suriye-nin-toprak-butunlugu-catismalarin-onlenmesi-ve-ulkenin-yeniden-insasi-konusunda-anlayis-birligi-icindegiz->, 30 Mayıs 2022
- “Suriye’yi Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?”, Voice of America, 2021, (Çevrimiçi), <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriyeyi-nasil-bir-gelecek-bekliyor/5925812.html>, 30 Mayıs 2022.
- “Terör örgütü PYD/PKK Suriye’de hak ihlallerini sürdürüyor”, Anadolu Ajansı, 2018, (Çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutu-pyd-pkk-suriyede-hak-ihlallerini-surduruyor/1047286>, 30 Mayıs 2022.
- “Under Kurdish Rule Abuses in PYD-run Enclaves of Syria”, Human Rights Watch, 2014, (Çevrimiçi), <https://www.hrw.org/report/2014/06/19/under-kurdish-rule/abuses-pyd-run-enclaves-syria>, 31 Mayıs 2022
- “YPG’li teröristlerin başını çektiği DGS’de militan sayısı 70 bini buldu” Yeniçağ, 2018, (Çevrimiçi), <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-216624h.htm>, 25 Mayıs 2022
- “Yurt İçindeki Terörist Sayısı 197’ye Düştü.”, T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021, (Çevrimiçi), <https://www.icisleri.gov.tr/yurt-icindeki-terorist-sayisi-197ye-dustu>, 21 Mayıs 2022
- ACUN, Can, KESKİN, Bünyamin: PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG, SETA, İstanbul, 2016.
- AKKAYA, Ahmet Hamdi: “Kürt Hareketi’nin Örgütlenme Süreci Olarak 1970’ler”, Toplum ve Bilim, Sayı 127, 2013, ss. 88-120.

- ALAGÜNEY, Ahmet Haşim: “PKK Terör Örgütünün Dağ Kadrosuna Katılımı Etkileyen Faktörler”, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- ALGAN, Özgür: “PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci”, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- ALPTEKİN, Hüseyin: *Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri IRA, ETA, Tamil Kaplanları ve PKK, SETA*, İstanbul, 2020.
- ALUÇLU, Mehmet Bedri: “PKK’nın Söylem Serüveninde Önderlik”, *Akademik Hassasiyetler*, Cilt 7, Sayı 14, 2020, ss.321-339.
- BAL, İhsan. “Türkiye’de Terörle Mücadele: PKK Örneği”, (ed: İhsan Bal ve Süleyman Özeren), *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*, USAK Yayınları, Ankara, 2014.
- ConflictTR, [#510972](https://umap.openstreetmap.fr/tr/map/conflicttrcom_510972) # 6/34.678/44.077, 25.05.2022
- ÇELİK, Metin: “Kuruluşundan Bugüne PKK/KCK’nın Uluslararası Konjonktürel Değişimlere Uyum Sağlama ve Uluslararasılaşma Çabası”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt 21, No 2, 2019, ss. 111-133.
- DURAN, Zeynep Hilal Karyağdı: “Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Türkiye’nin Suriye’de olanlara kayıtsız kalamayacağını söyledi”, *Anadolu Ajansı* 2022, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-disisleri-bakani-lavrov-turkiyenin-suriyede-olanlara-kayitsiz-kalamayacagini-soyledi/2599519>, 30 Mayıs 2022.
- EKİZER, Mehmet: “Terör Örgütlerinin Propaganda ve Yandaş Kazanma Faaliyetlerinde Sosyal Medyanın Rolü: PKK Terör Örgütünün İncelenmesi”, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- ERGÜL, Erhan: “Kürdistan İşçi Partisi (PKK) Terör Örgütü: Etnik Terörün Fikri Yapısı, Anatomisi ve Şiddetin Stratejileri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- EROL, Mehmet Seyfettin, ÇELİK, Kadir Ertaç: “ABD’nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği”, *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2018, ss.14-45.
- GÜÇLÜER, Durmuş Eray: “PKK’nın 1978-2010 Tarihleri Arasında Örgütsel Yapısının Değişimi ve Kurumsal Girişimci Olarak Hedeflerinin Sosyolojik Analizi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.
- HOFFER, Eric: *Kesin İnançlılar Kitle Hareketlerinin Anatomisi*, Tur Yayınları, İstanbul, 1980.
- İŞYAR, Ömer Gökse: “Suriye İç Savaşında PYD’nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri”, *Bilge Strateji*, Cilt 9, Sayı 16, 2017, ss.33-67.
- KARACA, Bilal: *Kürtçü Şiddet Sarmalında Devlet’in ve PKK’nın Stratejik Dönüşümü*, Orion Kitabevi, Ankara, 2016.
- KARAKUŞ, Melis: “Gelenekselden Dijitale Propaganda ve Araçlarının Dönüşümü” *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2021, ss. 462-491.
- KEKEVİ, Serkan, KILIÇOĞLU, Gökmen: “Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK’nın Çocuk Askerleri/Militanları”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 2016, ss.483-510.
- KEKEVİ, Serkan: “Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak’taki Gelişmelerin Analizi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.
- KEKEVİ, Serkan: “PKK ve Kadından Terör(ist/izm) Devşirmek” (ed: Esmâ Özdaşlı), *Türkiye’de Kadın: Siyasi Sosyal ve Kültürel Alanda Değişim*, TASAV, Ankara, 2022.
- KERMAN, İbrahim, EFEGİL, Ertan: “Terör Örgütü PKK/PYD’nin Suriye’de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi” *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2017, ss.162-198.

- KILIÇ, Hakan: “ABD’nin Kuzey Suriye Politikası”, *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2020, ss.1-9.
- KIRAN, Abdullah: “Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2014, ss.97-115
- KÖYLÜ, Murat: “Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekatı”, *ASSAM – UHAD*, Cilt 5, Sayı 11, 2018, ss.70-86.
- KÜÇÜKŞAHİN, Ahmet: “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’yu PKK Terörüne Hazırlayan Nedenler”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2005, ss.63-94
- LEESON, T. Peter, DEAN, M. Andrea: “The Democratic Domino Theory: An Empirical Investigation”, *American Journal of Political Science*, Vol 53, No 3, 2009, pp. 533-551
- MARCUS, Alıza: *Kan ve İnanç PKK ve Kürt Hareketi*, İstanbul, İletişim, İstanbul, 2009.
- MARGHELLA, Carlos: *Şehir Gerillasının El Kitabı*, Eriş Yayınları, 2003.
- MUMCU, Uğur: *Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925*, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.
- ÖCALAN, Abdullah: *Bir Halkı Savunmak*, HPG-BİM, Bursa, 2004.
- ÖCALAN, Abdullah: *Dönüşüm Süreci Üzerine Perspektifler-Politik Rapor*, Weşanen Serxwebun, 2000.
- ÖCALAN, Abdullah: *Kürdistan’da Kadın ve Aile*, Weşanen Serxwebun, y.y.
- ÖCALAN, Abdullah: *Kürdistan’ın Devrim Yolu (Manifesto)*, Weşanen Serxwebun, Köln, 1993.
- ÖZCAN, Nihat Ali: *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, ASAM, Ankara, 1999.
- ÖZGÜR, Berkan, BAYKAL, Zana, BALCI, Ali: “Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği”, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Rapor No: 2014/1., 2014.
- ÖZKİZİLCİK, Ömer: “Suriye’nin Toprak Bütünlüğü Nasıl Sağlanabilir?”, 2019, (Çevrimiçi), <https://kriterdergi.com/dis-politika/suriyenin-toprak-butunlugu-nasil-saglanabilir>, 30 Mayıs 2022
- PKK (Kürdistan İşçi Partisi): *Kuruluş Bildirgesi*, Weşanen Sexwebun, 1984.
- PUSANE, Özlem Kayhan: “How to Profil PYD/YPG as an Actor in the Syrian Civil War: Policy Implications for the Region and Beyond”, *Violent Non-State Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases*, 2018, ss. 73-90.
- SÜMERCAN, Mustafa Murat: *Uluslararası Terörizm ve PKK Terör Örgütü*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- ŞAHİN, Yakup, ERDEN, İbrahim: “PYD-YPG: The PKK in Syria”, *Journal of Security Studies*, Vol 19, Issue 1, 2017, pp. 21-45.
- ŞİMŞEK, Türker, ÖZKAYA, Yavuz: “Türkiye’de Terörizm ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki” *Gaziantep University Journal of Social Science*, Cilt 17, Sayı 1, 2017, ss.267-290.
- T.C. İçişleri Bakanlığı: *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG (2017)*., Ankara, 2017.
- Türkiye Barolar Birliği: *Türkiye ve Terörizm Rapor*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006.
- URAL, İbrahim: *PKK’nın Şehir Savaşı ve PYD/YPG Tarihi*, İleri Yayınları, İstanbul, 2018.
- YEMENİCİ, Devrim Aysun: “Terör ve Devletleşme Amacı: PKK Üzerinden Bir İnceleme”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- YEŞİLTAŞ, Murat, ÖZDEMİR, Mehmet Durdu, KORU, Sibel: “Türkiye Terörizm Olayları Platformu Verilerinin Analizi: PKK Terörünün Etkileri (1984-2022)”, *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2022, ss.202-253.
- YILMAZ, Salih: “Rusya’nın Ortadoğu’da Kürt Kozu ve PYD Politikası”, *Yeni Türkiye*, 2016, ss. 773-788.

Extended Abstract

The Effects of the Change and Transformation of the PKK Terrorist Organization on Regional Security: The Case of Syria

The PKK was founded by Abdullah Öcalan and his friends in 1978 as a Kurdish terrorist organization that adopted the Marxist-Leninist ideology of the Eastern Bloc in the bipolar system during the Cold War. Adopting violence as its main tool, the organization aims to establish a so-called independent Kurdistan by leaving Türkiye, Iraq, Iran and Syria in the long run.

Since the day it was founded, the PKK has attracted the attention of states/actors that are rivals of Türkiye and has been used as a useful actor, especially as a foreign policy tool against Türkiye. On the other hand, the PKK acted in accordance with the cyclical changes and succeeded in providing the necessary foreign support especially during the periods when Türkiye was marginalized in the international community. In this context, the PKK has transformed from a small gang group into a non-state actor capable of dominating a large area, with its regional and international support, social and economic reasons, social identity support and effective propaganda techniques.

The PKK, which shifted its structure to Syria and used Syria as a base right after it was founded in Türkiye in 1978, while conducting its so-called freedom struggle against Türkiye, at the same time created the necessary base for the future in northern Syria. In 2003, in parallel with the cyclical changes, the Democratic Union Party-Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD), the Syrian branch of the PKK, was established and activities continued under this name in Syria. The organization, which gradually increased its power by evaluating the authority vacuum in the north of Iraq after the 2003 Iraq War, was able to spend its energy on the organization of the PYD during the “solution process trial” that started in Türkiye, and it expanded its influence as a result of the Syrian civil war that started in 2011.

Today, the PYD is recognized by many regional and global actors as a non-state actor that was formed by Syrian Kurds and is fighting its own freedom struggle in the current Syrian civil war environment and fighting against the Islamic State of Iraq and the Levant (ISIS/DAESH) terrorist organization. The United States and the West, which see the PYD and the People’s Defense Units-Yekîneyên Parastina Gel (YPG), the armed wing of the PYD, as a separate group from the PKK and openly support the PKK/PYD in northern Syria under the pretext of fighting against DAESH and provide humanitarian, financial, logistical, military and political support to the organization. In addition, the oil fields in northern Syria are controlled and operated by the PKK/PYD.

After the civil war that started in Syria in 2011, the PYD also took advantage of the PKK’s armed and theoretical infrastructure; It started to strengthen its organizational structure in Afrin, Ayn al-Arab and Hasakah and increased the number of armed militants and settled in the occupied areas. So much so that today, along with it dominates a significant part of Syrian territory, it has

become a de facto reality in the future of Syria with the number of armed militants exceeding 70,000 according to 2018 data. In addition, the PKK/PYD not only aspires to rule in the regions it occupies, but also changes the demographic structure of the regions it is in. For example, more than 2 million people were displaced in the immigration policy against Arabs, Assyrians, Turkmen and Kurds who did not support the PYD between 2012 and 2018. In a report prepared by International Watch in 2014; It has documented human rights violations, abuses in detention, unsolved disappearances and crimes against humanity in PYD-controlled areas. However, despite all this, the West's view of the PKK/PYD has not changed, and its position in Syria has not been brought into question. In this respect, the current situation carries the risk of actual situations in favor of the PKK/PYD against the territorial integrity and nation-state of Syria.

While Türkiye is conducting military operations against the PYD/YPG it is not just for the purpose of providing its own border security; At the same time, it struggles to protect the territorial integrity of Syria and to dismantle the possible future establishment of a Kurdish state. Because a possible autonomy has the potential to deeply affect regional security. The region called so-called Kurdistan; according to Öcalan, it consists of a four-part structure. For this purpose, separatism is fueled by organizing organizations in Türkiye, Iraq, Syria and Iran. Therefore, the possible formality of the de facto autonomy provided in Syria after the autonomy of the Kurds in Iraq, which can be declared in the long run, should be taken into consideration. If this result is realized, Syrian Kurds will have completed the second pillar of Democratic Confederalism and regional insecurity will increase the potential for deepening in the axis of Domino Theory.

In order to eliminate the negative effects on regional security and to restore Syria's territorial integrity, the Republic of Türkiye and Syria must act together and diplomatic relations, which are at the zero level, should be re-established, and they should act together in line with real-politic. Because Türkiye carries out the most concrete activities aimed at the territorial integrity of Syria. On the other hand, Iran should also remove its support for the PKK, not allow its militants to take shelter in its territory, and should not see the PKK as a useful actor against its rivals. Because Iran is one of the states that are likely to be affected by the PKK in terms of regional security. While Russia is making statements of support for Syria's territorial integrity, it condemns Türkiye's military operations against the PKK/PYD on the grounds of violation of Syria's sovereignty. However, Syria is far from the power to protect its own lands and establish its sovereignty. In this context, in the fight against the PKK/PYD, Türkiye should act together with Türkiye rather than condemning Türkiye's operations, and Syria's territorial integrity should be re-established by providing regional cooperation.

Ay Yıldızın İzinde Kıbrıs ve Irak Türkleri*

Cyprus And Iraqi Turks In The Footsteps Of The Crescent And Star

Yasin Cemal GALATA**

* Makale 16-18 Nisan 2021 tarihinde Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu-II'de çevrimiçi olarak sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi., Güzelyurt - Kıbrıs.

Orcid Id: 0000-0002-5318-8591.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Yasin Cemal Galata

E-posta / E-mail:
yc.galata@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
20 Aralık 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
14 Şubat 2022

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Citation:

Yasin Cemal Galata, "Ay Yıldızın İzinde Kıbrıs ve Irak Türkleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262, İstanbul 2023, s. 111-130.

doi: 10.55773/tda.1221641

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Mezar taşları bir milletin kültürel genetik kodlarıdır. Türkler eski zamanlardan itibaren önem verdikleri mezar taşlarını geçmişten günümüze taşımışlardır. Geniş Avrasya coğrafyasındaki Türk mezar taşlarında Türk boy damgaları, eski Türk yazıtları, çeşitli ortak kültürel motiflerin yanı sıra ay yıldız sembolü de sıklıkla işlenmiştir.

Osmanlı idaresinin sona ermesiyle farklı zaman dilimlerinde katliamlara ve kültürel asimilasyona tabi tutulan Kıbrıs ve Irak Türkleri milli bir sembol olan ay yıldızlı mezar taşları aracılığıyla günümüze kadar kültürel kimliklerini korumuşlardır. İki farklı coğrafyada ay yıldızla işlenmiş ortak mezar taşları kültür birliğinin en önemli ispatıdır. Kıbrıs'ta 1950'lerde başlayan Türklere yönelik mezalime karşı milli duygular mezar taşlarına işlenmiştir. Irak Türkmeneli (Telafer, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Tavuk, Mendeli) bölgesinde Osmanlı'nın son dönemlerinden başlamak üzere yapılmış ay yıldız motifli mezar taşları günümüze kadar taşınmıştır.

Kıbrıs ve Irak Türkmeneli bölgeleri Türk Dünyasının iki önemli coğrafyasıdır. 2012 ve 2018 yıllarında Irak'ın Erbil, Altunköprü, Kerkük ve Tuzhurmatu şehirlerine, 2017 ve 2018 yıllarında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yapmış olduğumuz saha araştırmaları kapsamında elde ettiğimiz mezar taşlarında ay yıldız motifli üzerinden iki farklı coğrafyanın ortak paydaları sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs Türkleri, Irak Türkleri, Mezar Taşları, Ay Yıldız Sembolü.

Abstract

Gravestones can be described as the cultural genetic codes of a nation. Turks, who have attached importance to tombstones since ancient times, have preserved and protected them from the past to the present. There are common

gravestone designs of Turks in the vast Eurasian geography. Turk Stamps, inscriptions and various symbols can also be observed on Turkish gravestones. The crescent and star symbol are a frequently encountered item on material items in Turkish culture.

Turkish Cypriots and Iraqi Turks, subjected to genocide and cultural assimilation in various time periods subsequent to the end of the Ottoman rule, have managed to preserve their national values by virtue of tombstones. Common tombstones engraved with the same elements in two different geographies having the crescent and star symbol are the most significant proof of the cultural unity. National symbols against the atrocities against Turks that started in Cyprus in the 1950's were also engraved on tombstones. Tombstones with crescent and star symbols, that were built starting from the last periods of the Ottoman Empire in Iraq, have been carried to our day. Turkish Cypriots and Iraqi Turkmeneli regions are considered as the two important geographies of the Turkic World.

I reveal the common denominators of two different geographies via the crescent and star symbol, based on the images obtained within the scope of the field research I carried out in the cities of Arbil, Altunkoprü, Kirkuk and Tuzhurmatu in Iraq in 2012 and 2018, and in the Turkish Republic of Northern Cyprus in 2017 and 2018.

Keywords: Turkish Cypriots, Iraqi Turks, Gravestones, Crescent And Star Symbol.

1. Kıbrıs'ın Kısa Tarihi

Kıbrıs tarih boyunca Mısır, Hitit, Yunan, Sümeriler, Finike, Asur, Pers, Makedonlar (Büyük İskender), Roma, Bizans, Templiyer Şövalyeleri, Memluk, Venedik ve Osmanlı devleti gibi farklı medeniyetlerin hâkimiyetine girmiştir.¹ Kıbrıs Orta Çağ'da Haçlı Seferleri esnasında Latin etkisine girmiş Katolik mezhebinin adada hâkimiyet kurması ile Papa önderliğinde sürdürülen Haçlı Seferlerinde Kıbrıs stratejik bir önem kazanmıştır. Kıbrıs'ın Haçlı ordularının askeri üssü haline gelmesi ise İngiliz kralı Richard'ın 1191 senesinde adayı ele geçirmesi ile başlamıştır. Memluklar döneminde 1426 tarihinde Memluk Sultanı Tanrıverdi komutanlarını Kıbrıs'a fetih için göndermiş ve Kıbrıs bir asır boyunca Memluk egemenliğinde kalmıştır. Fakat Memluklar adada daimi askeri bir güç bulundurmamış ve adaya Müslüman nüfus yerleştirme yoluna gitmemişlerdir.²

Venedikliler döneminde Kıbrıs'ta pek çok taşınmaz ve arsa Ortodoks kilisesinden alınarak Latin kilisesine devredilmiştir. Söz konusu düzen Osmanlı dönemine kadar devam etmiştir. Buna bağlı olarak, Katolik mezhebinin adada baskısı artmış ve Ortodoks kilisesinin din adamlarının bütün ayrıcalıkları kaldırılmış, kilisenin birçok mülküne el konmuştur.³

2. Kıbrıs'ta Türk Hâkimiyeti

II. Selim döneminde Mısır'dan İstanbul'a padişah için gönderilen hediyelere Kıbrıs'ta şövalyeler tarafından el konulması, 1563 yılında Mısır hazine defterdarının bindiği geminin yağmalanması ve Türklerin dini anlam yüklediği İslam akınları döneminden kalma Hala Sultan türbesinin güvence altına alınması gibi nedenler Kıbrıs'ın fethinin gerekçeleri arasındadır. Osmanlı or-

¹ Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, Ankara, 2010, s. 33.

² Fatih Yahya Ayaz, *Memluk-Kıbrıs İlişkileri*, TTK, Ankara, 2016, s.132-134.

³ A.e., s. 28.

dusunun Lala Mustafa Paşa önderliğinde Kıbrıs'a askeri çıkartması adanın güneyinden başlamış, 3 Temmuz 1571'de Tuzla, 9 Eylül 1571'de Lefkoşa fet-
hedilmiştir.⁴

Osmanlı devletinin adayı fethinden önce Kıbrıs'ta günümüzde bilinen yak-
laşık 76 köyde hiçbir yaşam bulunmamaktaydı. 1571'de ise Kıbrıs genelini-
deki 832 köyün 225'i harap bir vaziyeteydi.⁵ Osmanlı devletinin iskân poli-
tikası doğrultusunda adaya Türk aileler gönderilmiştir. Kıbrıs'a yerleştirilen
Türkmen oymakları; Şamlu, Karahacılı, Cerid, Eskiyörük, Avşar, Gedüklü,
Toslaklı, Kiselioğlu, Patralı, Saçıkara, Sendil, Solaklı, Şeyhlü, Hardal, Paş-
maklı, Yazılı, Hacısalı, Tataroğlu, Kaçar, Horzum, Çıplaklu, Köseli, Karake-
çeli'dir.⁶ Coğrafi olarak bakıldığında ise Kıbrıs'a Aksaray'dan, Seydişehir'den,
Develihisar'dan, Ürgüp'ten, Niğde'den, Akşehir'den, Adana'dan, Mersin'den,
Silifke'den göçler gerçekleşmiştir. Ayrıca Venediklilerin baskısından göç eden
yerli halk da Kıbrıs'a geri çağırılmıştır. Osmanlı döneminde Ortodoks kilisesi
en parlak devrini yaşamış Venedik'in şiddetli baskısından ve zulmünden do-
layı ıssızlaşan köyler Anadolu'dan gelen Türkler ile şenlenmiştir.⁷

3. Kıbrıs Türkleri ve EOKA Terörü

1821 yılında Mora'da başlayan Rum isyanına kadar Kıbrıslı Rumlar ve
Türkler arasında büyük sosyal, politik sorunlar oluşmamıştır. Mora isyanı
sebebiyle göz hapsine alındıklarında Kıbrıslı Rumlar Sultan II. Mahmut dö-
neminde reformlardan Müslümanlardan daha fazla faydalanmışlardır. 1821
ve 1833'te bütün yeniliklere rağmen Kıbrıslı Rumlar Türklere karşı isyanlar
çıkarmışlardır. Rum isyanlarında rahiplerin ve papazların önemli rolleri ol-
muştur. Kiliseler Rum eşkıyaların örgütlendiği yerler haline dönüşmüştür.
Ayrıca, Kıbrıs'ta bulunan Avrupalı konsoloslardan, diplomatlardan güç alan
Rumlar Türk yönetimine karşı itaatsiz bir tavır sergilemeye başlamışlardır.⁸

4 Haziran 1878'de Osmanlı ve İngiltere arasında imzalanan Kıbrıs Kon-
vansiyonu ile Kıbrıs'ın kullanım hakkı İngiltere'ye devredilmiş. İngiltere bu
anlaşmayla Kıbrıs'a fiilen hâkim olmuştur. 1878'de başlayan İngiliz sömür-
ge yönetimiyle birlikte Kıbrıslı Rumlar, 1821 Mora İsyanıyla başlayan Yunan
bağımsızlık hareketinden ilham alarak Yunanistan ile birleşme hedefleri için
örgütlenmeye başlamışlardır. Adada politik durum giriftleşirken 1914'te I.
Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İngiltere Kıbrıs'ı ilhak etmiştir.⁹

Milli Mücadele'nin ardından Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması ile
Kıbrıs'ın İngiltere mülkiyeti olduğunu kabul etmek durumunda kalmıştır.
1923'ten 1959'a kadar Rumlar adanın statüsünü değiştirmek için silahlı te-
şebbüslerde bulunmuşlardır. 1955 yılında Rumlar EOKA terör örgütünü fa-

⁴ Haydar Çoruh, *Sultan İkinci Mahmud döneminde Kıbrıs (1808-1839)*, TTK, Ankara, 2017, s. 9.

⁵ A.e., s. 260.

⁶ Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Kökeni ve Kıbrıs'ta Bektaşilik*, Kalkedon, İstanbul, 2008, s. 31.

⁷ Özkul, a.g.e., s. 43.

⁸ Çoruh, a.g.e., s. 313-343.

⁹ George Hill, *Kıbrıs Tarihi*, (çev.) Nazım Can Serbest, İş Bankası, İstanbul, 2010, s. 243-352.

aliyete geçirmişler ve Kıbrıs Türklerine yönelik saldırıların artması üzerine 1956 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kurulmuştur. TMT Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı teşebbüslerine karşı başarılı mücadeleler vermiş. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası için değişiklik öngören yasasının reddi karşısında Kıbrıslı Rum terör örgütü EOKA Türkleri adadan kovmak için 22 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa yakınlarında KüçükKaymaklı'da silahlı saldırılarına başlamıştır. Tarihe Kanlı Noel olarak geçen olayların başlamıştır. Rum çetecilerin faaliyetleri neticesinde pek çok Kıbrıslı Türk katledilmiş veya kaybolmuştur. Ayrıca Türkler 203 köyden kaçmak zorunda kalmıştır.. 1963-1974 yılları arasında EOKA'nın Türklere yönelik başlattığı abluka sonucunda 25 bin Türk'ün yaşadığı yerden göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁰ Kıbrıslı Türkler; Türkiye, İngiltere ve Avusturalya göç etmişlerdir. Kıbrıs, Rum ablukası nedeniyle 1974 Kıbrıs Barış harekâtına değin Kıbrıslı Türkler için bir açık hava hâşhanesine dönüşmüştür.¹¹ Kıbrıslı Türkler, Rum baskısına direnirken adanın dört bir tarafında şehitler vermiş ve mezar taşlarına genellikle ay yıldız işlemişlerdir. Çalışmamızda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin dört farklı bölgesinden mezar taşlarından görsel örnekler sunulmuştur.

4. Kıbrıs'ta Türk Mezar Taşları

4.1. Lefkoşa Küçük Kaymaklı

Kıbrıs'ın tarihi boyunca en önemli şehirlerinden biri olan Lefkoşa'nın Küçük Kaymaklı mezarlığında 1950 ve 60'lı yıllarda EOKA terör örgütü tarafından şehit edilmiş Kıbrıslı Türklerin mezar taşları bulunmaktadır. Mezar taşlarında genel olarak isimler, doğum yerleri, doğum ve ölüm tarihleri, ne şekilde vefat ettiği, meslekleri, siyah beyaz fotoğraflar, dönemin terör saldırılarından özellikle EOKA tarafından şehit edildiğine dair ifadeler ve ay yıldız motifleri yer almıştır. Mezar taşlarında genellikle hilallerin içinde olan siyah beyaz fotoğraflar zamanla tahrip olmuştur. Taşların yapım tarihi ise 1940, 1950 ve 1960'lı yıllara dayanmaktadır.

Mezar taşlarının örnekleri şu şekildedir:

- EOKA canileri tarafından gaddarca vurularak şehit olan Salih Tahir 17.7.1958 (Foto 1)
- Kimdir kalacak Tanrıdır, ancak doğdu 1920 göçtü 28.5.1956, Kahpe Tedhişçinin zalim bir bomba parçası ile şehit olan vazife ve Türklük aşığı polis Aytumalı İrfan Ali, ruhu için Fatiha (Foto 2),
- Cumhuriyet gecesi şenliklerinde evinin balkonunda vurularak 29 yaşında pek genç iken öldürülen dört çocuk anası Gülten Yunus 16.8.60 (Foto 3),
- Yoktur kalacak Tanrıdır, ancak burada gümrük memurlarından Ahmet Vasfi Zevcesi Aliye Ahmet yatıyor, merhume 85 yıl yaşadıktan sonra 28

¹⁰ Hacı Osman Yıldırım ve diğ., *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayın Nu:43, Ankara, 2000, s. 31-35-37.

¹¹ Hatice Kurtuluş ve Semra Purkıs, *Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler*, İş Bankası, İstanbul, 2014, s. 20.

Ağustos 1947 tarihinde gözlerini hayata kapamıştır, ruhu için Fatiha (Foto 4),

- Vasıylı Mustafa Kara Hasan 24.6.54'de 75 yaşında vefat etmiştir, ruhu için Fatiha (Foto 5),
- Baki Tanrıdır, Ahmet İzzet Yüzbaşı, ruhuna Fatiha, ölümü 17 Temmuz 54, yapan Hasan Tahtakale (Foto 6),
- Baki kalacak Tanrıdır, ancak Girit Teralı Hasan Osman 17 Ocak 1960 tarihinde 65 yaşında vefat etmiştir, ruhuna Fatiha (Foto 7),
- Ateşin kazasından kurtulamayıp gözlerini yuman Özker Hasan, ruhu için fatiha 21.3.1959 (Foto 8),
- Lefkoşalı Kanı Mustafa Refikası Feriha Kani, ruhu için Fatiha, vefatı 25.12.1950 (Foto 9),
- Merhum emekli kaza başçavuşlarından Mehmet Salih, doğum 1879 vefatı 13.8.1959 ruhuna Fatiha (Foto 10).

4.2. Gazimağusa

Kıbrıs'ın güneydoğusunda yer alan Mağusa'nın yerleşim tarihi milattan önceki zaman dilimlerine dayanmaktadır. Tarihi sağlam surlarla çevrilmiş şehirde Venedik, Osmanlı ve İngiliz Sömürge döneminden kalma eserler mevcuttur. I.Dünya Savaşında İngilizlere esir düşen Türk askerlerinin bir kısmı Mağusa'ya getirilmiş. Şehit olan Türk askerleri için surların dışında Çanakka- le semtinde sonraki dönemlerde şehitlik oluşturulmuştur.

1964 yılında Mağusa'da yaşayan kaza amiri Ahmed Sami Çanakka- le Şehitliği tarihini şu şekilde aktarmıştır;

“Sayıları 2000 civarında tahmin edilen Türk esirleri, on gün arayla iki ayrı vapur kafilesi halinde ve İngiliz harp gemilerinin refakatinde Eylül 1916, ayında Mağusa Limanına vasil olmuşlardı. Türk esirlerinin hepsi de Çanakka- le veya Süveyş harekâtlarında esir edilenler, onbaşı, çavuş veya başçavuşlardı. Esirlik yılları zarfında esir kamplarında ölenler evvelâ şimdiki Namık Kemal Lisesi mıntkasındaki eski ve yeni mezarlıklara ve bir müddet de karakoldaki esir kampı yanındaki özel mezarlığa gömülmüş- lerd. Daha sonraki yıllarda bakımsızlık yüzünden kaybolmağa yüz tutan bu mezarlıklardan kurtulabilen esir mezarları halen Türkler tarafından mezarlık olarak kullanılmakta olan Mağusa Türk Mezarlığının bir kısmına nakledilmişler ve bugün orada görülebilmektedirler.”¹²

Çanakka- le şehitliğiyle iç içe olan Gazimağusa kabristanında bulunan mezar taşlarında genel olarak isimler, doğum yerleri, doğum ve ölüm tarihleri, ne şekilde vefat ettikleri, siyah beyaz fotoğraflar, dönemin terör saldırılarından özellikle EOKA tarafından şehit edilenler için caniler tarafından şehit edildi ifadesi yer almıştır. Taşlarda ay yıldız motifleri yanı sıra mezar taşı yapan ustanın adı da yazılmıştır. Taşların yapım tarihi 1940, 1950 ve 1960'lı yıllara dayanmaktadır.

Mezar taşları örnekleri şu şekildedir;

¹² Ahmed Sami, “1914-1918 Cihan Savaşı Kıbrıs İngiliz Esir Kamplarında Ölen ve Mağusa'da Top- rağa Verilen Şehitlerimiz”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2017, s.95.

- Caniler tarafından şehit edilen Aytotorolu Ayşe Mehmed Ali, ruhuna Fatiha. Vefatı 15.7.1958, yapan Kemal Hasan, Lefkoşa Tahtakale (Foto 11),
- Caniler tarafından şehit edilen Ali Mehmed, vefatı 3.1.1958, ruhuna Fatiha (Foto 12),
- Caniler tarafından şehit edilen Vasillili Osman Ahmed, ruhuna Fatiha, vefatı 13.7.1958, yapan Kemal Hasan, Lefkoşa Tahtakale (Foto 13),
- Caniler tarafından şehit edilen Aytotrolu Kemal Salih, ruhuna Fatiha, vefatı 12.7.1958, yapan Kemal Hasan, Lefkoşa Tahtakale (Foto 14),
- İngilizler tarafından şehit edilen Aygalıdalı Fuad Yusuf, ruhuna Fatiha, vefatı 28.1.1958, yapan Kemal Hasan, Lefkoşa Tahtakale (Foto 15),
- Merhum Ahmed Ethem Kantarcı, ruhu için Fatiha, vefatı 23.6.1960 perşembe günü 70 yaşında (Foto 16),
- Otomobil kazasında Hasan Mehmet, vefatı 18 Kasım 1958, ruhuna Fatiha (Foto 17),
- Denizde boğulmuş bulunan Derviş Yusuf, 6 çocuk babası, ruhuna Fatiha, 1924-28.7.1958, yapan Kemal Hasan, Lefkoşa Tahtakale (Foto 18).

4.3. Lefke

Lefke Kasabası Kıbrıs'ta görevi sona eren Osmanlı memur ailelerinin zamanla yaşadığı bir yer olmuştur. Lefkeli ailelerin lakapları Binbaşıoğulları, Paşazadeler, Kayyumzadeler, Müderriszadeler, Nekipzadeler memurların bu bölgede yaşadığını ispatlamaktadır.¹³ Lefke bakır madeni ve portakalıyla meşhurdur. Yerleşim itibarıyla Rumeli'deki ya da Kafkasya'daki Türk köylerini andırmaktadır. Osmanlı döneminde 1580'de Lefke'de açılan Piri Paşa Medresesi Kıbrıs'ta Lefkoşa dışında açılan ilk medrese olmuştur. Lefke'nin eski zamanlardan kalma gerizleri, hamamları ve konakları, Osmanlı dönemi boyunca mamur bir belde olduğunu göstermektedir.¹⁴ Lefke'de ay yıldız simgesine sıklıkla rastlanılmaktadır, özellikle konak süslemelerinde kullanılmıştır. Piri Paşa Caminin haziresinde merhum müderris Hüseyin Zihni Efendi'ye ait mezar taşı (Foto 19) Kıbrıs Türklerinin ay yıldızlı mezar taşlarına ait güzel bir örnektir. Ayrıca Lefke'de bulunan Türk şehitliğindeki yakın dönemlere ait mezar taşlarında ay yıldız motifleri işlenmiştir.

4.4. Karpaz Yeşilköy

Yeşilköy, 1974 Mutlu Barış Harekâtı'na kadar Türklerle Rumların birlikte yaşadığı karışık bir yerleşim yeri idi. 1959 yılında, Kıbrıs'taki yerleşim yerlerinin isimlerinin Türkçeleştirilmesi faaliyeti esnasında köye "Yeşilköy" adı verilmiştir. Kıbrıs'ın kuzeydoğu ucunda yer alan Yeşilköy mezarlığında eski Türk mezar çeşitlerinden olan balbal(heykel) mezar taşları örneklerine rastlanılmıştır.¹⁵

¹³ Nazım Beratlı, "Tarih Boyunca Yabancıların Kaleminden Lefke Kasabası", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2019, s. 27.

¹⁴ A.e., s.20.

¹⁵ Gökçe Yükselen Peler, "Aya Androniko'nun İslami Balbalları: Kıbrıs Yeşilköy'de Bulunan Bazı Mezar Taşları Üzerine Toplum-Dilbilimlik Düşünceler, *İ.Ü.Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 57, 2017, s.182.

Köy mezarlığında yer alan taşların birçoğu zamanın ve iklimin etkisiyle tahrip olmuştur. Mezar taşı örnekleri şu şekildedir:

- Merhum Molla Mehmed Manyera(?) doğum(?) vefatı 7.7.1956 (Foto 20),
- Merhum Molla Evren(?) Manyera(?) doğum 1891 (Foto 21),
- Hasan Hüseyin doğum ve vefat tarihi yok, Osmanlı başlıklı mezar taşına benzetilmiş ve sadece ay yıldız bulunmaktadır (Foto 22),
- Merhum Ahmed Bayram Mehmed vefatı 21.8.1958, ruhuna fatiha, yapan Kemal Hasan, Lefkoşa Tahtakale (Foto 23),
- Merhume Abide Mehmed Miço, 1888-31.1.1958, yapan Kemal Hasan, Lefkoşa Tahtakale (Foto 24).

5. Irak'ta Türk Hâkimiyeti

Türklerin Irak'a bilinen ilk göç hareketleri 674 yılına kadar uzanmaktadır. Türkistan'a ilerleyen Emevi ordusu Türklerle savaşmış ve yanına aldıkları Türk askerlerini Irak'ın Basra bölgesine yerleştirmişlerdir. 755 yılında Abbasilerin Horasan valisi Fazl bin Yahya el-Bermeki ordusunda hizmete alınmak üzere 20 bin Türk askerini Irak'a göndermiştir. Abbasi Halifeleri Me'mun ve Mutasım döneminde Türkler ordu ve devlet yönetiminde yer almış ve başkent Bağdat'ta Türk nüfusunun sayısı artmıştır. 836 yılında Halife Mutasım'ın emriyle Türk kumandan Aşnas tarafından Türk hassa askerleri için Samerra şehri Türk askerlerinin karakteristik ve milli yapılarının bozulmaması, korunması için kurulmuştur.¹⁶

Dokuzuncu yüzyıldan başlayarak 10. ve 11. yüzyıllarda Irak'a yoğun olarak göç eden Türkler, günümüzde Irak'ın orta, kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Osmanlı dönemine kadar sürekli Türk boylarının göçleriyle beslenen Irak Türkleri genel nüfusun yaklaşık yüzde on ikisini teşkil etmektedir. Irak'ta hâkimiyet kuran Türk devletleri şunlardır; Selçuklular (1055-1194), Atabeyler (1127-1233), Celayirliiler (1339-1410), Karakoyunlular (1411-1468), Akkoyunlular (1468-1508), Safeviler (1508-1534) ve Osmanlılar (1534-1918)'dir.¹⁷

Haşim Nahit Erbil 1922 yılında Irak Türkleri'nin yaşadığı coğrafyalardan şöyle bahsetmiştir:

“Şimal-i Irak'ta Türk nüfusu Telafer kasabasından başlar, Musul Nebi Yunus, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tercil, Tazehurmatu, Tavuk, Tuzhurmatu, Kifri, Kara Tepe, Deli Abbas, Deltava şehir ve kasabaları kamilen Türklerle meskun olduğu gibi, Bağdat şehrinin Karakol mahallesi, Baku-ba, Mendeli, Şehreban, Kızlarbat, Hanekin kasabaları ahalise de Türk'tür. Bu sayılan kasabalar civarında pek çok Türk köyleri mevcuttur.”¹⁸

Bu bölgeler zaman içinde Irak'ın Türkmeneli bölgesi olarak tanımlanmıştır.

Öz olarak, Irak'ta Türklerin yerleşmeleri Selçuklular öncesine dayanmaktadır, Osmanlı döneminde yapılan iskan politikalarıyla Irak'ta Türk varlığı

¹⁶ Suphi Saatçi, *Irak'ta Türk Varlığı*, TTT Yayınları, İstanbul, 1996, s. 39-40.

¹⁷ A.e., s. 31-44-109.

¹⁸ İzzettin Kerkük, *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2004, s. 98.

kökleşmiştir. Osmanlı devletini Bağdat gibi önemli bir eyaleti güvence altına almak için bugünkü Irak'ın kuzeybatısında bulunan Telafer'den itibaren, güneydoğudaki en uç yerleşmesi sayılan Mendeli'ye kadar uzanan büyük bir güvenlik şeridi üzerinde, Türk nüfusunu yerleştirerek, bölgenin Türk kimliğini günümüze kadar canlı tutmuştur.¹⁹

Kerküklü ünlü Türkmen şair Mustafa Gökkaya Irak'ta kadim Türk varlığının izlerini şu hoyratla ortaya dile getirmiştir;

“Bir milletiz düveliyiz
Cihan içre biz doluyuz
Irkımızda hain olmaz
Türk yaşarsız Türk ölürüz”²⁰

6. Irak Türklerinin Maruz Kaldığı Katliamlar

Irak Türklerine yönelik 1920'li yıllardan yakın dönemlere kadar çeşitli dönemlerde politik baskılar yapılmıştır ve katliamlar gerçekleşmiştir. Osmanlı devletinin sonrasında İngiliz işgal yönetimine karşı Türkler çeşitli yapılanmalar oluşturmuştur. Örneğin Kerkük'te Şeyh Rıza Vaiz önderliğinde Müdafaa-i Milliye adıyla gizli teşkilat örgütü kurulmuştur.²¹ Fakat Irak Türkleri hedeflerine ulaşmamıştır. İngiliz mandası altındaki Irak devletinde Türklere yönelik katliamlardan ilki 1924 yılında Kerkük'te Irak ordusu tarafından gerçekleştirilmiştir. Levi katliamı olarak bilinen bu vaka bir bakıma Irak Türklerinin makûs talihinin de ilk basamağı olmuştur. Irak'ın İngiltere tarafından işgalinden sonra İngiliz yönetimi yerli Hıristiyan, Yahudiler, Nesturiler ve firari Ermeniler'den Irak ordusu içinde birlikler teşkil etmiştir. Takriben 400 kadar Nesturi asker Kerkük kışlasına yerleştirilmiş, bu askerden bazıları çarşıda, pazarda esnafı ve ahaliyi tahrik etmiş ve olaylar meydana gelmiştir. Olayların büyümesiyle silahlı Nesturi askerler tarafından savunmasız Kerkük Türklerine ateş açılmış ve birçok Türkmen hayatını kaybetmiştir. İngiltere ve Türkiye arasında 1924 tarihinde yapılan Haliç Konferansı sırasında böyle bir saldırının Irak Türklerinin önemli kültür ve yerleşim merkezlerinden biri olan Kerkük'te yapılması Irak Türklerine ve Türkiye'ye birer gözdağı verildiği şeklinde yorumlanmıştır.²²

1 Temmuz 1946'da Kerkük Petrol Şirketinde çalışan işçiler çalışma şartlarının düzenlenmesi için şirket yönetimine ilettikleri taleplerin karşılanmaması üzerine durumu protesto etmek amacıyla işçiler toplu iş bırakmışlardır. Gavurbağı meydanında toplanan işçilere 12 Temmuz günü polis güçleri tarafından ateş açılmış ve yirmiyeye yakın Irak Türkmeni hayatını kaybetmiştir. Bu hadise tarihe 12 Temmuz 1946 Gavurbağı Katliamı olarak geçmiştir.²³

1991 yılında I. Körfez Savaşı sırasında merkezi otoritenin kaybolması üzerine Irak'ın kuzeyinden gelen peşmerge güçleri Kerkük, Altunköprü, Tazehur-

¹⁹ Suphi Saatçi, *Irak Türkmen Boyları*, Ötüken, İstanbul, 2015, s. 20.

²⁰ Nazım Terzioğlu, *Kerküklü Mustafa Gökkaya*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2014, s. 68.

²¹ Necat Kevseroğlu, *Kerkük'te İlkler*, Kerkük, 2021, s. 123.

²² Kerkük, *a.g.e.*, s.134-135.

²³ Saatçi, *Irak'ta Türk Varlığı*, s. 207.

matu, Tuzhurmatu gibi Türkmen yerleşim yerlerine saldırmışlar, yağmalamalar ve kundaklamalarda bulunmuşlar. Yaşanan olaylardan sonra Bağdat yönetimine bağlı ordu birlikleri Kerkük'e doğru ilerlemiş, bunun üzerine peşmerge güçleri işgal ettikleri yerleri 26 Mart 1991 tarihinde terk ederek kuzeye doğru kaçmışlar. Bağdat yönetiminin zulmünden kurturmak için birçok Türkmen aile Altunköprü'ye ulaşmış, Saddam yönetimi Altunköprü'de yaşayan, buraya sığınan Türkmen gençleri toplamış ve bu gençler katledilerek bir çukurun içine atılmıştır. 28 Mart 1991'de Irak ordusu Altunköprü'de 100'e yakın Türkmeni katlettiği olay tarihe Altunköprü katliamı olarak geçmiştir.²⁴

Kerkük'e yakın önemli Türk yerleşimlerinden biri olan Tuzhurmatu'da 1954, 2003 ve 2011 yıllarında sivil Türkmen halka yönelik silahlı saldırılar gerçekleşmiş ve birçok Türkmen hayatını kaybetmiştir. 6 Haziran 1954 günü yapılacak olan milletvekili seçimlerinde Irak hükümetinin dayatmacı politikasına karşı Tuzhurmatulular sert tepki göstermişlerdir. Seçimlerde Tuzhurmatuluların desteklediği adaya karşın Irak hükümetinin adayı çeşitli hilelerle seçimden galip çıkmak istemişlerdir. Bunun üzerine Tuzhurmatulular sokağa çıkmış ve yaşanan çatışmalarda Irak Türkmenleri şehitler vermiştir. 22 Ağustos 2003 gününde Tuzhurmatu'nun kutsal İmam Murtaza türbesine bombalı saldırı düzenlenmiş ve birçok Türk ölmüştür.²⁵ Benzer şekilde, 23 Ocak 2013 gününde canlı bomba saldırısı sonucunda 24 kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. 25 Haziran 2013 tarihinde yapılan başka bir terör saldırısında Irak Türkmen Cephesi Başkan yardımcısı Ali Haşim Muhtaroglu ve Selahattin İli Vali yardımcısı Ahmet Abdülvahit Koca ile birlikte 11 Türkmen ölmüştür.²⁶

Öz olarak, Irak Türkleri Osmanlı devleti bölgeden el çekirildikten sonra milli, kültürel asimilasyona tabi tutulmuşlar buna direndikleri her durumda ise katliamlara maruz kalmışlardır. Özellikle 1960'lardan itibaren Irak yönetimini elinde tutan Baas rejiminin Türkmenlere yönelik uyguladığı baskıcı ve acımasız politikalar İngiliz ve krallık dönemleri yönetimlerin tutumlarından daha ağır olmuştur. Baas rejimi Türkmenleri tutuklamış, zorunlu göçe tabi tutmuş, topraklarını elinden almıştır ve birçok Türkmen köyü tamamen yıkılmıştır. Türkmen liderlerine ve Türk milliyetçisi şahıslara idam cezaları verilmiştir. Türkmen aileleri zorunlu göçe tabi tutulmuş, Türkmen memurları Irak'ın güney bölgelerinde Türkmen yerleşim yerlerinden uzak şehirlere tayin edilmiştir. Türkmenlerin arazileri elinden alınmış, Türkmenler ticaretle uğraşmaktan men edilmiş, kendi bölgelerinde mesken yapma ya da mülk satın almalarını yasaklanmıştır. Türkmenlerin ana dilleriyle konuşmaları ve Türkçe soyadları kullanmaları da yasaklanmıştır. Ayrıca, şehir, kasaba, köy, cadde-lerin hatta spor kulüplerinin Türkçe isimleri değiştirilmiş, birçok dernek ve sendikanın Araplaştırılmasına yönelik uygulamalar gibi milli kimliği asimile edecek ağır yöntemlere başvurmuşlardır.²⁷

²⁴ Suphi Saatçi, *Altunköprü*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2018, s. 68-80.

²⁵ Erşat Hürmüzlü, *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2006, s. 174.

²⁶ Suphi Saatçi, *Irak Türkmen Boyları*, Ötüken, İstanbul, 2015, s. 188.

²⁷ Habib Hürmüzlü, *Irak'ın Hukuki Yapısı İçinde Türkmenler*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2020, s. 53.

7. Irak'ta Türk Mezar Taşları

7.1. Erbil

Erbil şehrinin tarihi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Türkmenlerin Erbil'e yönelişleri ve bu bölgeye yerleşimleri özellikle Büveyhîler döneminde (1055) olmuştur; çünkü Büveyhî ordusunun çoğunluğu Türk boylarından oluşmaktaydı.²⁸ Erbil'de Türk hâkimiyeti Zeyneddin Ali Küçük ile kurulmuş, 1168 yılında ölünce yerine kardeşi Muzaffereddin Abu Sait Gökbörü geçmiştir. Gökbörü çağında Erbil büyük bir mevkiye erişmiş, saltanatının başkenti Erbil ihya edilmiştir. Gökbörü tarihi Erbil Minaresini imar ettirmiştir. Erbil Moğol istilasının ardından Karakoyunlular, Akkoyunlular, sonrasında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.²⁹ Osmanlı döneminde genel olarak Irak'ta özelde Erbil şehrinde Türkmen mevcudiyetine büyük katkı sağlamıştır. Türkmen yerleşim yerleri sadece Erbil şehir merkeziyle sınırlı değil, Erbil'in etrafındaki Kurşoğlu, Düztepe, Konyan, Tatarova, Kızdır, Yedilızdır, Miniş, Parmak, Karaç, Mülkiye, Setye, Cağamir, Karaçok köyleri önemli Türkmen yerleşim yerleridir.³⁰

1915'lerde Erbil şehrinde beş altı bin hane yaşıyor olup ana dilleri Türkçedir. Çarşılarda, kahvelerde, evlerde, aile ocaklarında konuşulan Türkçe Azerbaycan ve Kafkasya Türkçesi lehçelerine yakındır.³¹ Erbil şehir merkezinde bulunan Türkmen mezarlığında ay yıldız mezar taşı tarihe tanıklık etmektedir (Foto 24).

7.2. Altunköprü

Altunköprü Kerkük'ün 42 km. kuzeybatısına düşen, Kerkük-Erbil-Musul karayolu üzerinde önemli bir Türkmen yerleşim yeridir.³² Altunköprü adının kökü hakkında değişik rivayetler bulunmaktadır. Köprü suyu adıyla da tanınan ırmağın her kolu üzerinde bir köprü inşa edilmiş. Irmağın yukarı kolu Altunsu adıyla tanındığı için, bu kolun üzerinde köprü yapıldığı zaman bu köprüye Altunsu Köprüsü adı verilmiş ve zamanla halk ağzında bu isim Altunköprü'ye dönüşmüştür. Kerkük'e bağlı bucak olan Altunköprü özellikle Erbil ile Irak'ın güney şehirleri arasında Zap ırmağı üzerinden geçişe en elverişli bölge olması dolayısıyla tarihin her döneminde ulaşım yolu üzerinde olmuştur.³³

Altunköprü halkı tamamen Türkmen'dir. Tarih boyunca kasaba halkının nüfusunu meydana getiren Türkmen oymak, tayfa ve aile adları varlıklarını sürdürmektedir.³⁴ Şehrin ortasında yer alan İmam Özbek Baba türbesi de Türk simgelerinden biridir. 1991 Altunköprü Türkmen şehitliğinde yer alan mezar taşlarının büyük kısmında ay yıldız motifi yer almıştır (Foto 25-26).

²⁸ Ümit Cevzeli, *Erbil'de Türkmen Tarihi*, Ortadoğu Yayınları, Ankara, 2021, s. 32.

²⁹ Erşat Hürmüzlü, *Irak Türkmenlerinin Dünya Görüşü*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2019, s. 237.

³⁰ Cevzeli, *a.g.e.*, s. 142.

³¹ Kerkük, *a.g.e.*, s. 50.

³² Necat Kevseroğlu, *Irak'ta Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Fuzuli Matbaası, Kerkük, 2012, s. 43.

³³ Saatçi, *Altunköprü*, s. 15-18.

³⁴ Saatçi, *Irak Türkmen Boyları*, s. 130.

7.3. Kerkük

Kerkük, Bağdat-Erbil karayolu üzerinde bulunmaktadır, Irak'ın Bağdat, Musul ve Basra'dan sonra önemli dördüncü kentidir. 1055 yılında Selçukluların Irak coğrafyasına hakim olmasıyla Kerkük bölgesinde başlayan Türkleşme süreci yeni Türk boy göçleriyle hızlanmış, 14.yüzyılın ortalarına doğru Türkleşme doruk noktasına ulaşmıştır. Kerkük'ün 20.yüzyılın başlarında tamamen Türk olduğu ve halkın Türkçe konuştuğu bilinmektedir.³⁵ İhsan S. Vasfi'nin anılarında;

*“Kerkük'te doğdum. Sağım solum her yanım hep Türk, hepsi Türkçe konuşurlardı. Evde olduğu gibi komşuda, çarşıda, yolda, okulda ve devlet sarayında konuşulan dil Türkçeydi. Yıl 1936 Kale ilkokulunda eğitim ve öğretim Türkçe, öğretmenler hep Türk'tü... Dersler Türkçe anlatılırdı.”*³⁶

Kerkük'ün en eski yerleşim yeri olan Kerkük Kale Şehitliğinde Osmanlı döneminde görev almış idarecilerin ve Kerkük eşrafına ait mezar taşlarında ay yıldız bulunmaktadır (Foto 27). Kerkük'ün en büyük mezarlığı olan Musalla mezarlığında Kerkük'ün tanınmış şair, yazar, eğitimci ve benzeri şahsiyetler yatmaktadır. Irak Türkmen davasının önemli simgelerinden Nejdet Koçak burada yatmaktadır (Foto 28). 16 Ocak 1980'de Koçak Saddam rejimi tarafından suçsuz yere idam cezasına çaptırılmıştır. Ay yıldızlı mezar taşında şunlar yazmaktadır;

*“Koçak der ki adım kalsın yadigar
Üzölmeyin bana yoksa bir mezar
Bize destan yazılmazsa ne çıkar
Kerkük öste gezinen bir bayrağım
Elbet bir gün azad olur toprağım”*³⁷

Musalla mezarlığında Kerkük Türklerine ait diğer mezar taşlarında da ay yıldız rastlanılmaktadır (Foto 29-30).

7.4. Tuzhurmatu

Tuzhurmatu, Kerkük'ün 78 km. güneydoğusuna düşmektedir, Bağdat-Kerkük karayolu üzerindedir. Kerkük'ten sonra en büyük Türkmen yerleşim yerlerindedir. Şehirde tuz kaynakları ve bol miktarda hurma ağaçları bulunmaktadır. Tu eki de Moğolco'da geçen ve Türkçe'de -lı,-li sıfat eklerine tekabül etmektedir. Tuzhurmalı anlamına gelmektedir.³⁸

Tuzhurmatu 1946 yılına kadar, Kifri ilçesine bağlı bir bucaktı. 1947 yılında ilçe olan Dakuk (Tavuk)'a bağlanmış, sonrasında Tuzhurmatu ilçe merkezi olmuş ve Dakuk (Tavuk) ona bağlı bucak olmuştur. Saddam Hüseyin rejimi Kerkük'ün tabii bir uzantısı olan Tuzhurmatu'yu Kerkük'ten idari olarak ay-

³⁵ Saatçi, a.g.e., s. 141.

³⁶ İhsan Vasfi, *Yazdıklarım*, Haz:S.Saatçi, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2021, s. 191.

³⁷ Suphi Saatçi, *Hasretin Adı Kerkük*, Ötüken, İstanbul, 2008, s. 37.

³⁸ Kevseroğlu, *Irak'ta Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, s. 460.

rılmış ve Selahattin (Tikrit) vilayetine bağlamış, böylece Türkmenlerin yoğun olarak idari anlamada bir vilayette toplanmasının önüne geçilmiştir.³⁹ Tuzhurmatu Türkmen mezarlığında 2003 yılında şehit olanların mezar taşlarında Erbil ve Kerkük'te tespit edilen mavi zemin üzerinde ay yıldız motiflerinin benzerleri işlenmiştir (Foto 31).

7.5. Türkalan

Türkalan köyü Kerkük'ün Tazehurmatu bucağına bağlıdır, Kerkük'ün 12 km. güneybatısındadır. 16.yüzyıla ait Osmanlı tapu defterlerinde köyün varlığına şahit olunmaktadır.⁴⁰ Köyün sakinleri Türkmenlerden oluşmaktadır. Türkalana köyü 1987'de Saddam rejimi tarafından Tikrit yolunda Mucamma al-Kadısiye kampına sürgün edilmişlerdir.

Türkalan Irak Türkmen Cephesi büro sorumlusu Mutasam Hürmüzlü köy hakkında şu cümleleri aktarmıştır;

“Geçim kaynağımız ziraat ve hayvancılık. Köyde Hürmüzlü, Ocuşlu (veya Oduşlu), Çavuşlu, Seyidler, Bayati aşiretleri var. 1987'den evvel burası güzel bir köydü; ama Türkmen olduğumuz için Saddam rejimi buraları yıktı, dağıttı. Bizleri Tikrit yolunda Kadisiye köyünde çiftçiler için yaptıkları barakalara yerleştirdiler. Beşir, Türkalan, Kümbetler, Yayçı, Bulava, bu beş Türkmen köyü 1987'de yıkıldı. Türkmen olduğumuz için, ev ve toprak alamıyorduk. 1987'de Türkalan köyünde bir cami, bir okul, beş yüz ev vardı. 2003'ten sonra eski yerimize dönüp öz kendi paramızla evlerimizi yaptık, hükümet bir şey vermedi, kendi çabalarımızla ITC (Irak Türkmen Cephesi) olarak çalışarak köyümüzü yeniden imar ettik. Şimdi yedi ilkokul var, Yorgantepe, Hürmüzlü, Muhammed Fatih, Türkalan, Yeni Türkalan, Atlar, Hürmüzlü. Türkalan kız ve erkek liseleri mevcut. Bu yıl Türkçe ders veren lise açtık. Yedi cami var, her çeşit dükkân var, bin sekiz yüz altmış sekiz adet ev var. Köyün esası Türkmen'dir.”⁴¹

Köy mezarlığında Türk mimarisiyle inşa edilmiş türbeler ve ay yıldızlı mezar taşları varlığını sürdürmektedir, taşlarda Kerkük hoyrat örneklerine rastlanılmaktadır (Foto 32).

*“Dikenleri atıpsan
Gülü güle katıpsan
Ne mutlu o toprağa
Sen içinde yatıpsan”*

Sonuç

Mezar taşları tarihsel milli geleneğin devamlılığını ispatlayan en önemli ve temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Kültür tarihinde Türk mezar üslubu kendine has öğelerle, motiflerle oluşmuştur. Moğolistan'dan Rumeli bölgesine kadar geniş coğrafyada Türklere ait mezar taşları diğer milletlerin

³⁹ Hürmüzlü, *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, s.172.

⁴⁰ Kevseroğlu, a.g.e., s.452.

⁴¹ Yasin Cemal Galata, “Türkalan'da Bayram Sevinci”, *Kardaşlık Dergisi*, Sayı 81, 2019, s. 28-30.

taşlarından farklılık göstermektedir. Taşların büyük çoğunluğunun üstünde Türk boy damgaları, eski Türk yazıtları, Türk maddi kültürü öğelerinden semboller yer almaktadır. Özellikle ay yıldız motifi Türk mezar taşlarında sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Çalışmamızda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Lefkoşa, Gazimagusa, Lefke, Yeşilköy'de ve Irak Türkmeneli coğrafyasında Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tuzhurmatu ve Türkelan bölgelerinde tespit ettiğimiz ay yıldız mezar taşlarıyla Türk Coğrafyasının iki farklı noktasında ortak kültürel kodlar belirtilmiştir.

Osmanlı hakimiyetinin sona ermesinden birçok Türk bölgesinde yaşanan katliamlar, zulümler Kıbrıs ve Irak'taki Türklere yönelik de yapılmıştır. 1950'lerde EOKA terör örgütü Kıbrıslı Türklerin adada varlıklarının sona ermesi için planlı şiddet eylemleri düzenlenmiştir. Irak Türklerine ise 1920'lerden günümüze kadar farklı dönemlerde baskı politikaları uygulanmıştır.

Kıbrıs Türkleri mezar taşlarına Türkçe yazılar ve fotoğraflarla dönemin ruhunu işlemişler. Irak Türkleri ise Türkçe hoyratlarla milli kimliklerini taşlara işlemişlerdir. Tarihin farklı dönemlerinde mağduriyetler, baskılar, katliamlara maruz kalan iki farklı coğrafyadaki Türk toplumları milli kimliklerinin en önemli simgelerinden biri olan ay yıldız motifini mezar taşlarına kazımışlardır. Kıbrıs ve Irak Türklerine ait ay yıldız mezar taşları geçmişten günümüze ses vermeye devam edeceklerdir.

Kaynaklar

- AYAZ, Fatih Yahya: *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri*, TTK, Ankara 2016.
- BERATLI, Nazım: *Kıbrıslı Türklerin Kökeni ve Kıbrıs'ta Bektaşilik*, Kalkedon, İstanbul 2008.
- BERATLI, Nazım: "Tarih Boyunca Yabancıların Kaleminden Lefke Kasabası". *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3 (5), 17-28, 2019.
- CEVZELİ, Ümit: *Erbil'de Türkmen Tarihi*, Ortadoğu Yayınları, Ankara, 2021.
- ÇORUH, Haydar: *Sultan İkinci Mahmud döneminde Kıbrıs (1808-1839)*, TTK, Ankara, 2017.
- GALATA, Yasin Cemal: "Türkelan'da Bayram Sevinci", *Kardaşlık Dergisi*, Sayı 81, 28-30, 2019.
- HILL, George: *Kıbrıs Tarihi*, (çev: Nazım Can Serbest), İş Bankası, İstanbul, 2010.
- HÜRMÜZLÜ, Erşat: *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2006.
- HÜRMÜZLÜ, Erşat: *Irak Türkmenlerinin Dünya Görüşü*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2019.
- HÜRMÜZLÜ, Habib: *Irak'ın Hukuki Yapısı İçinde Türkmenler*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2020.
- KERKÜK, İzzettin: *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, İstanbul, Kerkük Vakfı, 2004.
- KEVSEROĞLU, Necat: *Irak'ta Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Fuzuli Matbaası, Kerkük, 2012.
- KEVSEROĞLU, Necat: *Kerkük'te İlkler*, Kerkük, 2021.
- KURTULUŞ, Hatice, PURKIS, Semra: *Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler*, İş Bankası, İstanbul, 2014.
- ÖZKUL, Ali Efdal: *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, Dipnot, Ankara, 2010.
- PELER, Gökçe Yükselen: "Aya Androniko'nun İslami Balbalları: Kıbrıs Yeşilköy'de Bulunan Bazı Mezar Taşları Üzerine Toplum-Dilbilimlik Düşünceler", *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 57, 179-196, 2017.
- SAATÇİ, Suphi: *Irak'ta Türk Varlığı*, TTT Yayınları, İstanbul, 1996.
- SAATÇİ, Suphi: *Hasretin Adı Kerkük*, Ötügen, İstanbul, 2008.
- SAATÇİ, Suphi: *Irak Türkmen Boyları*, Ötügen, İstanbul, 2015.
- SAATÇİ, Suphi: *Altunköprü*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2018.
- SAMİ, Ahmed: "1914-1918 Cihan Savaşı Kıbrıs İngiliz Esir Kamplarında Ölen Ve Mağusa'da Toprağa Verilen Şehitlerimiz", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 1 (1), 95-103, 2017.
- TERZİOĞLU, Nazım: *Kerküklü Mustafa Gökkaya*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2014.
- VASFİ, İhsan: *Yazdıklarım*, Haz: Suphi Saatçi, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2021.
- YILDIRIM, Hacı Osman ve diğ: *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayın Nu:43, Ankara, 2000.

Görseller

Küçükkaymaklı/ Lefkoşa/ KKTC

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

Fotoğraf 3

Fotoğraf 4

Fotoğraf 6

Fotoğraf 7

Fotoğraf 5

Fotoğraf 9

Fotoğraf 10

Fotoğraf 8

Gazimagusa/ KKTC

Fotoğraf 11

Fotoğraf 12

Fotoğraf 13

Fotoğraf 14

Fotoğraf 16

Fotoğraf 15

Fotoğraf 17

Fotoğraf 18

Lefke / KKTC

Fotoğraf 19

Yeşilköy - Dipkarpaz / KKTC

Fotoğraf 20

Fotoğraf 22

Fotoğraf 23

Fotoğraf 21

Erbil / İRAK

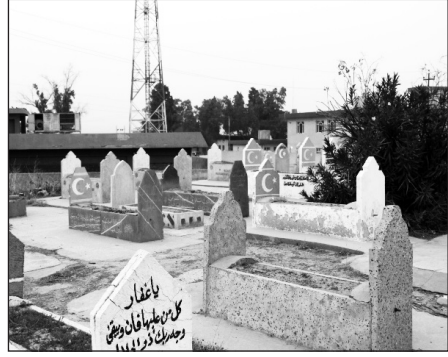

Fotoğraf 24

Altunköprü / İRAK

Fotoğraf 25

Fotoğraf 26

Kerkük / İRAK

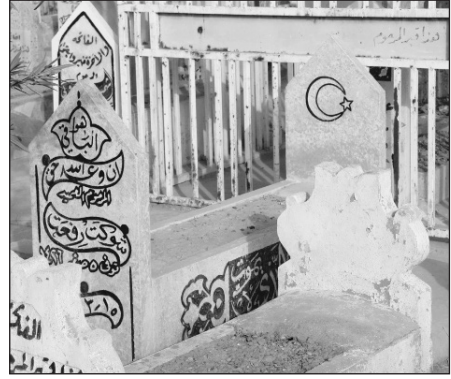
Fotoğraf 27

Fotoğraf 28

Fotoğraf 29

Fotoğraf 30

Altunköprü / IRAK

Fotoğraf 31

Türkalan - Kerkük / IRAK

Fotoğraf 32

Extended Abstract

Cyprus and Iraqi Turks in the Footsteps of the Crescent and Star

Gravestones are the cultural genetic codes of a nation. Turks have protected and guarded the tombstones, which they have given importance since ancient times. Turkish tribe stamps and inscriptions, various common cultural motifs, as well as the crescent and star symbol are often embroidered on Turkish tombstones in the wide Eurasian geography.

Turks have used the crescent and star in many different areas in the geography of Turkestan since ancient times. Although it started to be used more frequently with Selim The 3rd during the Ottoman Empire period, the Ottoman sultans used the moon (crescent) figure on flags in the previous periods. After the 19th century, the crescent and star, which was frequently used in state emblems, became the official flag of the Republic of Türkiye. Especially in Western European sources, the use of the star and crescent symbol to represent Turks is quite common.

Throughout history, Cyprus has been dominated by different civilizations such as Egypt, Hittite, Greek, Sumerian, Phoenician, Assyrian, Persian, Alexander the Great, Roman, Byzantine, British Templar Knights, Mamluks, Venice and the Ottoman Empire. The landing of the Ottoman army on Cyprus under the leadership of Lala Mustafa Pasha started from the south of the island, Tuzla was conquered on 3 July, and Nicosia on 9 September, 1571. There was no political problem between Greek Cypriots and Turks until the Greek revolt that started in the Morea in 1821. During the reign of Sultan Mahmud The 2nd, they benefited more from the reforms than Muslims. Despite all the innovations in 1821 and 1833, Greek Cypriots revolted against Turks. With the Cyprus Convention agreement between the Ottoman Empire and England on June 4, 1878, the right to govern Cyprus was transferred to England.

From 1923 to 1959, the Greeks made armed attempts to change the status of the island. In 1955, the Greeks mobilized the EOKA terrorist organization and their biggest goal was to destroy the Turkish Cypriots. The Turkish Resistance Organization (TMT) was established in 1956 upon the increase of attacks against the Turkish Cypriot People. TMT has fought successfully against attempts to annex Cyprus to Greece. In the face of the rejection of the law that proposed an amendment to the 1960 Constitution of the Republic of Cyprus, the Greek Cypriot terrorist organization EOKA attacked Küçük Kaymaklı near Nicosia on 22 December, 1963 to expel the Turks from the island, giving the beginning of the events that went down in history as "Bloody Christmas." Greek mercenaries caused the Turkish Cypriots to flee from 203 villages and many people were martyred, missing and injured.

Turks, who migrated to Iraq intensively in the 9th and 11th centuries, live in the central, northern and northwestern regions of Iraq today. The Iraqi Turks, who were constantly fed by the migrations of Turkish tribes until the Ottoman period, constitute approximately twelve percent of the general popu-

lation. The Turkish states that established dominance in Iraq are as follows; Seljuks (1055-1194), Atabeyns (1127-1233), Celayirs (1339-1410), Karakoyunlus (1411-1468), Akkoyunlus (1468-1508), Safavids (1508-1534), Ottomans (1534-1918).

Settlement of Turks in Iraq started in the seventh century, mostly in the Seljuk period, and in the last stage, because of the settlement policies made in the Ottoman period. In order to secure an important province like Baghdad, the Ottoman state kept the Turkish identity of the region alive until today, by placing the Turkish population on a large security strip stretching from Tal Afar in the northwest of today's Iraq to Mendeli, which is considered the extreme settlement in the southeast.

Iraqi Turks were subjected to national and cultural assimilation after the Ottoman state was expelled from the region. Especially since the 1960's, the oppressive and brutal policies of the Baath regime, which had been in control of Iraq, towards the Turkmen were more severe than the attitudes of the British and kingdom of Iraq periods. The Baath regime captured the Turkmen, forced them to migrate, took their lands, and many Turkmen villages were completely destroyed. Turkmen leaders and Turkish nationalist individuals were given death sentences. Turkmen families were subjected to forced migration and Turkmen officers were assigned to cities far from Turkmen settlements in the southern regions of Iraq. The Turkmen were deprived of their lands, were barred from dealing with trade, and were forbidden to live or buy property in their own regions. It is forbidden for Turkmen to speak their mother tongue and take Turkish surnames. The Turkish names of cities, towns, villages, streets and even sports clubs were changed, and many associations and unions resorted to heavy methods such as Arabization practices.

The Turkish Cypriots and Iraqis, who were subjected to massacres and cultural assimilation in different times after the end of the Ottoman rule, have preserved them to the present day with a national symbol, a crescent and star tombstone. Common gravestones engraved with crescent and star in two different geographies are the most important proof of cultural unity. National feelings against the atrocities against Turks that started in Cyprus in the 1950's are engraved on the tombstones of Nicosia Küçük Kaymaklı, Famagusta, Lefke, Karpaz Yeşilköy. In the Turkmeneli region of Iraq (Telafer, Erbil, Altunköprü, Kirkuk, Tuzhurmatu, Dakuk, Mendeli) tombstones with crescent and star motifs have been carried to the present day, starting from the last period of the Ottoman Empire.

İç Asya ve İmparatorluğun Mekânsal Politikaları: Arkeoloji, Hareketlilik ve Kültür İletişimi

Kitap künyesi: Honeychurch, William, *Inner Asia and the Spatial Politics of Empire: Archaeology, Mobility, and Culture Contact*. New York, Heidelberg, Dordrecht, London: Springer, 2015.

Yasin KAÇAR*

* Arş. Gör., Karabük-Türkiye

Orcid Id: 0000-0001-9419-5942.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Yasin Kaçar
Karabük Üniversitesi, Siyaset Bilimi
ve Kamu Yönetimi Bölümü

E-posta / E-mail:
yyasinkacar@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
6 Eylül 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
30 Kasım 2022

Kitap Tanıtma / Book Review

Atf / Citation:
Yasin Kaçar, "İç Asya ve İmparatorluğun
Mekânsal Politikaları: Arkeoloji, Hareketlilik
ve Kültür İletişimi", *Türk Dünyası
Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262,
İstanbul 2023, s. 131-136.

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA
2.0 tarafından lisanslanmıştır. /
This article is licensed under a Creative
Commons BY-NC-SA 2.0.

Yale Üniversitesinde antropoloji doçenti olan William Honeychurch, incelemeye konu olan kitabında, tarihsel anlatılardan beslenerek devletli yaşamın dışına itilen göçebelere, arkeolojik bulgularla yeniden analizine girişmiştir. 1991 yılından itibaren bulunduğu Moğolistan'daki kazı çalışmalarından elde edilen bulgulara dayanarak göçebe devletine dair yeni bir bakış açısı önermiştir. Diğer analistlerin aksine pastoral göçebelere siyasi oluşumlarına, *Emperyal Konfederasyon*¹, *Devletsiz İmparatorluk* veya *Süper Karmaşık Şeflik*² ve *Göçebe İmparatorluk*³ gibi farklı isimlendirmeler vererek kaçak dövüşmeyi tercih etmemiş doğrudan iç dinamiklerle oluştuğunu ileri sürerek göçebe devleti analiz etmiştir. Bu bakımdan kitap, göçebelere içsel olarak siyasi karmaşıklık potansiyeli barındırdığını açıklama gayesindedir. Buna ek olarak, devlet olgusunu yerleşiklerin he-

¹ Barfield, Thomas, *Nomadic Pastoralism in Mongolia and Beyond. Mapping Mongolia: Situating Mongolia in the World from Geologic Time to the Present*, (edt. P. Sabloff), Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2011, s. 104-124.

² Kradin, N. *Stateless Empire: the Structure of the Xiongnu Nomadic Super-Complex Chiefdom. Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität 2011, s. 77-96.

³ Di Cosmo, N., *Ethnogenesis, Coevolution and Political Morphology of the Earliest Steppe Empire: The Xiongnu Question Revisited. Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität 2011, s. 35-48.

gemonyasındaki kavramlardan da kurtarma amacı taşımaktadır. Asya Hun Devleti örneğinde teorinin geliştirildiği bu eser 2015 yılında yayınlanmış ancak henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Yazarın bu kitap öncesinde de göçebelere dair devletleri özgün nitelikleriyle analiz ettiği çalışmaları⁴ vardır ve bunlar da halihazırda Türkçeye kazandırılmayı beklemektedir. Bununla birlikte incelemeye konu yapılan kitabın, bu çalışmaların genel olarak derlemesi olduğu söylenebilir.

Devlet olgusu nasıl anlaşılmalıdır? Göçebelerin özgün nitelikleri devlet kurmalarına engel midir? Esasen göçebe olarak çadırlarda yaşayan ve hayvanlarını mevsimlere göre konumlandıran İç Asya toplumları, Avrasya'nın iyi yerlerini defalarca hüküm altına alıp olağanüstü büyük devletler ve imparatorluklar kurmayı nasıl başarmıştır? Pastoral göçebelerin özgünlükleri ve yerleşiklerden farklılıkları sosyal ve politik örgütlenmelerini nasıl etkilemiştir? Bozkır devletleri kuruldukları geniş coğrafyada otoriteyi ve siyasi düzeni nasıl sürdürebilmiştir? Sayısı artırılabilir daha birçok soruyla birlikte kitapta temelde bu hususlara cevap arandığı söylenebilir. Göçebelerle ilgili Sima Qian ve Herodots önderliğinde geliştirilen barbar halklar tutumuna ve buradan hareketle devletsiz olduklarına dair yapılan çıkarımlara karşı göçebe devlet; hareketlilik, esneklik, yüksek işbirliği gibi özgün nitelikleri reddedilmeden fakat bunların yorumlanma biçimi reddedilerek savunulmuştur.

Honeychurch kuramını oluştururken birçok farklı antropolog ve tarihinin teorilerinden dayanak alarak veya eleştirerek faydalanmıştır. Örneğin teorik çerçevesini geleneksel göçebe devlet incelemelerini analiz ederek ve eleştirerek oluşturmaya başlayan yazar; Salzman, Khazanov gibi antropologların ve Kürşat Ahlers gibi tarihçilerin pastoral göçebeler için varsaydığı içsel olarak

⁴ Yazarın makale ve kitap bölümü olarak yayınlanan diğer çalışmalarının künyeleri eski tarihten günümüze doğru şu şekilde sıralanabilir: Wright, J., W. Honeychurch, Ch. Amartuvshin. (2009). *The Xiongnu Settlements of Egin Gol, Mongolia*. *Antiquity* 83: s. 372-387. Honeychurch, William. (2010). *Pastoral Nomadic Voices: A Mongolian Archaeology for the Future*. *World Archaeology* 42:3: s. 405-417. Park, J., W. Honeychurch, Ch. Amartuvshin. (2011). *Ancient Bronze Technology and Nomadic Communities of the Middle Gobi Desert, Mongolia*. *Journal of Archaeological Science* 38: s. 805-817. Honeychurch, William. (2013). *The Nomad as State Builder: Historical Theory and Material Evidence from Mongolia*. *Journal of World Prehistory* 26:4: s. 283-321. Honeychurch, William. (2014). *Alternative Complexities: The Archaeology of Pastoral Nomadic States*. *Journal of Archaeological Research* 22:4: s. 277-326. Honeychurch, W. and C. Makarewicz. (2016). *The Archaeology of Pastoral Nomadism*. *Annual Review of Anthropology* 45: s. 341-359. Park, J., W. Honeychurch, Ch. Amartuvshin, G. Ganbaatar, B. Byambatseren. (2017). *Technology and Complexities of the Inner Asian Frontier Reflected in Crossbow Bolts*. *Journal of Archaeological Science: Reports* 14: s. 591-602. Honeychurch, William. (2017). *The Development of Cultural and Social Complexity in Mongolia*, *Handbook of East and Southeast Asian Archaeology* (edt. J. Habu, P. Lape, and J. Olsen). New York: Springer Publications. s. 513-532. Park, J., W. Honeychurch, A. Chunag. (2018). *Novel Micro-scale Steel-making from Molten Cast Iron Practised in Medieval Nomadic Communities of East Mongolia*. *Archaeometry*, doi: 10.1111/arcm.12413. Honeychurch, W., Rogers, L., Amartuvshin, Ch., Diimaajav, E., Erdene-Ochir, N.-O., Hall, M.E., and M. Hrivnyak. (2021). *The Earliest Herders of East Asia: Examining Afanasievo Entry to Central Mongolia*. *Archaeological Research in Asia*. doi.org/10.1016/j.ara.2021.100264. Bunların haricinde yazarın 2009 yılında William Fitzhugh ve Morris Rossabi ile birlikte editörlüğünü üstlendiği *Gneghis Khan and Mogol Empire* isimli derleme eseri de bulunmaktadır.

siyasi örgütlenme kurma kapasitesinden yoksunluk savını⁵ reddetmiştir. Bu kuramlardan beslenerek Asya Hun Devleti'nin siyasi örgütlenmesini analiz eden Kradin, Barfield ve Di Cosmo'nun Çin etkisine güçlü vurgu yapmaları⁶ da yazarın eleştirdiği hususlardan olmuştur. Öyle ya da böyle dış bir etkene ihtiyaç duyulmasını, göçbelerin içsel olarak siyasi örgütlenme kurma kapasitesinden yoksun oldukları varsayımının kabul edilmesi olarak yorumlamış ve bunu eleştirmiştir.

Yazar, Han Hanedanı metinleri gibi Çin merkezli ideolojik bakışı yansıtan anlatıların ana kaynak yapılmasının, pastoral göçebeliliğin ekolojik ve ekonomik analiziyle yetinilmesinin, göçbelerin konsolidasyon sürecinin tarihsel metinlerin el verdiği kadarıyla milattan önce üçüncü yüzyılda aranmasının ve göçebe toplum göz ardı edilerek sırf liderler üzerinden analiz oluşturulmasının yanlış çıkarımlara yol açtığını savunmuştur. Tam da bu eksikliklerin üstesinden gelmek için gerek göçebe hayvancılığın gerekse devletin baştan düşünülmesini, arkeolojik bulgulardan faydalanılmasını ve hareketliliği merkeze alan mekânsal siyaset kavramının kullanılmasını önermiştir.

Honeychurch, göçbelerin hayvancılık haricinde faaliyetlerde bulduklarına ve göçbelilik ile yerleşiklik arasında gidip geldiklerine dair arkeolojik kanıtların olduğunu belirtmektedir. Yine kazılardan elde edilen bulguların göçebe hayvancılığın; hayvanların mera, su ve korunma ihtiyaçlarını karşılamak için güdülmesinden daha karmaşık bir eylem olduğunu gösterdiğini söylemektedir. Tim Ingold'un⁷ ren geyiği pastoralizmi üzerine yaptığı çalışmasının arkeolojide meydana getirdiği farklı bakış açıları üzerinden giderek göçebe hayvancılığın bir yaşam biçimi olarak görülmesini önermektedir. Çevre şartlarındaki değişikliğin hayvanlar üzerindeki etkisi ile insanların bölgeler arası etkileşime girdiğini, kendi yerel çevrelerinde birbirlerine bağımlılıklarının arttığını ve bazı çevrelerin daha fazla olumsuzlukla karşılaşması nedeniyle bölgesel eşitsizliğin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Honeychurch için bu, göçbeler arasında müzakere ortamını yani siyaseti doğuran bir durumdur.

⁵ İlgili çalışmalar için bkz. Salzman, Peter C. (2004). *Pastoralists: Equality, Hierarchy, and the State*, Boulder, CO: Westview Press. Khazanov, A. (1994). *Nomads And The Outside World*, Madison: University of Wisconsin Press. Kürsat-Ahlers, Elçin. (1996). Aspects of State Formation Processes Among the Ancient Eurasian Nomads. *The Evolution of Nomadic Herding Civilizations in the Northern European Steppes: the Tools of Archaeology and History Compared*, (edt. G. Afanasev, S. Cleuziou, J. Lukacs & M. Tosi). Colloquia of the XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences Abaco, Forli, Italy, s. 25-48.

⁶ İlgili çalışmalar için bkz. Kradin, N. (2011). Stateless Empire: The Structure of the Xiongnu Nomadic Super-Complex Chiefdom. *Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität. s. 77-96. Barfield, T. (2011). Nomadic Pastoralism in Mongolia and Beyond. *Mapping Mongolia: Situating Mongolia in the World from Geologic Time to the Present*, (edt. P. Sabloff). Philadelphia: University of Pennsylvania Press. s. 104-124. Di Cosmo, N. (2011). Ethnogenesis, Coevolution and Political Morphology of the Earliest Steppe Empire: The Xiongnu Question Revisited. *Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität. s. 35-48.

⁷ Ingold, T. (2000). *Perception Of The Environment: Essays On Livelihood, Dwelling And Skill*, London: Routledge.

Kitapta dikkat çeken ve burada üzerinden geçilmeyi hak eden bir tutum da devletin klasik algılanışına yönelik başkaldırıdır. Pastoral göçebeler kendilerine has nitelikleriyle hareketli, karar vermede esnek ve birden fazla seçeneğe sahip toplumdur. Dolayısıyla yoğun üretime sahip, idari ve merkezi olarak bütünleşmiş, küçük ölçekli bölgelerde hegemonik yönetim kurabilmiş örgütler için geliştirilen devlet tanımları göçebelerin siyasi örgütlenmesini anlamak için yetersizdir. Yazar bir toplumun devletliğini anlamak için siyasi süreçlere odaklanması gerektiğini savunmaktadır. Siyaseti ise kimin ne yapabileceği, kimin neyi alacağı ve paydaş gruplarını düzenleyen ayrımları ve bağlantıları nasıl kavrayacağı üzerine müzakere etme süreci olarak tanımlamaktadır. Devlet bu müzakerelerin bölgesel sosyal ölçek üzerinde ve kuşaklar arası zaman dilimine yayılan şekilde yönetimiyle ilgilidir. Göçebelerde siyasi süreç hareketle sağlanmaktadır. Çeşitli hareketlilik biçimleri siyasi sürecin önemli bir yönüdür. Bu biçimlere odaklanmak içinse mekânsal politika terimini kullanmıştır. Mekânın bilgisinin ve hareketliliğin müzakere aracı olarak kullanılması göçebe siyaseti tanımlayan niteliklerdir. Yazar bu tespitten yola çıkarak göçebe devleti; yönetimin, hareketli yaşamın ve mekânsal siyasetin nesiller arasına yayılan bir zaman zarfında ve bölgesel sosyal ölçekler üzerinde gerçekleştirilmesi olarak tanımlamıştır.

Yazar yukarıda bahsedilen teorisini kitabın ilk üç bölümünde kurmaktadır. Toplamda on bölüm yer alan kitapta diğer bölümler, kazı yaptığı coğrafya ile buralarda elde edilen bulguların tanıtıldığı ve teorinin Asya Hun Devletine uyarlandığı kısımlar olarak kabaca tarif edilebilir. Bu doğrultuda birinci bölüm coğrafya ve zaman olarak araştırmacının sınırlarının çizildiği bölümdür. İkinci bölüm kültürler arası etkileşime dair antropoloji literatürünün sunulması ve siyaset, etkileşim, karışıklık, uzun mesafe gibi kavramların tanımlanmasıyla ilgilidir. Üçüncü bölümde, ilk iki bölümden girdilerle teori oluşturulduktan sonra dördüncü bölümde kuram, doğu bozkır halklarına uygulanmaktadır. Beşinci ila yedinci bölümlerde Geç ve Son Tunç Çağı (MÖ 1400-750) ve Erken Demir Çağının (MÖ 750-300) başlangıcında Moğolistan ve çevresindeki İç Asya bölgelerinin arkeolojisi tanıtılmaktadır. Sekiz ve dokuzuncu bölümler ise Asya Hun Devletinin maddi kayıtlarının incelendiği kısımlardır. Son bölümde yazar, İç Asya siyasetini yeniden incelemek için ortaya koyduğu yaklaşımın sonuçlarını ve önemini vurgulamaktadır.

Honeychurch bu eseriyle Türk devletlerinin Çin merkezli algılanmasına itiraz edebilmiştir. Göçebelerin tek yönlü olarak Çin'den etkilendiği varsayımlarını çift yönlü etkileşim olarak değerlendirebilmiştir. Asya Hun Devletinin bölgedeki uzun mesafeli ilişkileri istikrara kavuşturmak için uyguladığı politikaların sonraki devletler için önemli deneyimler sunduğunu arkeolojik kanıtlarıyla sunmuştur. Bu deneyimlerin ilerideki güçlü imparatorlukların idaresi bakımından oluşacak senteze girdi sağladığını belirtmektedir. Bu haliyle kitap sadece göçebelerde devletin varlığını kabul etme veya reddetme tartışması değildir. Göçebe devletin oluşmasının nedenini göçebelere özgü niteliklerle ortaya koymak ve bunun günümüze bakan yönleriyle analizini sağlamak arayışını

İçermektedir. Bunu da öncelikle pastoral göçebelik, hareketli siyaset ve devletliğin doğasını analiz edip sonrasında Asya Hun Devleti'ne giden süreçte bu nitelikleri araştırarak yapmaktadır. Daha sonra ise bu niteliklerin günümüze Moğolistan'ını etkileyen taraflarıyla analizini gerçekleştirmektedir.

Pastoral göçebelerde devleti düşünmek ve günümüze bakan yönleriyle analiz etmek Türkiye'nin de gündeminde olması gereken konulardandır. Bu bakımdan Honeychurch zihin açıcı bir analiz sunmuştur. Ayrıca anlatmak istediklerini sade ve akıcı bir dil kullanarak doğrudan belirtmesi ilk bakışta zor görünen kuramını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Kavramları hangi anlamları ile kullandığını detaylı şekilde açıklaması sayesinde okuyucu sıkılmadan ve dağılmadan kitap boyunca aktif kalabilmektedir.

Kaynakça

- BARFIELD, T., Nomadic pastoralism in Mongolia and beyond. *Mapping Mongolia: Situating Mongolia in the world from geologic time to the present* (edt. P. Sabloff). Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2011, s. 104–124.
- DI COSMO, N., Ethnogenesis, coevolution and political morphology of the earliest steppe empire: The Xiongnu question revisited. *Xiongnu archaeology: Multidisciplinary perspectives of the first steppe empire in Inner Asia* (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, 2011, s. 35-48.
- INGOLD, T., *Perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*, London Routledge 2000.
- KHAZANOV, A., *Nomads and the outside world*. Madison: University of Wisconsin Press 1994.
- KRADIN, N. Stateless empire: The structure of the Xiongnu nomadic super-complex chiefdom. *Xiongnu archaeology: Multidisciplinary perspectives of the first steppe empire in Inner Asia* (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, 2011, s. 77–96.
- KÜRSAT-AHLERS, Elçin., Aspects of state formation processes among the ancient Eurasian nomads. *The evolution of nomadic herding civilizations in the Northern European Steppes: The tools of archaeology and history compared* (edt. G. Afanase'ev, S. Cleuziou, J. Lukacs & M. Tosi). Colloquia of the XIII International Congress of Prehistoric and Proto-historic Sciences Abaco, Forli, Italy 1996, s. 25–48.
- SALZMAN, Peter C. (2004). *Pastoralists: Equality, hierarchy, and the state*. Boulder, CO: Westview Press

Milliyetçiliğe Karşı Milliyetçilik Yön-Devrim Hareketi ve Aydınlar Ocağı'nın İktidar Stratejilerinde Milliyetçiliğin Yeri

Onur TÜRKÖLMEZ, *Milliyetçiliğe Karşı Milliyetçilik, Yön-Devrim Hareketi ve Aydınlar Ocağı'nın İktidar Stratejilerinde Milliyetçiliğin Yeri*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 13,5 x 21 cm, 1. Basım, Karton Kapak, Kitap Kâğıdı, 224 sayfa, İstanbul 2020.

Mervenur TUZAK*

* Dr.

Orcid Id: 0000-0002-7596-6737

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Mervenur Tuzak, Kocaeli, Türkiye

E-posta / E-mail:
merventuzak@hotmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
14 Ocak 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
21 Şubat 2023

Kitap Tanıtma / Book Review

Atrf / Citation:
Mervenur Tuzak "Milliyetçiliğe Karşı
Milliyetçilik Yön-Devrim Hareketi ve
Aydınlar Ocağı'nın İktidar Stratejilerinde
Milliyetçiliğin Yeri", *Türk Dünyası
Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262,
İstanbul 2023, s. 137-140.

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA
2.0 tarafından lisanslanmıştır. /
This article is licensed under a Creative
Commons BY-NC-SA 2.0.

Onur TÜRKÖLMEZ, 1989 yılında Şişli'de dünyaya gelmiştir. Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü lisans mezunudur (2012). 2014 yılında Milli Türk Talebe birliği üzerine yazdığı tezle Kocaeli Üniversitesi'nden Yüksek Lisans derecesini ve 2020 yılında Sakarya Üniversitesi'nde Türkiye'de İktidar Stratejilerinin Bir Zihniyet Olarak Milliyetçilik Üzerinden Okunması: YÖN-Devrim ve Aydınlar Ocağı Örneği isimli teziyle doktora derecesini almıştır. Yazarın kitabın önsözünde ifade ettiği üzere bu kitap, savunmuş olduğu doktora tezidir.

Kitap "İçindekiler" bölümü ardından, "Önsöz" (s. 9-10), "Giriş" (11-34), "I. Bölüm" (35-61), "II. Bölüm" (63-108), "III. Bölüm" (109-198) ve "Sonuç"tan (s. 199- 209) oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde farklı alt başlıklara ayrılmış ve bu başlıklar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. "İçindekiler" bölümü ayrıntılı bir şekilde ele alınmış olup, kitap boyunca değinilecek konular, konunun alt başlıkları ve bütünlük sağlanarak sayfa sayıları verilerek okurların dikkatine sunulmuştur.

Giriş bölümünde, milliyetçilik araştırmalarının ağırlıklı olarak ilgilendiği sorunlar ve eksik bırakılan noktalara değinilmiştir. Ancak burada milliyetçiliğin ontolojik değil, politik olarak ele alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Mil-

liyetçiliğin siyasi ideolojilerden biri olarak anlaşılmasından dolayı yalnızca onu savunan partilere has bir fikir olarak değerlendirildiği söylenmiştir. Bu durumun milliyetçiliğe ve milliyetçilik araştırmalarına verdiği zarar göz önüne serilmeye çalışılmıştır. Yani “*milliyetçilik, zaman zaman yükseliş ve düşüş trendi gösteren bir ideoloji olarak düşünülmemelidir*” (s. 12) şeklinde bir açıklama yapılmış ve kitap içerisinde milliyetçiliğin klasikleşmiş “ilkçilik, etno-sembolcülük ve modernizm” açıklamalarından yararlanılmasının yanında yeni ve özgün bir tanım aranmıştır. Milliyetçilik araştırmalarında klasikleşmiş giriş bölümlerinde olduğu gibi milliyetçiliğin ne olduğu, kuramlarda nasıl ele alındığı ve süreçleri anlatılmış ancak kitapta milliyetçiliğin Türkiye’de devlet ve toplum ilişkileri çerçevesinde kullanımları inceleneceğinden sağ-sol aydın gruplarının milliyetçiliğe yaklaşımlarından bahsedilmiştir. Kitapta milliyetçiliğin incelendiği dönem “1960-1980” yılları arasındır.

Birinci bölüm (s. 35-61) içerisinde Pierre Bourdieu’nün devlet kuramı, metodolojik yaklaşımı, temel kavramlarla ilişkisi, devletin oluşumu ve modern devletin toplumsal dayanağı olarak milliyetçilik konuları ele alınmıştır. İlk olarak Bourdieu’nün devlet kuramı anlatılmış ve sosyal teori içerisinde ikililiğe işaret edilmiştir. Bahsedilen “*ikilemin temelinde şekillenen devlet teorileri ve siyaset sosyolojisi yaklaşımları, devletin toplumsal temellerini tarif etmekten*” (s. 36) uzak olduğuna dikkat çekilmiştir. “Bourdieu’nün Metodolojik Yaklaşımı” bölümü altında ilk olarak Bourdieu’nun “Devlet Tanımı ve Bourdieu’nün Temel Kavramlarıyla İlişkisi” anlatıldıktan sonra sırasıyla “Alan Yaklaşımı, Habitus, Simgesel İktidar ve Simgesel Şiddet, Sermaye Türleri ve Simgesel Sermaye” (s. 41-50) kavramları alan dâhilindeki işlevlerine göre tanımlanmış ve Bourdieu’nun devlet yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Kitapta, yazarında değindiği gibi, “*milliyetçilik modern siyasi ideolojilerinden biri olmaktan çok, bu ideolojilerin hepsine az ya da çok sirayet etmiş bir duygu durumu, bir zihniyet olarak*” ele alınmıştır. Genel olarak milliyetçilik yorumlarına değinilen birinci bölümün son kısmında milliyetçiliğin farklı yorumu olarak görülen “Sosyalist ve İslami Muhafazakâr milliyetçilik yorumlarıyla YÖN-Devrim Hareketi ve Aydınlar Ocağı”nın (s. 61) inceleneceği söylenmiştir.

İkinci bölüm (s. 63-108) Türkiye’de milliyetçiliğin gelişim ve dönüşüm evrelerinin incelenmesinin yanında “millet-leşme mücadelesi” (s. 65) ele alınmıştır. Özellikle milliyetçiliğin tanım aralığının milletin tanım aralığıyla paralel olmasına dikkat çekilmiştir. Bu tanım aralığının göstermiş olduğu netice ise “*milliyetçilik tasniflerinin her toplumda milliyetçiliğin gelişim süreçlerini izah etme kapasitesinin sınırlı olduğudur*” (s. 66). Ayrıca bu bölümde irdelenen konularda Pierre Bourdieu ve Philip S. Gorski’nin kavramsal açıklamaları ve bu açıklamaların Osmanlı’dan Türkiye Cum-

huriyeti süresince geçirdiği süreçler karşılaştırılmıştır. Bourdieu ve Gorski'nin bir toplum içerisinde herkesin ortak kabul ettiği bir sınıflandırma sistemi olmadığı açıklamaları da dikkat çekmiştir. Kitabın bu bölümünde Gorski'nin *“milletleşmeyi ve milletleşme mücadelelerini hızlandıran diğer başlıca etkenleri”* nasıl sıraladığı yer almış (s. 70) ve Osmanlı'nın son yüzyılı içerisinde bu sıralamanın ardı ardına yaşandığına işaret edilmiştir. Bu yaşanan süreçler ise *“Modern Osmanlı Milletlerinin Kuruluşu: Üç Tarz-ı Siyaset ve Diğerleri”* (s. 71-78), *“Osmanlılıktan Osmanlı İslamcılığına”* (s. 78-82), *“Osmanlı İslamcılığı'ndan Müslüman Milliyetçiliği'ne”* (s. 82-85), *“Müslüman Milliyetçiliği'nden Türk Milliyetçiliği'ne”* (s. 85-90), *“Osmanlı'nın Sair Unsurları: Milliyetçilik, Laiklik, Sosyalizm”* (s. 90-96), *“Cumhuriyet'in Merkezi Kimliği Olarak Türk Milliyetçiliği”* (s. 96-98) isimli alt başlıklarda ele alınmıştır. Burada milliyetçiliğin Osmanlı modernleşmesindeki etkilerine değinilmesiyle birlikte ayrılıkçı milliyetçilikler de dâhil edilmiştir (96-96). Kemalizm'in tüm bu süreçlerin ardından nihai aşama olduğu ifade edilmiştir. Ancak eserin ana iddiası olan milliyetçiliğin üretilebilir bir zihniyet olduğu düşüncesinden hareketle *“yeniden üretim durmamış, modernist bir milliyetçilik olarak Kemalizm'e karşı çıkan muhafazakâr, sosyalist, ırkçı-yayılmacı ve Anadolu milliyetçilik gayri-resmi ideoloji olarak gelişimlerini sürdürmüşlerdir”* (s. 102). Genel anlamıyla eserin II. Bölümünde, Osmanlı'nın son yüzyılından 1960'lı yıllara kadar milliyetçiliğin gelişimi ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölüm kitabın en geniş bölümüdür. Bunun nedeni ise iktidar stratejileri ve milliyetçiliğin seçilen dönem içerisinde karşılaştırılmalı olarak ele alınmasıdır. Bu bölümde özellikle Kemalizm'in nasıl anlaşıldığı, dönüştüğü ve taraflar (sağ-sol) içerisindeki yerinin nasıl olduğu işlenmiştir. Kitabın örnek olay incelemesi olarak ele aldığı *“YÖN-Devrim Hareketi ve Aydınlar Ocağı”* örnekleri de Kemalizm ekseninde irdelenmiştir. Bu bölüm içerisinde örneklemelerin analitik incelenmesinden ziyade *“doğrudan milliyetçiliğe ilişkin görüşleri ve bu görüşlerde zaman içinde meydana gelen değişim ve dönüşümler”* (s. 111) ele alınmıştır. Kitap içerisinde birincil kaynaklardan ziyade iki grubun zamanla gelişen literatüründen yararlanılmış ve daha önce kullanılmamış olan Bourdieu'cü bakış açısı kullanılmıştır. Ayrıca kitap içerisinde ele alınan konularda anlatılanlar, dönemin ya da konunun ilgili kişilerinin yazılarıyla örneklendirilmiştir. *“1960'lı Yıllar Türkiye'sinin Siyasi Atmosferi ve YÖN-Devrim Hareketinin Ortaya Çıkışı”* başlıklı bölüm ve alt başlıkları içerisinde (s. 112-151) YÖN'ün kuruluşu ve faaliyetlerinden bahsedilmesi ardından YÖN'ün radikalleşmesi ve Devrim gazetesinin bu radikalizmin temsilcili haline gelme süreci anlatılmıştır. *“1970'li Yıllarda Türkiye'de Siyaset: Anarşi ve Komünizme Karşı Milli Birlik”* başlıklı bölüm ve alt başlıkları içerisinde ise (s.

152-198) Aydınlar Kulübü ve Aydınlar Ocağı'ndan bahsedilmiştir. Aydınlar Ocağı'nın faaliyetleri ve milliyetçi duruşu dönem içerisindeki aydınların sözleriyle birlikte anlatılmıştır. Bahsedilen bu bölümlerin içerisinde Bourdieu'cü açıdan izah edildiği de görülmektedir. Türk-İslam Sentezi'nin ne olduğu, dönem içerisinde politik anlamını ve aydınların bu konuyla ilgili düşünceleri yer almakla birlikte "İbrahim Kafesoğlu, Muharrem Ergin, Sabahaddin Zaim, Ahmet Kabaklı, Süleyman Yalçın, Salih Tuğ ve Metin Eriş'in (s. 192) kısa hayat hikâyeleri incelenmiştir. Bölümün sonunda (s. 197) YÖN-Devrim hareketi ve Aydınlar Ocağı'nın fikri ve siyasi süreci karşılaştırılmıştır. Bu kitap, "*Türk milliyetçiliğinin stratejik kullanımlarını YÖN-Devrim Hareketi ve Aydınlar Ocağı'nın milliyetçilik söylemlerini Bourdieu'cü bir perspektifle karşılaştırmak suretiyle incelemiştir*" (s. 199). Kitapta milliyetçiliğin yalnızca temsil edilen siyasi hareketlerin başarısı ile değil, siyasetin işleyişi ve tarafların stratejilerinde aranmasıdır. Sonuç bölümünde Türkiye'de milliyetçilik Pierre Bourdieu'nun sosyolojisinde üç kavramla açıklanmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki bu kitap, yalnızca milliyetçiliğin kavramsal analizi ve tarihsel süreci değil günümüze değin varlığını farklı isimlendirmelerle de koruyan kırılmalara dikkat çekmiştir. Bu nedenle bu kırılmaları, yazarın yorumlarıyla birlikte, okuma imkânı elde edilmiştir. Milliyetçilik belirlenen iki tarafın düşünceleri ve süresi baz alınarak gösterilmiştir. Yazar milliyetçilik çalışmalarında farklı bir yaklaşım sergilemiş olduğundan bu yaklaşımın anlaşılabilmesi için kitabın faydalı olduğu söylenebilir. Ancak kitapta ağır bir dil kullanıldığı da gerçektir. Yazar birçok yerde kullandığı kavramları açıklamış olmakla birlikte bütününe bakıldığında uzun cümlelerin ve ağır dilin okumayı güçleştirdiği görülmüştür.